This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.

+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.

+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.

+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

B 1,081,906

PROPERTY OF
University of Michigan Libraries
1817
ARTES SCIENTIA VERITAS

TIJDSCHRIFT

VAN HET

KONINKLIJK NEDERLANDSCH GENOOTSCHAP

VOOR

MUNT- EN PENNINGKUNDE

J. SCHULMAN
EXPERT
KEIZERSGRACHT 448
AMSTERDAM

CJ
2930
.K82
v.10

TIJDSCHRIFT

VAN HET

KONINKLIJK NEDERLANDSCH GENOOTSCHAP

VOOR

MUNT- EN PENNINGKUNDE

ONDER DE ZINSPREUK

„Concordia res parvae crescunt"

TE

AMSTERDAM

10e Jaargang

AMSTERDAM
JOHANNES MÜLLER
1902

Beschrijving der Nederlandsche of op Nederland en Nederlanders betrekking hebbende Penningen, geslagen na November 1863

(Vervolg op het werk van mr. JACOB DIRKS)

DOOR

W. K. F. ZWIERZINA

(*Vervolg.*)

(338.) MODEL-BREVET.

DE MINISTER VAN KOLONIËN,

DE MINISTER VAN MARINE,

DE GOUVERNEUR-GENERAAL VAN NEDERLANDSCH INDIË,

Gezien hebbende 's Konings besluit van den 12den Mei 1874, nº. 9, waarbij het Hoogst Denzelve behaagd heeft in te stellen eene afzonderlijke medaille, vervaardigd uit het in *Atchin* veroverde geschut, ter uitreiking aan allen zonder onderscheid van rang of graad die deel hebben uitgemaakt van de in 1873 en 1874, of in één dier jaren, naar *Atchin* gezonden zeemagt of expeditionaire troepen, of die daarbij in eenig burgerlijk ambt of bediening plaatselijk zijn werkzaam geweest;

Verklaart, dat

N. N.

geregtigd is tot het dragen van de voormelde medaille, als hebbende hij als (*a*)

____ bij het ____(*b*)

aan boord van het

deelgenomen aa (*c*)
in het jaar (*d*)
's Gravenhage, / Batavia, den

De Minister van Koloniën,
De Minister van Marine.
De Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indië.

(*a*) Rang, graad, ambt of bediening invullen.
(*b*) Naam van het bataillon of regiment of schip invullen.
(*c*) Krijgsbedrijf zoo volledig mogelijk invullen.
(*d*) Jaartal, waarin het krijgsbedrijf plaats had, invullen.

Dit K. B. werd gewijzigd voor wat het opschrift op de Kz. betreft bij K. B. 28 Augustus 1874 n°. 3, voor wat de kleur van het lint betreft bij K. B. 24 Augustus 1875 n°. 71.

Door zee- en menschenroof te plegen, tergden de Atjehers het nederlandsch gezag in Oost-Indië. Toen alle pogingen vruchteloos bleven om hen tot betere gedachten te brengen, werd den sultan den 25 Maart 1873 door den Gouverneur-Generaal namens Nederland den oorlog verklaard en tot eene expeditie besloten onder generaal KÖHLER, die ons ten koste van den aanvoerder tot binnen een der missigits van de hoofdplaats bracht, doch het veroverde moest weder opgegeven worden. Eene 2e expeditie onder generaal VAN SWIETEN trok 24 Januari 1874 den kraton binnen, waar we ons duurzaam vestigden; doch de oorlog bleef, daar we niet met één rijk, doch met een overtalrijk aantal staten en staatjes te doen hadden, steeds voortduren en vierde in 1898 zijn 25-jarig bestaan, bij welke gelegenheid, samenvallende met de inhuldigingsfeesten, in het Wilhelminapark te Batavia een Atjeh-monument werd onthuld.

339. 1874 13 Mei.

Feestkonkours der scherpschuttersvereeniging „Neerlands Burgerwacht" te Amsterdam.

Herinneringspenning.

Vz. Het gekroonde wapen van Amsterdam rustende op twee saamgestrikte lauwertakken daaronder boogsgewijze:

ONDER BESCHERMING
VAN
Z. M. DEN KONING.
J. D. POSTHUMUS AMSTERDAM.

Omschrift: SCHERPSCHUTTERS VEREENIGING NEÊRLANDS BURGERWACHT

Kz. In het veld:

DE
FEESTCOMMISSIE

J. SEQUEIRA
D. H. SCHMULL
J. F. W. BRANDENBURG
J. D. POSTHUMUS
S. SEQUEIRA
J. W. SCHUBÄRT

Omschrift: * FEESTCONCOURS 13 MEI 1874 TER EERE VAN HET 25 JARIG JUBILEUM VAN Z. M. KONING WILLEM III

Brons 55 m.M., Kon. Kab.
Oranjepenningen 1336.

340. Als voren
Prijspenning.

Vz. Als n°. 339.

Kz. KORPSPRIJS
BEHAALD DOOR

FEESTCONCOURS TER GELEGENHEID
DER 25 JARIGE REGEERING VAN
Z. M. KONING WILLEM III

13 MEI 1874

Brons 55 m.M., Kon. Kab.
Oranjepenningen 1337.

Gemeld konkours had plaats op het daartoe ingerichte terrein buiten de Willemspoort, waar 's middags de Koning met de Zijnen verscheen, ontvangen door de voorzitters van den Weerbaarheidsbond en van Neêrlands Burgerwacht Dr. J. W. SCHUBART en J. SEQUEIRA.

Z. M. werd het zg. stamboek van den bond aangeboden, benevens een zilveren lauwerkrans, waaraan een bondsmedaille en bondspenning met zilveren kettinkjes verbonden waren.

341. 1874 14 Mei.

Festival te Bergen op Zoom, uitgeschreven door de „Nieuwe Harmonie". Penning aangeboden door het gemeentebestuur.

Vz. Omschrift: Zilvere (sic) Kroonings-feest (sic) van Z. M. Willem III.

In het veld:

Bergen op Zoom

aan

(naam van het deelnemende gezelschap).

Kz. Omschrift:

* Societeit de Nieuwe Harmonie *

1874

In het veld: Festival

14 Mei

Zilver, gegraveerd, grootte onbekend.

Aan dit festival namen deel 4 gezelschappen uit België nm. uit Vorderen, Santvliet, Esschen en Stabroek en 4 uit Nederland nm. uit Vlissingen en Roozendaal, en de Nieuwe Harmonie en het 3e Regiment Infanterie uit Bergen op Zoom.

Mededeeling van den Heer A. J. L. DE ROOCK aan jhr. M. A. SNOECK.

342. 1874 30 Juni.

Ter eere van D. VAN DER KELLEN te Utrecht, bij zijn ontslag als eerste stempelsnijder aan 's Rijks munt.

Vz. Zijn linksgewend borstbeeld, daaronder: J. P. MENGER F.

Omschrift: D. VAN DER KELLEN 1e STEMPELSNIJDER AAN S'RIJKS MUNT.

Kz. In een krans van eike- en lauwerloof:

BIJ DE
VERVULLING
VAN
VIERENVIJFTIG JAREN
TROUWE
EERLIJKE EN IJVERIGE
PLICHTSBETRACHTING
1820—1874

Omschrift: HEM ALS BEWIJS VAN HOOGACHTING DOOR AL DE MUNTBEAMBTEN AANGEBODEN—30 JUNIJ 1874.

Goud, zilver en brons 59 m.M. Verz. Z.

Tijdschrift 1895 blz. 50, waar ten onrechte staat 5 Junij 1874.

DAVID VAN DER KELLEN JR. werd 23 September 1804 te Amsterdam geboren, als zoon van DAVID VAN DER KELLEN SR., die onder de regeering van Koning LODEWIJK en van 1813—1825 onder die van Koning WILLEM I stempelsnijder was aan de Utrechtsche munt en dien hij als stempelsnijder opvolgde; in 1852 1e stempelsnijder geworden, vroeg hij om gezondheidsredenen in 1874 zijn eervol ontslag en overleed 30 Maart 1879. Zie over zijn werk, omvattende o. m. de fraaie munten met de beeltenis van Koning WILLEM II, *Tijdschrift* 1895, blz. 5 e. v.

343. 1874 5 Juli.

Presentiepenning van de Société Royale de Numismatique de Belgique met borstbeeld van FRANS VAN MIERIS.

Vz. Zijn rechtsgewend borstbeeld. Op de afsnede: LÉOP. WIENER.

Omschrift: FRANS VAN MIERIS

Kz. Opschrift:

ASSEMBLÉE ANNUELLE
DE LA
SOCIÉTÉ ROYALE
DE NUMISMATIQUE
DE BELGIQUE
5 JUIL: 1874.

Brons, 33 m.M. Mededeeling van den heer ALPH. DE WITTE.

FRANS VAN MIERIS DE JONGE gesproten uit een bekend geslacht van nederlandsche schilders 1689—1763 schreef: Historie der Nederlandsche vorsten met meer dan 1000 historiepenningen opgehelderd, (1722/35), Bisschoppelijke Munten en zegelen van Utrecht (1752) enz.

344. 1874 26 Juli.

25 Jarig huwelijk van jhr. mr. J. HUYDECOPER VAN MAARSSEVEEN en L. R. J. A. RAM.

Vz. Omschrift op matten rand:

✠ JHR. MR. J HUYDECOPER VAN MAARSSEVEEN EN VROUWE L. R. J. A. RAM

In het veld: De door de jonkheerskroon gedekte wapens der echtelieden, daaronder een mirtetak en het opschrift:

25 JAREN
IN DEN ECHT VEREENIGD
26 JULY 1874.

Kz. Omschrift op matten rand:

✿ DE HEER ZEGENE U EN BEHOEDE U ✿
MATTH. XXV V: 34—40

In het veld, onder een bladerkrans, de wapens van Maarssen en Maarsseveen, met het omschrift:

✿ HULDE VAN DE INGEZETENEN VAN MAARSSEVEEN EN MAARSSEN

Brons, 61 m.M., nal. J. ELION.

HUYDECOPER: Gedeeld, 1. In blauw een zilveren adelaar zonder tong; 2. Doorsneden in drieën, *a* in zwart een achtpuntige zilveren ster (v. WIERINGEN), *b* in goud drie zwarte ossenkruinen met de hoorns, 2 en 1, (HUYDECOPER), *c* in zwart een loopende zilveren hazewindhond met goud geboorden en geringden rooden halsband (VAN GEMEN); hartschild, het wapen van Maarsseveen.

RAM: In rood een klimmende zilveren ram met gouden hoorns.

345. 1874 27 Juli—27 Augustus.

Konferentie voor de internationale regeling der oorlogswetten en gebruiken te Brussel.

Vz. St. Michiel den duivel verslaande, omgeven door de wapens der 15 staten, die afgevaardigden ter konferentie zonden: t. w. Duitschland, Oostenrijk-Hongarije, België, Denemarken, Spanje, Frankrijk, Engeland, Griekenland, Italië, Nederland, Portugal, Rusland, Zweden en Noorwegen, Zwitserland en Turkije,

daarboven, schanskorf rustende op kanon en geweer en sautoir, links schild rustende op strijdbijl en morgenster en sautoir, rechts schild rustende op zwaard en ploertendooder en sautoir; onder, antieke helm rustende op zwaard en lans en sautoir.

Kz. Opschrift: CONGRÈS
HUMANITAIRE
PRÉSt BARON JOMINI
GAL DE VOIGTS. RHETZ. BON DE LEONROD
BON DE WELCK. BON DE SODEN. Dr BLUNTSCHLI. CTE CHOTEK
BON DE SCHOENFELD. BON LAMBERMONT. CH. FAIDER. CEL MOCKEL
DE VEIDEL. CEL BRUN. DUC DE TETUAN. MAL SERVERT. CTE ARAL DE LA PEZUELA
BON BAUDE. GAL ARNANDEAU. GAL HORSFORD. CEL MANOS. BON BLANC. CTE LANZA
DE LANSBERGE. GAL VAN DER SCHRIECK. M. D'ANTAS. GAL PALMEIRIM
GL DE LEER. Dr MARTENS. CEL STAAFF. CEL HAMMER
CARATHEODORY. EDEM. E. DE BORCHGRAVE
BRUXELLES
MDCCCLXXIV.

binnen een rand gevormd uit vier halve cirkels en vier rechte hoeken, waarbinnen een rand in ogief stijl.

Groot 64 m.M.

Beschreven naar de afbeelding in de *Médailles historiques de la Belgique* Pl. XXXV no. 41. Zie blz. 75 e. v. *Bijdragen* 2e druk, no. 543. v. LANSBERGE, mr. JOHAN WILLEM, destijds gezant te Brussel, 1871—1875, later gouverneur-generaal van Ned. Oost-Indië 1875—1881; hij werd geboren 16 Nov. 1830 te Santa Fé di Bogota, waar zijn vader konsul was VAN DER SCHRIECK, P. J. G., luit.-generaal, geboren te Bergen op Zoom 23 Augustus 1812, overleden te 's-Gravenhage, Maart 1896, was geruimen tijd het oudste lid in jaren van de 2e kamer der Staten-Generaal.

346. 1874. 10 Augustus.

Plechtige intocht van H. VAN BEEK, bisschop van Breda, binnen die stad.

Vz. 's Bisschops wapen, waarop kruis, mijter en bisschopsstaf rusten en waaronder het ridderkruis der orde van den Nederlandschen Leeuw, gedekt door den bisschopshoed met koorden, waaraan ter weerszijde 10 kwasten.

Onder op een lint de spreuk: LENITER PERFLUIT, omschrift: Z. D. H. MGr. HENRICUS VAN BEEK— DERDE BISSCHOP VAN BREDA. · ★ · ★ · ★ ·

Kz. Het wapen van Breda in krans, omschrift:

PLEGTSTATIGE INTOGT TE BREDA
⊛ 10 AUG. 1874 ⊛

Koper verzilverd, 47 m.M., Verz. SNOECK.
Bijdragen 2e druk nº. 542.

347. 1874. 1 Oktober.

Eeuwfeest van het teekengenootschap „Pictura" te Dordrecht.

Vz. DIRKS 859.

Kz. In een lauwerkrans:

EEUWFEEST
GEVIERD
1 OCTOBER
1874.

Zilver en brons, 51 mM, Verz. Z. door D. VAN DER KELLEN.

Tijdschrift 1895, blz. 49.

Van dezen penning zijn slechts 8 zilveren en 40 bronzen exemplaren geslagen. Herhaalde pogingen om het geschrift, aangehaald *Tijdschrift* 1894 blz. 56 ter inzage te krijgen, bleven zonder resultaat.

348. 1874. 3 December.

Hulde der Stoomvaartmaatschappij „Nederland" aan den Eere-Voorzitter Prins HENDRIK der Nederlanden.

Vz. Medaillon met het linksgewend hoofd van Prins HENDRIK, hetwelk door drie geniussen met eikeloof omkranst wordt, welke de emblemen van Handel (Merkuriusstaf), Scheepvaart (Drietand) en Nijverheid (Bijenkorf) dragen. Rechts op den achtergrond een stoomschip.

In de afsnede: J ELION F.

Kz. In lauwerkrans:

PRINCIPI HENRICO
FAVTORI
MAGISTRI SOCIETATIS
„NEDERLAND"
NAVIBVS VAPORIS OPE
IN INDIAM
MITTENDIS.

Omschrift: ★ ITVR AD EXTREMOS INDOS; FERT FLAMMA CARINAS; AVSPICE TE BATAVVS; QVA FRETA FACTA RVIT

Brons, 75 m.M.

Bij dezen penning behoorde de navolgende oorkonde van de hand van den heer ANTONIE GREVENSTUK, waarvan een duplikaat hangt in de vergaderkamer van kommissarissen der maatschappij te Amsterdam.

OORKONDE.

Te AMSTERDAM, op den Derden December 1800 vier en zeventig, werd door Commissarissen en Directeuren der Stoomvaart Maat-

schappij NEDERLAND, hunnen Eere Voorzitter, Zijne Koninklijke Hoogheid PRINS HENDRIK DER NEDERLANDEN, hoogst eerbiedig aangeboden, eene GEDENKPENNING in goud, zilver en brons, eenig exemplaar, met uitzondering van één afdruk in brons in het archief der Stoomvaart Maatschappij nedergelegd.

Deze Gedenkpenning strekt ter blijvende herinnering der Vorstelijke aanmoediging van Prins Hendrik der Nederlanden, door wiens zedelijke en materiëele ondersteuning de vloot der Maatschappij tot zes stoomschepen is voltooid, ten einde Nederland en Nederlandsch-Indien inniger te verbinden, der Scheepvaart nieuwe wegen aan te wijzen, den Koophandel uit te breiden, der Nijverheid tot grootere ontwikkeling te brengen, het dierbaar Vaderland in bloei en voorspoed te doen toenemen.

Zij wenschen bij hunne oprechte Huldebetuiging de tolken te zijn der dankbare gevoelens van geheel het NEDERLANDSCHE VOLK.

De Directeuren
(get.) BOISSEVAIN,
„ W. RAMANN,
„ TEGELBERG
(*Monogram*)

(*Schip.*)

Namens Commissarissen
(get.) DEN TEX,
Voorzitter

Lager stond:

In 1874 waren Commissarissen der Stoomvaart Maatschappij Nederland:

Jhr. MR. C. J. A. DEN TEX, Voorzitter, A. A. BIENFAIT, Vice-Voorzitter, J. E. CORNELISSEN, A. R. J. CRAMERUS, Mr. C. A. CROMMELIN, P. C. LOOPUYT, E. MOHR, M. M. DE MONCHY, C. F QUIEN, Jhr. G. A. TINDAL en A. C WERTHEIM.

De Stoomvaartmaatschappij Nederland werd opgericht te Amsterdam 13 Mei 1870 onder beschermheerschap van Z M. Koning WILLEM III; 8 Mei 1871 kwam het eerste stoomschip te Nieuwediep binnen, in 1872 werd Prins HENDRIK Eere-Voorzitter. In Oktober 1874 werd een geregelde vierwekelijksche postdienst via Southampton-Napels (later vervangen achtereenvolgens door Marseille en Genua) geopend, kort daarop een driewekelijksche, in 1879 een 14-daagsche dienst; in 1894 telde de maatschappij 16 stoomschepen.

340. 1874. 4 December.

4e Eeuwfeest van het stedelijk gymnasium te Utrecht, (oudtijds St. Hieronymusschool).

Vz. Het wapen der gemeente Utrecht met twee leeuwen als schildhouders.

Kz. In een eikekrans: SANCTI
HIERONYMI
SCHOLAE
SECVLIS · IV · PERACTIS
CIVITAS · TRAJECTINA
HVNC · NVMMVM
DICAVIT

Omschrift: PRIDIE. NONAS. DECEMBRIS
MCCCCLXXIV—MDCCCLXXIV

Brons 58 m.M., Verz. Z.

Tijdschrift 1895, blz. 49, als gesneden door D. VAN DER KELLEN, Kz. door J. P. M. MENGER.

De Hieronymusschool te Utrecht is in 1474 gesticht door de Broeders des Gemeenen Levens van het Hieronymushuis te Delft. In dat jaar hadden deze te Utrecht een broederhuis gevestigd, daartoe in staat gesteld door de testamentaire beschikking van JOANNES REINERSZOON VAN ZEVENAER, licentiaat in de heilige godgeleerdheid en doctor in de medicijnen († 9 Mei 1471) en zijne vrouw CATHARINA († 27 Oct. 1474), waarbij aan het delftsche huis, behalve eenige kostbare voorwerpen en een kapitaal van 300 rijnsche guldens een huis en erf, gelegen te Utrecht achter de St. Pieterskerk „in den Regenboog", vermaakt werd. Zoodra de broeders in het bezit van het gelegateerde gesteld waren, openden zij de school, die voortaan als Hieronymusschool bekend stond. Zoowel door de geestelijkheid als door de stedelijke overheid begunstigd, had de school in den eersten tijd na hare stichting een bloeiend bestaan, totdat na het midden der 16e eeuw een tijdperk van verval intrad. De in 1578 uit Harderwijk beroepen rector REINIER SARCERIUS verzette zich tegen de invoering van de hervormde leer in de school, met het gevolg, dat den 7 Februari 1586 bij resolutie van de vroedschap, de Hieronymusschool tot eene protestantsche inrichting hervormd en tot stedelijke inrichting verklaard werd, gelijk zij dat nog is.

Den 27 Januari 1900 werd het 425-jarig bestaan door de leerlingen gevierd.

350. 1874 28 December.

100-Jarig bestaan van den Schouwburg te Rotterdam.

Vz. De voorgevel van het gebouw. Daar boven: GEOPEND
daaronder: 18 DECEMBER 1774
VERBOUWD
1852

Omschrift: + SCHOUWBURG TE ROTTERDAM + HONDERDJARIGE JUBELVIERING

Kz. Onder het gekroonde wapen van Rotterdam, tusschen twee saamgebonden lauwertakken: BINGLEY
1757
WATTIER
1762
SNOEK
1766

Verguld koper, 24 m.M., Verz Z.

BINGLEY, WARD, geboren te Rotterdam 1755 uit eene handelsfamilie, was voor het kantoorleven bestemd, doch voelde zich onweerstaanbaar tot het tooneel aangetrokken, waar hij op zijn 18e jaar voor het eerst optrad, van 1779—1796 speelde hij te Amsterdam en stichtte toen te Rotterdam het Nederduitsch Tooneel met eigen gezelschap Hij overleed te 's-Gravenhage 26 Juni 1818.

WATTIER, JOHANNA CORNELIA, geboren te Rotterdam 13 April 1762, verbond zich in 1780 aan het Amsterdamsche Tooneel, waaraan zij tot 1815 verbonden bleef, ook na haar huwelijk met den architekt ZIEZENIS Zij overleed 24 April 1827 aan de Geestbrug nabij 's-Gravenhage en werd in de groote of St. Jacobskerk aldaar begraven.

Zij muntte vooral in het treurspel uit; gelaat, gestalte en stem werkten daartoe mee.

SNOEK, ANDRIES, een uitstekend tooneelkunstenaar, „de nederlandsche TALMA" bijgenaamd, werd in 1766 te Rotterdam geboren en gaf

aldaar met zijne zuster tooneelvoorstellingen om in hun levensonderhoud te voorzien en huurde later den Rotterdamschen Schouwburg; in 1795, na korten tijd in de Zuidelijke Nederlanden vertoefd te hebben, vestigde hij zich te Amsterdam, gaf voorstellingen in het gebouw „Utile et Amusant" en werd aldaar eerlang aan den grooten Schouwburg verbonden, waar hij vooral tot op vergevorderden leeftijd in het hooge treurspel uitblonk. Hij overleed 3 Januari 1829.

Tot 1774 speelden de Rotterdam bezoekende tooneelgezelschappen in een of ander lokaal buiten de stad, den 28 December 1774 werd de eerste Rotterdamsche Schouwburg aan den Coolsingel, niet ver van de Delftsche poort, plechtig ingewijd met een proloog van JAN PUNT, op een allegorische wolk op het eerste rotterdamsche tooneel nederdalende, doch reeds met veel verlies in 1782 publiek verkocht. In 1851 werd de Rotterdamsche Schouwburgvereeniging opgericht ten einde den schouwburg meer met de eischen des tijds in overeenstemming te brengen. De verbouwing had in 1852 plaats. In 1860 werd zoowel een vast tooneelgezelschap opgericht als de Rotterdamsche Duitsche Opera. Den 3den Mei 1884 werd de eerste steen gelegd voor den 15 September 1887 ingewijden, prachtigen nieuwen schouwburg in de Aert van Nesstraat en werd de oude voor afbraak en als bouwterrein verkocht.

351. 1873—4.

Oorlog op Atjeh.

Gesp als beschreven onder n°. 127 met het opschrift:

ATJEH 1873 — 1874

K.B. 6 Oktober 1874 n°. 10. De rechthebbenden zijn bevoegd deze te verwisselen met de bij K.B. 21 Juni 1897 n°. 32 ingestelde gesp met het opschrift: ATJEH 1873 — 1896

352. 1874

100-Jarig bestaan der firma VERSCHUUR te Amsterdam.

Vz. In het veld: 1874

W. VERSCHUUR

W. VERSCHUUR & Z^N.

G. VERSCHUUR
A. D. VERSCHUUR
1874

Kz. BYOUTERIËN
&
ZILVERWERKEN
AMSTERDAM
DAMRAK, L. 137

Zilver 28 m.M., Verz. TEIJLER.

353. 1874.

Prijspenning der Vereeniging van Officieren van Scherpschutterskorpsen in Nederland.

Vz. In een verdiept veld een gekroonde hoorn, waarom en onder: BESCHERMHEER Z. M. DE KONING. 1874.

Omschrift: VEREENIGING VAN OFFICIEREN VAN SCHERPSCHUTTERSKORPSEN IN NEDERLAND.

Kz. Glad veld, omgeven door een krans, gevormd door een lauwer- en eïkelooftak, waarop onderaan een opengeslagen boek met GROND WET ART 177 geplaatst is.

Zilver verguld, zilver en brons met oog en ring, 34 m.M., Verz. v. DIJK v. MATENESSE.

354. 1874.

Prijspenning van het officieren-schietgezelschap der dienstdoende schutterij te 's-Gravenhage.

Vz. Binnen een parelcirkel een muurkroon, omgeven door het omschrift: OFFICIEREN SCHIETGEZELSCHAP. OPGERICHT 1874.

Omschrift: ★ DIENSTDOENDE SCHUTTERIJ TE 'S GRAVENHAGE.

Kz. Glad veld omgeven door twee saamgestrikte lauwer- en eiketakken.

Brons, 32 m.M., Kon. Kab.

355. 1874.

Schietwedstrijd te Apeldoorn.

Geheel als n°. 278, doch in plaats van: Waalsdorp 1873, APELDOORN.

1874.

Zilver met oog en ring, 27 m.M., aan groen moiré lint.

356. 1874.

Prijspenning der gemeente Utrecht.

Vz. Het gekroonde wapen der gemeente met twee leeuwen als schildhouders.

Kz. Glad veld omgeven door een lauwerkrans.

Brons, 58 m.M., Verz. TEIJLER.

Ik vond een ex. met:

Vz. Gegraveerd omschrift:

GEMEENTE

UTRECHT

Kz. In den krans:

PAASCHTENTOONSTELLING
1900
I^e PRIJS
voor de beste
MELKKOE

Zilver met oog en ring, door 's Rijks stempelsnijders.

357. 1874.

Eenzijdig penninkje van het Brandpiket der dienstdoende Schutterij te 's-Hertogenbosch.

's Bosch
Brandpiket
N°. 107

Zink gegraveerd, 33 m.M., Verz. v. RIJCKEVORSEL, *Bijdragen 2^e druk* n°. 598.

Het brandpiket was voor 1874 samengesteld uit het geheele battaljon, doch in April 1874 werd er besloten, onder den Kommandant Majoor G. BOSCH, 125 fijne schutters zomer en winter brandpiket te geven, daar dan de overige schutters hunne wapens en kleeding 's winters in konden leveren, en ontving elke schutter van het brandpiket een penning, welken hij bij brand moest afgeven en dien hij na afloop weer terug ontving; later onder Majoor VAN RIJCKEVORSEL in 1887 werd het brandpiket gebracht op 100 man en voorzien van nieuwe kapotjassen.

Mededeeling van jhr. M. A. SNOECK.

358. 1875. 8 Februari.

3^e Eeuwfeest der Hoogeschool te Leiden.

Vz. De naast elkander geplaatste, linksgewende borstbeelden van Prins WILLEM DEN ZWIJGER en Z. M. Koning WILLEM III, daar-

onder D. V. JR. en

D. VIII FEBR. MDLXXV

D. VIII FEBR. MDCCCLXXV.

Omschrift: ACADEMIA CONDITIA GVILIELMO I PRINCIPE. SAECVLARES TERT. FACTI GVILIELMO III REGE.

Kz. De verlichting rechts gezeten houdt op hare linkerhand een Minervabeeldje en leunt met haar rechterhand, waarin zij een lauwerkrans houdt, op haren zetel. Zij is omgeven door een groep van vier vrouwen, blijkens de attributen, de godgeleerdheid, de rechtsgeleerdheid, de geneeskunde en de wijsbegeerte voorstellende. Voor haar zit de geschiedenis de geschiedfeiten op een rol te griffelen. Het geheel omgeven door een stralenboog. In de afsnede de wapens van Leiden en Nederland en: M. C. DE VRIES JR. INV. ET FEC.

Omschrift: FAMAM VRBI LAVDEM PATRIAE LVCEM ADDIDIT ORBI.

Zilver en brons, 69 m.M, Verz. Z.

Oranjepenningen, 1340.

359. Als voren.

Kuratorenpenning.

Vz. De wetenschap in de gedaante eener vrouw in antieke kleeding de face staande, in hare rechterhand houdt zij een brandende fakkel, terwijl zij hare linker op de borst plaatst, ter zijden: C. WIENER FECIT

Opschrift links: QVACVMQVE INCEDO, rechts: PELLO TENEBRAS

Kz. In het veld:

REGNANTE
GVILIELMO III
IN FERIIS TRISAECVLARIB.
VNIVERSITATIS LVGD. BAT.
A GVILIELMO I CONDITÆ
CVRATORES
HVNC NVMMVM
F. C.

Zilver en brons, 51 m.M., Verz. Z. *Oranjepenningen* 1341.

Door kuratoren aangeboden aan de binnen- en buitenlandsche professoren, die het feest bijwoonden.

De leidsche hoogeschool is op voordracht van Prins WILLEM I, bij stichtingsbrief van 6 Januari 1574 te Delft uitgegeven, opgericht, zooals de promotiepenning afgebeeld v. LOON, I blz. 198 verkondigt: „ter belooning van der voorouderen dapperheid" en werd 8 Februari 1575 ten overstaan van de gemachtigden der Staten van Holland met groote plechtigheid openbaar ingewijd, als een schoon gedenkteeken tot erkentenis van de beproefde standvastigheid der Leidenaren en geleden nooden bij het dubbel beleg der zwaarbeproefde stad.

In 1807 door Koning LODEWIJK verheven tot Koninklijke Universiteit van Holland, bij de inlijving bij Frankrijk als „Académie" tot een deel der „Université de France" gemaakt, werd zij in 1815 Rijksuniversiteit.

Haar in 1632 gestichte sterrewacht is de oudste van geheel Europa.

360. 1875. 20—30 April.

Prijspenning der Landbouw-tentoonstelling te Djokjokarta.

Vz. In een krans van lauwer- en eikeloof:

TENTOONSTELLING

TE

DJOKJOKARTA

1875

Omschrift: LABOR IMPROBUS OMNIA VINCIT

TANDEM FIT SURCULUS ARBOR

Kz. Glad veld, omgeven door een lauwerkrans.

Brons 40 m.M., Verz. Z.

361. 1875. April.

Prijspenning 2e Indisch Landbouw-Kongres te Djokjokarta.

Vz. In een lauwerkrans:

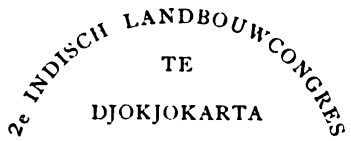

1875.

Omschrift: INDISCH LANDBOUW-GENOOTSCHAP OPGERICHT IN 1870

Kz. Glad veld, omgeven door parelcirkel.

Omschrift: ✿ LABOR IMPROBUS OMNIA VINCIT ✿

TANDEM FIT SURCULUS ARBOR

Brons, 45 m.M., Verz. Rijks munt.

Vervaardigd door 's Rijks stempelsnijders.

362. 1875. 14 Juni.

Opening der Studenten Societeit „Minerva" te Leiden.

Vz. De voorgevel van het nieuw gebouwde societeitsgebouw.

In de afsnede: P. SOMERWIL. — LEIDEN.

Omschrift: SOCIETEIT MINERVA GEOPEND 14 JUNI 1875.

Kz. Gehelmd borstbeeld van Minerva.

DE HEILIGE EENDRAGT IS HET ZOUT
DAT HUIS EN STAD IN WEZEN HOUDT

Zilver, brons en nikkel, 33 m.M., Verz. Z.

Draagteeken hetwelk aan de verschillende fakulteitskleuren werd gedragen.

Hiervan bestaan 1 exemplaar in zilver voor de societeit, 12 stuks in brons voor de leden der societeits- en bouw-kommissie, alle overige exemplaren in nikkel.

363. 1875. 4 Juli.

Presentiepenning van de Société Royale de Numismatique de Belgique met borstbeeld van FRANS VAN MIERIS.

Vz. Gelijk n°. 343.

Kz. Opschrift:

SOCIÉTÉ ROYALE
DE
NUMISMATIQUE
DE BELGIQUE

ASSEMBLÉE GÉNÉRALE
DU 4 JUILLET
1875

Brons, 33 m.M. Mededeeling van den heer ALPH. DE WITTE.

364. 1875. 25 Juli.

6e Uitvoering van het Nederlandsch Gymnastiekverbond te Amsterdam.

Vz. De linksgewende gekroonde nederlandsche leeuw met zwaard en pijlbundel, ter zijde staat: J. E(lion)

Omschrift: * NEDERLANDSCH GYMNASTIEK VERBOND.

Kz. Het gekroonde wapen van Amsterdam.

Omschrift: * 6DE UITVOERING 25 JULI 1875 AMSTERDAM.

Brons, 41 m.M., Verz. Z.

Het N.G.V. werd 15 Maart 1868 te Amsterdam opgericht naar aanleiding van een besluit der G. V. „Lycurgus" dd. 22 Oktober 1867 betreffende eene federatie van alle amsterdamsche gymnastiekvereenigingen. Bij de oprichting telde het 6 vereenigingen met 215 leden, in 1887 reeds 133 vereenigingen met 8104 leden, welk getal echter achteruitging door het toenemen van de wielersport en de verschillende balspelen in de laatste 10 jaren. Door tal van algemeene en partiëele bondsuitvoeringen maakte het propaganda voor de goede zaak der gymnastiek, voerde strijd voor de opneming der gymnastiek onder de verplichte leervakken van lager- en middelbaar onderwijs, een strijd, die zooals bekend is, met goeden uitslag werd bekroond en trachtte met alle middelen de gymnastiek zelve tot meerdere volmaking te brengen, ook door middel van het bondsorgaan, eerst „de Gymnast", later „de Turnvriend", toen de „Maandberichten", thans het „Tijdschrift van het N. G. V." genaamd.

Steeds bleef het getrouw aan de leuze „Mens sana in corpore sano" d. w. z. een gezonde geest kan slechts in een gezond lichaam wonen, en we mogen het verbond dankbaar zijn, dat het in een tijd, waarin zoo enorm veel van den „geest" der jeugd werd gevorderd en het „lichaam" werd verwaarloosd, zooveel heeft bijgedragen om het verbroken evenwicht te herstellen.

Deze en dergelijke hierna te beschrijven penningen werden door het N. G. V. aan elke deelnemende bondsvereeniging uitgereikt.

365. 1875. 30 Juli—2 Augustus.

12e Nederlandsch nationaal Zangersfeest te Rotterdam.

Vz. Amphion de harp bespelende.

Omschrift: 12DE NED. NAT. ZANGERSFEEST 1875

* AMPHION ROTTERDAM *

Kz. Glad.

Tin, met oog en ring, 26 m.M., Verz. Z., gedragen aan strikje van groen, wit, groen lint.

Zie voor dezen en den volgenden de aanteekening bij nº. 64.

366. Als voren.

Vz. Amphion de lier bespelende de face staande tusschen een kolom en een muur, daarboven op een lint: AMPHION, daaronder: ROTTERDAM.

Omschrift: 1863

30.31 JULI. 1 & 2 AUGUSTUS 1875

Kz. Omschrift: XIIE NED. NAT. ZANGERS-FEEST

In het veld: BESCHERMHEER

Z. K. H.

PRINS HENDRIK

DER NED.

JULES ✿ BLITZ

Koper met oog, 23 m.M., Verz. J. KARREMAN te Oud-Beierland.

Het jaartal 1863 is vermoedelijk een abuis van den graveur, die

meende dat *elk* jaar een zangersfeest plaats had, terwijl die om de 2 jaren werden gehouden. (In 1863 had het 6e Ned. Nat. Zangersfeest plaats te Amsterdam. Zie DIRKS nº. 890.)

367. 1875. Juli—Augustus.

Provinciale tentoonstelling van Nijverheid en Kunst in Noord-Brabant te Breda.

Vz. Een rechts staande vrouw in de linkerhand een palmtak, en met de opgeheven rechterhand een lauwerkrans boven een bijenkorf houdende, die op een voetstuk geplaatst is. Op de voorzijde van het voetstuk een lier, omgeven door een lauwerkrans, voor het voetstuk een kamrad. Op den voorgrond een aambeeld, hamer, globe en schildersezel. In het verschiet een lokomobiel en een schip.

Omschrift: ★ PROVINCIALE TENTOONSTELLING VAN NYVERHEID EN KUNST IN NOORD-BRABANT

In de afsnede: D. DE PATOUL.

Kz. In het veld tusschen een eike- en lauwertak:

COMMISSIE
DER TENTOONSTELLING.

I. A. VAN DER BURGH EEREVOORZITTER
J. F. DE BOOY VOORZITTER.

LEDEN

J. C. VREEDE | P. J. SCHELLEKENS.
I. F. DE VOLDER | J. C. ROSU PIRON PM.
JAN PHILIPSEN SECS.

VEREENIGING
VAN INDUSTRIEELEN EN
WERKBAZEN.
C. VERMEULEN VOORR.
W. J. SLECHTRIEM SEC.

Boven: het gekroonde wapen van Noord-Brabant, beneden: het wapen van Breda.

Omschrift: ★ ZELFSTANDIGE ONDERNEMING DER VEREENIGING VAN INDUSTRIEELEN EN WERKBAZEN TE BREDA ★ 1875

Brons, 46 m.M., Verz. Z

Bijdragen, 2e druk n°. 546.

368. Als voren.

Vereeniging van werkbazen „de Eendragt".

Vz. Het gebouw der tentoonstelling, daarboven: PROVINCIALE en daaronder 1875—TENTOONSTELLING.

Kz. Het wapen van de stad Breda tusschen de omschriften: ★ GEMEENTE BREDA. DOOR DE ★

★ VEREENIGING ★
VAN
WERKBAZEN
DE EENDRAGT

Tin, 26 m.M., Verz. Z.

Bijdragen, 2e druk n°. 545.

369. 1875. 12 Augustus.

200 Jarig bestaan der Portugeesch-Israëlitische Synagoge te Amsterdam.

Vz. Tusschen twee lauwertakken een wapenschild met een pelikaan, die haar jongen voedt. Daaronder: I. D. P.(osthumus)

Omschrift: PORTUGEESCH ISRAELITISCHE SYNAGOGE TE AMSTERDAM.

Kz. In het veld:

TER HERINNERING
AAN HET 200 JARIG BESTAAN

11 MENACHEM 5635
12 AUGUSTUS 1876

DE FEESTCOMMISSIE

Brons, 35 m.M., Kon. Kab.

369[A]. 1875. 26 Augustus.

Herdenking van het behoud van Menado.

Vz. In een krans:

TER
DANKBARE
HERDENKING
AAN
MENADO'S
BEHOUD

Kz.:

26
AUGUSTUS
1875

38 m.M., *Cat. Bat. gen.* 1896, n°. 149.

370. 1857. 28—29 September.

Landbouwtentoonstelling te Oss.

Vz. Geheel gelijk DIRKS n°. XXX, doch in de afsnede van dezen: AFDEELING
OSS

Kz. *Geen* opschrift in den lauwerkrans.

Zilver en brons, 42 m.M. Eigendom van den gemeentesekretaris te Oss.

Bijdragen, 2e druk nº. 547.

371. 1875. September.

Voorgenomen, doch niet volvoerd, bezoek van Prins HENDRIK aan 's-Rijksmunt te Utrecht.

Vz. In het veld:

ZIJNE KON. HOOGH.
PRINS HENDRIK
DER
NEDERLANDEN
BEZOEKT
'S RIJKSMUNT
SEPT. 1875.

Kz. In het veld: DE
BELANGSTELLING VAN
DEN EDELEN VORST
DOOR DIT METAAL
IN DUURZAME
HERINNERING
GEBRACHT.

Brons 38 m.M., Verz. BEGEER.

372. 1875. 5—7 Oktober.

Internationale tentoonstelling ter gelegenheid van het 25 jarig Stadhouderschap van Prins HENDRIK DER NEDERLANDEN in Luxemburg.

Vz. Het rechtsgewend hoofd van den Prins.

Omschrift: 25ME ANNIVERSAIRE DE LA LIEUTE-

NANCE DE S. A. R. LE PRINCE HENRI DES PAYS-BAS ★ 1875 ★

Kz. Twee vrouwen, land- en tuinbouw voorstellende, leunende tegen een cirkel waarop een bijenkorf geplaatst is, waarboven de ter rechterzijde geplaatste vrouw een lauwerkrans houdt. Onder den cirkel land- en tuinbouwwerktuigen. In den cirkel: 5, 6 ET 7
OCTOBRE
1875.

In de afsnede: P. HART

Omschrift: EXPOSITION INTERNATIONALE D'AGRICULTURE ET D'HORTICULTURE DU GRAND DUCHÉ DE LUXEMBOURG.

Brons 51 m M., Verz. TEIJLER.

372A. Als voren.

Vz. = n°. 372.

Kz. Glad.

Brons, 51 m.M. Kon. Kab.

373. Als voren.

Vz. 's Prinsen rechtsgewend hoofd.

Omschrift: 25ME ANNIVERSAIRE

Kz. Opschrift:

EXPOSITION
★
5, 6 ET 7
OCTOBRE
1875

Geel koper, met oog en ring, 16½ m.M.,

aan oranje strik met blauw, wit, rooden overslag. Verz. Z.

Volgens een bij het door mij gekochte exemplaar gevoegde aanteekening werd dit penninkje gedragen door de leden „der beide vereenigingen" (van landbouw en van tuinbouw) en door den Prins zelf als eerevoorzitter bij gelegenheid der land- en tuinbouwtentoonstelling, welke ter viering van 's Prinsen 25 jarig stadhouderschap werd gehouden.

374. 1875. 27 Oktober.

6e Eeuwfeest van de begiftiging van Amsterdam met tolvrijheid door Graaf FLORIS V.

Vz. De stedemaagd van Amsterdam rechts gezeten, met hare rechterhand een antiek scheepsroer en in hare linkerarm het stedelijk wapen houdende. Boven haar zweven twee engeltjes, een perkament met het opschrift: FLORENTIUS COMES houdende; het eene engeltje houdt een wapen met een schip, terwijl het andere engeltje op de bazuin blaast. Rechts van de stedemaagd zweeft Mercurius met zijn staf. Achter haar Neptunus op zijn wagen. Links een gedeelte van Rembrandts schilderij „de Nachtwacht". Rechts het paleis op den Dam. Op den voorgrond verschillende voorwerpen van handel, nijverheid en kunst. In het verschiet schepen en een spoortrein. In de afsnede: 27 OCTOBER 1875.— M. C. DE VRIES JR. INV. ET FEC.

Omschrift: DOOR HET BLOEIENDE AMSTERDAM FEESTELYK HERDACHT.

Kz. In het veld:

FLORENTIUS COMES
HOLLANDIAE UNIVERSIS
PRAESENTES LITTERAS INSPECTURIS
SALUTEM NOVERIT UNIVERSITAS VESTRA
QUOD NOS HOMINES MANENTES APUD
AMESTELLEDAMME IN RESTITUTIONEM DAMPNORUM
QUAE NOS ET HOMINES NOSTRI IPSIS FECIMUS
ABHINC DEINCEPS AB OMNI EXACTIONE
NOSTRI TELONII CUM BONIS SUIS PROPRIIS
QUAE DEDUCENT SEU DEDUCUNT PER TOTAM TERRAM
NOSTRAM DUXIMUS EXIMENDOS
IN CUJUS REI TESTIMONIUM PRAESENS SCRIPTUM
SIGILLO NOSTRO FECIMUS COMMUNIRI
DATUM APUD LEYDEN DOMINICA ANTE
DIEM SYMONIS ET JUDAE APOSTOLORUM
ANNO DOMINI
M°CC°LXX^mo QUINTO

Omschrift: HET ONTLUIKENDE AMESTELLEDAMME DOOR FLORIS V MET TOLVRYHEID BEGIFTIGD. 27 OCTOBER 1275.

Zilver en brons; 68 m.M., Verz. Z.

375. 1875.

Bloemententoonstelling in den Planten- en Dierentuin te Batavia.

Vz. Gelijk n°. 56.

Kz. In een lauwerkrans:

TENTOONSTELLING
PLANTEN EN DIERENTUIN
TE BATAVIA
1875

Brons, 40 m.M., Verz. TEYLER.

Tijdschrift 1895, blz. 39.

376. 1875.

Nationale Nijverheidstentoonstelling te Amsterdam.

Vierarmig kruis met ingesneden armen en

geparelde punten. Tusschen de armen vier uitstekende punten, aan de Vz. beladen met drie paarlen.

Op de Vz. een rond medaillon, waarop binnen twee eiketakken: 1875

Omschrift op matten rand:

* NATIONALE TENTOONSTELLING *
AMSTERDAM

Kz. Glad met binnen een cirkel het omschrift: * VEREENIGING VOOR HET NEDERL: KUNST INDUSTRIEMUSEUM.

Zilver met oog en ring, hoog 41 m.M., Verz. Z.

377. 1875.

Internationale Tooneelwedstrijd uitgaande van de Rederijkerskamer „Vreugdedal" te Breda.

Vz. Op een groote hoofdletter V, door welke een banderol is gestoken met het opschrift: WIJ VATEN GENUCHT, rust het wapen van Breda, waarop een boom.

Omschrift: REDERIJKERSKAMER „VREUGDENDAL"
* BREDA *

Kz. Glad veld omgeven door een eike- en lauwertak, omschrift: * GROOTE INTERNATIONALE TOONEELWEDSTRIJD

Brons, 46 m.M., Verz. SNOECK.

Bijdragen 2e druk nº. 544.

378. 1875.

Eerepenning voor DURKJE HAAIJES HAGEDOORN.

Vz. In een eikeloofkrans:

AAN
DURKJE HAAIJES
HAGEDOORN
GEBOREN TE GROUW
DEN 4 MEI
1817.

Kz. In een eikeloofkrans:

WEGENS
ZEVEN EN VEERTIG JARIGE
TROUW, EDELMOEDIGHEID
EN ZELFVERLOOCHENING
1828—1875

Brons, 41 m.M., Leidsch Penn. Kab.

379 1875.

Nieuwe eerepenning voor menschlievend hulpbetoon.

Vz. Linksgewend hoofd van Z. M. Koning WILLEM III, daaronder J. P. M. MENGER F.

Omschrift: WILLEM III KONING—DER NED. G. H. V. L.

Kz. In een krans van eike- en lauwerbladeren: VOOR
MENSCHLIEVEND
HULPBETOON.

Zilver en brons, 51 m.M., Verz. Z.

Deze penning, afgebeeld DIRKS nº. 696, *Oranjepenningen* 1346, is in 1875 vervaardigd, ter vervanging van dien van 1855 (DIRKS nº. 695). Zie K. Bn. dd' 24 Januari 1841 nº. 22, 1 December 1841 nº. 72 (instelling), 22 September 1855 nº. 64 (vaststelling opschrift, Kz. en getuigschrift).

(*Wordt vervolgd*).

Commission donnée par Jean IV, duc de Brabant, à Jean Michiels, pour frapper monnaie à Maestricht.

Aucun des auteurs qui ont écrit sur la numismatique brabançonne n'a connu ni cité le texte de cette commission. Nous avons eu la chance d'en trouver une copie dans les archives de la Chambre des Comptes à Bruxelles (archiv. gén. du royaume, Carton 63). Comme on voit, ce document fut délivré à Mons (Hainaut) le 1er décembre 1418. Cela n'a rien d'étonnant puisque Jean IV était aussi comte de Hainaut. Un examen rapide et superficiel a sans doute été cause de la prétérition de ces lettres patentes qui, à première vue, devaient sembler se rapporter au Hainaut. Quoi qu'il en soit, elles donnent des renseignements nouveaux assez importants pour que nous les publiions ci-après in extenso.

Elles font connaître que les petits moutons (*mottuenkens* ou *mottoenkens*) ont été imités des petits moutons de France (de Charles VI, roi de

France, 1380—1422): „die gemaect syn sal nader manieren vanden mottuenkens van vrancrijck".

Il est donc tout naturel qu'ils aient un aspect tout français.

En outre, ils devaient avoir le même cours et la même valeur que ces moutons français: „ende sal sinen loep hebben ende gelden gelijc den selven mottuenkens van vrancryck".

Ils sont ainsi décrits: au droit (die muntside), un mouton avec la légende AGNVS DEI QVI TOLLIS PECCATA MVNDI MISERERE NOBIS, et sous les pieds du mouton, l'abréviation BRABN̄.

Au revers (op die cruusside), une croix entourée de fleurs de lis, et de la légende: ✠PC VINCIT ✠PC REGNAT ✠PC IMPERAT.

On voit que la pièce décrite et figurée dans la *Revue de la numismatique belge*, année 1869, page 364, diffère un peu, en ce qui concerne le droit, du modèle imposé à JEAN MICHIELS mais il est très possible que celui-ci ait, pour quelques détails, modifié la légende indiquée par sa commission et se soit encore plus rapproché du type de la monnaie française qui porte, sous le mouton, les lettres K. F. RX dont l'arrangement est plus semblable à celui des lettres I DX : B qu' à celui des lettres BRABN̄, ce qui d'ailleurs était une abréviation insolite pour les monnaies brabançonnes de cette époque.

Cette supposition est d'autant plus vraisemblable, que nous allons constater tantôt que la légende du droit des écus a aussi été, en partie, modifiée par le tailleur de coins. Et il en a été de même pour les lions à l'enclos.

Il est donc permis d'admettre, jusqu' à la découverte d'une pièce à la légende BRABN, que le petit mouton dessiné, *loco citato*, dans la *Revue de la numismatique belge*, est réellement un de ceux qui furent frappés à Maestricht pour JEAN IV.

Conformément aux constatations de tous ceux qui se sont occupés de cette pièce, elle devait être forgée à 20 carats d'aloi, à un grain de remède, la dernière couronne de France comptée pour fin, et à 96 au marc, à un esterlin de remède.

Le seigneuriage (sleyschat) était de 6½ pièces par marc d'or fin et les marchands recevaient 98 de ces pièces pour le même poids d'or fin.

Une autre pièce d'or devait être frappée à Maestricht, c'était un écu (scilt), semblable aux derniers écus émis à Dordrecht et avec les mêmes armoiries 1) (gelijc den lesten scilden van dordrecht, metter selver wapenen). Cette particularité était connue déjà par les textes publiés par VERACHTER (*Documents pour servir à l'histoire monétaire des Pays-Bas*, Anvers, 1842).

La légende du droit devait être: IOHES DVX BRABAN. COMES HANON. HOLLANZ ZEELAN., et du côté de la croix: XPC VINCIT XPC REGNAT XPC IMPERAT. En réalité, la légende du droit est celle-ci: IOHES ⁑ DX' ⁑ BRAB ⁑ Z × LIMB × COM ⁑ HANIE' ⁑ HO' ⁑ ZE'. On voit que le titre de duc de Limbourg avait été oublié, et que pour lui faire place, il a fallu abréger les titres suivants.

---

1) Ce n'est pas un écusson aux quatre lions, comme PERREAU l'écrit dans la *Revue de la numismatique belge*, 1846, p. 858.

Il allait être forgé à 17 carats d'aloi, à un grain de remède, la nouvelle couronne de France comptée pour fin, et à 66 au marc, à un esterlin de remède.

Sa valeur serait la même que celle de l'écu de Dordrecht.

Le seigneuriage était de 3 pièces par marc d'or fin et les marchands recevraient 84 de ces pièces pour le même poids d'or fin.

L'aloi et la taille sont conformes aux indications contenues dans les comptes de JEAN MICHIELS publiés par VERACHTER.

Il s'agissait encore de frapper à Maestricht, aussi, au Vroenhof (in onsen hof ende onser heerlicheit vanden vroenhof in onser stad van tricht), trois monnaies d'argent :

1°. Une pièce semblable au double gros *Johannes* (*penninc Jans*) qui avait été frappé à Vilvorde, avec les mêmes légendes et les mêmes armoiries, au droit et du côté de la croix, mais comme différence que la lettre O du nom de JOHĒS serait ronde.

Il résulte de ce texte que ces pièces portaient le même nom, qu' elles fussent frappées à Vilvorde ou à Maestricht, mais qu'il est possible de distinguer celles de l'atelier de Maestricht par la forme ronde de la lettre O du mot JOHANES. Ces faits étaient iusqu' à maintenant inconnus.

Dans son excellent ouvrage sur les monnaies des duchés de Brabant et de Limbourg, VAN DER CHIJS, a précisément dessiné, pl. XIV, n°. 8, une de ces pièces à l'O rond, mais ignorant ce moyen de reconnaître les pièces frappées à Maestricht, il a cru que son exemplaire sortait de l'atelier de Vilvorde.

Les lettres patentes leur attribuent 4 deniers, 12 grains, argent le Roi 1), avec deux grains de remède, et déclarent qu' elles seront taillées 51 au marc, une pièce de remède.

Les comptes publiés par VERACHTER, et utilisés ensuite par VAN DER CHIJS, indiquent 4 deniers, 13 grains, et 51½ au marc, mais cette minime différence s'explique facilement par le remède. Un texte cité par VERACHTER dit positivement: „ende gaen dair af in den snede 51 der voerser, dobbele penningen op troische marck". Un autre texte, publié par le même ajoute: „daer af 51 dobbele penningen hilden in gewichte een marck gewrachts zelvers". Mais il est inadmissible que ces pièces aient été faites à 6 deniers, 13 grains, argent le Roi 2).

La commission de MICHIELS mentionne encore que cette pièce aura la même valeur que la pièce semblable, précédemment frappée à Vilvorde: „ende sal dese penninc gelden gelyc den vors. penninc die te vilvorden gemaect was".

Cependant l'aloi et la taille n'étaient pas tout à fait les mêmes, mais il est probable que cela n'avait pas alors grande importance, et que le bon public n'était pas mis au courant de ces petites différences.

Le seigneuriage était de 4 pièces par marc d'argent le Roi.

---

1) L'argent pur était de douze deniers. Chacun de ces deniers était composé 24 grains.

L'argent à onze denier douze grains était appelé argent le Roi ou du Roi. C'était de l'argent qui avait perdu douze grains de sa pureté par le mélange d'une 24e parti de cuivre

2) *Annales de l'Académie d'Archéologie de Belgique*, Série in 4o, tome I, 2e fascicule, p. 19., Anvers, 1894.

2°. La moitié de la pièce précédente, du même type que la demi-pièce frappée à Vilvorde: „die gemaect sal sijn gelijc den halven penninc die te vilvorden geslagen waert"; avec les mêmes légendes et les mêmes armoiries et aussi avec l'O rond (ende metter differencien die de groete penninc hebben sal, als vors. is). Cette pièce devait être forgée à 4 deniers argent le Roi, avec deux grains de remède, et à 92 au marc, avec deux pièces de remède. Elle aurait cours pour la même valeur que la même pièce forgée précédemment à Vilvorde: „ende sal gelden gelijc de halve penninc vors. die te vilvorden gemaect waert".

Le seigneuriage était de 8 pièces par marc d'argent le Roi.

On voit que l'aloi indiqué se rapproche de l'aloi des pièces frappées à Vilvorde, mais n'est pas conforme à l'aloi attribué à ces pièces de Maestricht par les auteurs qui se sont occupés de cette numismatique (3 deniers 1 grain et 3 deniers 21 grains). De même la taille est différente: 92 au marc au lieu de 102 ou 103 au marc. Nous n'avons pas trouvé ces chiffres dans les comptes publiés par VERACHTER et il n'est pas certain que la taille, en réalité, ait été précisément le double de celle des grandes pièces.

3°. Une pièce de la même valeur et du même type (armoiries des pièces de JACQUELINE) que les lions à l'enclos (thuynen) du Hainaut, portant, au droit, la légende: IOhES DVX BRABN COMES hANON. hOLLAN. ET ZELAN., et du côté de la croix: MONETA NOVA FAC. INDEN VROENhOVE.

On voit que ces deux légendes ont été abrégées et qu' au droit, le titre de duc de Limbourg a été ajouté.

Ces lions à l'enclos devaient être forgés à 5 deniers argent le Roi, avec deux grains de remède, et à 86 au marc, avec une demi pièce de remède.

Le seigneuriage était de 6 pièces par marc d'argent le Roi, et les marchands recevraient pour la même quantité d'argent trente sous et 8 deniers de gros, c'est à dire 368 deniers de gros.

Pour l'aloi, VERACHTER, PERREAU et VAN DER CHIJS indiquent 4 deniers, 19 grains 1), mais tous les auteurs mentionnent une taille de $85\frac{1}{2}$ au marc. En effet pour la taille il y avait une demi pièce de remède, mais pour l'aloi, comme il n'y avait que deux grains de remède, on ne peut admettre un écart de cinq grains.

En résumé, la commission de JEAN MICHIELS nous a appris:

1°. que le petit mouton de JEAN IV a été imité des moutons français et que sa valeur devait être la même que la valeur du prototype français.

2°. que l'écu de Maestricht était du type et de la valeur de l'écu de Dordrecht.

3°. que les gros de Vilvorde et de Maestricht portaient le même nom, étaient du même type, mais que ces derniers se distinguaient des premiers par un O rond dans le mot JOHANES. Les deux émissions de pièces ayant d'ailleurs cours pour la même valeur.

4°. que le lion à l'enclos (tuyn) de Maestricht

1) Un compte publié par VERACHTER mentionne cependant 5 deniers 1½ grains d'aloi.

était une imitation du lion à l'enclos du Hainaut et devait avoir la même valeur.

Ce sont là autant de renseignements curieux que les lettres patentes que nous venons d'analyser nous ont permis de mettre en lumière et qui désormais feront partie de la numismatique brabançonne.

GEORGES CUMONT.

25 Août 1901.

Jan bider gracien gods hertoge van lotthr. van brab. ende van lymbourch, marchgrave des heilics Rijcs, greve van henegouwe, van holland, van zeeland ende heere van vriesland. Allen den ghenen die desen brief selen sien saluit. Doen cond dat wi volcomelic betrouwende der gerechticheit ende getrouwicheit, van onsen lieven gheminden Janne Michiels, Den selven Janne hebben gesedt ende gemaect, setten ende maken, met desen brieve, onsen muntmeester van onser munten in onsen hof ende onser heerlicheit vanden vroenhof in onser stad van tricht, Den welken wi genomen hebben ende nemen, in onser sunderlinger hoeden ende bescermenissen, Ende hem gegeven ende geven met desen selven brieve, volcomen macht ende sunderlinge bevele, van onsen wegen te weerken ende doen weerken, biden ghenen dien hi daer toe van sinen wegen setten sal in onser munten vors, tot allen tijden also dicke als hem genuegen sal, een munte van goude ende van zelver, tot onser ende onser lande, eeren ende pourffijt, op die peyne ende tverbueren na inhouden vanden lantcarten, ons lands van bra-

bant. Also dat hi ons goede wittige rekeninge doen sal van alle dien des hi sal doen weerken in onser munten vors. bi onsen waerdeyn voer onsen getrouwen raet, keemerlinc, ende oeversten rentmeester van allen onsen financie willem vanden berge heere van orbais of die wi dair toe deputeren zelen, duerende den termijn van drien jaren 1), volgende alre naests datum des briefs in zulker maten als hier na volgt, Dats teweten Ieerst eenen penninc van goude die heiten sal een mottuenken, die gemaect syn sal nader manieren vanden mottuenkens van vrancrijck, ende sal sinen loep hebben ende gelden gelijc den selven mottuenkens van vrancrijck, die hauden sal inden alloye twintich kraet, een greyn ter remedien inden alloye, de leste croen vrancr. voer fijn, ende derre sal gaen opte merct sessentnegentich, eenen Ingelscen ter remedien inden snede, Ende sal staen op die muntside van desen guldenen penninc met eenen lamme, Agnus dei qui tollis peccata mundi miserere nobis, ende op die cruusside Xpc vincit Xpc regnat, Xpc imperat, gesaeit met lilien omtrent tcruce, ende onder de voeten van den lamme sal staen brabn, Ende hier af zelen wi hebben van elker marc fijns gouds ses ende een half van desen vorscr. mottoenkens, voer onsen sleyschat, ende de coepmans xcviij (98) vanden selven mottoenkens, Item eenen anderen guldenen penninc die heeten sal een scilt, ende sijn gelijc, den lesten scilden van dordrecht, metter selver wapenen, ende sal opte muntside van desen

1) On sait que ce monnayage ne dura pas aussi longtemps.

selven penninc staen Johēs dux brabān, comes hanōn hollān ⁊ zeelān, ende op de cruusside Xpc vincit Xpc regnat Xpc imperat, welc penninc hauden sal xvij kraet, een greyn ter remedien inden alloie, de leste croen vrancr. voer fijn, ende derre sal gaen opte marct lxvj (66) eenen ingel ter remedien inden snede, ende sal dese penninc gelden gelijc den vorscr. scilden van dordrecht, Ende hieraf selen wi hebben voer onsen sleischat van elker marct fijns gouds drie van desen vorscr. scilden, Ende die coopmans lxxxiiij (84) derselve scilde. Item eenen selveren penninc gelijc den penninc Jans die te vilvorden gemaect wart van namen ende wapenen aen de cruusside ende muntside, ende dair af sal die O inden name van Johēs ront sijn, ende hauden iiij penninge, xij greynen conincs silvers twee greynen ter remedien inden alloye ende derre sal gaen opte marck lj (51) eenen penninc ter remedien inden snede, ende sal dese penninc gelden gelijc den vors. penninc die te vilvorden gemaect was, Ende hier af zelen wi hebben voer onsen sleyschat van elker marc conincs selvers, vier der vors. selveren penninge, Item eenen halven zelveren penninc van desen selven penninc die gemaect sal sijn gelijc den halven penninc die te vilvorden geslagen waert, van namen ende wapenen, ende metter differencien die de groete penninc hebben sal, als vors. is, ende sal hauden iiij 4 penningen conincs selvers twee greynen ter remedien inden alloye, ende derre sal gaen opte marc xcij (92) twee penningen ter remedien inden snede, ende sal gelden gelijc de halve penninc vors. die te vilvorden gemaect waert, Ende hier

af zelen wi hebben voer onsen sleyschat van elker marc conincs selvers viij (8) deser vors. zelveren penninge. Item noch eenen zelveren penninc, die hauden sal vijf penninge conincs selvers twee greynen ter remedien inden alloye ende derre sal gaen opte marck lxxxvj (86) ende halven penninc ter remedien inden snede, ende dese penninc sal gelden, ende gemaect sijn gelijc den thuynen van henegouwe ende vander selver wapenen, ende opte muntside van desen penninc sal staen Johēs dux brabn comes hanon. hollan. et zelan. Ende opte cruusside moneta nova fac. inden vroenhove, Ende hier af selen wi hebben van elker marc conincs selvers, voer onsen sleyschat vj (6) deser vors selveren penningen, ende de coopmans dertich scellinghe ende acht penninge groete, Item sal men van vors. gulden penningen eenen inde busse doen, ende van xx (20) marc van de selveren gelde eenen penninc inde busse. So dat wi ontbieden ende bevelen allen onsen gesworenen weercluden ende munters ende allen aerbeiders onser vors. munten, van wat state se sijn, dat si den vors. Janne Michiels, onsen muntmeester onser munten vors. onderdeenich sijn als gewoenlic es, ende men gedaen heeft in tijden voerleden, Ende bevelen voert allen onsen amptluden met namen onsen schout ende scepenen in onsen vroenhof vors., ende allen anderen daer dat behoort, dat si hem behulpich ende vistentich sijn, tot sijnre office na inhouden onser jegewoerdichs briefs inder manieren vors. Ende om dat wi willen vast ende Stede te wesen allet dat vors. es. So hebben wi des te getugen onsen segel aen desen

brief doen hangen. gegeven in onser stad van bergen in henegouwe den iersten dach van decembri inden jaer ons heeren m cccc ende xviij (1418) Aldus geteykent Bi minre heeren den hertoge. w. bont Berghen.

Au dos: Lettres rendues pour le compte Joh. Michiels maistre monn. de louvrage de treit.

Blauwe Guldens.

Als men FRANS VAN MIERIS' „*Beschrijving der Bisschoppelijke Munten en Zegels van Utrecht*" opslaat, dan leest men in het hoofdstuk „*De Groote, Gedaante en Benaaming der Munten*", op blz. 37: „Blaauwe guldens, dat 's Beyersche guldens, vermids het wapen van dat huis eenige blaauwe ruiten bevat, of waarschijnlijk het zilver niet alte zuiver zal geweest zijn, toen zij 't eerst van die Prinzen zijn voortgekoomen". In eene noot haalt de Schrijver daarbij aan: „Floreni blavii Apud Hedam Hist. Episc. Ultraj f. 329". Zooveel woorden, zooveel onjuistheden, om zoo te spreken. In de eerste plaats waren de *blauwe guldens* geen Beiersche guldens; ten tweede zijn op een muntstuk nooit de kleuren van het wapen te zien, en zou men bij het volk der 15e eeuw veel te veel heraldische kennis onderstellen, als men meende, dat het de kleuren der wapens op zijn munten zou kennen en daarnaar die stukken benoemen. De namen „witte" (stuivers), „zwarte"(penningen), „blauwe"(elfpenningen), „roode" (duiten) hebben alleen betrekking op de kleur der geheele munt, afhankelijk van het metaal.

De derde vergissing van VAN MIERIS is, dat de guldens niet van *zilver* maar van *goud* waren, gelijk de naam uitwijst. De eerste *zilveren* guldens zijn de Carolusguldens van Keizer KAREL V.

Zeven en twintig jaren na de uitgave van bovengenoemd werkje en dus in 1753 verscheen het „*Groot Charterboek*" van denzelfden schrijver en daarin worden de blauwe guldens verwezen naar het land, waar zij behooren. Men leest daar namelijk op het jaar 1411 (Deel IV): „Gelresche-Gulden (Blau-Guld) 21½ gr(ooten)" en op het jaar 1415: „Gelresche Blau-Gulden 22 gr(ooten)".

VAN DER CHIJS, in zijne „*Munten der Graven en Hertogen van Gelderland*", heeft beide aanteekeningen uit het Charterboek overgenomen, maar voegt daarbij deze door mij reeds veroordeelde verklaring aan toe: „De Blaauwguldens hebben hoogstwaarschijnlijk hunnen naam ontleend aan het onderste wapenschildje op de keerzijde van n°. 3, dat iets heeft van de blaauwe ruiten in het Beijersche wapen". Werkelijk ziet men op de afbeelding n°. 3 van plaat VIII op de tegenzijde binnen een vierlobbig compartiment vijf kleine schildjes, waarvan vier zijn de wapens van Arnhem, Roermond, Nijmegen en Zutphen en het vijfde een fantazie(?) wapentje met *ruitjes*, dat echter niets gelijkt op het Beiersche wapen, want daarin zijn de ruiten schuin of z. g. spillen. Het omschrift luidt + DVX· REINALD IVL ⁘ GEL ⁘ COMIS · Z · De andere zijde heeft het beeld van Sint Jan met de legende: · S · IOHANNES + BABTISTA ✱ Deze munt geeft VAN DER CHIJS als een *blauwgulden.*

In een ander deel van zijn standaardwerk (*De Munten van Holland en Zeeland*) haalt hij uit het placcaat van Graaf WILLEM VI, 19 Januari 1414, onder meer het volgende aan: „Gelresche blaugulden twee en twintich grooten een Engels" 1), en geeft de volgende opheldering in een noot: „Deze benaming komt waarschijnlijk van de kleur der muntstukken, die in plaats van *geel* te zijn, gelijk de munten, welke uit goed goud vervaardigd worden, meer naar het blaauwe helden".

Ook deze toelichting mogen wij laten voor 't geen zij is: want hoe kan eene *gele* kleur ooit naar het *blauwe* hellen? *Geel* kan overgaan in *groen*, — maar dit komt bij goudgeld niet voor; — in *wit*, zooals bij de bleekgouden, met veel zilver vermengde munten, of in *rood*, zooals bij het beste goud, het vroeger zoo genoemde *roodgoud*, dat een goeden klank had in zeventiende-eeuwsche gedichten:

„Kassuyffelen en kappen,
Die stijf staen van gesteent, van parlen en rood goud",

zong VONDEL. *Blauw* goud is echter iets onbestaanbaars.

Uit hetgeen medegedeeld is, blijkt genoegzaam, dat *blauwe guldens* niets met Beieren te maken hebben, maar eene soort van goudguldens door Hertog REINOUD IV en geen anderen vorst geslagen. Ik zeg een soort, want volgens een oud handschrift, door VAN DER CHIJS (*Gelderland*, blz. 412) mede-

1) Elders vind ik nog in een plakkaat van denzelfden Graaf, 8 Oct. 1415: „Gelresche blau gulden twee en twintich grooten twee engels; Reynaldus Gelresche gulden twintich grooten twee engels."

gedeeld, waren de Reinaldus-guldens drieërlei: de beste hielden 18 karaat, en deden 29 Brabantsche stuivers, de tweede soort hield 17 karaat en deed 27 Br. stuivers en de slechtste van 16 karaat deden 26 stuivers per stuk. „Item die leste Reynaldus-Arnhemsche gulden maecken die drie twee golt gulden ind sijn genoempt blaeuw gulden".

Wij zien dus hieruit, dat de blauwe gulden een minwaardige goudgulden was, die slechts tweederden van den goeden goudgulden deed. Dit was nog zoo in 1542, blijkens een brief van de Burgemeesters van Arnhem aan die van Harderwijk, als antwoord op een hun gedane vraag, meldende dat „die drye leste Reynaldus arnhemsche gulden maecken twee golt-gulden ind werden genoempt blaeuwe gulden". (Medegedeeld in de *Kroniek van het Hist. Gen. Utrecht* 1861, blz 118 en bij VAN DER CHIJS, *Gelderland* blz. 392).

Eene merkwaardige evaluatie dezer muntsoort vinden wij in de *Dietsche Warande* VII^de^ deel, in de *„Oirkonde van de Stichting des Kloosters Jerusalem te Venray in Limburg"*, medegedeeld door Prof. W. EVERTS, Pr. Aldus: „Ende heer Henrick..... is by die arme susteren gecomen ende heeft sijn guet ende gelt mede ghebracht, wael tot vier hundert gulden omtrent als (= alles) *blauwe gulden* die doe ghemeynlic gyngen, die ghemunt weren dat stuck op XIII flamsche groeten ende III doijt ende die VII voer III francsche off Keysers alde schilde" Het stuk is gedagteekend 1427.

Rekenen wij de waarde na volgens de methode-HOLLESTELLE (*Het Schild*, enz.), dan vinden wij voor

drie Fransche schilden 3×3.9375 (ald. blz. 197) = 11.8125, gedeeld door 7 = 1.69 bijna, d. i. een blauwgulden stond gelijk met een gulden negen en zestig cents Ned. cour. Evenzoo twee keurvorstelijke guldens (goudguldens) = 2 × 2.50 = 5. (ald. blz. 198), gedeeld door 3, is 1.666, d. i. een gulden zeven en zestig cents Ned. cour., hetgeen te weinig verschilt met *f* 1.68 ruim om in aanmerking te komen. Rekenen wij den groot op 0.125 (ald. bl, 109), dan is $13^{3}/_{4}$ groot = *f* 1.72, hetgeen ook nagenoeg klopt.

De belastingen, die de markgenooten op de Veluwe aan den hertog van Gelder moesten opbrengen, werden, o. a. ook genoemd *blauwe guldens*, voor zoover zij in deze geldsoort moesten betaald worden.

Zoo lezen wij bij Mr. L. A. J. W. Baron Sloet, *Marken op de Veluwe* (zie *Nijhoffs Bijdragen*, N. R. Dl. I, 1859):

„Bijna dezelfde opbrengsten geven de kasboeken en rekeningen van Zutphen. De Scholten beurden er de heereponden en *blaauwe guldens*, in 1462 aan de gebroeders van Wisch voor 16400 Rijnsche guldens verschreven" (verpacht?) En verder: „De volgende afdeeling (van het tinsboek, dat ten opschrift heeft *Wageningen*, *Ede*), bevat vijf goederen, die in 1437 door den Hertog gevrijd zijn voor tinsgeld en *blaauwe guldens*"; terwijl aldaar volgt: „Item Udo Talhout van den erve int Loe empt (erf in 't Loo-ambt), erga Gerit Noetboom van Harderwijck, dat mijn genedige heer hem te tynsguede gemaict heft, dat des jairs te gelden plach XVII alde grote van den gentsen ponde ende ½ lib. bryevynge, datz 1 *blaw gulden* vid. V gr.

ende ½ voderkorn vid. IX gr. enz." Anno 1439.

Deze plaats is verre van duidelijk: men kan er uit opmaken dat zeventien oude grooten en een half pond bryevynge (of brevonge, een woord dat aan SLOET ook onbekend is) te zamen een blauwgulden doen; want eene andere lezing, nl. een blauw gulden vid. (videatur, geldt) vijf grooten, klopt in 't geheel niet.

Ofschoon in het straks genoemde handschrift, alsmede in het *Charterboek* op de jaren 1411 en 1415 duidelijk van *drie* soorten van guldens wordt gesproken, namelijk „Gelresche Rijnsgulden of Aernhemsche Gelresche-Gulden die men nu slaet op den Rijn-Gulden 30 à 31 grooten,

Gelresche-Gulden (Blau-Gulden) 21½ à 22 grooten en Reynaldus-Gulden of Reynaldus Gelresche Gulden 19 à 20 grooten,"

vindt men er bij VAN DER CHIJS slechts twee afgebeeld, namelijk den boven beschrevenen en een tweeden, die op de keerzijde het Geldersch-Gulliksche wapen, omgeven van drie kleine schildjes vertoont en volkomen op den lateren Clemmergulden gelijkt. VAN DER CHIJS vermoedt, dat deze is de minste van de drie, de Reynaldus-Gulden; en dat de eerst afgebeelde is de blauwe gulden. Maar waar is dan de Rijnsgulden, die van het beste allooi was?

VAN DER CHIJS meent, dat hiertoe behooren de guldens van MARIA en WILLEM I met het borstbeeld onder een baldakijn en de twee wapens, Arnhem en Gelder, op de keerzijde. Deze schijnen dus van REINOUD IV *ook* bestaan te hebben, maar

zijn tot dusver nog niet te voorschijn gekomen.

Nu komen wij tot de verklaring van het woord *blauw*, waarbij men in 't geheel niet te denken heeft aan eene *kleur*.

Blauw beteekent sinds onheugelijken tijd: valsch, ijdel, voorgewend, onwaar.

Zoo sprak men in de middeleeuwen van *die blauwe huke*, *blaeu hoeyck* als symbool voor een bedrogen echtgenoot. *Blauwe devocie* was valsche vroomheid; eene *blauwe boodschap*, *reden* — eene gezochte, voorgewende boodschap of reden. Nog spreekt men van: iemand *blauwe bloempjes* wijsmaken, een *blauwen bril* opzetten. (1)

HENDRIK VAN BEIEREN, Bisschop van Utrecht 1524—1528, was de *Blauwe Bisschop* en *blauwe bagijnen*, elders *dolle bagijnen* genoemd, waren dames van *verdacht* of *laag allooi*. (Men leze hierover meer in *Noord en Zuid*. 7e jaargang blz. 1—17). (2)

Om dezelfde reden werden de goudguldens van REINOUD, die slechts tweederde der innerlijke waarde van den Rijnsgulden bezaten, door het volk *blauw*, d. i. *verdacht*, *niet vertrouwbaar* genoemd.

Hilversum. J. E. TER GOUW.

---

(1) De Helmondsche volkstaal kent de uitdrukking „blauw verven" voor liegen. (RED.)

(2) Toen tijdens de Geuzentroebelen de koning te 's-Hertogenbosch verwacht werd, riep een der „belhamels" langs de straten „Jae, den blauwen coninck komt, den coninck van den caertspele comt" [CUIJPERS VAN VELTHOVEN, *Troubles religieux du XVIme siècle dans le Brab. Sept.* blz. 483]. (Red.)

Bouwstoffen voor eene Geschiedenis van het Nederlandsche Geld- en Muntwezen.

De waarde van een Hollandsch Wilhelmus-Schild.

(1440 — 1577 — 1602 — 1630 — 1673).

't Volgende verdient wellicht een plaatsje in de rubriek: Bouwstoffen voor eene geschiedenis van het Nederlandsche Geld- en Muntwezen. Daar op verschillende tijdstippen geschillen rezen over 't betalen van een erfpacht in die muntsoort uitgedrukt, werd nog al eens advies gevraagd aan de Staten en aan de Muntmeester-Generaal.

Den 23 Augustus 1440 werd gecontracteerd tusschen den Heer van Schagen, en de „gemeene buyren van Schagercogge en Nieudorpercogge," dat deze laatste voor „seeckere Erfpacht van visscheryen daer inne geroert," ten eeuwigen dage zouden betalen 156 nobelen, 2½ goude hollandtsche schilde „voor die tydt laest geslagen" voor een nobel gereekend, „ofte soo veel daer voor andere payemente, als daer men in der tijdt van betalinge seeckere goude Wilhelmus-schilde om koopen sal mogen," de gezegde buren van de voorschreven Cogge, den Heer van Schagen, zijn erven en nakomelingen alle jaren zouden betalen op Kerstavond., etc.

Naar aanleiding daarvan werd in 1577 aan de Staten

advies gevraagd, welke waarde de geburen van de Schager en Nieudorpercogge thans moesten betalen, n. l. de waarde van het Wilhelmus-schild tot derderhalf Wilhelmus-schild voor den nobel gerekend? omdat te dien tijd de waarde van een Wilhelmus-schild 2 Caroli-gulden bedroeg.

De uitspraak luidde, dat, aangezien het voorschreven contract, waaruit de jaarlijksche obligatie sproot van 156 nobelen, niet voortspruit uit koop of constitutie van renten, waarvoor eenige hoofdsom is overgegeven, maar uit de overgifte of uitgifte van zekere Visscherij, zoodat hier „geen consideratie altoos en valt van usuren ofte ander geprohibeerde gewin na rechten gereprobeert" zoodat de genoemde condities en voorwaarden „in die cas wel mach subsisteren" dat ook overmits de onzekerheid, die er was ten tijde van 't voorschreven contract, welke rijzing of daling in de waarde van den Wilhelmus-schild zou plaats hebben, zulk een contract, ook werd toegestaan bij losrenten, waarbij ook niet aan woeker werd gedacht, daar men niet kan bedenken, welke waarde de Wilhelmus-schild op 't oogenblik der betaling zou hebben.

Daarom zijn zij van oordeel, dat de geburen van Schagen en Nieudorpercogge voor de 156 nobelen erfpacht zullen te betalen hebben telken verschijndage 390 gouden *Wilh.-schilden* of zooveel als de waarde van de *Wilhelmus-schilden* in Holland in ander paiement bedraagt, te weten *nu* 2 gulden voor elk *Wilh.-schild.*

Hieronder volgen de overige adviezen, welke ik in extenso weergeef.

„Wy ondergeschreve Generaels van de munte der Vereenichde Nederlanden gevraegt zijnde, wat differentie daer is tusschen den *Hollantschen Wilhelmus-schilt* ende den *Gout-gulden van Duytslandt*, soo die yegenwoordig onder de koopluyden, coers ende gangh hebbende, gevonden werden, elck na haere intrinsicque valeur, in gewicht ende alloye?

Attesteren ende verklaren onder onse gewoonelijcke signatuyren, dat den *Wilhelmus-schild* een stuyver en de meer opt'stuk betaalt is dan den voorschreven Gout-gulden in conformite van den welcken bij Placcate van de Mog. Heeren Staten Generael geëmaneert in den jaere 1586 ende 1589 den *Wilhelmus-schilt* gevalideert is geweest op 2 — 9 — 0 ende de *Gout-gulden* op 2 — 8— 0 Item bij Placcate van de voorz. Mog. Ed. Heeren Staten Generael geëmaneert in den jaere 1596 is de voorz. *Gout-gulden* op 2 — 10 — 0. Item by Placcate is Aerts-Hertoge Albertus geëmaneert in den jaere 1599 ende 1601 ende de *Wilhelmus-schilt* gevalueert op 2 — 10 — 0, ende de *gout-gulden* van Duytslandt op 2 — 9 — 0 ende in meer andere Placcaten naer advenant, verschillende over sulcke by de voorz. respectieve evacuatien eene stuyer opt'stuk. In oirconde deses bijons ondertekent den 22 October 1602, ende was geteekent H. van Nispen, Jacob Foock.

„Gezien by ons ondergeschreven Raden ende Generaels van de munte van de vereenigde provintien Extract uyt seeckere Erfpachtblycken, luydende als volgt:

Willem by der gratie Godts, etc. soo hebben wy hier de voorz. visscheryen, sluisen ende in wateren verpacht, ende verpachten mits desen Brieve tot eene erf-pacht 's jaars om 225 Engelsche noblen ofte payement haer waerde, daer die eerste dagh van betalinge wesen sal etc. Gegeven in den Hage op den 20 dagh in April int jaer ons Heeren 1407, ende noch een ander Extract uit seeckere uitspraecke over de betalinge van de Erfpacht, luydende als volgt: Philips by der Gratien Godts, Hertoge van Bourgondien etc. dat de buyren ende ondersaten van de Cogge voorz. geven sullen voor de pachte van de Visscheryen ten eeuwigen dage 156 *noblen* 2½ *goude Wilhelmus Hollantse schilden*, voor dese tijdt laetst geslagen voor den *noblen* gereeckent, ofte zoo veel daer voor in anderen payemente, daer men in den tyde van betalinge sulcke *goude Wilhelmus-schilden*

om koopen sal mogen etc. Gegeven op den 23 dagh in Augusto int jaar ons Heeren 1440, zynde ons den voorz. Extracte ter handen gestelt by de welEd. Heere Aelbrecht van Schagen, Vrij-Heer tot Schagen, Schagercoggen, Burghoorn, etc. met versoeck wy wilden ons verklaringe doen, tot wat pryse ende weerde wy souden verstaen dat de *Wilhelmus-schilden* int voorz. Extract van de uytspraeke vermelt, na haer intriusique valuer, na advenant de huydendaegse valuatie souden behooren betaeld te worden, diensvolgend sijnde by ons daerop nagesien verscheyden oude valuatien, onder ons berustende van dato soo voor als na den jare 1440 ter welcker tijdt de voorsz. uitspraecke is gedaen als mede hebbende genomen ende doen maecken door onsen asseyeur Generael verschyden assayen van verscheyden gouden penningen, *Wilhelmus-schilden* hebben wy de valuatien van de gemelde schilden van date voor den jaere 1440 als ook de assayen van de penningen seer verscheyden van gehalt ofte alloye eenige verre boven, eenige verre beneden de 19 caraten bevonden; desgelijckx is by de voorsz. valuatien van dato soo voor als na den jare 1440 geenen prijs van eenige Nobelen van Engelandt konnen gevonden worden, den welcken met den prijs van 24 der voorsz. *schilden* [soo de nobel na luyte van de gemelte uytspraeck behoorde betaelt te werden] recht was overeenkomende: in voegen dat uyt al het voorsz. van de weerde der *Wilhelmus-schilden* niet seeckers geoordeeld soude konnen werden: dat alsoo wy d'evaluatie van den jaere 1466 en de aanteyckenninge op deselve bevinden dat den *Andries-gulden* in denselven jare is geslagen, ende gemaeckt op 19 caraten, ende van 72 int marck, ende dat sedert denselven tydt den *Wilhelmusschilt* met den *Andries-gulden* voorsz. in alle navolgende valuatien op eene en deselve prijs ende weerdens gevalueert, sonder yet des ter contrarie te vinden; daer en boven gemerckt het gehalt ofte alloye van 19 caraten daerop den ouden *Andries-gulden*

in den jare 1466 (soo als voorsz.) is geslagen en het midden eer minder als meerder van de gehalden der *Wilhelmus-schilden*, dewelcke wy soo volgende de valuatien voor dato des jaers 1440 als volgende de assayen van de penningen selfs bevonden hebben, souden daerom wy Generaels meesters van Advyzen sijn ende oordeelen na onser besten wetenschap ende gevoelen (gelijck wy dan dat selve hier mede voor ons oordeel ende advys uytspreecken ende verklaren), dat den *Wilhelmus-schilt* yegenwoordigh behoort begroot te werden, na advenant dat den *Andriesgulden* van 19 caraten in de alloye ende van 72 stucken int marck geconfereert jegens onsen grooten *Nederlandsche Rijder* van 22 caraten een grijn in den alloye, ende van 24 acht dertiende stucken int Marck, gevalueert ten prijse van elf gulden ses stuyvers, jegenwoordigh waerdig is, te weten, ses en dertig stuyvers, drie en twintig myten schaers, ende dat dienvolgens naer luyt des inhouden van de uytspraecke des jaars 1440 voorsz. elcken nobel aldaer genoemt, betaelt behoort te werden met derd'half mael ses en sestigh stuyvers 23 Myten schaers, maeckende acht gulden ses stuyvers nege Myten large, 48 Myten voor eenen stuyver gereeckent.

Aldus bij ons onderschreve Raden ende Generaels vande Munt geadviseert, ende voor verklaringe van ons gevoelen uytgegeven, ende ten oirkonde van dien by ons gesamentlijck ondertekent op den 19 dach December int jaar ons Heeren 1630 ende was geteekent Pieter van Beveren, Simon van der Meyden, Jacob van Nispen, Andries Klaesz. Muyt.

1673.

Op de vrage bij ofte van wegen den WelEd. Heere George van Catz. Heere van Schagen Scagercogge, enz. den onderges. Raedt ende Generael mr. van de Munten der Vereenichde Nederlanden voorgehouden, over de waardye van een Hollantsche Wilhelmis schilt.

Dunckt den onders. Generael Mr., dat denselven Penningh ofte *Wilhelmus-schilt*, zijnde van twee ende seventich stucken int marck, ende van negenthien caraten fins large in alloye, berekent ende geconfereert tegen den gouden ende Nederlantschen Ducaet van seventich stucken in den snede int Troyse Nederlantsche marck wercx. ten pryse van vijf gulden soo als by Placcate opt faict der silversmeden vande Ed. Groot Mog. Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt dato 5 October 1663 is geordonneert, waerdich is drie guldens negenthien stuyver seven ende veertich myten large.

Doch naer practycke en cours geconfereert tegen den gouden ducaet van 5 gulden met vyf procent voor opgelt soo als in desen Jare 1673 opgesocht wert, in den *Wilhelmus-schilt* waerdich vier guldens drie stuyvers, seven-en-veertich myten genomen voor een stuyver.

Aldus gecalculeert ende geadviseert, by den ondergeschreven Raedt ende Generael Mr. van de Munten der Vereenighde Nederlanden den 21 April 1673, in 's Graven-Hage was geteyckent Johan van Nispen.

Medegedeeld door M. G. W.

den Haag.

IN MEMORIAM.

CHR. J. VAN EEGHEN.

Den 30 Oktober 1901 overleed op den huize Aardenburg te Doorn ons medelid CHRISTIAAN JAN VAN EEGHEN, heer van Heer-Jacobswoude en Esselijkerwoude, gezegd Woubrugge. Geboren te Amsterdam 12 Januari 1851, studeerde hij eenigen tijd te Utrecht in de rechten, doch voleindigde die studie niet. Van 1 Juli 1879 tot 1 Maart 1886 was hij burgemeester van Oudshoorn, van laatsgenoemden datum tot 12 September 1899 burgemeester van Putten op de Veluwe; na zijn eervol ontslag als zoodanig, verbleef hij meerendeels in Italië. Hij was ridder in de orde van Oranje-Nassau en bezat eene zeer uitgebreide verzameling munten. Van af 12 Juni 1892 was hij gewoon lid van ons genootschap, sedert 19 Juni 1894 associé étranger van de société royale de numismatique de Belgique. In 1893 en 1894 woonde hij de vergaderingen te Amsterdam bij, sedert zagen we hem niet meer in ons midden, doch gaf hij in 1899 nog blijk van zijne belangstelling door de schenking van den prachtigen gouden Salvator-penning der stad Weenen. (46 m.M.)

Z.

Gemengde Berichten.

Muntvondst te Wagenborgen.

Omtrent de muntvondst te Wagenborgen — zie *Tijdschrift* 1900 *blz.* 233 — geeft de heer A. O. VAN KERKWIJK in het *Bulletin uitgegeven door den Nederlandschen Oudheidkundigen bond* nadere inlichtingen. Wij vernemen daaruit dat de munten niet in een potje of kannetje zijn gevonden, maar in stapeltjes van 60 stuks. Zeer vele munten waren geheel verteerd.

Een groot deel der goede stukken zijn door het Kon. Kabinet aangekocht. Daaronder zijn de oudste, een denarius van PEPIJN I van Aquitanië (817—838.) en de jongste een dergelijk stuk van LOTHARIUS II, koning van Lotharingen. (855—869), geslagen te Verdun. Vervolgens bevonden er zich onder, 33 munten van keizer LOTHARIUS te Duurstede geslagen, waaronder een onuitgegeven variëteit. De meest merkwaardige uit de vondst zijn evenwel een viertal deniers, te Maastricht, door Keizer LOTHARIUS geslagen.

Zij hebben het omschrift: LOTARIVS REX IMPE en in het veld binnen een parelrand een kruis, met drie stippen en een ringetje tusschen de beenen.

De keerzijde vertoont het bekende tempeltje met het omschrift: TRICETENSEI MONE, (de NE aan één.) Tot heden waren geen munten van dezen vorst, te Maastricht geslagen,

bekend. Eindelijk bevatte de vondst munten van KAREL den Kale te Bourges, Orleans, Parijs, Reims en Sens en van LOTHARIUS, te Metz, Milaan, Le Palais, Pavia en Verdun geslagen.

M. D. M.

Muntvondst te Nietap (Drenthe.)

Een belangrijke vondst is te Nietap in Drenthe gedaan, waar, in 1899, negen gouden merovingische trientes zijn gevonden.

De heer van KERKWIJK heeft deze alle in bovengenoemd bulletin, blz. 155, beschreven.

Het zijn de muntjes, o. a. afgebeeld bij PROU: *Les monnaies mérovingiennes*, Paris 1892, onder n°. 1239, barbaarsche naslagen van frankische trientes te Chalon sur Saone geslagen, en die men vroeger aan Lugdunum Batavorum (Leiden) toeschreef.

In den vorigen winter is ook te Domburg een dergelijk muntje in den derrie-grond gevonden en thans in mijn bezit.

Vervolgens bevatte het negental eenige gouden stukjes met onleesbare omschriften en een, volgens den heer VAN KERKWIJK, frieschen naslag van den triens van Metz op naam van den muntmeester HEUDELENUS. De omschriften op beide zijden zijn retrogade.

Verg. v. d. Chijs pl. II n°. 29 en 32 en *Rethaan Macaré* II, pl. I n° 16.

M. D. M.

Muntvondst te Hilversum.

Een arbeider, bezig zijnde met den grond om te spitten achter de Ripolinfabriek te Hilversum, vond dezer dagen een tallero van Messerano, die, helaas, zeer afgesleten, buitengewoon zeldzaam is. De Vz. vertoont den prins van dat vorstendom naar rechts gekeerd met het omschrift:

PRINC · PRIM (US) MESS (ERANI) ET · MAR · De Kz. heeft een gekroonden dubbelen arend, met een schild, waarin een dwarsbalk of fasce, op de borst en het omschrift: STABILITAS · ALTA (PETIT F) VII. Het tusschen haakjes geplaatste is onleesbaar en door mij aangevuld uit de „*Caerte oft Lijste*" van 1621. Messerano, Massareno of Masserano is een stad in Italië en wel in Piemont, met tusschen 3000 en 4000 inwoners. De daalder weegt ruim 20 gram en is van zeer slecht zilver.

J. E. TER GOUW.

Plakket op het huwelijk van H. M. de Koningin.

Dat geen menschenwerk volmaakt is, wie ondervindt het wel sterker en vaker dan de penningbeschrijver?

Welk werk op dat gebied was ooit volledig of zal dat ooit zijn? Dit troost mij, nu ik eerst heden ontdek, een fraaie oorspronkelijk-nederlandsche plakket op het huwelijk van H. M. de Koningin *niet* beschreven te hebben in het bij die gelegenheid uitgegeven *Gedenkboek*.

De Vz. vertoont de fraai gemodelleerde linksgewende borstbeelden van het vorstelijk bruidspaar, Z. K. H. in uniform van schout bij nacht, H. M. met ontblooten hals en diadeem, in sterk verdiept, rond veld. Op de afsnede van den schouder van H. M.: J. F. H. BOUCHETTE.

Daaronder, het eerste vers van de beroemde rei uit den GIJSBRECHT VAN AMSTEL:

WAER WERD OPRECHTER TROUW
DAN TUSSCHEN MAN EN VROUW
TER WEERELD OIT GEVONDEN?
TWEE ZIELEN GLOENDE AEN EEN GESMEED,
OF VAST GESCHAKELT EN VERBONDEN
IN LIEF EN LEEDT.

VONDEL.

Op de Kz. vertoont zich een muur, waarin een zeer

groote gedenksteen is aangebracht, bestemd om daarop de geschiedenis van ons vaderland in de nieuwingetreden eeuw in duurzaam schrift te griften. Rechts staat de muze der historie, een naakte, zwaargevleugelde vrouwenfiguur, met steenhouwersbeitel en -hamer, die juist het eerste gedenkwaardige feit heeft geboekstaafd. We lezen toch op den gedenksteen bovenaan:

GESCHIEDENIS VAN NEDERLAND XX EEU(W)
HUWELIJK VAN H. M. KONINGIN WIL(HELMINA)
MET Z. K. H. PRINS HENDRIK DER NE(DERLANDEN)
HERTOG VAN MECKLENBURG

7 FEBRUARI 1901

(de tusschen haakjes geplaatste letters zijn door de figuur der muze bedekt).

Gebronsd galvanoplastiek, rechthoekig 135 bij 93 m.M., op natuurlijke grootte gemodelleerd door den heer J. F. H. BOUCHETTE te Arnhem, die een exemplaar aan H. M. aanbood, en bij wien deze plakket voor *f* 10.— verkrijgbaar is.

De oorzaak, dat ik het stuk eerst in December 1901 onder de oogen kreeg, is daarin gelegen, dat het bij de verzending mijner cirkulaire aan HH. graveurs nog niet gereed was en deze cirkulaire bij den maker in het vergeetboek was geraakt.

W. K. F. ZWIERZINA.

Gedenkpenning vereerd aan den oud-notaris TH. VAN UIJE PIETERSE, *bij zijn aftreden als Wethouder der gemeente Vlissingen, en ter herinnering aan zijn* 50 *jarig lidmaatschap van den gemeenteraad.*

Opnieuw is in de gemeente Vlissingen aan een harer meest verdienstelijke ingezetenen een gedenkpenning, ditmaal in goud, uitgereikt.

De plechtigheid had den 9 September plaats. Toen bood

de burgemeester, vergezeld van den gemeente-sekretaris, den gemeente-ontvanger en de leden van den gemeenteraad, ten huize van den heer TH. VAN UIJE PIETERSE, dezen, bij gelegenheid van zijn aftreden op den 3^{en} dier maand, als wethouder der gemeente, een ambt door den jubilaris 37 jaren lang waargenomen, den volgenden gouden gedenkpenning aan.

Voorzijde: Het wapen van Vlissingen, daaronder: 1851 SEPT. 1901, omgeven door een lauwerkrans.

Aan de keerzijde leest men:

TER HERINNERING
AAN HET
50JARIG LIDMAATSCHAP
VAN DEN GEMEENTERAAD
VAN
Th. van Uije
Pieterse.
TE VLISSINGEN.

De penning, die 50 wichtjes weegt en een middellijn van 45 m.M. heeft, is behalve den lauwerkrans, geheel gegraveerd en vervaardigd in de Kon. fabriek van gouden en zilveren werken van J. M VAN KEMPEN EN ZONEN te Voorschoten; hij was vergezeld van eene oorkonde met de namen der gevers.

De feestdag werd besloten door een serenade, den jubilaris gebracht door het muziekgezelschap „Ons Genoegen" te Vlissingen. M. D. M.

Tentoonstelling van nederlandsche gedenkpenningen te Arnhem.

In een nevenzaal van het gebouw, Parkstraat 7, te Arnhem, waar gedurende den vorigen zomer eene tentoonstelling van *Kunst-* en *Kunstnijverheid* werd gehouden,

vond men een rijke verzameling penningen en plaketten, omvattende uitsluitend het beste werk van nederlandsche stempelsnijders, uitgekomen sedert de regeeringsaanvaarding van Z. M. WILLEM III tot heden, chronologisch gerangschikt voor elken kunstenaar afzonderlijk, op verzoek der vereeniging „Kunst en Kennis," door ons medelid, den heer W. K. F. ZWIERZINA, aldaar tentoongesteld.

Het orgaan der vereeniging „Kunst en Kennis," onder redaktie van Mej. BETSY PERK, geeft een zeer waardeerende vermelding van deze verzameling en merkt daarbij op, dat zij getuigenis aflegt, dat vele onzer nederlandsche graveurs in het vervaardigen van penningen, zich gerust met hunne konfraters uit het buitenland kunnen meten.

M. D. M.

Nieuw uitgekomen Penningen.

(Vervolg van *Tijdschrift* 1900 blz. 306.)

1898.

25 Mei. (Datum van het K. B. van instelling). Penning als erkenning van aan het Koninklijk Nederlandsch Metereologisch Instituut bewezen diensten, door het inzenden van verdienstelijke scheepsjournalen, 36 m.M., door 's Rijks stempelsnijders naar het ontwerp van wijlen J. HENDR. BAARS.

1899.

18 Mei—29 Juli. Vredeskonferentie te 's-Gravenhage.

a. Vz. Keizer NIKOLAAS II van Rusland.

Kz. Duitsch opschrift in krans van 23 wapens.

50 m.M.. te koop bij A. WEVL, Berlin C. 19, Adler str. 511, brons M. 8, Zilver M. 20.

b. Vz. Vredesengel. Friede sei auf Erden.

Kz. Cartouche met opschrift. Zilver, 33 m.M. (in den handel).

17 Juni. Schietwedstrijd te Loosduinen.

a. Hoofd-korpswedstrijd, 32 m.M.

b. „ „ 21 m.M.
c. Korpswedstrijd revolver, 32 m.M.
d. „ flobertbuks, 32 m.M., alle door BEGEER.

Fotografiewedstrijd, uitgeschreven door het dagblad „de Courant" te Amsterdam, 58 m.M., door BEGEER.

Prijspenning.

Pretoria Landbouwgenootschap, 42½ m.M., door VAN KEMPEN.

1899/1900.

Transvaalpenning door J. C. WIENECKE. Zie *Tijdschrift* 1900, blz. 315 en 1901, blz. 261, (In den handel.)

1900.

8—10 Januari. 3e Wapenfeest der Kon. Officiersschermbond te 's Gravenhage, 47 m.M. door BEGEER.

9—11 Maart. Hondententoonstelling te Rotterdam.
a. Nimrod.
b. Nederlandsche Duitsche-Doggen Club.
c. Nederlandsche Herdershonden-Club;
alle 42 m.M., door BEGEER.

14 Maart. Bezoek der kommissarissen van politie aan 's-Rijks Munt, 27 m.M., door 's-Rijks stempelsnijders.

27—29 April. Hondententoonstelling Cynophilia te Amsterdam, ruitvormig. 49 m.M., door BEGEER.

16—19 Mei. Kegelwedstrijd Columbumbus te Utrecht, 44 m M. Vz. door SCHAMMER, Kz. door BEGEER.

18—20 Mei. Hondententoonstelling. Kynologen- ver. Nederland te 's-Gravenhage, ruitvormig, 54 m.M., door VAN KEMPEN.

5—6 Juni. Vergadering van Christelijke onderwijzers en onderwijzeressen te Utrecht, 22½ m.M., door BEGEER.

12 Juni. Vergadering der Ver. tot bev. van Fabrieks- en Handwerksnijverheid te Utrecht, 22½ m.M., door BEGEER.

15—17 Juni. Hondententoonstelling Nimrod te Arnhem, 42 m.M., door BEGEER.

25 Juni—25 Juli. Nationale tentoonstelling van muziekinstrumenten te 's-Gravenhage, bij gelegenheid van het 25 jarig bestaan der Nederlandsche Toonkunstenaars-Vereeniging, 40 m.M., door BEGEER.

27 Juni. 50 Jarig huwelijk van J. A. M. VAN OORDT VAN BUNSCHOTEN, SPARENBURG en DIJKHUIZEN en S. L. J. VAN OOSTEN te Velp, 51 m.M., door J. P. M. MENGER.

1 Juli. Jhr. Mr. V. E. L. DE STUERS, 25 jaar referendaris voor kunsten en wetenschappen, 65 m.M., door L. JÜNGER en BEGEER (zie *Tijdschrift* 1901, blz. 78).

3 Juli. Bezoek van H. M. de Koningin aan Utrecht, 53 m.M., door BEGEER (In den handel).

16 Juli—Oktober. Geschiedkundige tentoonstelling van het Nederlandsche Zeewezen te 's-Gravenhage, 50 m.M., door J. C. WIENECKE, reduktie en slag van BEGEER. (In zilver alleen geschonken door H. M. de Koningin, in brons in den handel.)

15 Augustus. 25 Jarig verblijf van A. GRESHOFF in den Congostaat, 29 m.M., door J. F. H. BOUCHETTE.

15 en 16 Augustus. Concours voor Dilettanten Harmonie en Fanfarekorpsen te Zeist.

a. Herinneringspenning. (Vaandelmedaille) 58 m.M.

b. Idem voor de deelnemers, 23 m M.

c. Prijspenning, 58 m.M., alle door BEGEER.

Augustus. Prijspenning van den Nederl. Hotelhoudersbond.

a. Als „leg"penning.

b. Als draagpenning aan ornement.

40 m.M. door J. A. A GERRITSEN.

3 Oktober. Muziekfestival te Leiden, 45 m.M., door VAN KEMPEN.

7 Oktober—18 November. Kegelwedstrijd. „Entre Nous" te Amsterdam, 25 m.M., door J. A. A. GERRITSEN.

8 Oktober. 100 Jarig bestaan der firma W. VOET en ZONEN te Haarlem, 50 m.M, door R. THÜRER (zie *Tijdschrift* 1901, blz. 84.)

24 Oktober. J. C. J. baron BRANTSEN VAN RIIEDEROORD bij zijne meerderjarigheid gehuldigd als heer van de Steeg en Rheden, 25 m.M., door BEGEER.

Oktober. Plakket met borstbeeld van CHR. DE BOUTER, amanuensis bij 's Rijks munt, 103 bij 75 m.M., door J. C. WIENECKE, galvanoplastiek van P. J. LANKELMA.

1 November. ARIE SMIT gehuldigd bij het 25 jarig bestaan der Kon. Mij. de Schelde te Vlissingen, 47 m.M., door BEGEER.

14 November. „Die Haghe" aan RICHARD HOL bij het 10 jarig bestaan, 650 jarig bestaan van 's-Gravenhage en den 250en gedenkdag der geboorte van stadhouder WILLEM III, 50 m.M., door VAN KEMPEN. (Uniek).

19 December. 70e Verjaardag van J. J. VAN KERKWIJK, hulde der ingezetenen van Schouwen en Duiveland, 47 m.M, door BEGEER.

December. Z. E. PAUL KRÜGER in Nederland.

a. Aangeboden door VAN KEMPEN, 125 m.M. (Uniek).

b. Bezoek aan H. M. de Koningin, 36 m.M., door BEYENBACH.

c. Aangeboden door Volksweerbaarheid. 1)

d. Bezoek aan Amsterdam, 25 m.M., door MAYER en WILHELM.

e. Ter eere van H. M. de Koningin wegens het aanbieden der Gelderland, 30 m.M., door H. LE ROY.

b, d en e in den handel, (zie *Tijdschrift* 1901, blz. 243 e. v.)

Zonder Datum.

Ter eere van mr. J. C. REEPMAKER, president-kommissaris der Noord-Brabantsch-Duitsche Spoorwegmaatschappij, 59 m.M. door BEGEER.

150 Jarig bestaan der Amersfoortsche processie naar Kevelaar, 29 m.M., door BEGEER.

50 Jarig bestaan der vereeniging VONDEL te Zaandam, 50 m.M., door J. A. A. GERRITSEN.

---

1) Naar men mij thans mededeelt, zou de voorgenomen aanbieding van dezen door mij beschreven penning *niet* hebben plaats gehad. M. D. M.

Schietwedstrijd te Hoorn.

a. Rozenprijs, 38 m.M.

b. Hoofdkorpswedstrijd, 33 m.M.

c. Korpswedstrijd revolver, 33 m.M.

d. „ flobertbuks, 33 m.M., alle door BEGEER.

Festival bij het 10 jarig bestaan der muziekvereeniging „Prima Volta" te Haastrecht, 28 m.M., door BEGEER.

Prijspenningen.

Thiemefonds van de vereeniging tot bevordering van de belangen des boekhandels. 59 m.M., door J. J. A. GERRITSEN.

Vereeniging tot bevordering van bijenteelt in Nederland, 35 m.M., door BEGEER.

Marine-jachtclub, 50 m M., door BEGEER.

Nederlandsche hoenderclub met:

a. Yokohama's en Padua's.

b. Kop van een kraaikophaan en drentsche boerenhoenders, beide 40 m.M., door J. J. A. GERRITSEN.

Draagteekens.

Draagpenninkje der R. K. Werkliedenvereeniging ST. JOSEPH te Culemborg, door BOUCHETTE. ZW.

UIT DE PERS.

Het Vatikaansche museum is aanmerkelijk verrijkt tengevolge der daaraan door Z. H. Paus LEO XIII gedane schenking van de hoogst volledige verzameling pauselijke munten, door wijlen kardinaal RANDI bijéengebracht.

De verzameling vangt aan met de munten van GREGORIUS III (731) en gaat voort tot aan het jaar 1870. Onder deze zijn 1100 gouden munten, 700 scudi, voor een groot gedeelte zeer zeldzame stukken.

Riv. italiana fasc. II, 1901.

Penning vereerd aan GIOVANNI SCHIAPARELLI.

Op initatief van de „*Corriere di Savigliano*" werd aan den astronoom SCHIAPARELLI, den beroemden ontdekker der kanalen van Mars, een gouden penning aangboden, ter herinnering aan zijn 40 jarigen wetenschappelijken arbeid, ten dienste van het vaderland besteed.

De penning, 51 m.M. groot, is vervaardigd door NAVARRA en PRANDI te Turijn.

Op de eene zijde ziet men, en relief, een gezicht op de Brera-sterrewacht te Milaan omgeven door een lauriertak en door de teekens van den dierenriem, met het motto:

Turris siderum speculatoria

Op de andere zijde leest men:

All' astronomo
GIOVANNI SCHIAPARELLI
Saviglianese

Concittadini et ammiratori
Auspice il „Corriere di Savigliano"
1901

Riv. italiana, fasc. II, 1901.

Die holländischen getriebenen Medaillen.

Man kann Denkmünzen auf vier verschiedene Arten darstellen: durch Gusz, in getriebener Arbeit, durch Prägung und als Niello. Des Guszverfahrens bedienten sich die italienischen Künstler des 15ten Jahrhunderts als die ersten, welche eine neue Medaillenkunst ins Leben riefen. Ihre Güsse sind fast ohne Ausnahme in Bronze ausgeführt und selten überarbeitet. Edle Metalle, Gold und Silber fing man erst mit steigendem Wohlstande an zu benutzen; die Goldschmiede waren zugleich die Medaillenkünstler. Die Stücke wurden auch hier zunächst gegossen, in verlorener

Form über Wachs oder nach einem in Buchsbaum oder Speckstein geschnittenen Modell; insbesondere aber die deutschen Künstler überarbeiteten ihre Edelmetalgüsse aufs sorgfältigste und feinste, so dasz jedes Stück individuell künstlerischen Wert hat und nahezu als ein Unikat gelten kann. Mit Beginn des XVI. Jahrhunderts fing man das Treiben und das Prägen der Medaillen an.

VITTORE CAMELIO begann als erster seine Medaillen in Stahl zu schneiden, es war zunächst eine Art von Bequemlichkeitsakt, der aber bald derartig künstlerisch vervollkommnet wurde, dass die geprägten Denkmünzen dieser Zeit das beste darstellen, was überhaupt geleistet wurde. Das Treiben der Medaillen war ein unmittelbarer Ausflusz der technisch vervollkommneten Goldschmiedekunst, welche gelernt hatte, die besonderen Eigenschaften des Goldes und des Silbers, namentlich die Ausdehnkbarkeit und die Duktilität für ihre Zwecke zu verwerten. Bekanntlich läszt sich aus einem Dukaten, d. i. aus einem Gewicht von 3,5 g. Gold, ein Faden herstellen, welcher um den Äquator herumreichen würde. Das Gold wird zu feinem Draht ausgezogen, dieser mit einem Mantel von Silber umgeben, von neuen ausgezogen und das Silber mit Salpetersäure entfernt. Nicht ganz so dehnbar wie Gold ist das Silber, doch aber folgt auch dieses noch allen Intentionen des Künstlers und nimmt durch Hammerschlägen jedem nötigen Grad von Feinheit und jede gewollte Form an. Man nennt dieses Formen mit den Hammer „Treibearbeit."

Die älteren Meister machten sich zünächst ein Modell in Wachs, welches sie in Erz gossen, über dieses Erz wurde das Goldblech gelegt, und aus diesem nach und nach die Gestalt hervorgetrieben. Die spätere Künstler verfahren in anderer Weise. Nach einem Modell oder einer Zeichnung wurde und wird aus einem Stück Gold- oder Silberblech über Pechunterlage frei das Gebilde mittelst Hammerschlägen auf kleine Stahlmeiszel, Punzen genannt,

herausgearbeitet; damit das Metall nicht reiszt, musz es häufig wieder ausgeglüht werden, die Pechunterlage verschafft man sich stets vom neuem, indem bald die eine, bald die andere Seite das Treibebleches in geschmolzenes Pech eingetaucht wird.

Durch Treibearbeit kann ein sehr hohes, bis dreiviertel rundes Relief erzeugt werden, die getriebenen Medaillen zeichnen zich daher auch sämtlich durch starke Erhebung aus, und man bediente sich des Treibens teilweise, weil die damaligen Prägemaschinen noch nicht im stande waren, in dieser Beziehung dasjenige zu leisten, was die heutigen vermögen.

In Italien wurden viele Schaumünzen in Gold getrieben, — vorzüglich glänzten in dieser Beziehung der Meister CARADOSSO in Rom und BENVENUTO CELLINI —, in Deutschland bevorzugte man den ciselierten Gusz, in Holland aber, wo kein dreiszigjähriger Krieg die Entwickelung der Goldschmiedekunst aufgehalten hatte, erlebte die getriebene Medaille im XVII. Jahrhundert eine neue und eigenartige Blüte. Man kann jetzt keinen bedeutenderen numismatischen Katolog durchblättern, ohne auf die Bezeichnung „getriebener silberner Medaillen" zu stoszen; sie sind stets holländischen Ursprungs und müssen ziemlich häufig angefertigt sein, denn auch die Preise dieser zeitraubenden, gutes Können vorauszetzenden individuellen Arbeiten bewegen sich in den bescheidenen Grenzen von etwa 60 bis 200 Mark. — Besieht man aber die Stücke genauer, so findet man, dass sie überhaupt nicht getrieben sind, sondern dasz man es mit sehr feinen, schwach überarbeiteten Güssen zu thun hat; ich sah im Handel noch kein einziges getriebenes altes Stück. — Im XVI. und XVII. Jahrhundert wurde in der Goldschmiedekunst der Gusz sehr häufig als bequemes Ersatzmittel für die Treibearbeit angewendet, von den bedeutendsten Meistern sogar — so sind z. B. alle Schmuckteile an dem berühmten *Jamnitzer-*

Pokal gegossen — und der Gusz ist so fein, dasz die fertigen Stücke, besonders wenn etwas überarbeitet, völlig wie getrieben aussehen. — Vielfach fertigte der Künstler ein Modell in Treibearbeit aus Kupfer, welches er dann durch Gusz in Edelmetall vervielfältigte, — so scheinen auch die holländischen sogen. getriebenen Medaillons entstanden zu sein. Der berühmteste der holländischen Medaillenmeister war PIETER VAN ABUTS (sic)1), welcher gewöhnlich „P V A", oder „P V A F", oder „P V·A B·F", selten mit vollem Namen zeichnete, und sein bekanntestes Werk ist die Denkmünze auf die Verleihung des Wappens an die Stadt Amsterdam durch den Grafen WILHELM von Holland.2) Von dieser Denkmünze sind mir im Laufe der Zeit fünf Stück bekannt geworden, alle durch Gusz hergestellt, so zwar, dass zwei dünne Gussplatten am Rande sauber verlötet sind, die eine nur trug den alten Charakter, die übrigen waren neu, geschickt zum Zweck der Fälschung hergestellt.

Volgt de afbeelding van Vz. en Kz. der:

„Holländische Hohlmedaille mit den Köpfen des MASANIELLO und des OLIVER CROMWELL. 71 mm. Silber 66,0.

Hier nebenbei nun ist die etwas verkleinerte Abbildung des bekannten holländischen getriebenen Medaillons mit den Köpfen des OLIVIER CROMWELL und des MASANIELLO, nach einem unbedingt alten Exemplar gegeben.

LOCHNER, welcher die Denkmünze in seiner „*Sammlung merkwürdiger Medaillen*", Ao. 1737, 35. Woche, aboildet, glaubt dasz man es wegen der Zusammenstellung der Persönlichkeiten mit einem satirischen Stück auf CROMWELL zu thun habe. — Unser Exemplar stammt aus dem städtischen Kabinett von Emden und befindet sich noch in der alten gedrehten Holzdose, welche auf den Innenseiten

---

1) Bedoeld is PIETER VAN ABEELE, 1622—1677. RED.

2) v. LOON I, *blz.* 254. RED.

der Deckel, in je zwölf Versen die Erklärungen zu der Darstellungen des „MAS' ANGELO 1) — Hooftman van 't Rebellige Volk van Napeli" und des „OLIVIER CROMWELL — Protektor van Engelandt" trägt. — Die Medaille besteht aus zwei herrlich feinen, wenig mit den Stichel nachgearbeiteten Gussplatten. Die Schrift ist nicht nachgezogen, sondern nur schwarz gefüllt, der Grund aber scheint durch die zahlreichen kleinen Punzenhiebe darauf hinzudeuten, dasz ursprünglich ein in Kupfer getriebenes Modell vorlag.

Es wäre nun interressant, zu erfahren, ob irgendwo ein altes Kupfermodell vorhanden ist und wo sich silberne Medaillen in alter Treibearbeit befinden, dann liesse sich durch Vergleichung vielleicht das Richtige feststellen. — Selbstredend befinden sich zahllose Neufälschungen holländischer Hohlmedaillen im Handel meist gegossen ohne Nacharbeit oder fein ciseliert, mitunter auch getrieben, ja sogar gute Galvanos und Vollgüsse.

M. KIRMIS.

(*Sammler-Daheim* — *Daheim* 26 Oktober 1901 n°. 4.)

Zie omtrent den bedoelden penning DIRKS *Repertorium* I n°. 1219: OLIVIER CROMWEL, protector van Engel. Schotl. Yrlan. 1653.

W. MAS. ANIELLO visscher en coninck van Napels 1647. *Cat. Arti* 1880, n°. 1239 „Hoogstwaarschijnlijk, zegt de inzender (nu wijlen) mr. JER. DE VRIES Jr.", door MULLER gegraveerde inschriften". *Repert.* n°. 1296: „De door ons op grond van *Cat. Arti* 1880 n°. 1239 op 1653 geplaatste CROMWELL-MAS- ANIELLO penning komt bij P. SCHMIDT VAN GELDER n°. 2249 1658 (47 g. z. 66 w.) voor met gelijke onderschriften". Het stuk bracht toen op *f* 16.75.

Naar aanleiding van de slotalinea maken wij er opmerkzaam op, dat van meerdere hollandsche penningen zoowel geslagen als gedreven exemplaren voorkomen. Het schijnt ons toe, dat voor Vz. en Kz. van den afgebeelden penning eenzelfde model heeft gediend; de cartouches onder de borstbeelden zijn geheel gelijk; de houding der visschers, die een kroon houden boven den visscher-koning en der romeinsche krijgsknechten, die een krans heffen boven het hoofd van den protektor is dezelfde, de visch in de hand des linkschen visschers vertoont dezelfde lijnen als het schild in de hand van zijn buurman op de andere zijde. Vrijwel dezelfde voorstelling komt voor op

1) Op den penning staat: MAS ANIELLO. RED.

den gedreven penning van WOUTER MULLER te Amsterdam (wiens werk valt tusschen 1653 en 1668) op het verbond met den keurvorst von Brandenburg 1666. v. LOON II, blz. 542. We hopen dat er onder onze lezers iemand gevonden mag worden, wien deze kwestie interesseert en den heer KIRMIS gegevens voor zijn onderzoek kan en wil verstrekken. We stellen ons tijdschrift daarvoor gaarne open. RED.

BOEKBEOORDEELING.

De 9e afl. van het reeds meermalen in dit Tijdschrift besproken werk *les Médailles et Plaquetttes Modernes* door dr. H. J. DE DOMPIERRE DE CHAUFEPIÉ, verschenen in November j.l., bevat afbeeldingen van het werk van DUBOIS CHAPLAIN, (o. a. de fraaie penning ter eere van Jhr. C. H. A. VAN DER WYCK, zie *Tijdschrift* 1901 blz. 301), TROJANOWSKI, (van de groote portret-penningplaten, kan ons alleen die van HECTOR BERLIOZ bekoren), HANS FREI, (o. a. een heerlijk mooie kop der Helvetia), PETER, KOWARZIK. SCHARFF, PAWLIK, RASUMNY (een heel malle indruk maakt diens plakket met opgehangen bakerkind), TASSET, (penning ter eere van Jhr. OTTO REUCHLIN, zie *Tijdschrift* 1900 blz. 307) en BEGEER.

Het is jammer, dat van de bizonder fraaie stukken nederlandsche kunst juist de minst fraaie reprodukties zijn gegeven — ze zijn bleek en flauw. We vinden in den tekst den officieelen herinneringspenning aan H. M's huwelijk en het zeldzaam mooie maskerade-penninkje van Utrecht 1901. (Kroning van KAREL VII te Rheims) Plaat LV bevat: Aanleg visschershaven te Scheveningen met de bb. der oud-ministers LELY en ELAND, het halve eeuwfeest van de brandweer te Utrecht, de inwijding der nieuwe studentensocieteit aldaar. Z.

Gedenk-, prijs- en draagpenningen, gedenk- en penning-platen, draagteekens, enz., vervaardigd naar aanleiding van het huwelijk van H. M. WILHELMINA, *Koningin der Nederlanden, met* Z. H. HENDRIK, *hertog van Mecklenburg-Schwerin door* W. K. F. ZWIERZINA.

Jaargang 1901, blz. 310, bevat eene beknopte mededeeling over het verschijnen van *de Huwelijkspenningen der Oranjes* in de 5e en 6e afl. van het *Oranje Nassau—Mecklenburg-Schwerin Gedenkboek*, bij gelegenheid van het huwelijk onzer Koningin uitgegeven door de firma VAN HOLKEMA & WARENDORF. De huwelijkspenningen, vervaardigd ter eere van Koningin WILHELMINA zelve, konden daarin niet worden opgenomen, omdat zij slechts gedeeltelijk gereed waren.

Thans is de beschrijving dier penningen in afl. 14 en 15 van gemeld „*Gedenkboek*" verschenen.

Met zijne bekende vaardigheid van omschrijving, zijn een 50 tal gedenk- en plaatpenningen, draagteekens enz. uitvoerig door den heer ZWIERZINA behandeld, waarvan enkele tusschen den tekst zijn afgebeeld. De meeste echter zijn in goed geslaagde lichtdrukken op een tweetal platen opgenomen, die een duidelijk overzicht geven van het verschil in opvatting van een en het zelfde onderwerp door onze eigen graveurs en hunne buitenlandsche kollegas. Wij vinden er werk van BEGEER, GERRITSEN, BART VAN HOVE, VAN KEMPEN & ZONEN, LION CACHET, PIER PANDER, J. C. WIENECKE, L. ZIJL, G. VAN KALCKEN, BEVENBACH te Wiesbaden, G. KOLBE te Remscheid, LAUER te Neurenberg, B. H. MAYER te Pfortzheim, W. MAYER en FR. WILHELM te Stuttgart en enkele anderen.

Het is opvallend, dat in Engeland, en vooral in Frankrijk en België geen penningen op het huwelijk onzer Koningin zijn vervaardigd, daar het van algemeene bekendheid is, dat in de beide laatste rijken onze Koningin, door haar

liefderijke deelneming in het lot van den zwaarbeproefden president KRÜGER aller harten voor zich heeft ingenomen.

Vergeleken met de duitsche penningen, is het werk der nederlandsche graveurs zeer fraai en oorspronkelijk. We willen hier niet in bizonderheden treden over de penningen zelven, maar erkennen gaarne, dat de medailles van PANDER, WIENECKE en BEGEER ons zeer hebben geboeid, dat we de gelijkenis van het kopje onzer Koningin op den penning v. KEMPEN, goed getroffen vinden, dat ook GERRITSEN getracht heeft iets goeds te geven.

Reusachtig van afmeting zijn de plakket van BART VAN HOVE en de penning van L. ZIJL, waar, op de voorzijde, eigenaardig het koggeschip uit het oude wapen van Amsterdam is afgebeeld; dezelfde Vz. is, zooals de heer ZWIERZINA opmerkt, reeds voor een vroeger uitgegeven prijspenning gebruikt. Hoeveel mooier is dezelfde voorstelling op de, ook als penning voorkomende, penningdoos van J. BOSKAM van 1697, (v. LOON IV blz. 113 n°. 3), of in later tijd op den penning van E. COLLINET op de opening van het Noordzee-kanaal in 1876.

Van LAUER is een mooie „keerzijde" in den tekst afgebeeld, voorstellende de wapens der hooge echtelieden op bolle ovale schilden. Goed geslaagd is ook de penning (mede in den tekst afgebeeld) voor de harmonie- en fanfare-gezelschappen, die aan de huldebetooging op 4 februari deelnamen, uitgave van M. J. H. KESSELS te Tilburg.1)

Het is jammer, dat de schrijver genoodzaakt is geworden, sommige aanteekeningen omtrent de penningen, in de kopie aanwezig, door plaatsgebrek achterwege te laten.

Met het oog op de zeer talrijke penningen, die bij feestelijkheden van eenig belang, zoowel in het binnen- als buitenland worden geslagen, kan men gereedelijk nagaan,

---

1) Een volledige lijst der beschreven stukken hopen we op te nemen in de jaarlijksche opgave van nieuw uitgekomen penningen. Red.

dat de schrijver zich veel moeite en tijd heeft moeten getroosten en mag men hem den lof niet onthouden een volledige lijst der huwelijkspenningen voor het nageslacht te hebben bewaard.

M. DE M.

Inhoudsopgave van Tijdschriften.

Revue Belge de numismatique. 1901. 57e année. 4e livraison.

Les monnaies de PTOLÉMÉE II, qui portent dates, par M. J. SVORONOS. — Les portraits de SAPPHO sur les monnaies, par M. L. FORRER. — Quart de gros inédit de JEAN DE BAVIÈRE, duc de Luxembourg. (1418—1425), par M. FRÉD. ALVIN. — Une médaille honorifique de la principauté de Liége retrouvée, par M. HAMAL MOUTON. — Médailles Franco Gantoises de l'ère républicaine et de l'empire, par M. P. BORDEAUX. — Sceau de la loge „Paix et Candeur," à l'Orient de Bruxelles par M. A. DE WITTE. Correspondance, Nécrologie, (VAN RAEMDONCK) Mélanges.

Rivisti Italiana di Numismatica, 1901, fasc. II.

GNECCHI (FRANCESCO). Appunti di Numism. Romane. DATTARI (G.) Appunti di Numism. Alessandrina. — MAURICE (JULES). l'Atelier monétaire d'Aquilée pendant la période Constantinienne. — SAMBON (ARTURO). Monete napoletane inedite e di una nuova officina monetaria — GNECCHI (FRANCESCO). Sullo scopo della Numismatica Dialoghi· — RICCI (SERAFINO). La Numismatica secondo i nuovi criteri scientifici Necrologia. (F. L. MIARI.)

American Journal of Numismatics.

An undescribed VERNON. — A new roman emperor. — „Immunis Columbia" of 1786, With eagle reverse. — A

FRANKLIN Token. — The medals, jetons and tokens illustrative of the science of medicine by Dr. HORATIO R. STORER, (bevat o. a. de beschrijving van de penningen *Tijdschrift* 1898 blz. 116 n°. 133 en 1901 blz. 100 n°. 187 en van tal van nederlandsche gildepenningen, alle reeds beschreven), — An undescribed WASHINGTON. — Medals of the grand army.

Beschrijving der Nederlandsche of op Nederland en Nederlanders betrekking hebbende Penningen, geslagen na November 1863

(Vervolg op het werk van mr. JACOB DIRKS)

DOOR

W. K. F. ZWIERZINA

(*Vervolg.*)

---

380. 1875.

Prijspenning der Koninklijke Akademie van Wetenschappen te Amsterdam.

Vz. Linksgewend borstbeeld van VAN LEEUWENHOEK, daaronder: J. P. MENGER. F.

Omschrift: ★ ANTHONIJ VAN LEEUWENHOEK ★ ONTDEKKER DER MIKROSKOPISCHE WEZENS SEPT. 1675.

Kz. Een lauwer- en eikekrans, waarop een mikroskoop rust.

Omschrift: TOEGEWEZEN DOOR DE KONINKLIJKE AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN TE AMSTERDAM.

Brons, 65 m.M. Leidsch Penn. Kab.

Tijdschrift 1894, blz. 19.

De Kon. akademie van Wetenschappen is, volgens het reglement gevoegd bij K. B. 23 februari 1855, een raadgevend lichaam voor de

regeering op het gebied der wetenschap; een middelpunt van samenwerking voor de beoefenaars der wetenschap in Nederland en zijne overzeesche bezittingen; een band van vereeniging tusschen de geleerden van Nederland en die van andere landen; eene inrichting ter bevordering van zoodanige wetenschappelijke onderzoekingen en ondernemingen, als slechts door samenwerking van de beoefenaars der wetenschap en door ondersteuning der regeering kunnen worden tot stand gebracht. Zij bestaat uit twee afdeelingen, eene voor de wis- en natuurkundige wetenschappen en eene voor de taal-, letter-, geschiedkundige- en wijsgeerige wetenschappen, welke elk hare „Verhandelingen" en „Verslagen en Mededeelingen" uitgeven, benevens gezamenlijk een „Jaarboek".

V. LEEUWENHOEK, geboren te Delft, 24 Oktober 1632, werd op zijn 16e jaar boekhouder en kassier op een handelskantoor te Amsterdam, doch de studie der natuur trok hem meer aan en daar hij vermogend was, gaf hij zijne betrekking op en keerde naar Delft terug om zich aan die studie te wijden, zelf mikroskopen van aanmerkelijk vergrootingsvermogen vervaardigend en daardoor op het gebied der mikroskopische anatomie, ondanks totaal gebrek aan wetenschappelijke opleiding, veel ontdekkende.

Hij overleed 26 Augustus 1723; 8 September 1875 werd te Delft het 2e eeuwfeest zijner ontdekking gevierd.

381. 1875.

Eerepenning der korporatie van Meters en Wegers te Rotterdam.

Vz. Een glad veld met het omschrift:

★ METERS--WEGERS CORPORATIE ★
ROTTERDAM

Kz. Een glad veld met het omschrift:

★ EERETEEKEN VOOR JARIGEN DIENST

Brons, met oog en ring, 23 m.M. Leidsch Penn. Kab.

382. 1875.

Prijspenning der nederlandsche jachtvereeniging „Nimrod", uitgeloofd voor hondententoonstellingen.

Vz. Trofee bestaande uit een jachthoorn, waarop een linksgewende hondenkop, gewei, twee gekruiste jachtgeweren en weitasch.

Omschrift: NEDERLANDSCHE JACHT-VEREENIGING NIMROD.

Kz. Omschrift: HONDEN TENTOONSTELLING

Glad veld, onderin staat: J. ELION. F.

Zilver, 41 m.M. Kon. Kab.

382A. 1875.

Tentoonstelling van de Vereeniging van den H. VINCENTIUS A PAULO te Rotterdam.

Volgens *Aanwinsten* 1881 blz. 22 op het Kon. Kabinet in verguld brons, doch aldaar *niet* aanwezig.

Tevergeefs opgevraagd in het *Tijdschrift.*

383. 1875—1876.

Tooneelwedstrijd uitgeschreven door de vereeniging „Thalia" te Dordrecht.

Vz. Glad veld omgeven door een parelcirkel, in het midden verdiept mat veld met vijfparelige kroon. Omschrift:

NOORD- EN ZUID NEDERLANDSCHE TOONEELWEDSTRIJD UITGESCHREVEN DOOR THALIA.

✿ DORDRECHT. 1875—76. ✿

Kz. Glad veld omgeven door een lauwerkrans.

Zilver verguld, 51 m.M. met 14 m.M. hoog ornement en ring.

De eenmaal bloeiende vereeniging heeft, als zoovele in ons vaderland, tengevolge van de steeds toenemende sportliefde, er het leven bij ingeschoten. CATHARINA BEERSMANS was eerelid en verleende steeds hare medewerking bij de voorstellingen. (Mededeeling van het laatstovergebleven lid, tevens bestuurslid, den Heer M. VAN ZANTEN te Dordrecht, bij wien alle penningen berusten, ook de bovenomschrevene.)

384. 1876. 5 Januari.

Overlijden van den kunstschilder S. L. VERVEER te 's-Gravenhage.

Vz. Zijn rechtsgewend borstbeeld. Links in het veld daarnaast: DE VRIES ARNHEM FEC.

Omschrift: TER NAGEDACHTENIS AAN DEN GENIALEN KUNSTSCHILDER.

Kz. Een met een rouwfloers en immortellenkrans omhangen schildersezel, waarop een half voltooide schilderij geplaatst is, links daarvan een schildersstoeltje, waarop een palet en penseelen. In de afsnede: GEB. TE S'HAGE. 20 NOV. 1813. ALDAAR OVERL. 5 JAN. 1876

Omschrift: S. L. VERVEER. DOOR VELEN BEMIND EN BETREURD.

Brons, 60 m.M. Verz Z.

SALOMON LEONARDUS (Sam) VERVEER, leerling van B. J. VAN HOVE, was landschap- en genreschilder en koos vooral Jodenbuurten en Scheveningsche tafereelen tot onderwerp zijner schilderijen. Evenals zijn broeder ELCHANON (geb. 19 April 1826) behoorde hij tot de meest gevierde schilders van de oude garde.

Hij vond zelden zijn weergade in geestige antwoorden en woordspelingen; één aardig gezegde mag hier geboekstaafd worden van den man, die geboren werd op den dag, waarop Z. M WILLEM I te Scheveningen aan wal stapte en later als kommandant der eerewacht zoowel diens zoon als diens kleinzoon inhaalde in de hofstad, doch „in 1813 thuis bleef, daar hij te jong was om toen al *bij de pinken* te zijn".

385. 1876. 5 April.

Belooningspenning voor betoonde diensten bij den watersnood.

Vz. Rechtsgewend hoofd van Z. M. WILLEM III, daaronder: J. P. M. MENGER F.

Omschrift: WILLEM III KONING—DER NED. G. H. V. L.

Kz. Onder de koninklijke kroon op een geschiedblad tusschen twee lauwertakken:

DE KONING
AAN
JHR. M. A.
SNOECK.

Omschrift: WATERSNOOD VAN 1876.

Zilver en brons, met oog en ring, 51 m.M., aan oranjelint. Verz. SNOECK.

Bijdragen, 2e druk, nº. 548, *Oranjepenningen* 1342.

386. Als voren. Barret.

Barret van eikeloof, waaromheen een lint is geslingerd met het ingestempelde opschrift:

WATERSNOOD VAN 1876.

Zilver en brons, Leidsch Penn. Kab.

Ingesteld bij K. B. dd. 5 April 1876 nº. 18, luidende:

WIJ WILLEM III, ENZ

Willende aan hen, die zich bij den jongsten watersnood bijzonder hebben onderscheiden, een blijk van Onze goedkeuring en tevredenheid verleenen;

Op voordracht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van 3 April 1876, lit, B, 3de afdeeling:

Hebben goedgevonden en verstaan:

Art. 1. Ter erkenning van uitstekende daden, bij den jongsten watersnood verrigt, wordt een eereteeken ingesteld.

Art. 2. Dit eereteeken bestaat:

1°. in eene medaille in zilver of in brons, houdende aan de voorzijde Ons borstbeeld met het omschrift: *Willem III, Koning der Ned. G. H v. L.*, en aan de keerzijde, met het omschrift: *Watersnood van* 1876, een oranje- en lauriertak, van onder met elkander door een lint verbonden, omvattende een perkament, waarboven de Koninklijke kroon en voorzien van het opschrift: *de Koning aan*.....

2°. in eene barret in zilver of in brons, voorstellende een eikentak, omslingerd door een lint, waarop de woorden: *watersnood van* 1876, zijn gegraveerd.

Art. 3. De medaille wordt door Ons verleend aan hen, die zich bij den jongsten watersnood bijzonder onderscheiden hebben, om aan een oranjelint op de linkerborst te worden gedragen.

Art. 4. De barret wordt door Ons toegekend aan hen, die reeds vroeger met de medailles, ingesteld bij Onze besluiten van 31 Maart 1855, n°. 71, en van 24 Maart 1861, n°. 66, of met de barret, ingesteld bij Ons laatst aangehaald besluit, zijn begiftigd, en zich opnieuw bij den jongsten watersnood loffelijk hebben onderscheiden; zij zal gedragen worden op de linkerborst, door middel van een oranjelint, boven de vroeger door Ons verleende medaille en nevens de vroeger door Ons toegekende barret.

Art. 5. De barret en het lint mogen niet zonder de medaille worden gedragen.

387. 1876. 10 April.

Ter eere van H. W. Baron VAN AYLVA VAN PALLANDT VAN WAARDENBURG EN NEER-IJNEN, fungeerend dijkgraaf van het kanaal van Steenenhoek.

Vz. Zijn rechtsgewend borstbeeld, versierd met het ordeteeken van den nederlandschen leeuw, daarnaast rechts: J. P. M. MENGER. F.

Omschrift: ✿ H. W. BN VAN AYLVA VAN PALLANDT VAN WAARDENBURG EN NEER-IJNEN FD DIJKGRAAF VAN HET KANAAL VAN STEENENHOEK ENZ.

Kz. Tusschen twee saamgestrikte eikeloof- en lauwertakken: IO APRIL
1826—1876

Omschrift: HULDE VAN HEEMRADEN HOOFDINGELANDEN EN SECRETARIS VAN HET KANAAL VAN STEENENHOEK.

Brons, 65 m.M. Verz. ROEST.

388. 1876. 26 April.

50 Jarig priesterschap van W. H. A. VAN BIJLEVELT, pastoor van Maarssen en deken van Naarden.

Vz. Zijn linksgewend borstbeeld, versierd met de orde van den nederlandschen leeuw, daaronder: J P. MENGER F.

Omschrift: RMO. DMO. GVLIELMO HENRICO ANTONIO VAN BIJLEVELT

Kz. Zijn met een priesterhoed gedekt wapen, (v. BIJLEVELT: In zwart twee gekruiste doodsbeenderen van zilver), waaraan het ordeteeken van den nederlandschen leeuw hangt en waaronder op een lint de spreuk: QVIS ERGO NOS SEPARABIT. geplaatst is. In het veld:

DECANO DELECTO
IN
AVREO GLORIOSI
SACERDOTII SVI
JVBILAEO

Boven in den rand een stralenschietend kruis.

Omschrift: CLERVS DISTRICTVS NARDENSIS DIE XXVI APRILIS MDCCCLXXVI

Brons, 66 m.M. Verz. TEYLER.

Tijdschrift 1894, blz. 19.

388A. 1876. 24—27 Juni.

Konkours der Koninklijke Liedertafel „Kunst en Vriendschap" te Amsterdam.

Gekroond monogram KEV, omschrift onder langs den rand: CONCOURS 24—27 JUNI 1876.

Eenzijdig, tin, ovaal met oog en ring, 30 bij 25 m.M. Verz. DIRKS. (Friesch Gen.) Zie n°. 399.

389. 1876. 27 Juni.

Maskerade der utrechtsche studenten ter gelegenheid van het 240-jarig bestaan der hoogeschool.

Vz. Een stralen ster, waarin: 27
JVNIJ
1876

Omschrift: ★ SOL · JVSTITIÆ · ILLVSTRA · NOS
★ ACHT-EN-VEERTIGST · LVSTRVM

Kz. Boven: KAREL · DE · STOVTE. In het veld
TE
ZVTFEN
4 AVGVSTVS
1473

In rood koper zonder en in geel koper met oog en ring, 19 m.M. Verz. Z, door S. DE VRIES.

390. 1876. 2 Juli.

Presentiepenning van de Société Royale de Numismatique de Belgique, met borstbeeld van FRANS VAN MIERIS.

Vz. = n°. 343.

Kz. Opschrift:

SOC: ROYALE DE
NUMISMATIQUE
DE BELGIQUE
ASSEMBLÉE DE
1876

Brons, 33 m.M. Mededeeling van den heer ALPH. DE WITTE.

391. 1876. 23 Juli.

Festival te Hulst.

Vz. Het op hulsttakken rustende, ongekroonde wapen van Hulst, ter zijden staat:

C. WÜRDEN BRUSSEL

daaronder: HULST. ZEELAND

Kz. Ronde cartouche, waarboven het *Belgische* wapen, omgeven door eikeloof, rustende op een lint met de wapenspreuk: L'UNION FAIT LA FORCE, daaronder geopend muziekboek, rustend op twee lauwertakken, rechts en links muziekinstru-

menten, waartusschen twee vaandels. Op de cartouche:

FESTIVAL
23 JULI
1876

Zilver verguld met oog en ring, 50 m.M.

Beschreven naar een afdruk in staniol mij welwillend toegezonden door Mej. M. DE MAN.

392. 1876. 27 Juli.

Prins FREDERIK der Nederlanden 60 jaren Grootmeester nationaal der vrijmetselaars in Nederland.

Vz. Het inwendige van den tempel, gedragen door vier kolommen; op de beide voorsten de letters: J B. Tusschen de achterste kolommen de troon op drie trappen, beschenen door het alziend oog, daarvoor een altaar, welks dek door drie beelden gedragen wordt en waarop een hamer en passer geplaatst zijn. Op het voetstuk van het altaar 1816—1876. In de afsnede: J. P. M. MENGER. F

Omschrift: 'T LICHT UIT DEN HOOGE MOGT HEM AL DIEN TIJD BESTRALEN. 1816—1876

Kz. In een krans van eike- en lauwerbladen;

AAN
WILLEM
FREDERIK KAREL

PRINS DER NEDERLANDEN
GROOTMEESTER NATIONAAL
BIJ DE PLEGTIGE
HERDENKING VAN
ZIJN LX JARIG
BESTUUR

Omschrift: EERBIEDIG OPGEDRAGEN DOOR DE O .·. VAN VV .·. MM .·. IN HET KONINGRIJK DER NEDERLANDEN KOLONIEN EN LANDEN ★ 27 JULIJ 1876 ★

Zilver en brons, 61 m.M. Verz. Z.

ROEST, *Verz. v. h. Groot Oosten*, blz. 20, *Oranjepenningen* 1343.

392A. 1876. 3 September.

3e Eeuwfeest der Pacificatie van Gent.

Vz. Het door een muurkroon gedekte wapen van Gent, tusschen saamgestrikte lauwer- en eiketakken. Omschrift boven langs den rand:

PACIFICATIE VAN GENT 1576—1876

Kz. Wapen van MARNIX, (in blauw een zilveren schuinbalk vergezeld van twee zilveren sterren), daarboven twee verbonden handen.

Opschrift boven: MARNIX
DE SAINTE ALDEGONDE
ter zijden: 3 SEPT 1876
onder: P. A. (?)
omschrift: ✠ SCHORSING DER BLOEDPLAKKATEN TEGEN DE PROTESTANTEN.

Koper verguld met oog en ring aan oranje lint, 21 m.M. Verz. DIRKS. (Friesch Gen.).

Door de 9 afgevaardigden der noordelijke provinciën en de 9 der te Gent vergaderde staten der katholieke zuidelijke provinciën werd den 3den September 1576 aldaar de verbondsakte geteekend, waarbij de staten „handelende in 's Konings naam" het verbanningsedikt tegen de spaansche soldaten vernieuwden, alle tegen den protestantschen godsdienst genomen besluiten ophieven en de bijeenroeping beloofden van eene algemeene vergadering der N. en Z. staten om het toelaten en de uitoefening van den protestantschen godsdienst in Holland en Zeeland te regelen.

PHILIPS VAN MARNIX, heer van Sint Aldegondesberg, West-Souburg en Touwing. de vriend van WILLEM I en een der voornaamste der noordelijke afgevaardigden, geb. 1538. overl. 1598, was de dichter van *het* nederlandsche volkslied, het onsterfelijk Wilhelmuslied.

393. 1876. 24 September.

Prijspenning van den zangwedstrijd van „Amstels Mannenkoor" te Amsterdam.

Gelijk n°. 204 met het opschrift in den lauwerkrans op de Kz.: 3e PRIJS—Zangwedstrijd—AMSTERDAM—1876

Zilver met oog en ring, 50 m.M. Verz. ENSCHEDÉ

394. 1876. 22 Oktober.

H. KLOOT, 25 jaar gemeenteraadslid te Oudshoorn.

Vz. Het gekroonde wapen van Oudshoorn. Omschrift: ★ DE GEMEENTE OUDSHOORN, WAARDEERENDE IJVERIGE BEHARTIGING HARER BELANGEN.

Kz. Opschrift, omgeven door sierlijke krullen:

Aan

HERMANUS
KLOOT
BIJ ZIJN
XXV *jarig lidmaatschap*
VAN DEN
RAAD der GEMEENTE
OUDSHOORN
22 October
$^{18}51 — 1876$

Zilver, 72 m.M. Eigendom van den Heer M. KLOOT te Oudshoorn, 's Molenaarsbrug. Geheel gegraveerd.

395. 1876. 1 November.

Opening van het Noordzeekanaal.

Vz. Linksgewend hoofd van Z. M. Koning WILLEM III, daaronder: ED. GEERTS F.

Omschrift: OPENING · V · H · NOORDZEEKANAAL · I · NOVEMBER · MDCCCLXXVI

Kz. Een antieke galei, op den wimpel en op de op den achtersteven geplaatste vlag het wapen van Amsterdam. Links in de galei gezeten de nederlandsche maagd, leunende op het nederlandsche wapen en een speer met den vrijheidshoed houdende Voor haar staat een krijgsman in antieke wapenrusting, een vlag waarop het amsterdamsche wapen houdend. Op den boegspriet: E. COLINET. SC.

Omschrift op een lint: AMSTERDAM—SCHE KANAAL MAATSCHAP—PIJ

Zilver en brons, 50 m.M. Verz. TEYLER.

Oranjepenningen 1344.

396. Als voren.

Vz. Het gelauwerd, rechtsgewend hoofd van Z. M. WILLEM III, daaronder: ED. GEERTS.

Omschrift: AMSTERDAMSCHE KANAAL MAATSCHAPPIJ

Kz. In het veld: OPENING
VAN HET
NOORDZEE KANAAL
I NOVEMBER
1876

Verguld koper, 28 m.M. Verz. Z.

Oranjepenningen 1345.

Toen Koning WILLEM I het plan van het Noord-Hollandsch Kanaal was voorgelegd, wees deze er reeds op, dat een kanaal van het IJ door „Holland op zijn Smalst" het wenschelijkst zou zijn.

Doch hoewel de doorgraving der duinen reeds in dien tijd geen bezwaar meer zou opgeleverd hebben, de aanleg van een haven aan den mond van het IJ en het houden van het IJ op de noodige vaardiepte was voor de waterbouwkunde en de techniek in het eerste vierde deel der vorige eeuw nog een probleem, waaraan zij hare krachten niet met hoop op sukces durfde beproeven.

In het tweede vierdedeel der vorige eeuw veranderde dit, en toen in 1852 de raad van Amsterdam een technische kommissie van vijf leden benoemde, werd nog hetzelfde jaar door deze een verslag uitgebracht, met het ontwerp voor een kanaal door „Holland op zijn Smalst".

Financieele moeielijkheden hielden de uitvoering nog eenige jaren tegen, doch den 16^{den} April 1859 machtigde Z. M. Koning WILLEM III den Minister van Binnenlandsche Zaken aan het gemeentebestuur van Amsterdam mede te deelen, dat de aanleg van een kanaal door

„Holland op zijn Smalst" met een voorhaven aan de Noordzeekust door de regeering zou bevorderd worden. Een voorstel, om het werk door het Rijk zelf te doen uitvoeren met steun van Amsterdam werd in 1860 ingediend bij de Staten-Generaal, doch vond in de Tweede Kamer bestrijding en werd verworpen.

Sedert werd de uitvoering aan partikuliere koncessionarissen overgelaten, een wetsontwerp, door de regeering ingediend en door den Minister THORBECKE krachtig verdedigd, tevens behelzende de verbetering door het Rijk van den Rotterdamschen waterweg, werd in het begin van 1863 tot wet verheven. De koncessie werd verleend aan de inmiddels opgerichte Amsterdamsche Kanaal-Maatschappij, die den arbeid ondernam met subsidiën van het Rijk en de stad Amsterdam.

Den 8ʰᵉⁿ Maart 1865 werd de eerste spade in den grond gestoken, en den 1ˢᵗᵉⁿ November 1876 werd onder het gedonder van het geschut de haven van IJmuiden en het Noordzee-Kanaal door Koning WILLEM III feestelijk voor de scheepvaart geopend.

Amsterdam jubelde bij deze groote gebeurtenis, zoo belangrijk voor haar toekomst. „Van Amsterdam in drie uur tijds door de duinen in zee", die gedachte werd den 1ˢᵗᵉⁿ November 1876 verwezenlijkt na een arbeid van elf jaar.

Tot 1882 bleef het Noordzeekanaal in beheer bij genoemde Kanaal-Maatschappij, in dat jaar nam de Staat het kanaal over, en in 1890 werden alle kanaalgelden afgeschaft, zoodat de scheepvaart van zee op Amsterdam thans vrij is.

Voortdurend wordt aan de verbetering van het kanaal gearbeid. Het grootste werk is wel de nieuwe groote schutsluis, die een bedrag van pl. m. 6 millioen gulden kostte en in December 1896 voltooid werd. Deze sluis 225 M. lang, 25 M. wijd en met den drempel 10 M. —A. P. of 9.50 M. onder het kanaalpeil, is de grootste schutsluis der wereld. Buiten de schutsluis is een visschershaven aangelegd.

De aanleg van het Noordzeekanaal heeft de geografische gesteldheid van het IJ geheel veranderd. Waar de waterwolf naar alle zijden met zijne scherpe tanden het land in grillige bochten uitknaagde, en de oppervlakte van den waterplas vergrootte, doch de diepte deed afnemen, vindt men thans de vruchtbare bouwlanden der IJpolders, rustig aan beide zijden van het hoofdkanaal en tusschen de zijkanalen gelegen. Ook Amsterdam heeft zijn havenwerken op grootsche schaal in het IJ uitgebouwd.

Doch bovenal de cijfers van het scheepvaartverkeer wijzen ons de noodzakelijkheid van die grootsche werken aan, en de vruchten, die er van geplukt worden.

In 1849 kwamen te Amsterdam aan 2928 zeeschepen, metende 443.165 tonnen, in 1875: 1063 schepen. metende 408.636 tonnen, of tot kub. meters bruto herleid: 1.243.990 M³. Gedurende bijna 30 jaar was de scheepvaart op Amsterdam derhalve stationair gebleven, in de laatste jaren vóór de opening zelfs achteruit gegaan. Doch sedert is de toeneming aanzienlijk. In 1896 kwamen te Amsterdam 1850 zeeschepen, metende bruto 5.577.295 M³, zoodat sedert de opening van het kanaal de scheepvaart verviervoudigd is. Die toeneming van de scheepvaart blijkt ook uit de cijfers van de hoeveelheden tonneninhoud, door de Noordzeesluizen geschut, en waarbij dus ook de schepen voor Zaandam enz. gerekend zijn. In 1878 werd door de sluizen geschut 3.8 millioen M³. bruto inhoud, in 1897: 14 millioen M³.

397. 1873—1876.

Oorlog op Atjeh.

Gesp als beschreven onder n°. 127 met het opschrift:

ATJEH 1873—1876.

K. B. 7 Juni 1876 n°. 6. Verz. Z.

De rechthebbenden zijn bevoegd deze te verwisselen tegen de bij K. B. 21 Juni 1897 n°. 31 ingestelde gesp met het opschrift:

ATJEH 1873—1896

398. 1876.

Internationale Tentoonstelling te Utrecht.

Eerekruis (= n°. 376).

Vz. Medaillon, waarop binnen 2 eiketakken: 1876.

Omschrift: ★ INTERNATIONALE TENTOONSTELLING ★ UTRECHT

Kz. Glad veld, binnen een cirkel het omschrift:

★ HET TECHNOLOGISCH BUREAU ★ AMSTERDAM

Verguld zilver, met oog en ring, 48 m.M. Verz. Z.

399. 1876.

Konkours van de Koninklijke Liedertafel „Kunst en Vriendschap" te Amsterdam.

Vz. De gelauwerde muze der muziek naar links zwevende en eene lier houdende. Beneden in het veld: J. ELION.

Kz. In het veld: TER
HERINNERING

Omschrift:

KONINKL. LIEDERTAFEL KUNST EN VRIENDSCHAP TE AMSTERDAM
CONCOURS 1876

Brons, 51 m.M. Verz. Z.

Later bleek mij dat dit konkours heeft plaats gehad 24—27 Juni 1876, behoorde dus voor nº. 388A.

400. 1876.

25 Jarig bestaan van het Arrondissement Breda der Maatschappij van Landbouw, Tuinbouw en Veeteelt.

Vz. Geheel gelijk DIRKS XXX.

Kz. Rond medaillon in sierlijken rand omgeven door lauwertakken.

Opschrift:

25 JARIG
BESTAAN
1851-1876

Zilver, 41 m.M. Verz. SNOECK.

Bijdragen, 2e druk, nº. 549.

401. 1877.

Tentoonstelling van Gezondheid en Redding te Brussel.

De buitenlandsche komitees en gedelegeerden aan de voorzitters en administrateurs der tentoonstelling, (onder deze ook het nederlandsch komitee).

Vz. Hygieia links gezeten, aan hare voeten een hoorn van overvloed, Minerva rechts staande met in de rechterhand een lauwerkrans, de linker rustende op haar schild, op den achtergrond de tentoonstellingsgebouwen, ter zijde: CH. WIENER.

Omschrift: EXPOSITION D'HYGYÈNE ET DE SAUVETAGE À BRUXELLES 1876.

Kz. Twee zware lauwertakken saamgebonden en omwonden met een lint waarop:

B. RENARD. A. WAROCQUÉ

MONTEFIORE-LEVI — CH. ÉVRARD

M. URBAN — A. MERCIER

ALLEMAGNE — RUSSIE

SUÈDE-NORV — PAYS-BAS

ANGLETERRE — FRANCE

AUTRICHE-HONGRIE

DANEMARK — ITALIE

daarbinnen, onder twee vereenigde handen, het opschrift:

LES COMITÉS & DÉLÉGUÉS ÉTRANGERS AUX PRÉSIDENTS & ADMINISTRATEURS DE L'EXPOSITION

alles in parelrand.

58 m.M., beschreven naar de afbeelding in *Médailles historiques de la Belgique*, Pl. XLV, n°. 54. Volgens de beschrijving, zie blz. 102, zijn geslagen 1 exemplaar in goud, 5 in zilver verguld, 6 in zilver en 26 in brons.

402. Als voren.

De exposanten aan den luitenant-generaal JEAN BAPTISTE JOSEPH BRUNO RENARD, oud-minister van Oorlog, president van de „Société royale des Sauveteurs" en van de „Association de secours aux blessés militaires de Belgique".

Vz. Zijn linksgewend hoofd, daaronder: CHARLES WIENER.

Kz. Verdiept veld in kabelrand, omgeven door de wapens van: Oostenrijk-Hongarije, Duitschland, België, Zwitserland, Engeland, Frankrijk, Zweden en Noorwegen, Rusland, *Nederland*, Italië en Denemarken, gescheiden door red-

dings- of veiligheidstoestellen en geneeskrachtige planten.

In het veld:

AU
LIEUTENANT GÉNÉRAL
RENARD
PROMOTEUR
DE L'EXPOSITION D'HYGIÈNE
& DE SAUVETAGE
BRUXELLES 1876.

RECONNAISSANCE PUBLIQUE.
TÉMOIGNAGE
DE

Brons, 60 m.M., Verz. Z. Afgebeeld *Médailles historiques de la Belgique* Pl. XLVI n°. 55, volgens de beschrijving, zie blz. 104, in goud, zilver verguld en brons aan den heer RENARD aangeboden, terwijl 300 bronzen exemplaren aan de inteekenaren werden ter hand gesteld.

403. 1876.

Prijspenning der Buitenzorgsche Vereeniging voor Landbouw en Veeteelt.

Vz. Als n°. 56.

Kz. In een lauwerkrans, boven gescheiden door een heraldische roos:

BUITENZORGSCHE VEREENIGING VOOR LANDBOUW EN VEETEELT.

Brons, 40 m.M. Verz. Z.

Tijdschrift 1895, blz. 39.

404. 1876.

Officieren Schietvereeniging der Rotterdamsche Schutterij. Prijspenning.

Vz. Het gekroonde wapen van Rotterdam. Omschrift: OFFICIEREN SCHIETVEREENIGING DER SCHUTTERIJ

onder het wapen: ✿ ROTTERDAM ✿

OPGERICHT 1876.

Kz. Boven: WEDSTRIJD, in het midden een muurkroon, onder: WURDEN ✿ BRUSSEL.

Brons, met oog en ring, 32 m.M. Verz. H. KUIPERS.

405. 40 Jarig huwelijk van JER. DE VRIES JZN. en C. J. ROETERS VAN LENNEP.

Cat. SCHULMAN 30 Oktober 1895 n°. 640.

Te vergeefs opgevraagd in het *Tijdschrift.*

406. 1877. Januari.

Draagteeken der honoraire leden van het Utrechtsche Studenten scherm- en gymnastiek gezelschap „Olympia".

Vz. Het Utrechtsche wapen op een ster

met acht punten, tusschen welke punten zich vlammen vertoonen.

Omschrift: SOL JUSTITIAE ILLUSTRA NOS

Kz. In het veld: twee gekruiste sabels, boven: OLIJMPIA 1840, beneden: HON^{is} LID

Zilver en brons met oog en ring, 19 m.M., door A. BEGEER. Verz. Rijksmunt.

407. 1877. 14 Februari.

Eerepenning voor de mindere geëmploieerden en werklieden bij de inrichtingen van 's Rijks Zee- en Landmacht.

Vz. Rechts gewend hoofd van Z. M. Koning WILLEM III.

Omschrift: WILLEM III KONING DER NEDERLANDEN G. H. V. L.

Kz. In een eikeloofkrans:

VOOR
IJVER
EN
TROUW

Goud, zilver en brons, ovaal met oog en ring, resp. voor 36, 24 en 12 jarigen dienst, 32 bij 24 m.M., door J. P. M. MENGER. Afgebeeld DIRKS 699.

Ingesteld bij K. B. van 14 Februari 1877 n°. 18, luidende:

WIJ WILLEM III, enz.

Op het gemeenschappelijk rapport van Onze Ministers van Marine en van Oorlog van den 1 dezer L^{n} D. n°. 65 en van den 8 daaraanvolgende n°. 51 P;

Willende ter aanmoediging en tot belooning van langdurige, ijverige en trouwe diensten van mindere geëmployeerden, werklieden en be-

dienden, werkzaam bij Inrichtingen van 's Rijks Zee- en Landmagt, een onderscheidingsteeken instellen en gratificatiën schenken;

Hebben goedgevonden en verstaan:

Te bepalen:

ART. 1. Tot aanmoediging en belooning zal aan mindere geëmployeerden, werklieden en bedienden, werkzaam bij inrigtingen van s Rijks Zee- en Landmagt toegekend worden:

Voor twaalf jaren ijverige en trouwe dienst, een bronzen medaille van ovalen vorm, waarop aan de eene zijde het borstbeeld des Konings en aan de andere zijde het opschrift:

Voor
IJver
en
Trouw,

omringd door een krans van eiken bladeren;

Voor vier en twintig jaren ijverige en trouwe dienst, eene zilveren medaille van gelijken stempel, benevens eene gratificatie van vijftig gulden (*f* 50,—); en

Voor zes en dertig jaren ijverige en trouwe dienst, een gouden medaille van gelijken stempel met eene gratificatie van honderd gulden (*f* 100,—).

De medailles zullen worden gedragen op de linkerborst, hangende aan een oranjelint

Nimmer mag het lint zonder de medaille gedragen worden.

ART. 2. De onderscheidingsteekenen en de gratificatiën worden alleen toegekend aan de personen, vallende in de termen der wet van den 24 Juni 1854 (Staatsblad nº. 92).

ART. 3. Bij de berekening van den diensttijd gelden alleen de jaren, die de belanghebbende op eene der inrigtingen van 's Rijks Zee- of Landmacht heeft doorgebragt.

Diensten, beneden den ouderdom van twintig jaren, zoomede militaire diensten bij Vloot of Leger komen daarbij niet in aanmerking.

Bij het weder in dienst treden, na eigendunkelijk de dienst verlaten te hebben, zal de diensttijd voor aanspraak op belooning gerekend worden van den dag der wederindiensttreding.

Wegens maatregelen van bestuur of ter vervulling van militiepligten, de dienst verlaten hebbende, zullen vroegere diensten bij wederindiensttreding blijven tellen, tenzij mogt blijken, dat een aanbod om weder in dienst te treden, was afgeslagen.

ART. 4. De uitreiking der medaille zal op eene plegtige wijze plaats hebben door den Chef der inrichting, in tegenwoordigheid van zooveel mogelijk werklieden van hetzelfde vak, waartoe de begiftigde behoort.

ART. 5. De aanspraak op het verkrijgen der medaille met of zonder de gratificatie, vervalt door willekeurig verlaten van den dienst en door slecht gedrag.

ART. 6, De medailles zullen, na het eervol ontslag uit den dienst, bij eene der Inrigtingen van 's Rijks Zee- of Landmagt, door de bebegiftigden behouden en gedragen worden.

ART. 7. Het regt om de medaille te dragen, wordt verloren:

a. tengevolge van een onteerend vonnis. In zoodanig geval geven de Burgerlijke en Militaire Regters daarvan kennis aan het Departement van Marine of Oorlog.

b. in geval van verwijdering uit den dienst, tengevolge van slecht gedrag of van oneerlijkheid, hoewel niet in de termen van overtreding vallende, waaruit geregtelijke vervolging voortvloeit.

ART. 8. Het verliezen van het regt om de medaille te dragen, gaat gepaard met het ontnemen van het onderscheidingsteeken en van het brevet.

408. 1877. 8 Maart.

Mr A. G. WIJERS, 25 jaar Burgemeester van Amersfoort.

Vz. In een krans van twee saamgestrikte lauwer- en eiketakken:

AAN
Mr A. G. WIJERS
R. D. O. V. D. N. L.
TER HERINNERING AAN
ZIJN 25 JARIG
BURGEMEESTERSCHAP
8 MAART
1852—1877

Kz. Het gekroonde wapen van Amersfoort met twee leeuwen als schildhouders.

Omschrift: VELE INGEZETENEN VAN AMERSFOORT

Brons, 57 m.M. Leidsch Penn. Kab.

409. 1877. 12 April.

Prijspenning der internationale tuinbouwtentoonstelling te Amsterdam.

Vz. Eene de face staande vrouw, een lauwerkrans in de rechterhand en een hoorn van overvloed in den linkerarm houdende, naast haar links eenige planten en rechts een korf met vruchten en eenige losse vruchten. In de afsnede: 1877. Links in het veld: J. P. MENGER F. 't geheel in parelcirkel.

Omschrift op matten rand: INTERNATIONALE TENTOONSTELLING VAN TUINBOUW. ✿

Kz. In matten rand een glad veld omgeven door zwaren bloemkrans, waarop beneden onder een kroon de wapens van Nederland en van Amsterdam rusten, daaronder: J. P. M. MENGER. F, om het geheel een parelcirkel.

Brons, 68 m.M. Leidsch Penn. Kab.

410. Geheel gelijk de voorgaande, doch op de voorzijde: J. P M. en op de keerzijde: J. P. M. M.

Brons, 40 m.M. Verz. Z.

Tijdschrift 1894, blz. 21.

411. 1877. 5 Mei.

Prijspenning ter erkenning van verdiensten ten opzichte van 's Rijks verzamelingen van Wetenschap en Kunst.

Vz. Rechtsgewend hoofd van Z. M. Koning WILLEM III, daaronder: J. P. M. MENGER F.

Omschrift: WILLEM III KONING — DER NED. G. H. V. L.

Kz. Glad veld omgeven door een eikeloofkrans.

Omschrift: ✿ VOOR VERDIENSTEN TEN OPZIGTE VAN 'S RIJKS VERZAMELINGEN VAN WETENSCHAP EN KUNST

Zilver en brons, 53 m.M. Verz. Z.

Oranjepenningen 1361.

Ingesteld bij K. B. dd. 5 Mei 1877 nº. 32, luidende:

WIJ WILLEM III, ENZ.

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van 2 Mei 1877, litt. I, 6de afd.;

Gezien de Koninklijke besluiten van 7 Mei 1837, nº. 79, 22 Julij 1838, nº. 87 en 25 Januarij 1841, nº. 22, betreffende de toekenning van eene medaille aan diegenen, die Ons eenig boek- of kunstwerk, dat de vrucht is van hunnen arbeid, doen toekomen of die eene menschlievende daad ten uitvoer hebben gebragt, welke kenmerken draagt van moed, beleid en zelfopoffering;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met uitbreiding van het in die besluiten voorkomende te bepalen, dat eene dergelijke medaille als een blijk van erkentelijkheid en goedkeuring zal kunnen worden toegekend aan diegenen, die door het aanbieden van belangrijke geschenken of op eenige andere wijze zich verdienstelijk hebben gemaakt ten opzichte van de verschillende wetenschappelijke en kunstverzamelingen des Rijks.

412. 1877. 6 Mei.

Vergadering van de Société royale de Numismatique de Belgique te Maastricht.

Vz. Het gekroonde wapen van Maastricht, tusschen samengestrikte eike- en lauwertakken.

Omschrift boven: STAD MAASTRICHT

Kz. Opschrift:

VI MAI
MDCCCLXXVII

RÉUNION DE LA
SOCIÉTÉ ROYALE DE
NUMISMATIQUE
DE BELGIQUE

Brons, 30 m.M. Verz. Z.

413. 1877. 21 Mei.

Paus PIUS IX 50 jaren bisschop.

Vz. Zijn rechtsgewend borstbeeld, daaronder links: CH. WIENER.

Omschrift: PIUS · PP · IX · IN · MEMORIAM · IVBILAEI · AVREI · EPISC ·

Kz. Het pauselijk wapen, met de kroon en sleutels, rustend op twee gekruiste lauwertakken in een kompartiment van vier bogen, omgeven door gevleugelde koppen van engel, leeuw, koe en arend, (symbolen der vier evangelisten), daarom dubbele cirkel.

Omschrift: ✣ IVB · SAC · II · APR · 1869 · IVB · PONT · 16 · IUN · 1871 · IVB · EPISC · 21 · MAI · 1877

Koper verguld, 37 m.M. Verz. J. KARREMAN te Oud-Beierland.

Bij den penning behoort eene vertaling der opschriften in het Hollandsch.

Zie de aanteekening op nos. 184, 185.

414. 1877. 3 Juni.

Overlijden van H. M. Koningin SOPHIA FREDERIKA MATHILDA, geboren Prinses van Wurtemberg.

Vz. Op een lint met het opschrift: NEERLANDS LUISTER, de gekroonde naamletter: S, daarboven: SOPHIA · FREDERIKA · MATHILDA ·
KONINGIN · DER · NEDERLANDEN
daaronder: STUTGARD · XVII · JUNIJ · 1818
XVIII · JUNIJ · 1839

Kz. In het veld: HUIS · TEN · BOSCH
WASSENAAR · 'S GRAVENHAGE
NEERLANDS
ROUWDAG
III · JUNIJ · 1877
VOORMIDDAG · II¾ UUR

Verguld koper, 25 m.M. Verz. Z. Graveur S. DE VRIES te 's-Gravenhage.
Oranjepenningen 1347.

Onze betreurde koningin was de dochter van WILHELM I, koning van Würtemberg en diens tweede vrouw CATHARINA PAULOWNA (dochter van Czaar PAUL I), en eene zeer geleerde vrouw, die zich in de meeste europeesche talen met groot gemak wist uit te drukken, zoo zelfs, dat ALEXANDER VON HUMBOLDT haar de meest ontwikkelde der europeesche vorstinnen noemde. Zij huwde 18 Juni 1839 met den Erfprins, later koning WILLEM III, (zie DIRKS nº. 550), haar lievelingsverblijf was het Paleis in het Haagsche Bosch, (Huis ten Bosch, door FREDERIK HENDRIK voor AMALIA VAN SOLMS gebouwd), waar alle nederlandsche en buitenlandsche letterkundigen en geleerden steeds een gastvrij onthaal vonden en hetwelk ook haar sterfhuis werd. Zij muntte uit door weldadigheid. Haar nagedachtenis leeft

voort door de in 1880 te Scheveningen geopende Sophiastichting, een verblijf voor minvermogende kinderen, die de zeebaden moeten gebruiken, opgericht uit gaven door een dankbaar volk ná Haar overlijden bijeengebracht.

415. 1877. 23—25 Juni.

Nationale Tuinbouwtentoonstelling op het Loo (Apeldoorn).

Vz. 's Konings rechtsgewend hoofd, daaronder: J. ELION. F.

Omschrift: WILLEM III KONING DER NEDERLANDEN G. H. V. L.

Kz. Eene geheel naakte jonge vrouw, met twee lauwerkransen in de linker- en een in de rechterhand, gezeten te midden van allerlei bloemen en planten.

Omschrift op matten rand: NATIONALE TUINBOUW-TENTOONSTELLING, HET LOO 23—25 JUNI 1877.

Brons, 73 m.M. Nal. J. ELION.

Oranjepenningen 1350.

416. 1877. Juli.

Eeuwfeest van de Nederlandsche Maatschappij ter Bevordering van Nijverheid.

Vz. Binnen een parelcirkel de nederlandsche maagd de face staande, met de rechterhand een lauwerkrans houdende, met de linker op een schild met het gekroonde nederlandsche wapen steunende.

Omschrift: ✠ NEDERLANDSCHE MAATSCHAPPIJ TER BEVORDERING VAN NIJVERHEID.

Kz. Krans van eikeloof, waarop links een cartouche met een ploeg, boven een cartouche met een stoommachine, rechts een dergelijke met een schip en beneden het gekroonde wapen van Haarlem met de spreuk: VICIT VIM VIRTUS, op een lint, alles in parelrand. In den krans:

HAAR
EEUWFEEST
GEVIERD
JULIJ
1877

Omschrift: ✠ VERMEERDERING VAN VOLKSWELVAART HET DOEL DER MAATSCHAPPIJ.

Brons, 63 m.M.

Tijdschrift 1894, blz. 20, als gesneden door J. P. MENGER. Verz. Z.

417/8. Als voren.

Nieuwe prijspenningen der Maatschappij.

Geheel als de vorige, doch zonder opschrift in den krans op de Kz.

Zilver en brons, 63 en 44 m.M.

Zie *Tijdschrift* 1894, blz. 21.

De maatschappij in 1777 onder den naam van „Oeconomische tak" der Hollandsche maatschappij van Wetenschappen te Haarlem, opgericht, later achtereenvolgens als „Nationale Nederlandsche- (1797—807), „Hollandsche- (1807—1814), „Nederlandsche Huishoudelijke maat-

schappij" (1814–1835), vanaf 1835 onder haar tegenwoordigen naam bekend en sedert 1856 belangrijk gewijzigd, strekt hare bemoeiingen uit over alle takken van volksbedrijvigheid, als: *a* landbouw, *b* fabrieks- en handwerksnijverheid; *c* koophandel, zeevaart en visscherijen.

In het Paviljoen Welgelegen te Haarlem zijn gevestigd het door haar opgerichte koloniaal museum en het museum en de school van kunstnijverheid.

419. Als voren.

Opening van het Museum van Kunstnijverheid te Haarlem

Vz. Geheel gelijk n°. 416.

Kz. Gelijk n°. 416, doch met het opschrift:
MUSEUM VAN KUNSTNIJVERHEID—GEVESTIGD 1877

Brons, 60 m.M. Verz. Rijksmunt.

Zie aanteekening op het vorig nummer.

420. 1877. 10 Juli—Augustus.

Internationale wedstrijd van Kunst-Nijverheid te Amsterdam.

Vz. Een werkman, links aan een werkbank gezeten, bezig zijnde een kan te bosseleeren, die voor hem op den grond staat en waarvan een op een kussen zittend naakt knaapje bezig is een teekening te maken, verder rechts een beeldhouwer, die naar een voor hem op een ezel staande afbeelding een beeld modelleert, achter deze groep een staande vrouw, haar rechterhand boven een op een drievoet geplaatste smeltkroes houdende en met een lauwerkrans in de linkerhand, op den achtergrond een monument, naast de werkbank:
J. KLION. F.

Omschrift binnen versierden rand:
INTERNATIONALE WEDSTRIJD VAN KUNST-NIJVERHEID
✿ AMSTERDAM ✿

Kz. Het wapen van Amsterdam in parelrand op een door de keizerskroon gedekte cartouche met twee meerminnen, die een bloemenguirlande vasthouden, als schildhouders, daaronder op een door eike- en lauwertak omgeven kleine cartouche: 1877

Omschrift binnen versierden rand: ✿ VEREENIGING TER BEVORDERING VAN FABRIEK—EN HANDWERKS—NIJVERHEID

Brons, 53 m.M. Verz. Z.

Zie omtrent deze vereeniging de aanteekening op nº. 15.

421. Als voren.

Vz. Het rechts gewend hoofd van Z. M. Koning WILLEM III.

Omschrift: ★ KONING WILLEM DE DERDE ★ BESCHERMHEER

Kz. De afbeelding van het paleis voor Volksvlijt, in de afsnede: AMSTERDAM
10 JULIJ · 1877
S. DE VRIES 'S HAGE

Omschrift: KUNST- NIJVERHEIDS TENTOONSTELLING

Koper, 24 m.M. Verz. Z.

Oranjepenningen 1349.

Wordt vervolgd.

Iets over de penningen van het St. Lucasgilde te Middelburg.

Onder de gildepenningen, toebehoorende aan het Zeeuwsch Genootschap, vindt men er een van tin van het St. Lucasgilde alhier, zonder jaartal of opschriften. Overigens is de penning geheel gelijk aan de beide in het werk van Mr. J. DIRKS beschreven. Wij zien er namelijk op een gevleugelden os, die het wapen van 't St. Lucasgilde vasthoudt, en op de keerzijde drie vrouwenbeelden, zinspelende op de *Schilder-*, *Bouw-* en *Beeldhouwkunst*. De teekening der figuren is op dit tinnen exemplaar zeer slecht uitgevoerd. Mijn vermoeden, dat deze penning, die niet door DIRKS wordt vermeld, ouder is dan de oudst bekende van 't jaar 1618, wordt door een aanteekening in de rekeningen van dit gilde bevestigd. 1)

1) De voornaamste mededeelingen over het St. Lucasgilde zijn door mij ontleend aan Dr. A. BREDIUS „*De gildeboeken van St. Lucas te Middelburg*". opgenomen in het (*Archief voor nederlandsche Kunstgeschiedenis* ?) Daar in sommige posten der rekeningen kleine onjuistheden voorkomen, heb ik persoonlijk de rekeningboeken op het Raadhuis doorgeloopen en van die gelegenheid geprofiteerd om enkele niet door dr. BREDIUS vermelde zaken aan te teekenen. Ook vond ik, dat de menigvuldig voorkomende post over „gildepenningen" bij onderzoek betrekking bleek te hebben op de „jaarpenningen", Het was dus verkeerd gelezen.

Daar lezen wij op fol. 124 het volgende:

1588. „Betaelt JAN KNIBBER over 't maken van een stalen stempel, mitsgaders 50 tinne teekenen die Deken en Beleeder hebben doen maken tot beter reghel en orde dan voortijts int voorsz. ghilde ghęweest es duerdien dat in de beghravinge van eenighe ghildebroeders veel niet ghecomen en zijn, en dat men dezelve niet onderkennen en conste, zoo ist dat Deken en Beleeders mitsgaders diversche ghildebroeders goet gevonden hebben de selve teekenen ordentelicken by den Knape wt te doen gheven als de ghildebroeders ghedaecht sullen werden en dat op de boete achtervolghende de previlegie, dus betaelt voor den stempel I ℔ III ß IIII gr.

Betaelt aan den zelven JAN KNIBBER over 't maken van 50 penninghen elc stic IIII gr. compt samen XVI ß VIII gr.

Item betaelt dat deken en de beleeder verteerden ten daghe als zy met JAN KNIBBER gheaccordeert zijn om 't maken van de voorsz. penninghen en anders . . . . . VI ß VIII gr."

Mij komt het dus als zeker voor, dat het tinnen exemplaar van het Zeeuwsch Genootschap uit dien tijd afkomstig is, en het werk van den genoemden JAN KNIBBER. Deze was „gouslager" van beroep en komt reeds op een lijst van gildebroeders van 1579 voor. In 1596 was hij beleeder.

De oudste bestemming der St. Lucaspenningen was dus kontrole uit te oefenen bij het oproepen der gildebroeders. Dat men ze vele jaren daarna nog voor ditzelfde doel gebruikte, blijkt uit het vol-

gende slot eener rekening van 29 april 1767, waar we o. a. lezen: „Aldus dese rekening opgenoomen „en geslooten ter Presentie van de respective gilde- „broeders die daar by overnagtse wete met een „gildepenning door de knape waren gezieteerd".

In een nog latere rekening van 8 juli 1806 vinden we hieromtrent: ..... „Van de respective Leeden van St. Lucas Ambacht die daertoe by een overnachtse weete met een penning van weegens commissarissen door de knaape waren geciteerd", enz. In 1807 ging men nog iets verder, daar spreekt de rekening van .... „met een penning volgens de wet van weegens", enz.

Het rondbrengen der penningen zal nog al heel wat tijd hebben gekost, vooral bij grootere gilden, waar, zooals bij de Vettewariers, het ambacht uit 500 leden bestond; toch werd ook daar de penning als kontrolemiddel gebruikt. (Zie *Tijdschrift* 1901 blz. 46).

Vermoedelijk heeft het St. Lucasgilde de tinnen teekenen tot aan 1618 gebruikt, in welk jaar een fraaie penning verscheen, geheel in overeenstemming met den toenemenden bloei der stad; immers nadat deze in 1574, aan den prins van Oranje was overgegaan, was zij voortdurend in welvaart toegenomen.

Van alle zijden stroomden nieuwe bewoners naar haar toe, die er o. a. rust van geloofsvervolging hoopten te vinden. De stad moest worden uitgebreid, van daar dat geheele wijken met sierlijke huizen werden gebouwd. Het kon niet anders, of het gildewezen deelde in dien voorspoed. Men ziet dan ook op het laatst der 16e eeuw de prachtige

gebouwen der schuttengilden verrijzen, terwijl de ambachtsgilden hunne kamers stichtten. Dat het aantal gildebroeders voortdurend toenam, ligt voor de hand en verklaart het feit, dat men naar een middel begon uit te zien om, bij begrafenissen en anderszins, het wegblijven der broeders na te gaan, en zachtjensaan ziet men de gildepenningen te voorschijn treden. Uit de zoo even aangehaalde rekening van 1588, weten wij, dat 't Sint Lucasgilde in dat jaar zijn eerste teekenen uitgaf. Dat men zich licht onttrok aan het verplichte ter aarde bestellen van een overleden broeder, bewijzen wel de vele posten van boeten deswegen geïnd. Die boete bedroeg een schelling.

In 1618 verscheen, zooals reeds is gemeld, een tweede penning, de fraaie geelkoperen, afgebeeld bij DIRKS, pl. 69 n°. 41, waarvan de voorzijde eveneens door een gevleugelden os wordt ingenomen. Waarom, zoo vraagt men allicht, wordt de apostel LUCAS doorgaans met een os bij zich afgebeeld? Deze vraag is gemakkelijker gesteld dan beantwoord. Na vele vergeefsche pogingen om er een goede verklaring voor te krijgen, maakte de heer JOH. WINKLER te Haarlem mij opmerkzaam op een „*Bijbelsch handboek en Concordantie, bevattende een kort begrip der Bijbelboeken*", *Rotterdam*, J. M. BREDÉE, waarin op blz. 64 het volgende, dit onderwerp betreffende, vermeld staat:

„De Evangeliën bevatten de Blijde Boodschap „der Zaligmaking door JEZUS CHRISTUS. De eerste „drie geven een algemeen overzicht van het Leven „en de Leer van den Heere JEZUS en worden dus

„synoptisch genoemd; het vierde is voornamelijk „leerstellig. Het zijn geen vier Evangeliën, maar „één Evangelie, uit vier verschillende gezichtspunten, „zooals zij zich voordeden aan den geest van vier „verschillende schrijvers, die, naar men onderstelt, „vóór afgebeeld werden door de vier Cherubijnen, „die EZECHIËL in zijn gezicht aanschouwde (hoofdstuk „I, vers 10): MATTHEUS als een *mensch*, MARCUS als een „*leeuw*, LUCAS als een *os*, JOHANNES als een *arend*. „De eerste legt den nadruk op het historisch be„lang van het leven van CHRISTUS; de tweede op „Zijn koninklijke waardigheid; de derde op Zijn „lijden en dood, als offer voor de zonden der Zijnen; „de vierde op Zijn Godheid".

Deze verklaring, hoe merkwaardig ook op zich zelve, kon mij slechts half bevredigen. Mijn vermoeden, dat zulks eenvoudiger zou kunnen geschieden, werd bewaarheid uit een schrijven van den heer J. J. GRAAF, Deken en Pastoor te Ouderkerk a/d Amstel, die op mijn verzoek, het volgende schreef:

„Er bestaat een zeer oude verklaring van de „zinnebeeldige teekenen der Evangelisten, wijl ze „reeds door den H. Kerkvader HIERONYMUS werd „aangegeven, namelijk eene, die ontleend is aan den „aanvang van elk der Evangeliën. Aldus:

„S. MATTHEUS: *mensch*, wijl hij met het men„schelijk geslachtsregister van CHRISTUS begint,

„S. MARCUS: *leeuw*, wijl hij begint met „de stem „van den roepende in de woestijn",

„S. LUCAS: *os*, als offerdier, wijl hij met het offer „van ZACHARIAS aanvangt,

„S. Jan: *adelaar*, om de hooge vlucht die hij „aanstonds neemt, als hij begint met het eeuwig woord des Vaders, om CHRISTUS' godheid te leeren.

„Symbolisch echter blijven alle verklaringen", zoo vervolgt de heer GRAAF, „maar de natuur- „lijkste zal altijd wel die blijven, welke ontleend is „aan het begin der Evangeliën om de volgende „reden: dat de Evangelisten dikwijls afgebeeld „worden met een boek of schriftrol of tafeltje in „de hand, waarop een kleiner of grooter gedeelte „van den aanvang hunner Evangeliën geschreven „staat".

Met deze eenvoudige uitlegging 1), die zich gedeeltelijk aan de eerst vermelde aansluit, ben ik volkomen tevreden, en keer na deze uitwijding, weer naar den gildepenning van 1618 (DIRKS pl. 69 n°. 41) terug.

De rekeningboeken uit dien tijd zijn niet meer aanwezig, zoodat over de bestuursleden, die op den penning vermeld staan, niet veel te zeggen valt.

De stempel is vermoedelijk vervaardigd door den bekenden schilder en graveur ADRIAAN VAN DER VENNE, die, in 1589 te Delft geboren, het grootst gedeelte van zijn leven in Middelburg heeft doorgebracht. Bij een opgave in 1694, van het zilver aan het Sint Lucasgilde toenmaals toebehoorende, vinden we aangeteekend:

„Beneffens het model van de begrafenispenning „in zilver en de teykening daar af gemaackt door „A. V. D. VENNE".

1) Het *Liturgisch Woordenboek* van GRUNDMAYER geeft eene nagenoeg gelijke verklaring. RED.

Ook vinden wij reeds een zilveren penning vermeld bij de bezittingen, die de aftredende deken, in 1649, aan zijn opvolger heeft overgegeven:

„en daer benevens een silvere penning met een „zilvere plaate en dochemente met de pelle (lijkkleed) „en de knaap zijn rock en de koffer met de obelie„gatie van £ 50".

Wij kunnen gerust aannemen, dat de teekening van VAN DER VENNE voor den penning van 1618 is vervaardigd; alle latere zijn naar dezen, met kleine stempelverschillen en met gewijzigde opschriften, gemaakt.

De namen, die op den penning van 1618 staan, zijn: I. V. GEEL. CH. VILLARS. S. MERMAN. I. OORLOGHE. Uit het register van Dekens en Beleeders van het gilde, voorkomende in het Privilegeboek, door JAN DANE te Middelburg in 1665 bewerkt, blijkt, dat JACQUES OORLOGHE, deken, JACOB VAN GEEL, oud-deken was, terwijl SYMON MEERMAN en HANS WILLAERTS als Beleeders dienst deden.

JACQUES OORLOGHE komt reeds in 1603 als beleeder op de lijst voor; na 1619 lezen wij zijn naam daarop niet meer. Welk beroep hij heeft uitgeoefend, kan ik niet zeggen, maar zeker niet dat van fijnschilder. Hij moet een vermogend man zijn geweest, daar hij den bekenden schilder DIRK VAN DELEN in 1636 een fraai kapitaal schilderij liet vervaardigen, „de Heiland in Bethesda" voorstellende, en dit aan het toenmalige gasthuis ten geschenke gaf. 1)

---

1) *De Regentenstukken toebehoorende aan de Godshuizen te Middelburg*, door Dr. J. C. DE MAN, Middelburg 1899 blz. 13.

Op de schilderij, die thans nog in het kunstmuseum hier ter stede prijkt, leest men:

Ter liefde d' achtbare schilderkunst
En tot goe leeringh voor de Crancken
Heeft JACQUES OORLOGH uit goe gunst
Dit stuk vereert 't Gasthuys in dancke
Soekt God voor d' Engelen 1636.

JACOB V. GEEL was Deken in 1617. HANS WILLAERTS borduerwercker — hij borduurde mouwen voor de stadsboden, — komt nog in 1640 als beleeder voor. Zijn doodschuld werd in 1642 betaald, zij bedroeg twee schellingen.

DIRKS geeft op het jaar 1618 nog een tweeden penning bijna gelijk aan den vorigen, doch zonder omschriften. Bij nauwkeurig bezien van verschillende exemplaren dezer stukken, blijkt, dat het jaartal niet 1618, maar 1678 1) moet worden gelezen. De onduidelijke teekening van de 7, die veel op een 1 gelijkt, heeft blijkbaar de vergissing in het leven geroepen.

In 1653 schijnt de stempel van 1618 onbruikbaar te zijn geworden, want de rekening van KAREL SLABBAERT, deken, loopende van 8 febr. 1653—1654, vermeldt een post van £ 1 : 8 : 4 „voor 't maken van de nieuwe gegoten copere penningen". Op dit jaar is geen penning bij DIRKS beschreven, wel daarentegen een van 1656. Dat inderdaad in 1653 penningen zijn uitgegeven, bewijzen niet alleen de post der zooeven aangehaalde rekening, maar ook de

1) DIRKS vermeldt in een noot, dat in den *Katal.* H. BROUWER, nº. 432, een penning van 1678 voorkomt, blijkbaar een drukfout zoo vervolgt hij Neen, geen drukfout, de vergissing ligt aan Mr. DIRKS.

namen der bestuursleden, op den penning voorkomende, en die alleen in 1653 in deze volgorde in 't gilde zitting hadden, terwijl als afdoend bewijs een penning van 1653 in mijne verzameling berust.

De penning vermeldt de volgende gegraveerde verkorte namen:

KA SLABB DE, AB CRIC O. D., H. ROSEL B, PIT WOUR. B. Met behulp der rekeningen zijn de juiste namen dezer mannen te geven. Zij luiden: KAREL SLABBAERT, ABRAHAM CRIECK, JERONIMUS ROOSELAAR en PIETER WOUWE.

KAREL SLABBAERT is een bekend schilder geweest, die in 1645—46 als fijnschilder onder de broeders is ingeschreven; zijn inkomgeld bedroeg £ 1 : 6 : 8. Hij werd den 6 Nov. 1654 in de Oude Kerk alhier begraven. 1) Zijn doodschuld bedroeg 5 schellingen.

Dr. BREDIUS zegt van hem, dat hij behalve genrestukken ook goede portretten schilderde. De verzamelingen te 's-Gravenhage, Amsterdam en Brunswijk bezitten goede stukken van hem. 2) ABRAHAM CRIECK was koffermaker; in 1659 komt zijn naam voor het laatst in de rekeningen voor. In 1644 bestond het gilde uit 93 broeders, „de gildesusters daerin beghrepen die maar half gelt gheven".

JERONIMUS ROOSELAER oefende het beroep van „glasemaecker" uit; hij fungeerde in 1654 als deken. Ook in het schoonschrijven was hij bekwaam, ten minste hem werd opgedragen, „de prevelesye" van 't gild te schrijven „in een bouck van maechde

1) De Oude Kerk te Middelburg is in 1827 afgebroken, zij stond op het tegenwoordige Hofplein.

2) Er zijn slechts een tiental schilderijen van hem aan te wijzen, waarvan drie hier te lande (*N. R. Ct.*)

perkement", omdat de oude niet meer leesbaar waren. Hij ontving £ 1 : 0 : 0 voor zijn moeite.

Blijft nog over te vermelden PIETER WOUWE, die in zijn kwaliteit van „beeltsnijder" in het bestuur zitting had. In de jaren 1660 en 1667 was hij deken van 't gilde.

Zie hier de weinige posten van gemaakte onkosten voor het uitgeven van gildepenningen, die ik heb kunnen terugvinden:

		℔	β	gr.
1588	50 penningen elc stic IIII groten	0	16	8
1654	nieuw gegoten copere penningen	1	8	4
1663-64	aen ANDRIES LYBRECHTS (zilversmid) voor het maken van 36 nieuwe penningen 1)	3	0	0

De uitgaven voor de penningen van 1678 heb ik niet gevonden Wij hebben dus St. Lucasgildepenningen van:

1588. Deze zijn van tin, uiterst primitief van teekening en uitvoering. Zonder op- of omschriften. De stempel hiervoor is door JAN KNIBBER vervaardigd. Een exemplaar van dezen penning, die het gildenummer 16, op drie verschillende manieren geschreven, draagt, is aanwezig in het museum van het Zeeuwsch Genootschap.

1618. Penning van geelkoper. De stempel is vervaardigd naar een teekening van A. V. D. VENNE. De namen der bestuursleden, alsmede het jaartal 2)

1) In de rekening van 1664 komt voor: Betaelt een houte doosken daer de 14 penningen in zijn . . . . 0:0:6.

2) Namen en jaartal zijn op de plaat bij DIRKS verkeerd aangegeven.

„en relief". De vleugels van den os zijn kort in vergelijking van die op den penning van 1653. Afgebeeld bij DIRKS pl. 69 n°. 41, maar met het jaartal 1678. Gildenummer 64. Mijne verzameling.

1653. Penning van geel koper. De namen der bestuursleden en het jaartal gegraveerd. De teekening van den gevleugelden os is gewijzigd — de vleugels zijn veel langer — zoo ook de plaatsing der woorden PTURA, ATURA en STURA op de keerzijde. Niet bij DIRKS vermeld. Gildenummers 14 en 26. Mijne verzameling, twee ex.

1656. Als voren. Beschreven bij Mr. J. DIRKS onder n°. III, ook vermeld in de *Revue belge* 1858, pag. 423.

1678. Type van den penning van 1653, dus met den langvleugeligen os, doch zonder omschriften. De woorden PTURA, ATURA en STURA gegraveerd. Het jaartal 1678 „en relief". Gildenummer 85 en 93. Mijne verzameling.

1678. Een zilver exemplaar, grooter dan de vorigen, met scherpen, opstaanden kant, diameter 55 m.M. is in de verzameling op het Raadhuis aanwezig. Beschreven bij DIRKS onder n°. II.

Blijft nog over, melding te maken van den zilveren gedenkpenning, dien de leden van St. Lucas aan hun overdeken hebben vereerd, toen deze tot Eerste Edele 1) van Zeeland was verkozen en in

1) Plaatsvervanger van den stadhouder, den prins van Oranje.

het gilde door een anderen overdeken was vervangen. In het *Vervolg op* VAN LOON n°. 427, staat het penninkje, als geschonken zijnde door het St. Lucasgilde te Veere, vermeld.

Mr. DIRKS geeft in zijn *Repertorium*, (IV n°. 1536) reeds zijn twijfel te kennen aan deze uitspraak en wijst het stukje aan Middelburg toe.

Hoe men er toe gekomen is aan de Veersche gildebroeders te denken, blijft mij duister, want niets op den penning wijst daar op. Ook het verkorte opschrift: FRAT (res) S(anc)^{t} (i) LUCAE HOC NUMISMA D (ono) D (e) D (erunt) J. A. V. D. PERRE, geeft geen stadsnaam aan.

In de rekeningen van dien tijd, vond ik hierover niets vermeld, het geschenk was dus door de broeders uit eigen zak betaald. Het bewijs is evenwel te leveren, dat de Middelburgsche St. Lucasheeren den penning hebben doen vervaardigen. Het slot der rekening van deken HENDRIK VAN DIEST, in dato 29 dec. 1769, luidt namelijk als volgt:

Aldus deeze voorenstaande rekening opgenomen en geslooten ter prezentie van de respectieve gildebroeders Die daar bij overnagtse weten met een gildepenninck door de knape waren gesiteerd, dewelcke in sluyten van deze hebben geconzenteerd, onder alle andere behoorlijke Protestatie, als na Stijl van Rekening, Heeft den deken HENDR. VAN DIEST *aan den nieuwen Deken* ADR. VERMEER KNOOPS *overgelevert de somme van 7 ponden 17 sch. gr. vls, die volgens slot van rekening meer waren ontvangen als uytgegeven, daar benevens een obligatie ten lasten der Prov. Zeeland in capitaal 5* ℔ *vls, de pelle,*

de knape sijn Rok met het zilvere schild, de gedenckpenning van zijn Eczilentie J. A. VAN DER PERRE DE NIEUWERVE. *De gildepenning en de koffer met 't minste tot 't meeste onder wiens zorg het nu berustende zal zijn ten eynde van zijn dienst en dan alles bij rekening moeten verantwoorden. Ter oirkonde Bij mijn als Overdeken Benevens de respective Deken en Beleeders.*

Actum In Midd. den 20 *dec.* 1769.

M. J. VETH VAN DE PERRE
DE WESTCAPPELLE EN NIEUWLAND.

In de onmiddellijk daaraan voorafgaande rekening, van 29 april 1767, onderteekend o. a. door den overdeken J. A. VAN DE PERRE DE NIEUWERVE, komt de medaille van Zijn Excellentie nog niet voor.

De penning is dus tusschen april 1767 en 20 december 1769 geschonken aan den aftredenden overdeken J. A. VAN DE PERRE VAN NIEUWERVE. 1)

In de rekeningen van het St. Lucasgilde komen een paar merkwaardige posten voor:

Eerstens de volgende van het jaar 1554:

Item een hamme . . . . , wegende twaelf pont, het pont drye groote en noort beloopt samen . . . . XXI stuuers.

Eigenaardig is hier het woordje *noort* als uitdrukking voor vierde stuiver = halve groot, gebruikt.

1) Een poging, om uit het archief van Veere de zaak opgehelderd te krijgen heeft dan ook gefaald. Mij werd door den heer J. W. PERRELS aldaar bericht, dat in het archief niets meer omtrent het St. Lucasgilde aanwezig is.

Het beteekent natuurlijk „een oord". 1) Behalve in Zeeuwsche schijnt die vorm ook in Noord-Brabandsche oorkonden voor te komen, tenminste ik vond dit woord herhaalde malen aangehaald in „*Onuitgegeven bronnen voor de geschiedenis van Geertruidenberg*, verzameld door C. J. MOLLENBERG."

De heer AUG. SASSEN deelde, zooals men weet, (*Tijdschrift* 1899, blz. 76) mede, dat in de Hattemsche rekeningen het woord oord werd gebruikt om een vierde uit te drukken. Dit schijnt de oorspronkelijke beteekenis van het woord te zijn.

GROEBE, in zijn *Handleiding tot de kennis der oude munten*", zegt dat oord een verbastering is van quart, het vierendeel van een stuiver.

In „*de verklaring van allerhande zo goude als silvere en andere specien ook van dingen die voor gelt in gebruick zijn, alsmede van versierde munten*", een soort numismatisch woordenboek, leest men: „Oord is de 4de part van een stuk gangbaar geld; zoo is een oord van een rijksdaalder in de VII vereenigde Provinciën, dertiende halve stuiver, een oord van 1 gulden, 5 stuivers, enz.

Dat dit inderdaad zoo was, bewijzen niet alleen de woorden oorddaalder, oordstuiver, enz. maar de plakkaten zelve door de Generale Staten uitgegeven.

Zie o. a. de Plakkaten van 28 maart 1628, 2 mei 1631 en 17 maart 1634, tegen allerhande Oorden van Rijcxdaelders.

Het Woordenboek der nederlandsche taal, bewerkt door Dr. W. K. DE VREESE, geeft verschillende

---

1) De *n* van „een oord" is op het tweede woord overgegaan.

verklaringen van het woord oord. Eerst in den zin van spits, het begin van iets (der slangen oert), daarna geleidelijk overgaand in dien van (uit) einde, rand, kant, (iemand op het oord zijner zinnen brengen).

„Daar twee kanten van eenig voorwerp waar zij „zamen komen", zoo vervolgt het woordenboek, „tegelijk een puntig uiteinde en een hoek vormen, „heeft „oord" ook de beteekenis gekregen van hoek. „Een toepassing van de beteekenis hoek is oord „in den zin van 4de deel eener munt. In de mid- „deleeuwen waren talrijke munten in omloop door „een kruis in vier oorden, d. z. hoeken, verdeeld".

Ook het *Etymologisch woordenboek der Ned. taal*, door J. VERCOULLIE, Gent 1898, spreekt in dien zelfden geest. Men gebruikte het woord „oord" zoowel met de bepaling der munt er bij als 1/4 in algemeenen zin.

Anno 1436: Bet. den kreeft 1) van dat hi 25 hond sloech ende van elken vieren enen stuver loopt samen 6 stuvers ende een noort van enen stuver.

Bet. . . . . 2) tot goet doen van sijnre lijftochten 46 cromst. ende een noort van enen cromst.

Bet. POUWELS, 3) smit, van 46 bout, elken bout

1) Het woord „creeft" is volgens het woordenboek van VERDAM (in voce) de volksbenaming van een hondenslager. Tijdelijke dienaren der stad waren de hondecreeften of hondeslagers", zegt J. TER GOUW in zijn *Geschiedenis van Amsterdam*, deel III, blz. 422.

2) *Onuitgegeven bronnen voor de geschiedenis van Geertruidenberg* verzameld door C. J. MOLLENBERG, blz. 434 en 430.

3) *Loc. cit.* blz. 442.

drie groot ende een half hondert dubbel lasysers, elc half hondert vier croms. ende wart verbesicht aen den vischsteygher, loopt tsamen 21 cromst. ende 1 noort.

Dat oort gelijk is aan quartier en aan ons kwart, blijkt ook uit VAN DER CHIJS, deel Utrecht, blz 202, alwaar een halve goudgulden verdeeld wordt als volgt:

slieschat	½ oert gouts
werklui, munters	½ oert gouts
voor onkosten	1 oert gouts
	2 oert gouts = ½ goudgulden.

Een kwart goudgulden werd dus 1 oert gouds genoemd. V. D. CHIJS blz. 333 vermeldt nog een ander voorbeeld. Er is sprake van gouden utrechtsche guldens en de slieschat wordt bepaald op drie oert derzelver penningen dus ¾ utrechtsche goudguldens. 1)

Een tweede beteekenis van oord is geweest ¼ stuiver. „Alzo menyghe myte als men dat halster meer of min coopt, alzo menyghen twalevaert of oort, beloopet op 't mudde boven den schellynck". (*Der Cooplied. Handboucxk* 228).

„De Dixmuessce boeter wt Vlaenderen, die hebben wy ghecocht II tobbekens elck pont IIII sc, 1 ort". (DE POTTERE, *Dagb.* 56).

1) Mededeeling van den heer JOHAN W. STEPHANIK.

Een derde beteekenis eindelijk is oord als kopergeldstuk ter waarde van twee duiten.

Een raadselachtig woord lezen wij in een anderen post eener rekening van 1562.

„Sint Lucasdach verleyt.... een horrensculden.

De heer BREDIUS dacht hier aan „hollandsche gulden", maar plaatste er terecht een vraagteeken bij.

Zeer waarschijnlijk komt mij de verklaring voor, die de heer STEPHANIK mij schreef, namelijk dat wij hier te doen hebben met den „hoornschen gulden".

Hiervoor kunnen twee munten in aanmerking komen, beide postulaatguldens van zeer laag gehalte.

De eerste, tevens de oudste, is van JAN VAN HOORN, bisschop van Luik, 1484—1505, afgebeeld in de *Numismatique de la Principauté de Liége et de ses dépendances* par le Bon J. DE CHESTRET DE HANEFFE, pl. XXII n°s 385—87. Deze munt is van zeer laag gehalte, aangegeven, volgens HIRSCH, *Des Teutschen Reichs Münz-Archiv* t. I p. 330, als zijnde van 10 karaat en slechts van 9 karaat 4 grein, volgens een plaat voor de wisselaars in 1633.

In 1489, deed een Hoorn gulden 1): 1 gulden, 13 stuivers.

1) *Kort verhael en Aentekeningh van het opklimmen en verloop van de munte ofte gelden sedert den jare* 1489. *Onder de regeering van keiser* MAXIMILIAEN *en daarna onder keiser* KAREL V *en dan voort tot op desen tegenwoordigen tijdt Anno* 1667. *Ter voldoeninge voor den Curieuse en Nieusgierige Liefhebber.* 't Amsterdam, Gedruckt voor JACOBUS KONIJNENBERGH, Boeckverkooper in de Nieuwe Hooghstraet, 1667.

Een goudgulden deed toen 3 g. 3 st.

De tweede Hoornsche gulden, die hier in aanmerking kan komen, is die van PHILIPPE DE MONTMORENCY, graaf van Horne, geboren in 1522, en gestorven op het schavot te Brussel in 1568.

Deze munt is afgebeeld bij WOLTERS, *Notice historique sur Reckheim, Hornes, Thorn*, pl. I, n°. 3.

De munten van den bisschop van Luik, komen in het begin der 16e eeuw reeds in al onze provinciën voor. In Utrecht bijv. waren ze reeds bekend onder den naam van Hoernsens guldens, hoernkens guldens, enz. In Kampen, in 1517, als hoornguldens. 1)

Het gouden muntje van PHILIPPE DE MONTMORENCY treft men in het plakaat van FILIPS II van Spanje in dato 11 November 1577 aan, het was daar gezet op 12 stuyvers.

Gaat men nu na, dat de vroegere rekeningen van het St. Lucasgilde, als uitgaven op St. Lucasdag, steeds twee schellingen groote vermelden, dan moet de horrensculden van 1562 ook twee schellingen hebben gegolden, temeer daar dit bedrag in evenredigheid is met de waarde van den hoornschen postulaatgulden van PHILIPPE DE MONTMORENCY in 1577, die toen 12 stuivers deed.

De postulaat van JAN VAN HOORN, dikwijls zoo laag van gehalte, dat hij voor een zilveren munt kon doorgaan, zal stellig niet veel meer hebben gegolden.

Het is dus wel zoo goed als zeker, dat een dezer twee munten met het woord „horrenscULDEN" is aangeduid.

1) Den 4den Maart 1575 werd door de Staten van Holland en West-Friesland besloten „ende geordonneert, dat voortaan in alle steeden de goede Hoorensguldens ontfangen en uytgegeven sullen werden tot 14 stuivers".

Wij zouden gaarne meerdere posten aanhalen; de uitgaven willen vertellen, die de gildebroeders maakten bij hunne jaarlijksche ommegangen, bij hunne vergaderingen en maaltijden; hoe zij altijd strijd voerden met vreemde schilders, die hunne schilderijen in onze stad op de „vendue" te koop stelden; welke uitgaven zij deden voor gevangen predicanten in Duytsland te verlossen, en die voor de pelle gedaan, „welke alsnu weder het eigendom van 't ambacht is" (1804); van de geschenken aan den overdeken 1); van het zilver 2), dat zij zich zachtjensaan hadden aangeschaft tot opluistering hunner maaltijden, — maar we zouden te veel plaatsruimte innemen en verwijzen dus liever naar de rekeningen zelve.

Het St. Lucasgilde bestond uit steenhouwers, beeldsnijders, spiegelmakers, boekversierders en vergulders, blikslagers, glazemakers en schilders. In

1) Deze bestonden in 1568 uit een koppel hoenders, waarvoor zij VI stuivers betaalden en in 1694 uit een schilderij, vervaardigd door HERMAN KOETS, die „Deken en Beleeders, willende niet minder zijn dan andere „gildens, met beleefdheyt versoecken dat de heer Overdeken tot rekompens „van Syn Edelens trouwe hulpe dit stuck geliefde te aanvaarden, welck „versouck sijn Ed. na veel protestatien heeft toegestaan en heeft hetzelve „verwaardight te plaassen 't synen huyse boven 't schoumantel in de voorsalet".

Het bedrag £ 2:6:8, dat er voor betaald werd, maakte het incomgeld uit van genoemden KOETS, volgens IMMERZEEL een bekend portretschilder.

(BREDIUS blz. 138 en 225).

2) Dat zilver bestond in 1694 uit: Een silvere vergulde kop, gemaakt in 1620, een silvere viercante talyoortie (1622), een silvere mostertpot en lepel (1654), een silvere schaal daarop St. Lucas gedreven (1655), een silver tafelbort met de wapens der Regenten (1664), twee silvere flambouwe (kandelaars — 1659 en 1693), twe silvere soutvaten (1693) en den reeds opgenoemden begrafenispenning. (BREDIUS blz. 226).

Het grootste deel van dit zilver is in 1749 door hen verkocht. Voor dit geld werd aangekocht een 4 % obligatie ten laste der provincie Zeeland

1550 1) werd een gedeelte der schrijnwerkers bij hen gevoegd, namelijk zij die beelden maakten, grooter dan een voet; ook de koffermakers, goudslagers en borduurwerkers behoorden tot dit gilde.

Het schijnt, dat St. Lucas geen eigen gildekamer heeft bezeten, de leden vergaderden meestal in het gebouw van de Rethorykamer op de groote markt, ook werd de gildekist wel door den knaap gebracht in 't logement van Antwerpen, staande in de Langedelft, thans perceel H 14.

Zooals reeds is gezegd, ontleent het gilde zijn naam aan den evangelist LUCAS, die volgens sommigen een geneesheer, volgens anderen een schilder is geweest.

Tot de vermaardste schilders, die het gilde heeft opgeleverd, behooren: DANIËL VAN DE QUEBORN, M. MOLANUS, W. EVERSDIJCK, KAREL SLABBAERT, HENDR. BERCKMANS, DANIËL DE BLIECK, A. C. COORTE, DIRC VAN DELEN (een slechte betaler), PHS. VAN DIJK, J. A. BISET, THOMAS GAAL, JACOB REYNOUDTSEN of J. REYNHOUDTS DE JONGE, HERMAN KOETS, SCHOUMAN, enz.

M. DE MAN.

---

1) *Inventaris van het Oud-archief der stad* nº. 2076.

Reorganisatie van 's Rijks-Munt
EN
Hulde aan de leden van het Muntkollege.

Bij K. B. van 30 December 1901, n°. 100, is uitvoering gegeven aan de wet van 28 Mei 1901, *Stbl.* n°. 130, (*Tijdschrift* 1901, blz. 381), waarbij, onder het opperbeheer van Z. E. den Minister van Financiën, het bestuur van 's-Rijks Munt aan den muntmeester, en het toezicht op de naleving der wettelijke bepalingen het muntwezen betreffende enz. aan den kontroleur-generaal is opgedragen.

Mitsdien is „ingaande 1 Januari 1902, aan het lid van het Muntcollege, tevens belast met de werkzaamheid van inspecteur-essaieur-generaal, dr. C. Hoitsema, aan den muntmeester bij 's Rijks Munt H. L. A. van den Wall Bake, benevens aan alle verdere ambtenaren en bedienden tot het Muntcollege of 's Rijks Munt behoorende, wegens reorganisatie van het dienstvak, eervol ontslag uit hunne betrekkingen verleend;

en zijn benoemd:

bij de directie van 's Rijks Munt:

tot muntmeester H. L. A. van den Wall Bake;

tot secretaris mr. G. Blom; tot klerk A. G. van Loopik; tot essaieur der fabricage J. W. A. Haagen Smit; tot chef der fabricage K. J. Verhey; tot 1ste stempelsnijder J. Ph. M. Menger; tot 2de stempelsnijder J. C. Wienecke; tot assistent bij de stempelsnijderswerkplaats J. Ph. R. Menger; tot fabrieks-controleur J. G. Rutgers; tot mechanicus voor de stempel- en medaillefabriek J. van Oosterhout; tot muntgezel W. A. G. Perks, C. van der Kellen, O. E. N. Bolwerk, W. A. Perks, D. de Leur jr., N. G. Brouwer, W H. Ywema en K. Meijers; tot leerling-muntgezel D. N. Zambaux; tot bode P. J. Goenee; tot portier R. G. Scheffer; tot 1ste-smelter H. van Zutphen; tot 2de-smelter J. van Deudekom; tot 3de-smelter W. Adelaar; tot 4de-smelter J. van der Haar; tot machinist D. Vosmeer; tot stoker H. D Duiveman; tot voorman R. G. Stockei; tot draaier van de herstelwerkplaats J. H. van Ginkel; tot draaier Th. C. de Groot, C. J. Gielissen en A. van Baaren; tot voorman van de medaillefabriek C. de Bouter; tot draaier J. A. van Baalen, C. E. Verbeek en P. Burman;

bij de generale contrôle van 's Rijks Munt:

tot controleur-generaal dr. C. Hoitsema; tot 1ste-essaieur J. W. F. baron van Utenhove; tot controleur J. M. C. Kooiman; tot adjunct-controleur H. van der Lip; tot klerk C. W. Mulder, en tot amanuensis B. Korive".

Door de aangehaalde wet is vervallen de bepaling der wet van 1 Juni 1850 *Stbl.* n°. 25, die het onmiddellijk toezicht voor de zaken van de munt opdroeg aan het muntkollege en is dit kollege na

eene werkzaamheid van ruim een halve eeuw opgeheven. Een der leden is, zooals we zagen, gebleven, zijne beide kollega's zijn heengegaan. De ambtenaren van 's-Rijks Munt boden den 31 December 1901 aan elk hunner een kleine, zeldzaam mooie plakket in goud, zilver en brons aan, een paar heerlijke kunststukjes, die weder bewijzen het juiste inzicht der regeering, toen zij den bekwamen WIENECKE aan 's Rijks Munt wist te verbinden. Ziehier de beschrijving en afbeelding der fraaie stukken, waarvan de aanbieders elk een ex. in brons kregen:

I. Aan Mr. L. W. A. BESIER, bij zijn aftreden als voorzitter van het Muntkollege.

Vz. Linksgewend borstbeeld, langs den bovenrand: Mr. L. W. A. BESIER, langs den rechterzijkant: VOORZITTER VAN HET MUNTCOLLEGE, op de afsnede: J. C. Wienecke

Kz. Een gebeeldhouwde tafel, waarop een weegschaal, muntstempels en een voorzittershamer, wijzende op de funktiën van voorzitter en waardijn. Dwars door het veld een palmtak met strik, langs den benedenkant klimoprank.

Opschriften, boven: TER GELEGENHEID
ZIJNER · AFTREDING
NA 40 JARIGE
AMBTSVERVULLING
UTRECHT
1861-
-1901

onder: DE
AMBTENAREN
VAN 'S RIJKSMUNT

Links, langs den rand: J. C. Wienecke

Rechthoekige plakket, 44 bij 35 m.M. Verz. Z.

LOUIS WILLEM ALEXANDER BESIER werd geboren te Makassar op Celebes, 22 Mei 1829, promoveerde in de rechten te Utrecht in 1852 en werd weldra benoemd tot adjunktkommies bij het departement van Koloniën, voor rekening van welk departement hij van 1 Oktober 1855 tot 1 Oktober 1860 tijdelijk werkzaam was ter sekretarie van 's-Rijks Munt, aan welke instelling hij weldra voor goed zou worden verbonden en wel achtereenvolgens als kommies (K. B. 18 Januari 1861 nº. 48), referendaris (K. B. 21 Juni 1871 nº. 18), referendaris met den personeelen titel van adviseur (K. B. 20 December 1878 nº. 9), lid van het Muntkollege (K. B. 2 Maart 1894 nº. 18) en voorzitter van dat kollege (K. B. 9 Augustus 1897 nº. 48)

II. Aan J. C. VAN EELDE, bij zijn aftreden als lid, tevens sekretaris van het Muntkollege.

Vz. Linksgewend borstbeeld, langs den bovenrand: J. C. VAN EELDE, langs den rechterzijkant: LID · SECRETARIS v/h. MUNTCOLLEGE, op de afsnede: J. C. Wienecke

Kz. Schrijftafel, waarop boek, inktkoker, pennehouder en briefomslag, doelende op de funktie van sekretaris.

Dwars door het veld een palmtak met strik, langs den benedenkant klimoprank.

Opschriften, boven:

TER GELEGENHEID
ZIJNER AFTREDING
NA 40 JARIGE
AMBTSVERVULLING
UTRECHT
1861—1901

onder:

DE
AMBTENAREN
VAN 'S RIJKS MUNT

Rechts langs den rand: J. C. Wienecke

Rechthoekige plakket, 44 bij 35 m.M. Verz. Z.

JOHAN CORNELIS VAN EELDE werd geboren te Utrecht 1 September 1833.

Bij K. B. van 18 Januari 1861 n°. 48 werd hij benoemd tot adjunkt-kommies en bij K. B. van 21 Juni 1871 n°. 18 tot kommies bij het Muntkollege, weldra gevolgd door zijne benoeming tot kontroleur bij 's Rijks Munt, (K. B. 22 April 1872 n°. 10). Tot zijn laatst bekleede betrekking van lid van het Muntkollege, belast met de werkzaamheden van Sekretaris werd hij benoemd bij K. B. van 9 Januari 1880 n°. 8.

Met de ambtenaren van 's Rijks Munt wensch ook ik hulde te brengen aan den heer BESIER, die ondanks zijne drukke bezigheden steeds bereid was alle mogelijke inlichtingen te geven en zoo noodig stukken uit de aan zijne zorgen toevertrouwde verzameling van 's-Rijks Munt ter beschrijving of afbeelding aan mij af te staan. Bij zijn aftreden als Voorzitter van het Muntkollege, breng ik hem daarvoor een woord van hartelijken dank! Zw.

Bij latere K. B^n^. zijn benoemd tot smid bij de stempel- en medaillefabriek aan 's Rijks Munt, D. H. Poelman, tot nog toe werkzaam in dienst van de stempelsnijders bij die instelling, en tot vaste werklieden aan 's Rijks Munt: P. Schoonhoven, E. A. van Duuren, J. A. M. Wever, J. van Amerongen, C. G. Jongejan, J. Broodkoorn, D. van Leur, J. Wolfswinkel L. J. Visch en L. Vermeulen.

Bouwstoffen voor eene Geschiedenis van het Nederlandsche Geld- en Muntwezen.

Afleiding en verbinding.

In jaargang 1900, bladzijde 201, van dit Tijdschrift werd, onder den titel „Iets over het bepalen van Ponden en Munten", aangetoond, dat de thesauriers-rekening van JAN PHILPSZ. van Leiden, loopende van 25 Februari 1341 tot 25 September 1341, gesteld is in het Pond Groot van *f* 42,00.

In deze rekening komt een post voor, die ons in staat stelt een ander Pond Groot uit vroeger jaren af te leiden. En dit andere Pond Groot geeft ons tevens de verklaring van de koersen eeniger oude munten, welke koersen ons tot dusver nog raadselachtig voorkwamen.

Ook door afleiding en verbinding moet de dooreen geslingerde draad van ons geldwezen worden ontward. Evaluatiën, hoe nuttig vaak, kunnen op zichzelf ons niet brengen, waar wij wezen moeten, omdat veelal alleen de wettelijke gang of koers der munten daarin wordt aangegeven, welke koers dikwijls òf te hoog òf te laag is en in zoodanige zetting de eigenlijke landsmunt van het vreemde geld ook niet altoos even gemakkelijk valt te onderscheiden.

De post, waardoor het hier beoogde doel, de afleiding van eene andere rekeneenheid, te bereiken is, luidt:

Anno 1340. Jacobo Bonivet dicto die ibidem per eosdem pro equis perditis et expensis, unde habuit litteram domini, quam reddidit 89 scuta et 15 lb tor. monete Haynonie, pro quibus solvi 8 £ 3 sc. 6 d. 1)

In deze aanhaling heeft men te doen met drieërlei munten en rekenmunten, namelijk met Scuta of Schilden (eene Fransche gouden munt), met Henegouwsche ponden Tournooisch en met Ponden Groot, waarvan 18 d groot gelijk 1 Schild zijn.

De verantwoording van den post bestaat uit 8 £ 3 ß 6 d van het Pond Groot van *f* 42,00, dus uit:

8 £ Groot,	8 × *f* 42,00	=	*f* 336,00
3 ß „	3 × „ 2.10	=	„ 6,30
6 d „	6 × „ 0.175	=	„ 1,05
		Samen	*f* 343,35

Het in rekening gebrachte gold voor 89 Schilden en 15 ponden Tournooisch, zooals die nog in Henegouwen werden gebruikt.

Trekt men van het bedrag van	*f* 343,35
af. de 89 Schilden, of 89 × *f* 3,15 = ...	„ 280,35
dan rest voor 15 £ Tournooisch	*f* 63,00

Elk zoodanig pond, in Henegouwen in gebruik, moet dus gerekend zijn geweest op *f* 63,00 : 15 = *f* 4,20.

Vertegenwoordigt het Tournooisch nu een bedrag van *f* 4,20, dan moet het betrekkelijke Pond Groot hebben bestaan uit 16 × *f* 4,20 of *f* 67,20.

Hieruit blijkt, dat men destijds ook in dat gewest nog rekende met het aloude pond van 32 guldens van gewicht, elk van *f* 2,10.

Van dit Pond Groot had de schelling gang voor *f* 67,20 : 20 = *f* 3,36 en de groot voor *f* 3,36 : 12 = *f* 0,28.

1) *Rekeningen der Grafelijkheid van Holland onder het Henegouwsche Huis*, uitgegeven door Dr. H. G. HAMAKER, Utrecht 1878, 3e deel blz. 63.

Schelling en groot kunnen echter ook op andere wijze worden bepaald. Het bedrag voor het Tournooische geldt in betrekking tot het Pond Groot altoos als munt van 15 grooten. Elke groot moet in dit geval dus ook gelijk zijn aan f 4,20 : 15 = f 0,28, en de schelling, overeenkomende met 12 grooten, kan dus ook gelijk gesteld worden aan 12 × f 0,28 = f 3,36.

Het hoofdpond van f 67,20 had ingevolge de bekende verhouding van 21 : 20 tot nevenpond (f 67,20 × 20) : 21 = f 64,00, doch men rekende in Henegouwen, blijkens het bovenstaande, niet met het Tournooisch van het neven-, maar met dat van het hoofdpond,

Het pond van f 67,20 was in 1349 reeds lang in gebruik. Het ging dat van f 63,00, of van 30 Guldens van gewicht eenigen tijd vooraf en dit laatste was al in de 12e eeuw bekend. Het is een der meest merkwaardige rekeneenheden uit de Middeleeuwen, want vele andere zijn daarvan afgeleid.

In het Tournooisch van het Pond Groot van f 67.20 werd door LODEWIJK IX, koning van Frankrijk, ook de koers van den Mouton of het Lam uitgedrukt, en zulks geschiedde niettegenstaande schier overal elders en ook door dien Vorst reeds het Pond Groot van f 63,00 of van 30 Guldens van gewicht in gebruik genomen was. Uit het lang en voortdurend gebruik van het Henegouwsche payement is het nu evenwel duidelijk, waarom die munt op tweeërlei wijze werd bepaald. In Frankrijk toch gebruikte men veelal het Parisis van het Pond Groot van f 63,00, in Henegouwen en omstreken rekende men met het hierbedoelde Tournooisch van het oude Pond Groot van f 67,20. De munt werd dus tot gerief der verschillende volken in die twee payementen uitgedrukt.

In het Parisis, hier bedoeld, werd het Lam gesteld op 10 schellingen of op 10 × f 0,2625 = ... f 2,625

In het Henegouwsche Tournooisch werd diezelfde munt bepaald op 12 ß 6 d. of op:

12 β Tourns. 12 × f 0,21 = ... f 2,52
6 d „ 6 × „ 0,0175 = ... „ 0,105

dus insgelijks op . . . . . f 2.625

Hier te lande gold die munt bij het gebruik van het Pond Groot van f 42,00 voor 15 grooten, of eveneens voor 15 × f 0.175 = ... f 2,625.

Maar zooals het ging in betrekking tot schier alle andere ponden, ging het ook in opzicht tot het Pond Groot van f 67,20. Bij het steeds kleiner worden der tusschentijds in gebruik genomen ponden, verlaagde men niet trapsgewijs een sinds lang of bij voorkeur gebezigd payement, maar om met deze gedaalde rekeneenheden meer in overeenstemming te komen, nam men eindelijk alsdan de helft van het oorspronkelijke Pond Groot tot grondslag, en beschouwde dan ook dat bedrag weder als rekeneenheid.

Dit halveeren van ponden werd eindelijk schier regel, want overal merken wij het op, dat, waar bijvoorbeeld eenmaal werd gerekend met f 37,80 als pond van 12 Schilden, er weldra ook rekeneenheden volgden van f 18,90 en f 9,45, als ponden van 6 en 3 Schilden.

In 1343 blijkt, dat in Henegouwen en omstreken reeds het halve Pond Groot, dus de rekeneenheid van f 33,60, in gebruik genomen was. De grondslag daarvan was niet meer 32, maar 16 Guldens van gewicht.

Van dit nieuwe Pond Groot deed het Tournooisch f 33,60 : 16 = f 2,10 dus ook juist de helft van het bedrag, dat daarvoor tegenover het dubbele of tweevoudige pond was bepaald.

Door het in gebruik nemen van zoodanig verkleind payement onderging de munt slechts een hoogst eenvoudige verandering, en door de deeling van het hoofdpond kwam alles meer in verband met elders in gebruik genomen payementen.

Van het nieuwe Pond Groot van *f* 33,60 deed de schelling *f* 33,60 : 20 = *f* 1,68 en de groot *f* 1,68 : 12 = *f* 0,14, zijnde beide munten ook juist weder de helften van die, welke in betrekking tot het pond van *f* 67,20 zijn bepaald. De oude groot van *f* 0,28 vormde nu de dubbele groot of de zoogenaamde plak, en de oude schelling van *f* 3,36. de munt van 12 grooten, gold nu voor 24 grooten of voor kleine Mark.

De groot van *f* 0,14 werd, blijkens den hieronder volgenden post, hier te lande als vreemde of naburige munt bestempeld met den naam van gezel, en 22½ van deze vormden het Schild, hetwelk alzoo overeenkwam met 22½ × *f* 0,14 = *f* 3,15.

Uit het volgende verneemt men het gebruik van dit nieuwe of verkleinde Pond Groot:

Anno 1343. Item bi miere Vrouwen Jehanen van Brabant, gravinne van Heyneghouwen ende van Holland lettre, die ghegheven was te Valenchenis, tsanders daghes na onser Vrouwendagh nativitas, anno 43, Peutkine, mijns liefs Heren sgraven miseagier, die hem mijn Vrouwe die Gravinne ghegheven heeft, een hoet tarwen, thoet gherekent 14 sc. 8 d. soc. facit 22½ ghezelle vor den scilt, 7 scilde 18½ gez., fa. den scilt 18 d. gr. gherekent 9 £ 8 sc. tor. 1)

De uitgaaf voor de tarwe bedraagt 14 ß 8 d. van een pond, waarbij het Schild gelijk stond met 22½ groot of gezel, en uit deze bepaling nu blijkt, dat te Valenciennes met het Pond Groot van *f* 33,60 gerekend is.

De kosten der tarwe waren in dit pond bepaald op 14 ß 8 d. of op:

14 ß Groot,	14 × *f* 1,68 = ...	*f* 23,52
8 d. „	8 × „ 0,14 = ...	„ 1,12
	Samen	*f* 24,64.

1) *Rekeningen der Grafelijkheid van Zeeland onder het Henegouwsche Huis*, uitgegeven door Dr. H. G. HAMAKER, Utrecht 1878, 2de deel blz. 304 en 305.

De klerk heeft daarvoor gerekend 7 Schilden en 18½ gezel of groot, of:

7 Schilden, 7 × *f* 3,15 = ... *f* 22,05
18½ gezel 18½ × „ 0,14 = ... „ 2,59

Samen . . . *f* 24,64.

Hij bepaalde de kosten ook in munt van het pond van *f* 42,00 met *f* 24,675 of met *f* 0,035 te veel. De fout lag in verkeerde herleiding. De ponden van *f* 33,60 en *f* 42,00 stonden tot elkander als 4 : 5 en hiermede rekening houdende, blijkt dat 9 £ 7 ß 8½ d., in plaats van 9 £ 8 ß had moeten zijn gerekend. Er was dus 3½ d. Tournooisch, of 3½ × *f* 0,01$\frac{3}{11}$ = *f* 0,035, te veel verantwoord.

Vele andere afleidingen zouden te maken zijn, doch het is voor ons oogmerk hier voldoende te hebben aangetoond, dat in 1350 nog werd gerekend met het Tournooisch van het oude Pond Groot van *f* 67,20 en dat in 1343 reeds gebruik is gemaakt van de helft van dit bedrag of van *f* 33,60 als nieuw pond der gezellen.

A. HOLLESTELLE. (*Wordt vervolgd*).

Waarde der Muntspeciën in de stad Groningen ten jare 1491.

(Uit een brief achter het stadsboek van Groningen van 1425).

Een franscschen schilt is anderhalven golden rijns gulden.

Een golden rijnschen gulden is twaleff Gronȳger Yaghers of vierentwintich Gronynger stuvers, op datū des breves (briefs) gemūct, of sesendedertich krōsterte (kromstaarten), vier placken voer den kromstert gerekent.

Den Reynoldus gulden is achteyn stuvers.

Den Beyers gulden is souenteynden halven stuver (16½ stuiver).

Den Rodolphus postlats gulden is anderhalven arnēss gulden en eenen krōstert.

Den Arnoldus Arnems gulden is twaleff stuvers.

De Gronynger Yaghers vijve voer een Arnēss gulden.

Tien stuvers voer den Arnēss gulden.

Den Gronynger braspeñyngk is negen placken.

De Gronynger Yaghers gemunt by Matheus tyden teyndehalff plak (9½ plak).

De stuvers by Matheus en Jaspers tyden gemunt vijfftehalff placke, t. w. die gemunt zijn van 1474 - 1490.

De dubbolde Vleemschē mitten corten cruce: ses placken.

De dubbelde Vleemschē mitten langen cruce sestehalff placke.

De blauwe leijen ses placke.

De oelde vleemschē mitten Lewen sestehalff placke.

De oelde claukens eñ oelde bulkens: vierdehalff placke.

De Gronynger enckelde vleemschen drie placken.

Alles tot plakken of duiten herleid, hebben wij:

Een Fransch schild =	216	plakken
Een Rijnsche gulden =	144	„
Een Reinoudsgulden =	108	„
Een Beiersche gulden =	99	„
Een Rudolfs postulaat =	94	„
Een Arnoldusgulden =	72	„
Een Arnhemsche gulden =	60	plakken
Een jager =	12	„
Een jager van Mattheus =	9½	„
Een braspenning =	9	„
Een stuiver =	6	„
Een dubbele Vleemsche met kort kruis =	6	„
Een blauwen lei =	6	„
Een dubbele Vleemsche met lang kruis =	5½	„
Een oude Vleemsche met leeuw =	5½	„
Een stuiver van Mattheus en Jasper =	4½	„
Een kromstaart =	4	„
Een oud klauwtje =	3½	„
Een oud botje =	3½	„
Een enkel Vleemsche =	3	„

Dezen brief schijnt VAN DER CHIJS wel gekend te hebben, maar hij noemt hem niet: in de noot op blz. 494 van zijne *„Munten van Friesland, Groningen en Drenthe"* haalt hij er een en ander uit aan.

In het vijfde deel van de verhandelingen van het Genootschap „Pro excolendo Jure Patrio" te Groningen, vindt men op blz. 212 dezen brief afgedrukt.

J. E TER GOUW.

BLADVULLING.

Uit Register ten rade der stad Middelburg, 7 dec. 1613.

De Burgemeester DE LA PALMA en pensionaris BOREEL doen rapport, als getuigen geweest zijnde bij den doop van het kind van Sir JOHN TROGMORTEN, Luitenant-Gouverneur van Vlissingen. Men zal hem „van wege zijn kindt vereeren met een pillegifte" van een gouden keten met een medaille waard 400 à 500 gulden.

Den 21 december van dat jaar werden de tresoriers gemachtigd aan den Sekretaris mr. HUGO VET te betalen „hetgeen hij uit zijn kas in het secreet kantoor genomen heeft om daarvan den gouden keten te laten maken voor den Luitenant-Gouverneur van Vlissingen".

De keten met de medaille zijn dus geschonken.

Uit de Notulen der Staten van Zeeland, 7 mei 1611.

Is verstaan mr. TREMIJN te beschencken met een medaille van 80 guldens.

Bovengenoemde penningen zijn niet in DIRKS' *Repertorium* vermeld. M. D. M.

Gemengde Berichten.

(N°. 214ª.) BESLUIT *van* 30 *September* 1901, *houdende vaststelling van het wapen van Zijne Koninklijke Hoogheid den Prins der Nederlanden, Hertog van* Mecklenburg.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, enz., enz., enz.

Hebben goedgevonden en verstaan:

aan Zijne Koninklijke Hoogheid den Prins der Nederlanden, Hertog van *Mecklenburg*, te verleenen het navolgend wapen:

Gevierendeeld;

I in azuur, bezaaid met gouden blokken, een leeuw van goud, gekroond van hetzelfde, getongd van keel, in den rechtervoorklauw opgeheven houdende in schuinlinkschen stand een zilveren zwaard met gevest van goud, en in den linker een bundel pijlen van zilver met gouden punten, de punten omhoog en de pijlen te zamen gebonden met een gouden lint;

II in goud een aanziende stierenkop met afgerukt halsvel

van sabel, gehoornd van zilver, getongd van keel en gekroond met eene vijfbladerige kroon van goud;

III doorsneden van keel en goud;

IV in azuur een griffioen van goud, getongd van keel;

Om het schild hangt de keten met het kruis van de Mecklenburgsche Huisorde van de Wendische Kroon (linie Mecklenburg-Schwerin);

Twee helmen:

de eerste getralied en gesierd van goud, gevoerd van keel, met dekkleeden van goud en azuur en gekroond met eene vijfbladerige kroon van goud;

Helmteeken:

een vlucht van sabel met een zilveren schuinbalk, waarop drie lindebladeren met de stelen omhoog van sinopel;

de tweede getralied en gesierd van goud, gevoerd van keel, gekroond met de Wendische Kroon, met dekkleeden van goud en sabel;

Helmteeken:

vijf rechtop geplaatste, van boven toegespitste, palen — een scherm —, van sabel, goud, keel, zilver en azuur, waarachter een schildje volgens het tweede kwartier, op de rechterzijde liggend, zoodat de linkerhelft van de daarop voorkomende wapenfiguur zichtbaar is, en waarboven een driedubbele pauwestaart oprijst;

Schildhouders:

rechts een gouden leeuw gekroond van hetzelfde en getongd van keel;

links een gouden griffioen getongd van keel;

de schildhouders staan op een lint van keel, waarop met gouden Gothische letters het devies: „Per aspera ad astra";

Alles geplaatst op een mantel van azuur, bezaaid met leeuwen en blokken als van het eerste kwartier, geboord van goud, met hermelijn gevoerd, opgebonden met kwasten van goud en gedekt door een Koninklijke Kroon.

Onze Minister van Justitie is belast met de uitvoering van dit besluit, dat in de *Staatscourant* en in het *Staatsblad* zal worden geplaatst.

Het Loo, den 30sten September 1901.

De Minister van Justitie, WILHELMINA.
J. A. LOEFF.

Uitgegeven den *negen en twintigsten* November 1901.

De Minister van Justitie,
J. A. LOEFF.

Penning ter eere van Mr. SJOERD ANNE VENING MEINESZ.

Wederom huldigde de hoofdstad een harer burgemeesters, door de aanbieding in December jl. van een fraaien gedenkpenning. 't Gold ditmaal mr. VENING MEINESZ, die voor 10 jaren zijne zware, thans neergelegde taak aanvaardde. Ziehier de beschrijving van den penning:

Vz. Zijn fraai rechtsgewend borstbeeld, daarvoor:
L. JUNGER
SCVLPS.

Omschrift: DEORSVM NVNQAM [1])

Kz. Het gekroonde wapen van Amsterdam met twee leeuwen als schildhouders, rustend op een lint met de jaartallen: 1891 · 1901

Omschrift: ·:· AAN ·:· MR ·:· S ·:· A ·:· VENING ·:· MEINESZ BURGEMEESTER ·:· VAN ·:· AMSTERDAM

Goud (1 ex.), zilver (2 ex.), brons (6 ex.), groot 100 mM., door J. A. A. GERRITSEN.

Dezelfde, groot 60 m.M.

Goud, (1 ex.), brons (450 ex. voor de inteekenaren). Verz. Z.

---

1) Zijwaarts nooit.

De fraaie stukken doen de ateliers van ons medelid GERRITSEN alle eer aan, de penningen behooren tot het beste, wat hij gemaakt heeft en toonen, dat hij met rassche schreden tracht zijne kollegas in te halen. Zijn de leeuwen op de Kz. m. i. wel al te zeer tegen het wapen aangedrongen en doen ook de .:. tusschen het omschrift wat druk, we mogen daar den heer GERRITSEN geen verwijt van maken, daar hij aan een hem verstrekt ontwerp gebonden was. Z.

Over het verbranden van papieren waarde.

De *Figaro* van 4 oktober ll. wist te vertellen, dat in Berlijn op dat oogenblik een oven werd gebouwd, die uitsluitend moet dienen om bankbiljetten en andere papieren waarden, die aan den omloop zijn onttrokken, te vernietigen.

De ondervinding heeft geleerd, dat pakken papier, kompakt bijéén gebonden, zeer moeilijk volkomen te verbranden zijn. Een hitte van 1000 gr. Celsius zelfs vermag dit niet te doen. Eenige jaren geleden kwam men tot de ontdekking, dat bankbiljetten in omloop waren, die men vermoedde reeds lang van het tooneel der wereld te zijn verdwenen. Ziehier wat was geschied:

Arbeiders, aan wie het verbranden der geldwaarden was opgedragen, hadden op den bodem van den oven een pak biljetten gevonden, die zoo goed als ongeschonden waren, en waarmede zij spoedig raad wisten. Ook gebeurde het wel, dat de sterke zuiging in den schoorsteen de papieren omhoog trok, en deze over daken en straten deed fladderen.

Men schijnt er nu in geslaagd te zijn een oven te vervaardigen, die in staat is de verbranding volledig te verrichten. M. D. M.

Nog iets over WAMPOEM.

Het schelpgeld werd reeds eenmaal besproken (*Tijdschrift* VII blz. 138), thans vraagt het nogmaals een plaatsje.

In *De Aarde en haar Volken* 1901, afl. 6, vinden we eene beschrijving van een reis in Dahomey. „*In het land der Ewe's*", naar het fransch van A. L. D'ALBÉCA, waarin we lezen: „De negers betalen elkaar met kaurigeld, dat aangevoerd wordt uit Zanzibar en Mozambique.

Hoewel het kaurigeld lastig is in het gebruik en veel plaats inneemt, is het in het binnenland uitsluitend in gebruik en het wint in waarde, naarmate men zich verder van de zee verwijdert; een kaurischelpje is gelijk aan het veertigste deel van een centime.

De groote kooplieden hebben telsters van kaurigeld in dienst, die zich met verrassende vlugheid van haar vingers bedienen bij het tellen van schelpjes bij vijven en tienen naar rechts en links op den grond". En dat ondanks ze dit werkje, blijkens het plaatje op blz. 205, verrichten .... met haar kindertjes op den rug gebonden! Z.

Chronique des falsifications.

In de laatste afl. van de *Revue Suisse* van 1901, wordt het plan medegedeeld, tot het openen van een nieuwe rubriek en wel van een „chronique des falsifications".

Het doel daarvan is het werk der hedendaagsche muntvervalschers te bemoeilijken, door het openbaar maken der valsche stukken. De Commissie zal echter slechts die stukken vermelden, welke zij persoonlijk in handen heeft gehad. Ook zal geen melding worden gemaakt van „surmoulages ou fontes ou galvanoplasties", daar deze slechts nabootsingen en dus geen vervalschingen zijn.

Wij vinden reeds dadelijk een waarschuwing tegen valsche halve thalers van Bern en Uri. Beide stukken dragen geen jaartal.

Vervolgens tegen Zürcher thalers van 1559 met „dem Zürichreich" aan de eene en een dubbelen arend aan de andere zijde, en tegen dito van 1694, waarop door aanbrengen van een valsch plaatje een zeldzame voorzijde is aangebracht.

Ook maakt de *Revue* haar lezers opmerkzaam op italiaansche vervalschingen van zwitsersche munten, enz.

Nieuwe Munten van EDUARD VII.

In de „*Sphere*" van 4 januari 1902, is een vergroote afbeelding opgenomen van de voorzijde der nieuwe engelsche munten, genomen naar het officieele model in pleister, berustende in de Kon. Munt.

Het vertoont het ongekroonde hoofd van den Koning, rechts gewend, met het volgende omschrift: EDWARDVS VII D : G : BRITT : OMN : REX F : D : IND : IMP :

De *Revue Suisse, tome* X, *dernière livraison*, deelt over deze munten mede, dat de stempels door den zeer bekwamen duitschen graveur EMIL FUSCH zijn vervaardigd. In Engeland is men daarover niet zeer gesticht; men had de nationale munten liever aan een engelsch artiest zien opgedragen. De uitdrukkelijke wensch van den Koning is zeker op het besluit der Regeering van grooten invloed geweest.

M. D. M.

UIT DE PERS.

Het Penningkabinet alhier heeft een interessant stuk aangekocht. 't Is een medaille, te Pretoria geslagen bij de vierde verkiezing van Paul Krüger, als President der Zuid-Afrikaansche Republiek in Mei 1898.

De voorzijde vertoont de naar links gewende buste van den President met als omschrift naam en voornamen, onderaan den naam van den graveur Delfos. De keerzijde vermeldt de vierde achtereenvolgende verkiezing en de

woorden: „Herinnering aan de inzwering als President der Z.-A. Republiek te Pretoria".

Er bestaat maar een zeer gering aantal dezer penningen, daar de President weigerde het stuk te aanvaarden en de stempels gebroken zijn. Het is dus een stuk van groot historisch belang. *Avondpost.*

In het *Geïllustreerd familieblad* van 22 December 1901 vinden wij de afbeelding van een draagpenning bij de laatste presidentsverkiezing door de partij van KRÜGER gedragen. In het veld het aanziend borstbeeld van KRÜGER, daaronder omheen: VYFTIEN · JAREN · ONZEN · PRESIDENT, omschrift:

STEM · VOOR · DEN · BEPROEFDEN · LEIDSMAN
° S. J. P. KRÜGER °

Doorboord aan tweekleurig lint met barret; waarop:

Z ❀ A ❀ R

Volgens de afbeelding groot 50 m.M. Z.

Zaterdag 1 februari j.l. had onder leiding van prof. dr. jhr. J. Six op het Penningkabinet alhier de jaarvergadering plaats van de Nederlandsche sectie der Belgisch-Nederlandsche Vereeniging, welker doel het is de medailleerkunst in Nederland en België te bevorderen.

De Vereeniging heeft een prijsvraag uitgeschreven onder kunstenaars, op den 1ª Januari 1903 minder dan 30 jaar oud, voortgekomen uit de kunst-academiën of hoogere scholen van teeken- en beeldhouwkunst of toebehoorende aan vrije ateliers van België of Nederland, voor het ontwerp van een medaille of plaquette, naar keuze, met voor- en keerzijde, die geslagen zal worden ter grootte van 75 millimeters en waarvan het onderwerp moet zijn „De verheerlijking van den Wereldvrede." Een prijs van 800 frs. is uitgeloofd.

De jury bestaat uit de heeren Alph. de Witte, H. J. de Dompierre de Chaufepié, prof. dr. J. Six, vicomte B. de Jonghe, A. W. M. Odé, Godefroid de Vreese en Charles Dupriez.

Nadere inlichtingen geeft dr. De Dompierre de Chaufepié, alhier.

Aan een Nederlandsch kunstenaar — den heer Faddegon — zal worden opgedragen de vervaardiging van een medaille met het onderwerp „De herdenking van de vestiging der Nederlanders in Indië".

Het aantal leden der Vereeniging in Nederland bedraagt thans 55, het aantal Belgische leden is ongeveer dubbel zoo groot. *Avondpost.*

Men zal zich herinneren, dat aan den hoogleeraar dr. H C. Rogge bij zijn aftreden door eenige historici een bundel geschiedkundige opstellen werd toegewijd. Door bizondere omstandigheden was dit werk niet op den bepaalden dag gereed, zoodat bij de plechtigheid zelve alleen de toezegging kon worden gedaan, dat op een nader te bepalen tijdstip het boek zelf zou worden aangeboden Die aanbieding nu heeft 25 Januari j. l. ten huize van den oud-hoogleeraar in tegenwoordigheid van de meesten der auteurs, die studiën voor den bundel afstonden, plaats gehad.

De bundel is getiteld: „Geschiedkundige opstellen, uitgegeven ter eere van dr. H. C. Rogge", oud-hoogleeraar in de geschiedenis aan de Amsterdamsche universiteit, (Leiden, A. W. Sijthoff).

In een der 12 artikelen deelt mr. L. M. Rollin Couquerque, de geschiedenis van de munt van Koning Antonio van Portugal te Gorinchem mede. Antonio, die van zijn koninkrijk weinig meer dan den naam bezat, wenschte niettemin zijn souverein muntrecht uit te oefenen. Daartoe verschafte hem de stad Gorcum, in strijd met het besluit der staten

van Holland, maar naar het schijnt met oogluiking van prins Willem in 1583 de gelegenheid; daar werd de Portugeesche munt geopend. Maar erger dan deze ongeoorloofde munt was het feit, dat het daar geslagen geld weldra bleek minderwaardig te zijn en op bedriegelijke wijze Fransche munten nabeeldde. De Staten van Holland en later de Staten-Generaal besloten dan ook spoedig tot sluiting dezer gevaarlijke Munt, maar de stad Gorcum verzette zich nog tot 1591 tegen de uitvoering van dat besluit. 1)

N. Rott. Courant.

In de rubriek *Sammler Daheim* van het 8 febr. 1902 uitgekomen n°. 19 van den 38sten jaargang van *Daheim* wordt een artikeltje gewijd aan „*Moderne niederländische Medaillen*". Beschreven worden de penningen van BEGEER op de opening der nieuwe studentensocieteit te Utrecht en op de maskerade aldaar beide in 1901, laatstgemeld stuk wordt hoog geroemd, vooral de Kz. Een waardeerend woord wordt voorts gewijd aan BART VAN HOVE, van wien een korte levensschets wordt gegeven. Afgebeeld wordt de Inhuldigingspenning VAN HOVE-BEGEER.

Z.

BOEKBEOORDEELING.

In het „*Amsterdamsch Jaarboekje voor* 1902, onder redaktie van E. W. MOES, Amsterdam L. J. VEEN, komt voor eene bijdrage van Dr. H. J. DE DOMPIERRE DE CHAUFEPIÉ over *Amsterdamsche Huwelijks- en Begrafenispenningen in de 17de Eeuw.* Worden uit den aard der

1) Het geheele artikel zal als afzonderlijke uitgave van het fonds PILAER door kuratoren der leidsche universiteit worden uitgegeven. RED.

zaak verscheidene ons uit de werken van G. VAN LOON en mr. J. DIRKS (*Répertorium*) bekende stukken behandeld — ook fraaie onbeschreven stukken vonden hier een plaats. Afgebeeld vinden we de Vz. van een gegraveerden penning op het 2e huwelijk van JAN PIETERSZ. VAN DEN EECKHOUT met CORNELIA DEDELS, 22 februari 1663, den unieken penning op het huwelijk van WILLEM JANSZOON MEERMAN en PARINA VAN LIMBORCH, (1653) in 1891 door het Kon. Kab. aangekocht (*Repertorium* 1221), de Vz. van dien op het 50 jarig huwelijk van NICOLAAS VAN LOON en EMERENTIA VAN VEEN in 1674 (*Repert.* no. 1702) en van dien met de borstbeelden van C. STALPERT VAN DER WIELE en E. BORST, bij gelegenheid van hun 50 jarig huwelijk in 1698 door SMELTZING.

Van de begrafenispenningen werden voor afbeeldingen gekozen: Overlijden van PIETER VINK (1648 *Rep.* 1069), van PIETER VIS oud 3 jaar en IDA BLOK — een fraaie portret medaille van I. BOSKAM van 1693. Z.

De Prinsen van Oranje in 's-Gravenhage.

Bij de firma MARTINUS NIJHOFF te 's-Gravenhage verscheen in het laatst van 1901, met het opschrift: *Geschiedkundige verzamelingen I*, een 4° werk getiteld: *De Prinsen van Oranje te 's-Gravenhage. Penningen, medaillons, draagteekens, linten, miniaturen enz.* van de hand van ons medelid Jhr. C. H. C. A. VAN SYPESTEYN. (Prijs *f* 4,50).

We vinden hierin een uitvoerigen katalogus van alle den schrijver bekende Oranje-penningen enz., niet alléén zooals de titel zou doen denken van speciaal haagsche stukken, „want", zegt hij in zijne voorrede, „de Oranjevorsten mag men als Hagenaars aanmerken". Verwezen wordt overal naar de bestaande werken; daarin niet voorkomende stukken worden veelal iets uitvoeriger omschreven; hier en daar zijn korte opmerkingen toegevoegd.

Op een zevental platen, (lichtdruk van KLEINMANN & C°. te Haarlem), vinden we 6 penningen, 36 medaillons, 33 draagteekens en 3 andere voorwerpen afgebeeld.

De beoefenaars onzer vaderlandsche penningkunde, speciaal zij die hunne studie van Oranjepenningen maken, zullen ongetwijfeld in dit werk zeer veel vinden, dat hun belang inboezemt, vooral daar waar het bestaande werken aanvult of verbetert. Moge deze uitgave gunstige resultaten opleveren, hetgeen we van harte hopen, dan zal dit ongetwijfeld voor den schrijver eene aansporing zijn om op den ingeslagen weg voort te gaan en ons nog meermalen iets mede te deelen uit de zoo belangrijke penningkundige geschiedenis van het vorstelijk 's-Gravenhage. In het feuilleton der *N. R. Ct.* van 11 December 1901, vindt men eene uitvoerige bespreking van dit werk door dr. H. J. DE DOMPIERRE DE CHAUFEPIÉ.. Z.

Zeldzame Oranjepenningen.

In de „*Vrije Fries*", beschrijft ons medelid S. WIGERSMA Hz. drie zeer merkwaardige penningen uit de rijke verzameling van het Friesch Genootschap. De stukken zijn alle gegraveerd en hebben tamelijk veel kunstwaarde. De eerste vertoont het ovale borstbeeld van prins MAURITS bijna de face, met gepluimden hoed, versierd met een koord van diamanten, smallen plooikraag en ordelint van den kouseband.

Omschrift: M + AVRITIVS + AVRI + PRINC + COM + NASS · CAT + VIA DI + MV · M + VE · F ·

Het portret schijnt ontleend te zijn aan de schilderij van ADR. V. D. VENNE of aan een kopergravure van W. JACSZ. DELFF. Er is geen keerzijde.

De tweede penning is een ronde zilveren medaille vervaardigd op de verovering van Grave, 26 oktober 1674. Op de voorz. zien wij de naast elkander geplaatste borst-

beelden van WILLEM III en KAREL RABENHAUPT. Het omschrift in twee cirkels luidt als volgt: „De Stercke Stadt Graeve. is Berent door Carel Rabenhoudt. op den 24 juli. 1674. en nae een Herde * Belegeringe Aen sijn Koonincklijcke Hoogheit de Prins van Oranien, Overgegaen de 10—26 oct"

De keerzijde geeft een voorstelling van het beleg.

De derde medaille eindelijk is vervaardigd ter herinnering aan de belegering van het stadje Binche in Henegouwen. De voorzijde wordt ingenomen door het geharnaste borstbeeld van WILLEM III, aan een lint hangt een medaille met het wapen van Zeeland.

Omschrift: WILHEM HENRICK PRINS VAN ORANIE EN NASSOU STADTHOUDER CAPITAIN ADMIRAEL GENERAEL DER VERENIGHDE NEDERLANDEN

Op de keerzijde is een voorstelling van de belegering afgebeeld. Opschrift: *Binhs.*

Het portret is, volgens den heer WIGERSMA, gecopieerd naar de kopergravure van PETRUS PAULUS BOUCHÉ, graveur te Antwerpen. De penningen hebben respektievelijk een middellijn van 61 en 71 m.M.

De hoogte van den plaatpenning is 56, de breedte 45 m.M.

Inhoudsopgave van Tijdschriften.

Revue Belge de Numismatique, 1902. 58e année. 1e livraison.

Quelques mots à propos d'un trésor de monnaies romaines déterré à Gives (Ben-Ahin), par M. L. RENARD; Moules monétaires romaines en terre cuite récemment découverts en Egypte, par M. A. DE WITTE; Les pièces uniques, rares ou inédites de la grande collection de Flandre appartenant au musée de Lille, par M. A. DE MEUNYNCK; Médailles gantoises (1580—1717, par MM. CH. GILLEMAN et A. VAN WERVEKE; Sceau-matrice d'Ernest de Mérode

comte de Waroux, époux de Marie-Madeleine de Halwyn, par M. le Vte B. DE JONGHE; Correspondence; Nécrologie (LÉON MAXE-WERLY), Mélanges.

Revue Suisse de Numismatique 1901, Tome X, 2e livraison.

FORRER, L. Le labyrinthe de Knossos et ses représentations sur les monnaies; PALÉZIEUX DU PAN, M. DE — Numismatique de l'évêché de Sion; STROEHLIN, PAUL CH. — Inventaire descriptif des monnaies de la république de Genève, (1535—1548) & Médailles suisses nouvelles; Chronique des falsifications; Mélanges; Comptes rendus et notes bibliographiques; Trouvailles.

Rivista Italiana di Numismatica, 1901, fasc. IV.

DATTARI, G. Appunti di Numism. Alessandrina; AMBROSOLI, S. Di una nuova zecca Lombardo-Piemontese; PAPADOPOLI, N. Nicolò Tron e le sue monete; MARCHISIO, A. F. Studi sulla numism. di Casa Savoja; KUNZ C. Il museo Bottacin annesso alla civica biblioteca e museo di Padova. Cronaca. Miscellanea.

Rekening en Verantwoording van den Penningmeester over 1900.

ONTVANGSTEN.				UITGAVEN.			
Saldo 1899	*f*	357	53⁵	*Gewone uitgaven.*			
Gewone ontvangsten.				Jaargang 1900 C	*f*	720	63⁵
Kontributie: 20 gew. leden. .	„	290	—	Assurantie	„	6	—
„ 45 buiteng. leden	„	337	50	Inbinden presentex^n. HH. MM.	„	27	—
„ 34 buitenl. leden.	„	170	—	Drukwerk	„	29	80
Kontributie Storer 1899/1901	„	4	21	Voorschotten Sekretaris. . . .	„	12	25
Buitengewone ontvangsten.				„ Penningmeester	„	17	69⁵
Vrijwillige bijdrage N. N. te Amsterdam.	„	25	—	*Uitgaven v/h Genootschap.* Inhuldigingspenningen 1898 nadeelig saldo. . . . . D	„	537	12⁵
Saldo vrijwillige bijdragen Penn. 1863/98 . . . . . A	„	123	46	*Buitengewone uitgaven.*			
Meerdere ontvangst buitenl. leden	„	13	81	Leesgezelschap (cirkulaires). .	„	11	45
Uitgaven v h Genootschap.				Tekort rijtoer 1 Juni	„	17	20
Opbrengst jaargang 1900. . .	„	84	—	Congres te Parijs	„	9	62
„ Penning ROEST. B	„	60	21	niet betaalde kontributie . . .	„	5	—
				Voordeelig saldo.	„	71	95
	f	1465	72⁵		*f*	1465	72⁵

A. Vrijwillige Bijdragen Penningen 1863—1898.

ONTVANGSTEN		UITGAVEN.	
Teylers 2e gen.	*f* 100—	H. Kleinmann & Co., Haarlem	
Mr. J. A. van der Chijs . . .	„ 25—	3 platen.	*f* 96 05
J. W. Stephanik	„ 20—	Inkasseeren	„ 0 49
W. K. F. Zwierzina 1e jaar .	„ 10—	Saldo	„ 123 46
A. en C. L. J. Begeer	„ 10—		
Mr. A. L. C. Kleyn.	„ 10—		
C. W. Bruinvis.	„ 10—		
Mej. M. G. A. de Man. . . .	„ 10—		
Jhr. mr. F. Beelaerts van Blokland	„ 5—		
H. D. de Witt Hamer	„ 5—		
Jhr. L. C. v. d Brandeler .	„ 5—		
Aug. Sassen	„ 5—		
Jhr. mr. J. H. Hora Siccama.	„ 5—		
	f 220—		*f* 220—

B. Rekening penning Roest.

ONTVANGSTEN.			UITGAVEN.		
Verkocht 12 zilveren à *f* 10.50	*f* 126	—	Muntkollege voor 14 zilveren en 45 bronzen penningen .	*f* 213	90⁵
„ 35 bronzen „ „ 4.50	„ 157	50	Drukwerk	„ 5	42⁵
Bijdrage Teylers 2e gen. . . .	„ 25	—	Penningmeester, aankondiging en verzending	„ 29	41
Wisselkoers, postwissels . . .	„ 0	45	Batig saldo	„ 60	21
Verzameling gen. 1 z. 1 br., nog aanwezig 1 Jan. 1901, 1 z., 9 br.					
	f 308	95		*f* 308	95

C. Rekening Tijdschrift 8e jaargang.

ONTVANGSTEN.			UITGAVEN.		
Toegestaan.	*f* 700	—	Kleinmann & Co. platen II, IV.	*f* 89	55
Meerdere overdrukjes en omslagen.	„ 14	—	G. Th. Bom, verzending. . .	„ 72	39
Bijbetaald door de kas. . . .	„ 20	63⁵	Porto's enz. komm. v. redaktie	„ 14	84⁵
			Blikman & Sartorius, drukken 350 ex.	„ 556	20
			Kruisbanden	„ 1	65
	f 734	63⁵		*f* 734	63⁵

D. Rekening Inhuldigingspenningen 1898.

ONTVANGSTEN.				UITGAVEN.			
Verkocht tot 1 Jan. 1901:				Aankondiging in 10 dagbladen	*f*	82	50
65 ex. à *f* 3.—	*f*	195	—	van Holkema & Warendorf,			
167 „ „ „ 2.40 (door den boekh.)	„	400	80	huur clichés	„	12	—
232 „				Koebrugge, kennisgevingen .	„	1	80
Vrijwillige bijdragen:				Wiegerink, pakpapier	„	1	80
Anth. Begeer	„	127	50	Blikman & Sartorius, cirkulaires, prospecti, enz. . . .	„	189	80
Jhr. M. A. Snoeck.	„	50	—	Kwitantiën	„	3	15
J. W. Stephanik	„	50	—	500 ex. gedrukt	„	530	55
H. G. du Crocq	„	50	—	Clichés.	„	400	—
C. W. Bruinvis	„	10	—	Verpakking	„	25	—
Nadeelig saldo	„	537	12⁵	H. F. Oelrichs foto's	„	6	—
				Advertentie Nieuwsblad v/d boekhandel	„	3	80
				Verschotten:			
				W. K. F. Zwierzina.	„	31	80
				J. W. Stephanik	„	24	30
				C. H F. A. Corbelijn Battaerd	„	107	92⁵
	f	1420	42⁵		*f*	1420	42⁵

Onder alle stond:

Aldus opgemaakt door mij penningmeester en aangeboden in de alg. verg. op 16 Juni 1901.

(*get.*) BATTAERD.

Nagezien en goedgekeurd:

(*get.*) BRAAKENBURG VAN BACKUM.

(„) SPEELMAN.

Beschrijving der Nederlandsche of op Nederland en Nederlanders betrekking hebbende Penningen, geslagen na November 1863

(Vervolg op het werk van mr. JACOB DIRKS)

DOOR

W. K. F. ZWIERZINA

(*Vervolg.*)

---

422. 1877. 13 Juli.

Eerepenning voor C. L. W. GARDINER, voor het afstaan der door hem op Nova Zembla gevonden voorwerpen, afkomstig uit den tocht van BARENTSZ en HEEMSKERCK.

Vz. Rechtsgewend hoofd van Z. M. Koning WILLEM III, daaronder: J. P. M. MENGER F.

Omschrift in parelrand: ✠ WILHELMVS. III. NEERLANDIAE. REX. LVXEMB. M. DVX

Kz. In een eikeloofkrans:

CAROLO.
L. W. GARDINER.
ANGLO.
QVIA. RES. A. NAVIGATORIBVS.
BARENTSZ. ET. HEEMSKERCK.
ANNO. MDXCVII.
IN. INSVLA. NOVA. SEMBLA.
RELICTAS

HVMO. CONGELATA. ERVIT.
ET. NEERLANDIÆ. REDDIDIT.
D.D.
REX.
ANNO. MDCCCLXXVII.

Brons, 69 m.M. Verz. Z.

Oranjepenningen 1348.

Een exemplaar in goud werd aan GARDINER toegekend bij K. B. van 13 Juli 1877 nº. 35. De gevonden overblijfselen van de overwintering van BARENTSZ en HEEMSKERCK op Nowaja Semlja in 1597, bij gelegenheid van hun tocht om de noordelijke doorvaart naar Indië te vinden, werden tentoongesteld in de modelkamer van het Ministerie van Marine te 's-Gravenhage, doch bij de opening van het Rijksmuseum te Amsterdam daarheen overgebracht.

In den zomer van 1871 onderzocht een noorsch walvischvaarder, kapitein ELLING CARLSEN, bij eene toevallige landing op Nova Zembla, de overblijfselen van de hut en vond diverse voorwerpen, die later door ons gouvernement werden gekocht, (afgebeeld *Eigen Haard* 1877 blz. 100). Door de enthousiastische aansporingen van KOOLEMANS BEIJNEN daartoe overgehaald, stelde CH. GARDINER in 1876 een nieuw onderzoek in en vond weder tal van voorwerpen, o. a. het door BARENDSZ opgestelde verhaal der overwintering, welk een en ander door hem aan Nederland ten geschenke werd aangeboden, (zie de afbeeldingen *Eigen Haard* 1877 blz. 101 en 109).

423. 1877. 3—6 Augustus.

13e Nederlandsch Nationaal Zangersfeest te Nijmegen.

Vz. In een parelrand een door lauwertakken omgeven lier, waarboven een stralenschietende vijfpuntige ster.

Kz. Omschrift:

XIII. NED: NAT: ZANGERSFEEST

★ NIJMEGEN ★

In het veld: ✿

3. 4. 5. 6

AUGUSTUS
1877

Koper verguld met oog en ring, aan rood-zwart lint, 24 m.M. Verz. Z.

Zie de aanteekening bij nº. 64.

424. 1877. 5 Augustus.

8ste Uitvoering van het Nederlandsch Gymnastiekverbond te Leeuwarden.

Vz. = nº. 364.

Kz. Het gekroonde wapen der gemeente Leeuwarden.

Omschrift: ★ 8STE UITVOERING 5 AUGT 1877 LEEUWARDEN

Brons, 41 m.M. Verz. Z.

424A. Als voren.

Vz. Doorbroken cartouche met het gekroonde wapen van Leeuwarden, omgeven door tal van gymnastiek- en schermgereedschappen, daar boven: ✿

Kz. Opschrift:

Zilver, met oog en ring, 32 m.M., aan geribd zijden lint in de friesche kleuren (blauw en geel). Verz. DIRKS. (Friesch Gen.)

425. 1877. 26 Augustus.

Expeditie naar Samalangan.

Gesp als beschreven onder n°. 127 met het opschrift: SAMALANGAN 1877

Zie de aanteekening bij n°. 544.

426. 1877. 6—8 September.

Prijspenning der gemeente Utrecht voor den muziekwedstrijd aldaar.

Vz. Het gekroonde wapen der gemeente Utrecht, met twee leeuwen als schildhouders.

Kz. Glad veld omgeven met lauwerkrans.

Omschrift:

★ GROOTE NATIONALE WEDSTRIJD HARMONIE EN FANFARE KORPSEN ★ UTRECHT 6, 7, 8, SEPTEMBER 1877

Brons, 58 m.M. Verz Z.

De stempel der Kz. is vervaardigd door J. P. M. MENGER.

427. 1877. September.

Prijspenning van de driejaarlijksche tentoonstelling van schilderkunst te Amsterdam.

Kz. De amsterdamsche stedemaagd rechts gezeten, zij steunt met haar rechterhand op het stedelijk wapen en houdt met de linkerhand, die op haar schoot rust, de lauweren, die door eene naast haar staande genius aan de schilder- en beeldhouwkunst worden uitge-

gereikt. Deze beide laatsten onder de gedaante van antiek gekleede vrouwen, staan tegenover de stedemaagd.

Kz. Glad veld omgeven door een lauwerkrans.

Brons, 51 m.M. Verz. TEYLER.

428. 1877. 15 Oktober.

Het Athenaeum Illustre te Amsterdam wordt universiteit.

Vz. Het met de keizerlijke kroon gedekte wapen der stad Amsterdam, met twee leeuwen als schildhouders, daaronder:

ACADEMIA AMSTELODAMENSIS
IN ILL. ATHENAEI LOCVM SVCCESSIT
ID. OCTOB. MDCCCLXXVII

omgeven door een sierlijken rand, gevormd door vijf cartouches met de zinnebeelden der vijf fakulteiten.

Kz. Drie vrouwen de face staande, in het midden de godgeleerdheid, met boek in de rechterhand, waarop BIBLIA—SACRA, rechts de rechtsgeleerdheid, met zwaard en weegschaal in de linkerhand en links de geneeskunde, met spiegel, waarom zich een slang kronkelt, in de rechterhand. Op de afsnede: J. P. MENGER F.

Brons, 65 m.M. Verz. Z.

Tijdschrift 1894, blz. 23.

Geslagen in 1878.

Bij besluit der Amsterdamsche vroedschap van 1632 werd het

Athenaeum Illustre gesticht, waar toen alleen VOSSIUS en BARLAENS, filosofie en geschiedenis onderwezen; doch weldra werden meer vakken in het studieplan opgenomen.

In 1867 had eene reorganisatie der filosofische en medische fakulteiten plaats, waardoor de leerkrachten beduidend vermeerderden. Het Atheneum was echter steeds vrije hoogeschool, d. w. z. miste het recht van examineeren en promoveeren. De wet op het hooger onderwijs van 1876 stelde ze met de Rijksuniversiteiten gelijk, mits hare inrichting daarmede in overeenstemming bleef, de benoeming van professoren behoeft de goedkeuring der regeering, die ook twee kuratoren benoemt (de drie andere zijn de burgemeester van Amsterdam en 2 door den gemeenteraad benoemd). In 1890 werd de Aula ingewijd, (schenking van ƒ 56.000 van RUDOLF LEHMANN).

De „Universiteitsvereeniging" brengt gelden bijeen ten nutte van de Universiteit of tot deze behoorende instellingen. De penning is een navolging van v. LOON II blz. 203.

429. 1877. 28 November.

Prijspenning voor de tentoonstelling in den Planten- en Dierentuin te Batavia.

Vz. Als n°. 56.

Kz. In een lauwerkrans:

PLANTEN EN DIERENTUIN
TE
BATAVIA
TENTOONSTELLING
1877

Brons, 40 m.M., Leidsch Penn. kab.
Tijdschrift 1895, blz. 40.

430. 1877. 30 November.

Opening der studentensocieteit „Phoenix" te Delft (herbouwd na den brand).

Vz. Onder rookwolken een uit de vlammen opstijgende phoenix.

Omschrift: SOCIETEIT PHŒNIX TE DELFT
★ OPGERICHT I MAART 1847 ★

Kz. De voorgevel der nieuwe societeit In de afsnede: P. SOMERWIL—LEIDEN

Omschrift: GEOPEND 30 NOVEMBER 1877

Zilver en verguld koper, 33 m.M. Verz. Z.

Zeldzaam in zilver, zijnde daarvan slechts 8 exemplaren voor de leden der kommissie geslagen.

431. 1874. 22 December.

J. VAN ASPEREN, 45 jaar penningmeester der Citadelvereeniging.

Vz. Geslagen: De vijfhoek van Antwerpen met het inschrift: CITADELS
VER
EENIGING

Kz Gegraveerd: 45
Jarig Jubilé
Aan J. van Asperen
Penningmeester
Voor onvermoeiden ijver
22 *December*
1877

Penning groot 30 m.M., omgeven door een versierden gedreven rand, gedekt door een koninklijke kroon, met oog en ring. Zilver, Kon. Kab.

432. 1877.

Nieuwe prijspenning der gemeente Amsterdam.

Vz. De stedemaagd van Amsterdam rechts gezeten, met de keizerlijke kroon op haar hoofd en met de rechterhand op het amsterdamsche wapen steunende, naast haar staat een genius, die een lauwerkrans van haar schoot neemt en met de linkerhand een lauwerkrans boven de hoofden van twee voor haar staande jeugdige vrouwen houdt, waarvan de eene, de schilderkunst, een palet en penseelen in de hand houdt; achter de tweede, de toonkunst, staat een kolom, waartegen een lier rust. In de afsnede: F. STRACKÉ INV. J. P. MENGER FEC.

Kz. Glad veld omgeven door een lauwerkrans.

Brons, 50 m.M. Verz. TEIJLER.

Tijdschrift 1894, blz. 22.

433. 1877.

Prijspenning der letterkundige fakulteit te Amsterdam.

Vz. Minerva links gezeten, leunende tegen een kolom met het gekroonde stedelijke wapen, zij houdt met haar rechterhand een lauwerkrans en met haar linker een lans. Naast de kolom een uil. In de afsnede: MERCES PRAETERITI—ARRA FVTVRI. Achter de kolom: J. ELION F.

Omschrift: PRAEM. CERTAM. LITER. A PROFF. AMSTELOD. INDICTI.

Kz. Glad veld omgeven door een lauwerkrans.

Brons, 41 m.M. Verz. Rijksmunt en daar op 1871 gebracht.

434. 1877.

Vroedschapspenning van Delft.

Vz. Het stadhuis van Delft. In de afsnede: G. B. V. M(oelingen) F.

Kz. Het wapen van Delft met twee leeuwen als schildhouders, rustende op een trap, waaronder een lauwerkrans hangt, waaraan twee palmtakken verbonden zijn.

Geslagen op de oude door VAN MOELINGEN vervaardigde stempels.

Brons met oog en ring, 33 m.M. Leidsch Penn. Kab.

De Vz. van n°. 5 en de Kz. van n°. 6 Pl. I van G. v. ORDEN, *Bijdragen tot de Penningkunde v. h. Kon. der Nederlanden.*

435. 1877.

Prijspenning der Geldersche Maatschappij van Landbouw.

Vz. In een krans van eikeloof en korenaren het gekroonde wapen van Gelderland, waaronder: 1846.

Omschrift: GELDERSCHE MAATSCHAPPIJ VAN LANDBOUW.

Kz. Boven een olijvenkrans, beneden een ploeg, daartusschen ruimte voor den naam van den bekroonde.

Brons 34 m.M., Verz. Leidsch Penn. Kab.

In dit jaar aan 's Rijks Munt geslagen, op stempels vervaardigd door J. P. M. MENGER.

436. 1877.

Prijspenning van den bond der Rustende Schutterij in Zuid-Holland.

Vz. Het gekroonde wapen van Zuid-Holland.
Omschrift:

★BOND DER RUSTENDE SCHUTTERIJ IN ZUID-HOLLAND ★

OPGERICHT 1877

Kz. In het veld een muurkroon, daarboven:

WEDSTRIJD

onder: WÜRDEN ✿ BRUSSEL

Brons, 32 m.M., met oog en ring. Kon. Kab.

437. 1877.

Eerepenning van het kollege „Zeemanshoop" te Amsterdam.

Vz. Een de face staande vrouw, steunende op een anker en een duif in hare linkerhand houdende, in het verschiet een schip met volle zeilen. In de afsnede: J. P. M. M.(enger).

Omschrift: COLLEGE ZEEMANSHOOP.

AMSTERDAM 1822.

Kz. Glad veld omgeven door een lauwerkrans.

Brons, 52 m.M. Verz. TEIJLER.

Het doel van dit in 1822 opgerichte kollege is zoowel de bevordering van den bloei der nederlandsche zeevaart, als de ondersteuning van oude en gebrekkige zeelieden en van weduwen en weezen van zeelieden.

438. 1877.

Prijspenning van de koninklijke letterlievende vereeniging „Hooger zij ons doel" te Amsterdam.

Vz. Het gekroonde wapen van de vereeniging, rustende op een lauwer- en eiketak, een speer en narrenstaf, masker en kroon, waarover een lint hangt met het opschrift: OPGERICHT 1835

Omschrift: KONINKL. LETTERLIEV. VEREENIGING HOOGER ZIJ ONS DOEL ✿ AMSTERDAM ✿

Kz. Glad veld omgeven door een lauwerkrans.

Brons, 44 m.M. Leidsch Penn. Kab.

438A. 1877.

Draagpenning der koninklijke zangvereeniging „Cecilia" te 's-Gravenhage.

Vz. Linksgewend hoofd van Z. M. Koning WILLEM III.

Kz. Glad veld, omgeven door een parelcirkel. Omschrift:

KONINKLIJKE
ZANGVEREENIGING

over de geheele breedte tusschen twee dubbele lijnen: CECILIA

Zilver, 15 m.M., met oog bevestigd aan een zilveren koningskroon, door welks appel een ring loopt. Verz. Z.

Wordt gedragen aan oranje gewaterd zijden lint.

Den 3 September 1877 werd aan de Zangvereeniging „Cecilia" te 's-Gravenhage het predikaat „Koninklijke" verleend, in de eerstvolgende vergadering werd het hiervoorbeschreven draagteeken vastgesteld.

439. 1878. 16 April.

De Koning aan A. MEIJER te Oploo, 50 jaar onderwijzer.

Vz. 's Konings rechtsgewend hoofd, daaronder: J. P. M. MENGER F.

Omschrift: WILLEM III KONING — DER NED. G. H. V. L.

Kz. In een krans van bloemen en bladeren:

AAN
A. MEIJER
TE OPLOO
VOOR GETROUWE EN IJVERIGE
VERVULLING DER BETREKKING
VAN ONDERWIJZER
GEDURENDE EENE HALVE EEUW
VANWEGE
DEN KONING
16 APRIL
1878.

Zilver met oog en ring, 50 m.M., aan oranje gewaterd lint. Verz. SNOECK.

Bijdragen, 2e druk n°. 550.

440. 1878. 18 April.

12½ Jarig huwelijk van C. J. BEGEER en M. J. STRAVER te Utrecht

Vz. Tusschen rozestruiken een geknield engeltje, met beide handen een geopend boek boven het hoofd houdende; achter het boek een brandende fakkel, omgeven door een krans van rozen. In de afsnede: J P. M. MENGER. F. In parelrand.

Kz. In een krans van rozen, omgeven door een parelcirkel: 18 OCT.
1865
18 AP.
1878

Omschrift: ✿ 12½ JARIGE ECHTVEREENIGING VAN C. J. BEGEER EN M. J. STRAVER

Brons, 51 m.M. Verz. BEGEER.

De Kz. is gegraveerd door ANTH. BEGEER.

C. J. BEGEER, † 19 November 1879, was de grondvester der Koninklijke Utrechtsche fabriek van Zilverwerken. Zijne weduwe hertrouwde met den heer ANTH. BEGEER, den schepper van vele onzer beste moderne nederlandsche penningen. Zie *Tijdschrift* 1897, blz. 119 e. v

441. 1878. 24 April.

Eeuwfeest van het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen te Batavia.

Vz. Een palmboom, aan welks stam het wapen van Batavia bevestigd is, in het verschiet twee bergen.

Omschrift: TEN NUTTE VAN 'T GEMEEN (zwaard)
BATAVIA'S GENOOTSCHAP (zwaard)

Kz. In een krans van oostersche bloemen

en vruchten: SOCIETAS ·
ART · SCIENT · BAT ·
IN · MEMORIAM ·
I · SAEC · FEL ·
CLAVSI ·

Onder den krans: CH. WIENER. BRUXELLES.

Omschrift: ✽ ✽ ✽ A · D · VIII · K · MAI · ✽ ✽ ✽
MDCCLXXVIII — MDCCLXXVIII

Brons, 60 m.M. Verz. Z.

Bij de stichting van den Oeconomischen Tak der „Hollandsche Maatschappij van Wetenschappen te Haarlem" (1777, later „Nederlandsche Huishoudelijke Maatschappij", thans „Maatschappij tot bevordering van Nijverheid"), bestond ook het voornemen onderdeelen daarvan in de koloniën te vestigen en werden als direkteuren der Holl. maatschappij benoemd JEREMIAS VAN RIEMSDIJK, gouverneur-generaal († 3 Oktober 1777), diens opvolger REINIER DE KLERK, toen direkteur-generaal en Mr. JACOBUS CORNELIS MATTHEUS RADEMACHER. Deze laatste was reeds vroeger voornemens geweest, eene vereeniging tot beoefening van kunsten en wetenschappen in Oost-Indië op te richten en vond toen veel tegenstand, thans, gesteund door den landvoogd DE KLERK, met wiens stiefdochter hij gehuwd was, vond zijn denkbeeld: geen onderdeel te worden der Holl. mij., doch een zelfstandig wetenschappelijk lichaam te stichten, meerderen bijval en 24 April 1778. op den dag der toetreding van den gouverneur-generaal, werd het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen, onder de zinspreuk „ten Nutte van het Gemeen", als opgericht beschouwd. Opperdirekteur was de gouverneur-generaal, direkteur RADERMACHER (geb. te 's-Gravenhage 30 Maart 1741, vermoord aan boord van het schip Java 24 December 1783 met zijne vrouw, door tot de equipage behoorende Chineezen)

Het genootschap schrijft prijsvragen uit, zie prijspenning v. LOON, Pl. XLVIII, nº. 524, en bezit belangrijke verzamelingen op het gebied van Natuurkunde, Natuurlijke Historie, Ethnologie, Numismatiek, enz.

Z. M. WILLEM III werd 26 Maart 1871 tot opperbeschermheer benoemd, veelal traden de gouverneurs-generaal als beschermheeren op. Zeer uitvoerig is de geschiedenis van de eerste eeuw van zijn bestaan beschreven door den voorzitter Mr. T. H. DER KINDEREN in het bij ERNST & Co. te Batavia uitgekomen Gedenkboek. Het ge-

nootschap is het oudste door Europeanen in het leven geroepen wetenschappelijk lichaam in Azië en mag zich nog steeds in grooten bloei verheugen.

442. 1878. 1 Mei.

Ter eere van Dr. G. F. WESTERMAN te Amsterdam, direkteur en medeoprichter van Natura Artis Magistra.

Vz. Zijn iets naar rechts gewend borstbeeld, links ter zijde: J. ELION. F.

Omschrift op matten rand:

✿ AAN D^R. GERARDUS FREDERIK WESTERMAN ✿ VEREERDERS EN VRIENDEN 1 MEI 1878

Kz. In zwaren met lint omwonden eikekrans: EENVOUD VOLHARDING KRACHT

Brons, 60 m.M., nal. J. ELION.

Aangeboden bij gelegenheid van het 40 jarig bestaan van Natura Artis Magistra, (zie omtrent WESTERMAN en zijne stichting de aanteekening op n°. 782.

443. 1878. 7 Mei.

3^e Eeuwfeest van het Meisjeshuis te Delft.

Vz. De liefdadigheid, de face gezeten, tegen wier zetel links een op den grond gezeten stervende oude vrouw rust, terwijl rechts naast haar een jeugdig meisje geknield ligt, dat smeekend tot haar opziet. Op de voorzijde van den zetel een driehoek en het Jeruzalems kruis. Op den voorgrond een half ontrold

perkament, waaraan een zegel hangt, op het blad: 19 AVGVSTI—1577. Op den achtergrond een gedeelte van een gebouw, in welks nis een duif op een stralenden driehoek, als zinnebeeld van den Heiligen Geest. Tegen den muur links een gedenksteen, waarop onder elkaar de jaartallen 1381—1401—1578—1878. In het veld links: CH. ROCHUSSEN. INV. en rechts: J. ELION. F. In de afsnede: TRECENTESIMVS NATALIS
KAL. MAIIS
A. MDCCCLXXVIII.

Kz. In een verdiept veld, een fraaie cartouche, gedekt met het gekroonde wapen van Delft, ter weerszijden van het wapen een lint, dat door de knop van de cartouche gaat en waaraan twee schilden bevestigd zijn, in den vorm van gestyleerde brandende harten, met de opschriften:

REGENTEN 1578
A. VAN DER MEER Fz
G. VAN ZOUTELANDE Gz
H. Dz VAN ZANTEN
J. JANSE
RENTM.

REGENTEN 1878
Jhr Mr A. VAN DER GOES VAN NATERS
A. M. SCHAGEN VAN LEEUWEN
C. D. VREEDE
W. L. VERSCHOOR
RENTM.

Omschrift op matten rand: CARITATIS PERENNE MONVMENTVM VIRGINVM EGESTARVM DOMVS

Brons, 78 m.M. Verz. Z.

In 1381 wordt voor het eerst melding gemaakt van het H. Geestzusterhuis, welks oorprong zich in de oudheid verliest. Bij charter van 1401 schonk graaf AELBRECHT VAN BEIEREN aan de zusters van Penitenciën te Delft (H. Geestzusters) een gunstbewijs en regels om naar te leven, (zie VAN MIERIS. *Charterboek* III, blz. 745). De

stervende oude vrouw op de Vz. van den penning, doelt zoowel op deze H. Geest-zusters, waarvan, volgens natemelden oktrooi, het meerendeel was „oud en impotent en niet geschapen om lange te leven", als op het einde van deze oude stichting. Krachtens oktrooi van Schout, Burgemeesteren, Raden en Vroedschappen van Delft van 19 Augustus 1577, werd in de plaats van het zusterhuis op 1 Mei 1578 het Meisjeshuis opgericht. Het oude gesticht werd in de 18e eeuw verbouwd, welke verbouwing in 1769 werd voleindigd. Het jeruzalemsch kruis met driehoek, komt voor op de oude stukken van het gesticht, terwijl die, van het oude- en nieuwe gasthuis te Delft uitgegaan, het latijnsche kruis met driehoek vertoonen. Het meisje rechts draagt de kleeding, sedert de stichting in gebruik. Het gesticht bezit een ex. in goud van den penning, de gemeente Delft en de regenten ontvingen dien in zilver. De Kz. werd ontworpen door prof. G. J. MORRE, de latijnsche opschriften zijn van Mr. I. SOUTENDAM, gemeentesekretaris, beide te Delft.

444. 1878. Mei.

Prijspenning van de landbouwtentoonstelling tijdens het 3e landbouwkongres te Soerabaija.

Vz. In een krans van eike- en lauwerbladeren: TENTOONSTELLING
TE
SOERABAIJA
1878.

Omschrift: LABOR IMPROBUS OMNIA VINCIT
TANDEM FIT SURCULUS ARBOR

Kz. Glad veld omgeven door een lauwerkrans.

Brons, 40 m.M. Verz. Z.

Geslagen aan 's-Rijks munt.

445. 1878. Mei.

Prijspenning 3e Indisch landbouwkongres te Soerabaija.

Geheel gelijk n°. 361, doch met het opschrift:

in den krans op de Vz.

Brons, 45 m.M. Verz. Rijksmunt.

Vervaardigd door 's Rijks stempelsnijders.

446. 1878. 8 Juni—6 Juli.

Prijspenning der tentoonstelling van voorwerpen door den werkman in vrijen tijd vervaardigd, te Amsterdam.

Vz. Een gebeeldhouwd kapiteel, waarover een lauwerkrans hangt en waarop een antiek lampje geplaatst is; daarnaast links een teekenportefeuille, palet met penseelen, beeldhouwershamer, passer en teekenhaak, en rechts een aanbeeld, kamrad, schaal op voet, voorhamer, kan en truweel. In de afsnede: A. BEGEER. F.

Omschrift op matten rand: ✿ TENTOONSTELLING VAN VOORWERPEN VAN KUNST EN NIJVERHEID DOOR DEN WERKMAN IN VRIJEN TIJD VERVAARDIGD

Kz. Glad veld omgeven door een lauwerkrans. Omschrift:

Z. M. KONING WILLEM III BESCHERMHEER.

AMSTERDAM 1878.

Brons, 43 m.M. Verz. Z.

Geslagen aan 's-Rijks munt.

447. 1878. 13 Juni.

10 Jarig bestaan van de Scherpschutters-Vereeniging te Schiedam.

Vz. Een gekroonde hoorn, in den beugel waarvan het wapen van Schiedam geplaatst is.

Omschrift: ★ KORPS KONINKLIJKE SCHERPSCHUTTERS VAN SCHIEDAM ★ 1868

Kz. Twee te zamen gebonden eikeloof en lauwertakken, in het midden ingestempeld: 1878.

Verguld zilver, zilver en brons, 38 m.M. Verz. v. DIJK v. MATENESSE.

De Scherpschuttersvereeniging te Schiedam werd bij K. B. van 19 Februari 1878 gemachtigd den titel van „Korps Koninklijke Scherpschutters" te voeren.

Het tienjarig bestaan werd gevierd in verband met den nationalen schietwedstrijd te Rotterdam, waarbij deze penning in verguld zilver, zilver en brons als vaandelprijs is uitgereikt.

448. 1878. 23 Juni.

9e Uitvoering van het Nederlandsch Gymnastiekverbond te Haarlem.

Vz. = n°. 364.

Kz. Het wapen van Haarlem onder een kroon, waarboven twee dorre takken uitsteken, aan welke twee klokken bevestigd zijn, (zinspeling op de uitvinding der boekdrukkunst en het bemachtigen der klokjes van Damiate).

Omschrift: * 9DE UITVOERING 23 JUNI 1878 HAARLEM.

Brons verguld, 41 m.M. Verz. v. DIJK v. MATENESSE.

448A. Als voren.

Draagpenning.

Vz. Linksgewende gekroonde leeuw met zwaard en pijlbundel.

Omschrift: * NEDERLANDSCH GYMNASTIEKVERBOND

Kz. Opschrift: 9DE
UITVOERING
23 JUNI 1878
HAARLEM.

Tin, 26 m.M., met oog en ring. Verz. DU CROCQ.

449. 1878. 24 Augustus.

Huwelijk van Z. K. H. Prins HENDRIK DER NEDERLANDEN en H. K. H. Prinses MARIE VAN PRUISEN.

Vz. De rechtsgewende borstbeelden van den Prins en de Prinses accolés, rechts onder den schouder van den Prins: J. P. MENGER. F., in parelrand.

Omschrift op matten rand: Z. K. H. PRINS HENDRIK DER NEDERLANDEN EN H. K. H. PRINSES MARIE VAN PRUISSEN

24 AUG: 1878.

Kz. In het veld in parelcirkel:

AAN
DEN PRINS BESCHERMHEER
EN
H. D. GEMALIN
DE WEERBAARHEIDS VEREENIGINGEN
AMSTERDAM, CLAUDIUS CIVILIS
'S GRAVENHAGE, ORANJE-NASSAU
HILVERSUM
LAREN, LOCHEM, GORSSEL
ROTTERDAM
SOEST EN BAARN
UTRECHT, DE ZWIJGER

Omschrift op matten rand: ★ WIJ ZULLEN JUICHEN OVER UW HEIL EN DE VAANDELEN OPSTEKEN PS: XX V: 6

Zilver en brons, 62 m.M. Verz. Z.

Tijdschrift 1894, blz. 22, waarin ten onrechte staat: PS: XXV: 6. *Oranjepenningen* 1351.

(In zilver hoogst zeldzaam).

450. Als voren.

Vz. Een genius, boven twee saamgestrikte medaillons met de borstbeelden van den Prins en de Prinses, lauwerkransen houdende.

Kz. In het veld: WILLEM FREDERIK HENDRIK— PRINS DER NEDERLANDEN— ✿ —EN MARIA — ELISAPETH (sic.) LOUISA FREDERIKA — PRINSES VAN PRUISSEN — ✿ — 24 AUGUSTUS 1878

Koper verguld, 24 m.M. Verz. Z., door S. DE VRIES te 's-Gravenhage.

Oranjepenningen 1352.

Dit huwelijk bleef kinderloos, evenals 's Prinsen eerste huwelijk. Prinses MARIE, geboren te Berlijn, 14 September 1855, hertrouwde 6 Mei 1885 met ALBERT, prins van Saksen-Altenburg en overleed te Dresden 20 Juni 1888. Het huwelijksgeschenk van het nederlandsche volk bestond uit de twee fonteinen voor het paleis te Soestdijk.

451. 1878. 10 September.

Landbouwtentoonstelling te Amstenrade.

Vz. Een met landbouwwerktuigen versierde cartouche, waarin: TENTOONSTELLING — ❀ — AMSTENRADE — 10 SEPTEMBER — ❀ — 1878.

Kz. Een bloemenkrans, waarin boven landbouwwerktuigen:

VEREENIGING EENDRACHT
EN LANDBOUW
TE
BINGELRADE.

Beneden: HART

Zilver, 46 m.M. Verz. v. DOORNINCK.

452. 1878. 17 September.

Festival te Boxtel.

Vz. Een naar rechtsgewende zittende vrouw bespeelt de lier. In de afsnede: WORDEN BRUXELLES

Kz. Rond medaillon in sierlijken rand, omgeven door houten zwaard, champagneschaal, masker, narrenschepter, harp, lier, (waarboven vijfpuntige ster), twee vaandels, en tal van geheel of gedeeltelijk zichtbare muziekinstrumenten. Onder geopend muziekboek rustende op twee lauwertakken. Opschrift:

FESTIVAL
BOXTEL
17 SEPTEMBER
1878

Brons verguld, 50 m.M. Verz. SNOECK. *Bijdragen*, 2e druk nº. 551.

453. 1878. 24 September.

50 Jarig bestaan der Militaire Akademie te Breda.

Vz. Minerva rechts onder een poort gezeten met speer en schild, strekt hare linkerhand zegenend uit naar een voor haar staanden naakten knaap, die een zwaard houdt en door Mars weggevoerd wordt. Daaronder: B. W. BLEYS DEL. B. VAN BOXTEL F. In de afsnede: QUOS PROBO ILLUSTRA

Omschrift: CONSPICUUM SPARGIT IN URBE JUBAR

★ 1828—1878 ★

Kz. Tusschen twee saamgestrikte lauwertakken, onder het gekroonde wapen van Breda:

S. P. Q. B.

50 JARIG BESTAAN
DER
KONINKLIJKE MILITAIRE
AKADEMIE
TE
BREDA
24 SEPT. 1878.

Een ex. in goud voor de K. M. A., verder brons, 63 m.M. Verz. SNOECK.

Bijdragen 2e druk nº. 553.

Hierbij behoort de navolgende oorkonde:

OIRKONDE.

In dezen jare 1800 acht en zeventig den vier en twintigsten van Herfstmaand hebben wij:

Mr. E. DE MAN, Burgemeester,
J. A. VAN DER BURGH,
E. H. A. GULJÉ, Wethouder,
J. E. VREEDE,
J. J. NELISSEN, allen leden van den Raad der gemeente Breda,
G. C. C. PELS RIJCKEN, gepensioneerd Vice-Admiraal, oud-Minister van Marine,
Dr. A. F. J. INGEN-HOUSZ, Inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezicht in Noord-Brabant en Limburg,
Mr. C. A. VAN DAM, Procureur bij de Arrondissements-Rechtbank, allen wonende te Breda. De eerstgenoemden als Eere-Voorzitter, Voorzitter en Secretaris van en gezamenlijk uitmakende de Hoofd-Commissie der Feesten, te vieren ter gelegenheid van het vijftigjarig bestaan der Koninklijke Militaire Academie te Breda; zoomede
Mr. A. REIGERSMAN, Griffier bij de Arrondissements-Rechtbank en
H. P. C. DE PAUW GERLINGS, oud-Officier der Cavalerie, thans Fabrikant, beiden wonende te Breda, als Voorzitter en Secretaris der Commissie tot regeling der genoemde Feesten,

als een blijvend aandenken aan die feestviering, namens Breda's Burgerij, der Academie aangeboden een Gouden Medaille, voorstellende:

Aan de voorzijde: PALLAS ATHENE, gezeten op een troon aan de de poort der Academie, een zwaard reikende aan den jongeling, die, na volbrachte studiën, de Instelling verlaat; MARS, wiens hoop en vertrouwen op den Jongeling gevestigd is, legt de hand op hem en wijst hem de toekomst.

Daaronder staat:

QUOS PROBO, ILLUSTRA
(verhef hen, die ik goedkeur),

als woorden van PALLAS tot MARS gericht.

1828 — 1878.

Als randschrift boven deze voorstelling staat:

CONSPICUUM SPARGIT IN URBE JUBAR
(zij spreidt een heerlijken glans en gouden regen over de stad),

als dankbare erkenning van den grooten zegen, dien de Academie aan de Stad oplevert.

Aan de keerzijde: een lauwerkrans, waarboven het stadswapen der gemeente Breda en waarin:

S. P. Q. B.
50-jarig bestaan der Koninklijke Militaire Academie te Breda
24 Sept. 1878.

Beteekenende, dat ter eere van het halfeeuwfeest de medaille wordt aangeboden zoowel namens het Gemeentebestuur als de Bevolking van Breda.

Al hetgeen door ons is in geschrift gebracht en onderteekend.
(*Volgen de handteekeningen.*)

De dagbladen van 19 Augustus 1899 bevatten het bericht:

Uit de receptiezaal der Kon. Mil. Academie is ontvreemd de gouden medaille, door de gemeente aan die instelling aangeboden, bij gelegenheid van haar 50-jarig bestaan.

Een ingesteld onderzoek heeft tot heden tot niets geleid.

454. Als voren.

Vz. In het veld:

HULDE
AAN DE FEESTCOMMISSIE.
DE REUNISTEN
AAN

Omschrift: ACADEMIE FEESTEN TE BREDA 1828—1878

Kz. Het gekroonde nederlandsche wapen met twee leeuwen als schildhouders, waaronder op een lint: JE MAINTIENDRAI

Brons 40 m.M. Verz. TEIJLER.

Bijdragen, 2e druk, no. 552, waar vermeld staat, dat slechts 7 ex. in zilver bestaan.

In 1789 werden drie staatsartillerieschoolen opgericht, te 's-Gravenvenhage, Zutfen en Breda, in 1795 een 4e te Groningen. Die te Zutfen was meer bepaald voor de genie, later werden ook kadets voor infanterie en kavalerie toegelaten. In 1805 werden deze scholen opgeheven en vervangen door de algemeene praktische en theoretische school te Amersfoort, bestemd voor de opleiding van artillerie, genie en waterstaatsofficieren, in 1806 voor de infanterie en kavalerie door de Koninklijke Militaire Kadettenschool te Hondsholredijk, welke beide in 1809 vereenigd werden tot de Koninklijke Militaire School te 's-Gravenhage, die reeds in 1810, tengevolge der inlijving bij

Frankrijk werd opgeheven. In 1813 kwam de Artillerie- en Genieschool te Delft tot stand, ondanks haar naam bestemd voor alle wapens en sedert 1816 ook voor de Marine en sedert 1819 voor de Koloniën, tot bij K. B. dd. 29 Mei 1826 nº. 27 tot oprichting der Koninklijke Militaire Akademie werd besloten (zie ook Staatscouranten 4 febr. 1828 nº. 34 en 10 febr. 1829 nº. 95). Ze werd gevestigd in het oude kasteel te Breda, in 1536 op last van graaf HENDRIK VAN NASSAU aangelegd, in 1696 onder den Koning-Stadhouder WILLEM III voltooid. 24 November 1828 had de feestelijke inwijding plaats in het bijzijn van Prins FREDERIK, onder generaal GONKEL als gouverneur met 169 leerlingen. Tijdens de belgische revolutie werden de gebouwen als hospitaal en kazerne gebruikt en de lessen eerst gestaakt, daarna (1832) tijdelijk aan het instituut voor de Marine te Medemblik gegeven, doch 1 November 1836 op den ouden voet hervat. In 1842 werd de opleiding voor den Waterstaat naar Delft overgebracht, in 1850 het gemeld instituut te Medemblik opgeheven. Van 1851—1857 voerde de Akademie den naam van Kon. Akademie voor de Land- en Zeemacht, sedert kreeg ze haar ouden naam terug. De thans van kracht zijnde bepalingen zijn de wet van 21 Juli 1890 Stbl. nº. 126 en het K. B. van 6 April 1895 Stbl. nº. 40.

455. 1878. September.

Landbouwtentoonstelling te Boxtel.

Vz. Geheel gelijk nº. 92.

Kz. Binnen een bizonder zwaren met linten omwonden lauwerkrans:

TENTOONSTELLING
BOXTEL
SEPTEMBER
1878.

41 m.M., mededeeling van Jhr. M. A. SNOECK. (Eigendom van J. A. VERHOEVEN, bloemist te 's-Hertogenbosch).

Bijdragen 2e druk nº. 554.

456. 1878. 27 December.

Kroning en 25 jarig feest van de teruggave van het Wonderbeeld van O. L. Z. Vrouw van 's-Hertogenbosch.

Vz. Mariabeeld met kind, daaronder een kruisje, omschrift:

ZOETE LIEVE VROUW VAN 'S HERTOGENBOSCH
BID VOOR ONS.

Kz. DIT WONDERBEELD
VAN 1629 TE
BRUSSEL BEWAARD
IS HERSTELD IN
$18\frac{27}{12}53$
EN GEKROOND IN
$18\frac{27}{12}78$.

457. Als voren.

Gelijk n°. 456, doch de Vz. iets anders van teekening, in het opschrift op de Kz. de fouten VONDERBEELD en BENAARD. Verz. Z.

458. Als voren.

Gelijk n°. 456, doch op de Kz.: BEKROOND

Alle koper verguld, ovaal met oog en ring, 23 bij 19 m.M.

459. Als voren.

Vz. Mariabeeld met kind, daaronder een ornament, omschrift: ONZE LIEVE VROUW VAN 'S HERTOGENBOSCH

Kz. Omschrift: ✠ TER HERINNERING DER PLECHTIGE KRONING

In het veld: 27
DECEMBER
1853-1878

Ovale draagpenning.

Naar eene fotografie in het bezit van jhr. M. A. SNOECK.

Bijdragen, 2e druk nº. 556—560.

460. 1878.

Mr. J. E. BARON VAN PANHUIS te Leeuwarden, 30 jaar Kommissaris des Konings in Friesland.

Vz. Zijn linksgewend borstbeeld in ambtsgewaad, daaronder: J. ELION F.

Omschrift: ✿ Mr JAN ERNST BARON VAN PANHUIS COMMISSARIS DES KONINGS IN FRIESLAND 1848—1878

Kz. In een eikeloofkrans:
VREDE
VRIJHEID
VOORSPOED

Omschrift: HULDE VOOR ONBEZWEKEN TOEWIJDING AAN FRIESLANDS WELZIJN.

Brons, 70 m.M.

461. 1878

Prijspenning der tentoonstelling van Land- en Tuinbouw en Nijverheid te Veendam.

Vz. Een links gezeten vrouw leunende op

het wapen van Veendam, in haar linkerhand een geschiedrol houdende, achter haar een ploeg, spade, seizen en op een kolom een bijenkorf, voor haar een kan, globe, hamer, passer, in het verschiet een fabrieksgebouw en de masten van een schip. In de afsnede:

TENTOONSTELLING
VEENDAM

Omschrift: LANDBOUW TUINBOUW EN NYVERHEID

Kz. In een lauwerkrans:

EEREPRYS
TOEGEKEND AAN

1878

Brons, 38 m.M., door BEGEER.

462. 1878.

Prijspenning van de gemeente Arnhem.

Vz. Het gekroonde wapen der gemeente Arnhem.

Onder aan den rand: P. F. MANIKUS. ARNHEM EDIT^R

Kz. Glad.

Brons, 48 m.M., door J. A. DE VRIES. Leidsch Penn. Kab.

463. 1878.

Prijspenning der Amsterdamsche Fotografen-vereeniging.

Vz. Phoebus Apollo op den zonnewagen.

Omschrift: ★ AMSTERDAMSCHE PHOTOGRAPHEN VEREENIGING.

Kz. Glad veld, omgeven door een lauwerkrans, daaronder: J. ELION. F.

Brons, 42 m.M. Verz. Z.

Vervaardigd en uitgeloofd bij gelegenheid der in dit jaar in Arti gehouden tentoonstelling, welke door Z. M. Koning WILLEM III werd geopend.

464. 1878.

Prijspenning der tuinbouwvereeniging te 's-Gravenhage.

Vz. Op een tafel eenige oostersche planten en vruchten. In de afsnede:

KONING WILLEM III—BESCHERMHEER

Omschrift: 'S GRAVENHAAGSCHE TUINBOUW VEREENIGING

Kz. Tusschen twee omgekeerde horens van overvloed het gekroonde wapen van 's-Gravenhage, beneden eenige bloemen. In het veld:

P. S. Nieuwkerk & C°

verz.

Dracaena's

1878.

Zilver, 39 m.M. Kon. Kab.

465. 1878.*

Prijspenning der nederlandsche vereeniging tot bescherming van dieren te 's-Gravenhage.

* Mededeeling van den heer ROEST.

Vz. Verdiept veld omgeven door een lauwerkrans, waaromheen in kabelrand: BESCHERM-HEER · Z · M · DE · KONING

Omschrift: NEDERLANDSCHE VEREENIGING TOT BESCHERMING VAN DIEREN ✿

Kz. Een paard, een koe, een ezel, een schaap, een hond, een kat, een haan en drie vogels, waarboven een genius met palmtak zweeft. In de afsnede drie visschen. Op de afsnede: S. DE VRIES.

Brons, 44 m.M. Kon. Kab.

465ᴬ. Mijn ex. heeft: ★ VEREENIGING · TOT BESCHERMING · VAN · DIEREN · TE · 'S GRAVENHAGE

En in het veld gegraveerd:

W. J. M. Konter
voor
dienstijver
24 Januari
1877.

Er bestaan dus 2 stempels, één oudere, waarvan het jaartal van eerste uitgifte onbekend is, (n°. 465ᴬ) en die van 1878 (n°. 465).

De Nederlandsche Vereeniging tot Bescherming van Dieren, gevestigd te 's-Gravenhage, werd opgericht 25 Augustus 1864 en verkreeg rechtspersoonlijkheid krachtens K. B. van 18 Oktober 1864; zij heeft ten doel dieren te beschermen en tegen hunne mishandeling te waken. De penningen worden toegekend aan uitvinders of vervaardigers van werktuigen en toestellen, geschikt om het lijden en de ongemakken der dieren te verzachten of te genezen; aan eigenaars of gebruikers van dieren, die zich hebben onderscheiden door goede behandeling van dieren; aan personen die mishandeling van dieren hebben weten te beletten en aan hen, die de belangen der vereeniging op bizondere wijze hebben bevorderd, (art. 2*d* der Statuten).

466. 1878.

Prijspenning der Scherpschuttersvereeniging „Oranje-Nassau" te 's-Gravenhage.

Vz. Het gekroonde nederlandsche wapen, met twee gekroonde leeuwen als schildhouders, rustende op een lint met de spreuk: JE MAINTIENDRAI.

Kz. Omschrift boven: SCHERPSCHUTTERS VEREENIGING. In het veld: ORANJE-NASSAU
TE
'S GRAVENHAGE

Omschrift onder: VAANDELPRYS 1878.

Lood, 40 m.M. Kon. Kab.

467. 1878.

Departement Breda der Nederlandsche Maatschappij tot Bevordering van Nijverheid. Industrietentoonstelling aldaar.

Geheel gelijk de kleine prijspenning, zie n°. 417.

In het veld op de Kz.:

DEPARTEMENT
BREDA
1878

Brons, 44 m.M. Verz. SNOECK.

Bijdragen 2e druk, n°. 555.

Zie aanteekening omtrent deze maatschappij achter n°. 418.

467A. 1878.

25 Jarig huwelijk van C. HONIG en A. BREET te Westzaandam.

Tevergeefs opgevraagd in het *Tijdschrift.*

Mélanges Numismatiques.

Règne de JEANNE DE BRABANT, *veuve* 1383—1406.

I.

On sait que PHILIPPE le Hardi, comte de Flandre, conclut en 1389, une convention avec JEANNE DE BRABANT, par laquelle celle-ci s'engageait à fermer ses ateliers monétaires, moyennant le droit à la moitié des profits de la Monnaie de Flandre. 1)

1) *Revue de la numismatique belge*, tome II, pp. 122 à 123 et pièces justificatives. *Essai sur l'histoire des comtes de Flandre de la Maison de Bourgogne* par L. DESCHAMPS DE PAS, Paris, 1863, pp. 16—17.

2) Parmi les promesses faites par la veuve de PHILIPPE le Hardi à la duchesse JEANNE au sujet du gouvernement du Brabant, il est dit:

1°. que la duchesse de Brabant recevra une rente annuelle et viagère de 28000 écus d'or appelés couronnes de France, payable en quatre termes.

2°. Quant à la monnaie, la duchesse de Bourgogne déclare: „*Item se nous ou notre dit fils (un de nos deux fils aisnés assavoir par le conte de Nevers ou le conte de Rethel) estions advisies de faire forgier monnoyes oudit pais de brebant, notre dite tante auroit et devroit avoir loyalement par la main de nous, ou de notre dit fils, ou de nos heritiers, le quart du gaing et prouffit qui venra et ysera de la dite monnoye, et serons tenus en ce cas nous, ou notre dit fils, ou nos heritiers, quelconque denier que nous ou eulx y faisons faire, de faire mettre sur icellui les armes dudit pais de brebant, vivant notre dite tante*".

Archives générales du royaume à Bruxelles, chartes de Brabant, 7 mai 1404, n°. 6274. (voir le Chapitre V où cette note devait être placée).

La duchesse ordonna que tout le billon irait désormais à l'atelier de Malines rétabli par PHILIPPE.

Il était stipulé, en outre, que le noble forgé pour le compte des contractants devait avoir le même cours que le noble d'Angleterre. Malgré cela, le noble d'Angleterre continua à être accepté à un taux plus élevé, car ce n'est pas à coups de décrets qu'on modifie les lois économiques.

Pour empêcher cette concurrence désastreuse, PHILIPPE le Hardi alla jusqu' à défendre le cours des nobles d'Angleterre, en Flandre, et les déclara billon (6 octobre 1397).

Le partage des bénéfices produits par l'atelier de Malines eut effectivement lieu et les nobles susdits furent frappés, comme il résulte des comptes du receveur général de Brabant, JEAN DE COLOGNE 1).

En effet, avant la Saint Jean 1391, le receveur général mentionne une recette de la Monnaie de Malines, pour la part de la duchesse:

Recepta de moneta machlinensi pro parte domine ducisse brabantie cum domino duce bourgundie ex quo tenent monetam insimul.

Primo de nycolao chavre in speciebus . . . . . emptis apud brugas 2).

Item de reynero Goudry magistro monete machlinensis et Johanne de gandavo, in maio XCI° (1391) *ad vina empta machlinie erga Johannem de voesdonc et Johannem gruytere* clxiiij *nobiles novos* ijz *s. gr.* ij *sterling. valent* iij^{c} xljz *francos.*

1) *Archives générales du Royaume, à Bruxelles, Chambre des Comptes,* registre 2376.

2) Voyez la biographie de NICOLAS CHAVRE dans la *Gazette numismatique française,* 1897, pp. 187—232.

Item de reynero et Johanne predictis xvj *die maij* xcj°.... C *nobiles novos valent* ij^{c} vij *francos* xxxvj *gr. flan.* (Registre 2376, folio 8).

Il s'agit bien du *noble* qui, d'après l'ordonnance de PHILIPPE le Hardi, devait avoir cours pour 6 sous gros, c'est à dire pour 72 gros, et qui provenait de l'atelier de Malines 1).

En effet, le Franc était compté, à cette époque, pour 52 gros de Flandre. On obtient donc, en multipliant 207 francs par 52, la somme de 10764 gros, et en y ajoutant 36 gros, la somme de 10800 gros, valeur de 100 nobles. Le noble en question valait donc alors 108 gros de Flandre, et en monnaie nouvelle 72 gros; ce qui est exact, car, dans le même compte de JEAN DE COLOGNE il est dit, à propos du noble à 6 sous, qu' il faut compter 2 sous de monnaie nouvelle pour 3 sous de monnaie ancienne 2). Le passage précité fait encore connaître que les maîtres de la monnaie de Malines étaient alors RENIER ou RENAUD GOUDRY 3) et JEAN DE GAND.

Le nom de GOUDRY ou GAUDRY est déjà mentionné par les documents publiés par VICTOR GAILLARD dans son ouvrage sur *les monnaies des Comtes de*

1) Toutes les monnaies qui sortirent de l'atelier de Malines, à cette époque, ont été frappées au seul nom de PHILIPPE le Hardi tandis que les monnaies émises par cet atelier, en vertu de la convention de 1384, étaient aux noms de PHILIPPE et de JEANNE.

2) Je reviendrai sur cette question dans une étude prochaine et j'examinerai en même temps la signification de la livre de payement en Brabant.

3) En écriture du 14e siècle, la lettre *u* ressemble beaucoup à la lettre *n*, de sorte qu'on pourrait lire aussi GONDRY, nom bien connu; mais on a lu généralement GOUDRY; cette dernière lecture est admise par un archiviste très expert que j'ai consulté et c'est pourquoi, j'ai écrit dans cette notice GOUDRY plutôt que GONDRY.

Flandre jusqu' à l'avènement de la Maison de Bourgogne 1). Il résulte de ces documents que GOUDRY fut, avec PIERRE FAITEMAN, maître de la Monnaie de LOUIS DE MALE et qu'il ouvra au château de Gand en 1373, 1374, 1375 et 1376.

Il est nommé REGNAUD DE GAUDERI (on a imprimé par erreur BAUDERI), REGNAUD ou REGNAUT DE GOUDRY.

L'autre maître de la Monnaie de Malines, JEAN DE GAND, avait été précédemment changeur à Bruxelles (wisselere te bruessel).

Il est cité, avec cette qualification, dans les comptes du receveur général de Brabant, RENIER HOLLANT, pour la période de la St Jean 1387 à la St. Jean 1388 2).

Sous le titre de Recette des nouvelles monnaies (*dontfaen vander neuwer munten*), le receveur général déclare que pendant cette année (1387—1388), il a emprunté à JEAN DE GAND, sur la fabrication des nouveaux Anges d'or et en diverses fois, une somme totale de 277 Anges d'or et 4 sous 8 deniers de gros de Flandre 3), somme qui équivaut à 379 Francs, en comptant l'Ange d'or pour 5 sous de gros de Flandre ou 60 gros de cette monnaie et le Franc à 44 gros.

Voici le texte flamand: „*Primo. Es te wetene, dat Reynier voirs. ontleent heeft, binnen den voirs. jare aen janne van Gend opten neuwen guldenen*

1) Consultez cet ouvrage, tome II, pages 196, 198, 199, 200, 201, 203, 205, 206, 207 et 208.

2) *Archiv. gén. du Royaume à Bruxelles, chambre des Comptes*, registre 2373.

3) Registre 2373.

ijnghel in alrehanden partyen dat te gadere compt op cclxxvij *ijngele* iiij *s.* viij *d. gr. vlem., val. den guldenen ijngel gerekent voer* v *s. gr. vlem.....:.* ccclxxix *franken.*

Ce sont les fameux Anges d'or 1) que JEANNE DE BRABANT fit forger à Louvain, par FRANCON VAN BOGAERDEN 2) et qui devaient, en effet, avoir cours

---

1) On sait que l'Ange d'or, inconnu jusqu' alors en nature, a été trouvé à Niel-sur-le-Rupel (arrondissement d'Anvers) et a été reproduit dans la *Revue belge de numismatique*, 1895, p. 411.

2) Dans l'acte de caution (*borchtocht vander munten te loven*) donné le 26 septembre 1387 par ce monnayeur, on voit que son nom s'écrit VRANC VAN BOGAERDEN, c'est à dire FRANCON VAN BOGAERDEN et non pas FRANÇOIS VAN DEN BOGAERDE comme il est dit dans les *Annales de l'académie d'archéologie de Belgique*, Série in 4°, tome I, 2me fascicule, Anvers 1894, p. 167.

D'ailleurs son nom est déjà cité, d'une manière indentique, dans le compte de la Monnaie de Louvain arrêté le 27 février 1382 (V. S.) et publié à la suite de mon étude sur NICOLAS CHAVRE, dans la *Gazette numismatique française*, 1897, pp. 221—225. Bogaerden est un village de l'arrondissement de Bruxelles et VAN BOGAERDEN signifie donc de Bogaerden. Il est vrai que, par corruption, ce nom a été quelquefois écrit VAN DEN BOGAERDE et traduit en mauvais latin par DE POMERIO, du verger.

Puisqu'il est question ici de CHAVRE, je rappelle que j'ai parlé (p. 208), dans la notice en question, d'un voyage entrepris, en 1393, à Lille, relativement aux droits de la duchesse dans les profits de la monnaie de Flandre.

Dans son *Essai sur l'histoire monétaire des comtes de Flandre de la Maison de Bourgogne* (Paris, 1863) L. DESCHAMPS DE PAS cite dans l'inventaire des documents relatifs aux monnaies existant aux archives de la chambre des comptes, à Lille, deux manuscrits qui ont rapport à la même question et que j'ai omis de signaler. Voici l'analyse qu'en donne (appendice, p. XIII) DESCHAMPS DE PAS, mais avec le nom exact de CHAVRE que l'auteur a eu tort d'appeler CHAURE:

1393, 22 février (V. S.) — NICOLAS CHAVRE, conseiller et chambellan de la duchesse de Brabant, reconnaît avoir reçu de BERNARD BOUNOT, (Maître-particulier des Monnaies de Flandre, cité en 1394 (10 mars) en qualité de maître de la Monnaie de Bruges), la somme de huit cents francs d'or, en déduction de plus grande somme que cette princesse lui avait assignée sur la portion qui lui appartient dans les profits de la Monnaie de Flandre. (Original en parchemin, scellé).

1394, 20 novembre à Bruxelles. — La duchesse de Brabant mande aux

pour 5 sols de gros. Ces pièces donnèrent lieu à une réclamation de PHILIPPE le Hardi bien que la duchesse eût le droit de faire frapper des monnaies semblables en vertu d'une convention avec le comte de Flandre.

Pour régler tout ce qui concernait la fabrication de l'Ange d'or, RENIER HOLLANT fit deux voyages à Louvain, l'un au commencement de septembre 1387, l'autre au commencement du mois d'octobre suivant:

Item van den coste die Reynier voirs. dede te lyre (Lierre) vj *in september* lxxxvij ..... *ende opten selven tijt van daer voert te ridene te lovene om der neuwer munten wille vanden guldenen ijngele, ende vanden placken te gadere van tsmaendaegs tot vrindaegs, alse van* v *dagen, ende van dat hi weder gereden was te lovene, om der voirs, munten wille van lyre, doen myn gnadege vrouwe aldair gelegen hadde* ix *in october* lxxxvij (registre 2373).

Dans l'acte de caution donné, le 26 septembre 1387, par FRANCON VAN BOGAERDEN 1), JEAN DE GAND est cité parmi les cautions. Son vrai nom est indiqué: *Jan van Aertsele diemen heet van Ghent* 2). DE GAND (VAN GHENT) était donc son surnom.

---

gens des comptes, à Lille, de faire payer à son féal conseiller et chambellan, NICOLAS CHAVRE, ce qui lui revenait pour la portion qu'elle avait dans les profits de la Monnaie de Flandre. (Original en papier).

1) Voyez une copie de cet acte dans le Carton 63 de la Chambre des Comptes, aux *archives générales du royaume à Bruxelles.*

2) Aerseele, petite commune de l'arrondissement de Thielt, Flandre Occidentale. D'après le troisième compte de RENIER GOETHEERE (de la St. Jean 1393 à la St. Jean 1394) on sait qu'à cette époque JEAN DE GAND était devenu receveur à Lierre (rentmeester van lyere, reg. 2379) Voyez aussi le 4e Compte (reg. 2380).

Une note de JEAN DE COLOGNE (reg. 2376, folio 8) confirme cette particularité:

Item dominus Johannes de Colonia receptor brabantie ponit in memoria quod Johannes dictus de Artchele alias de Gandavo quondam campsor bruxelle habuit clenodia argentea 1) *domine ducisse brabantie....*

Le même registre mentionne, au mois de mai 1391, l'achat à RENIER DE GOUDRY (*erga Reynerum*), maître de la Monnaie de Flandre (*magistrum monete flandrie*), de 23 queues de vin d'Orléans déposé à Damme. Les 4, 7 et 11 mai 1391, le receveur général se rendit à Malines afin de s'entendre avec les maîtres de la Monnaie (*ad loquendum cum magistris monete*) et pour les amener à répondre, comme précédemment, du vin acheté dans cette ville pour compte de JEANNE DE BRABANT et à le payer avec la part des bénéfices de la monnaie revenant à la duchesse. (*Ut velint respondere pro vinis ibidem emptis sicut fecerunt supra partem domine de moneta*), (même registre, folio 45).

Cette requête fut acceptée, puisque le 3e compte de JEAN DE COLOGNE (reg. 2376) mentionne, en août 1391, l'achat de vin, à Malines, par JEAN DE GAND et l'achat de vin, à Damme, par RENAUD (REYNALDUS) DE GOUDRY et JEAN DE GAND. La dépense totale s'éleva à 417 francs et 42 gros de Flandre, somme qui fut imputée sur la recette de la Monnaie.

Enfin, du vin de Bourgogne fut acheté à Damme au même GOUDRY. (En marge, il est écrit GAUDRY).

---

1) Joyaux d'argent; en flamand *kleinood* (bijou, joyau).

Dans les textes, son prénom est donc, l'une fois REYNERUS, l'autre fois REYNALDUS.

Sire RENIER GOETHEERE, qui tient le registre suivant, (du 12 novembre 1391 à la St. Jean 1392), mentionne qu'aucune recette de la Monnaie n'a été faite (*vander munten niet ontfaen*).

En mai 1392, la duchesse achète encore du vin à RENAUD DE GOUDRY *(jegen reynaut de goudry)* qui est qualifié *muntmeester van vlaendren.*

Le 18 mai, elle lui accorde, pour le payer, une délégation sur le bénéfice de la Monnaie (*reynaut heeft brieve van mynre vrouwen van brabant op die munte*) mais comme il n'y avait pas eu de recette, RENAUD ne put se payer (*en waer hi niet betaelt en worde vander munten*).

On sait que le 28 avril de cette même année, PHILIPPE le Hardi permit à la duchesse de frapper, à son gré, monnaie d'or et d'argent, à la condition de n'imiter ni les nobles ni les demi-nobles, ni les doubles gros, ni les gros forgés en Flandre 1); les bénéfices à partager par moitié.

Il est probable que vers cette époque, on cessa de frapper monnaie à Malines car RENIER GOEDEHEERE entreprit, le 8 avril 1392, un voyage à Malines pour conférer avec JEAN DE GAND au sujet de certains frais. Il prit son repas à la Monnaie (*in die munte aldaer*) (Reg. 2377).

En effet, RENAUD GOUDRY quitte bientôt la Monnaie de Malines, puisque nous voyons par les

---

1) J'ai publié ces lettres dans la *Gazette numismatique française*, 1897 p. 231.

documents des Archives de Lille, analysés par DESCHAMPS DE PAS, que le 19 novembre 1392 une commission est donnée à BERNIER, lieutenant de RENAUD DE GOUDRY, maître de la Monnaie de Flandre à Bruges, pour faire forger monnaie en cette ville, en l'absence du maître ordinaire; que d'autre part, le 23 novembre de la même année, le duc de Bourgogne mande aux gens de ses Comptes, à Lille, d'examiner la requête présentée par RENAUD DE GOUDRY, *Ci-devant maître des Monnaies de Malines de Bruges*, à l'effet d'obtenir le paiement de certains frais de voyage 1).

D'ailleurs les lettres (du 26 décembre 1392) de SIMON DE LA FAUCILLE, garde de la Monnaie de Bruges à JEAN DE PACY, maître des comptes à Lille, au sujet des gages des essayeurs et tailleurs de coins, et aussi touchant la Monnaie de Malines, constatent que cette Monnaie est alors fermée 2).

II.

Comme il a été dit ci-dessus, par lettres données à Lille le 28 avril 1392, PHILIPPE le Hardi permit à JEANNE DE BRABANT de frapper, à nouveau, des monnaies en Brabant.

Déjà, en décembre 1391, le receveur général de Brabant, RENIER GOEDEHEERE était allé à Louvain

1) Dans cette lettre, ajoute DESCHAMPS DE PAS, se trouvent divers détails sur la situation, à cette date, des deux Hôtels de monnaies précédents.

RENAUD DE GOUDRY est mentionné, plus tard, comme habitant Paris d'où il expédie du vin à la duchesse.

2) Voyez dans l'inventaire publié par DESCHAMPS DE PAS (p. XII et p. XV) les autres documents où il est parlé de RENAUD GOUDRY. Le dernier est du 1er juillet 1395.

pour examiner s'il y avait moyen d'y rétablir la Monnaie, ce qui prouve qu'alors il devait y avoir des pourparlers, et peut-être même un accord verbal entre le comte de Flandre et JEANNE, pour le rétablissement des ateliers monétaires de la duchesse:

Item xiij *in december* xci *van coste gedaen bi heere reynier goedeheere rentmeester van brabant ende sinen gesinde te loven daer hi gereden was bi bevele mynre gnadigen vrouwen om te versiene (besiene) wes der was der munten toebehoorende.*

Coût des frais de ce voyage: 4 francs et 46 gros de Flandre 1).

Par lettres accordées à Bruxelles le 25 juin 1392, JEANNE donna commission à GISBERT (GHYSBRECHT) VANDEN BIESSEN de Tongres (au sujet de ce nom, voyez DE RAADT, *Sceaux Armoriés des Pays-Bas*, tome I, p. 253), de frapper monnaie. Ce fut d'abord à Vilvorde. On sait qu'il fut question d'y frapper des écus au Saint-Pierre 2) mais, comme il est prouvé par les comptes de VANDEN BIESSEN, ces monnaies d'or ne furent pas fabriquées. Ce n'étaient pas les seules monnaies d'or que l'atelier de Vilvorde devait émettre à cette époqne. La duchesse eut aussi le projet d'y faire forger un florin d'un type tout nouveau en Brabant: il porterait

---

1) *Archives gén. du royaume à Bruxelles, Chambre des Comptes*, registre 2377.

2) Ces doubles écus, dit l'acte, devaient être taillés à $37^1/_2$ au marc *(enen halven yngelssche onder of boven te remedien)*, les écus, au double, donc à 75 au marc.

Chaque marc de Troyes d'or fin devait être payé aux marchands 15 livres de gros de Flandre, c'est à dire 3600 gros de Flandre.

Le seigneuriage sur chaque marc d'or travaillé devait être de 1 écu au Saint Pierre et $^3/_4$ d'écu.

d'un côté la figure de la Vierge et en dessous, un petit écu aux armes de la duchesse 1) et de l'autre côté un Saint Jean. Ces pièces devaient être taillées à $70^1/_8$ au marc de Troyes avec un remède d'un demi esterlin. Pour chaque marc d'or de ces florins les marchands recevraient 70 et $^2/_3$ de ces monnaies. Le seigneuriage serait d'un florin et un quart 2).

Chose curieuse, aucun numismate n'a signalé ce schéma de monnaie dont la réalisation, en métal d'or, aurait occupé une place très en vue dans la série numismatique brabançonne 3).

Cette indication figure cependant, tout au long, dans l'acte de nomination de VANDEN BIESSEN, daté de Bruxelles le 25 juin 1392, mais chose intéressante, dans l'exemplaire que j'ai trouvé parmi les chartes des ducs de Brabant (*archiv. gén. du royaume, à Bruxelles*, n°. 5557) il n'est pas question des écus et des doubles écus au Saint Pierre, comme dans la copie provenant de la Chambre des Comptes (ibid. carton 63) et cette copie est muette au sujet du florin à la Vierge.

Le document classé parmi les Chartes paraît être une minute concernant d'abord l'atelier de Vilvorde et modifié ensuite pour servir à dresser l'acte de

---

1) Voyez dans *l'Essai de classification des monnaies du comté puis duché de Gueldre* par M. TH. M. ROEST, Bruxelles, 1893, p. 67, pl. III, No. 179, une monnaie d'or au type de la Vierge frappée quelques années plus tard par RENAUD IV, duc de Gueldre. (1402—1423).

2) Au 16e siècle, ce type de la Vierge fut commun sur les ducats de Hongrie (et leurs imitations), de Batenbourg, de Reckheim, de Thorn, de Berg, sur les florins de Bâle, de Strasbourg, du Palatinat, de l'Ordre teutonique, de Liége (sous LOUIS DE BOURBON au 15e siècle) etc. etc.

3) Jusqu' à présent il n'y a aucune preuve de la frappe de cette monnaie.

commission ayant trait à Louvain 1). Le scribe ne se sera pas donné la peine d'écrire un acte nouveau; il était plus facile d'utiliser l'ancien, de biffer tout ce qui était relatif à Vilvorde et d'y substituer les prescriptions destinées à Louvain.

En effet, entre autres choses, on a raturé Vilvorde pour inscrire au-dessus Louvain. Au lieu de „*op deen zide mit ene beelde van onser vrouwen mit enen scildeken beneden, verwapent mit onser wapenen ende op dander zide, mit enen beelde van Sinte Janne*, on a écrit: *op deen zide mit ene toren beneden verwapent mit onser wapenen ende op dander zide mit enen cruce, die gelden sal negenendevijftich groot vlemsch* (*ende sal Ghijsbrecht sniden enentsestich op de troeyssche marc*).

C'est bien la Tour d'or qui fut frappée ensuite à Louvain et qui valait alors 59 gros de Flandre (4 sous 11 d. gros) et non pas 50 gros de Flandre comme il est dit dans les *Annales de l'académie d'Archéologie de Belgique* (série in 4°, tome I, 2e fascicule, Anvers 1894, p. 171).

On sait que VANDEN BIESSEN frappa à Vilvorde des doubles, des simples et des demi-labbayes, à 5 deniers et 4 grains argent le Roi (*Ende selen de voirs. penningen houden int loey vijf penninge, ende vier greyn Coningszilvers*), d'une valeur de 8, de 4 et de 2 esterlins, c'est à dire de 2 gros et $^2/_3$, d'un gros et $^1/_3$, et de $^2/_3$ d'un gros de Flandre.

Il frappa ensuite les mêmes pièces à Louvain

1) VANDEN BIESSEN monnaya successivement dans ces deux ateliers. L'acte de commission concernant Louvain est daté de Bruxelles le 22 juillet 1393.

mais leur aloi n'était plus que de 5 deniers argent le Roi. En effet, les mots *ende vier greyn* sont biffés dans l'acte modifié pour servir à l'atelier de Louvain.

Ce n'était pas la première fois qu'il était question de cette monnaie en Brabant. D'après les comptes de NICOLAS CHAVRE que j'ai publiés dans la *Gazette numismatique française*, 1897, pp. 126—127, on sait que ce monétaire frappa des labbayes, pour 2690 marcs, du 1 janvier 1383 au 8 mars suivant (n. s.). Ces labbayes étaient probablement d'un autre type que les pièces subséquentes de ce nom. Quant à leur valeur, j'espère pouvoir la déterminer exactement par de nouvelles recherches dans les documents de cette époque. Jusqu'à maintenant on ne connaît rien de certain au sujet des labbayes frappées par CHAVRE. Déjà, dans le compte du receveur général RENIER HOLLANT, allant de la St. Jean 1385 à la St. Jean 1386, il est mentionné que 30 lobbayes ou labbayes valent un franc (reg. 2371). Or le franc étant à 40 gros de Flandre, une labbaye valait alors 40 : 30 = $1^1/_3$ gros de Flandre ou 4 esterlins.

Dans son compte précédent (de la St. Jean 1384 à la St. Jean 1385), RENIER HOLLAND dit que 812 labbayes valent 40 moutons d'or et $2^1/_2$ gros de Flandre (reg. 2370). Le mouton étant à 27 gros de Flandre, les 812 labbayes valent donc $1082^1/_2$ gros de Flandre, ce qui fixe la labbaye à $1^1/_3$ gros de Flandre.

Quelles sont ces pièces qu'on appelle labbayes en 1384—85? Mais évidemment les gros frappés

en vertu de la convention du 16 juillet 1384 faite entre PHILIPPE le Hardi et JEANNE DE BRABANT.

Ils sont d'ailleurs du même type que ceux de VANDEN BIESSEN.

L'acte stipule formellement: „*et vauldra le franc de france trente des gros dessus dis*"; ce qui est entièrement conforme à la mention du registre 2371 rapportée plus haut.

A remarquer que les comptes ne parlent pas de doubles labbayes, ce qui tend à confirmer qu' il n'a pas été frappé de doubles gros.

Les pièces connues sont donc des labbayes et des demi-labbayes.

L'aloi de ces monnaies a été amoindri par JEANNE puisque de 6 deniers argent le Roi, d'après la convention avec PHILIPPE le Hardi, il tombe à 5 deniers et 4 grains chez les pièces forgées par VAN DEN BIESSEN, à Vilvorde, et à 5 deniers chez les pièces frappées ensuite par le même monnayeur, à Louvain; mais il est curieux de constater que, malgré cet amoindrissement d'aloi, la labbaye est évaluée, aux deux époques, au même prix de $1^1/_3$ gros de Flandre 1). Dans son deuxième compte, (de la St. Jean 1392 à la St. Jean 1393), RENIER GOETHEERE déclare avoir reçu de GISBERT VAN DEN BIESSEN, maître monnayeur du Brabant (*muntmeester van brabant*), en diverses fois, et depuis le 3 décembre 1392 jusqu' à la Saint Jean 1393, la somme de 163 livres 13 sous $9^1/_2$ d de payement (reg. 2378).

Il est question dans le même compte du nouveau

1) J'examinerai plus longuement cette question quand je publierai la suite de mon travail „*Les monnaies dans les chartes de Brabant.*"

gros de la monnaie de Vilvorde de la valeur de 4 esterlins (*enen nuwen groten der munten van vilvoirden van* iiij *yng.*) C'est la labbaye à 4 esterlins dont il a été parlé ci-dessus 1).

On lit, dans ce compte, que 132 livres 13 sous 9 1/2 de ces gros (labbayes) de Vilvorde valent 176 livres 18 sous 5 deniers de gros de Flandre, c'est à dire que 31845 1/2 de ces labbayes équivalent à 42461 gros de Flandre et cette équivalence est bien exacte puisque les labbayes étaient comptées comme gros de 4 esterlins tandisque les gros de Flandre étaient de 3 esterlins; en effet $31845\frac{1}{2} \times 4 =$ 127382 esterlins et $42461 \times 3 = 127383$ esterlins; chiffres concordants à une unité près.

Le troisième compte de RENIER GOETHEERE (reg. 2379) renferme l'indication d'une recette de nouveaux gros de quatre esterlins faite des mains de VANDEN BIESSEN, entre la St. Jean 1393 et le 22 avril 1394. Ce monnayeur avait, à cette époque, transporté son atelier à Louvain; il s'agit donc de labbayes frappées dans cette ville. *Primo* xxvij *in juli* xciij *van coste gedaen biden Rentmeester van brabant* (RENIER GOETHEERE) *mit sinen gesinde, te loven,, om te spreken mitten stat aldaer, vander munten, die van vilvoerden aldaer geleeght was,* (reg. 2379).

Le compte de VANDEN BIESSEN fut clos à Louvain, le 21 mai 1394 2). Avec le consentement de la duchesse, il avait transporté tous ses droits et

1 A remarquer que les comptes n'appellent jamais ces pièces *Roosebekers.*

2) Voyez le texte de ce compte publié par CH. PIOT, dans la *Revue de la numismatique belge*, 1846, tome II, pp. 142-146.

obligations au sujet de la Monnaie de Brabant à BARTHÉLEMY fils de THOMAS DE FLORENCE 1). JEANNE

L'examen de ce compte dura quatre jours, du 18 au 21 mai, comme il résulte de la note suivante du registre 2379 :

Item van coste gedaen te loven, biden Rentmeester van brabant, mit sinen gesinde ende bi heeren Janne vanden grave. te rekeningen van der munten van brabant, alse van vilvoerden ende van loven opten xviij^ten dach, den xix^ten, den xx^ten ende den xxj^ten dagen van meye xciiij, der bi waren heere peter adoerne ontfenger van vlaenderen ende symoen van der sueclen, wardayn van vlaendren, van tsertogenwegen van bourgn^e ende biden assaye der stede rade van loven ende van bruessel.

En octobre 1393, le 2 et le 3, le receveur général séjourna aussi à Louvain pour fermer, à la Monnaie, en présence du Magistrat de Louvain et de Bruxelles et du drossard de Brabant, les boîtes où furent mises les pièces d'essai d'or et d'argent et l'étalon du marc de Troyes. Ces pièces qu'on appelait *deniers de boîte* devaient servir dans la suite à vérifier la qualité des espèces fabriquées,

Voici le texte : *Item van coste gedaen te loven biden rentmeester van brabant, opten anderen, ende den derden dach van October xciij. dair die stede van loven ende van bruessel, ende die drossaert van brabant waren vergadert, in die munte, om der slotele wille van der bussen dair men dassay in werpen soude van der goude ende van der silver ende die troyssche marc, dair inne te slutene.* (reg. 2379).

Cette opération concernait la gestion de GISBERT VANDEN BIESSEN et très probablement se rapporte aux pièces qu' il frappa à Louvain après le 22 juillet 1393.

1) Voyez ce que j'ai dit de ce monnayeur dans la *Gazette numismatique française*, 1897, p. 190 où j'ai rappelé la légende de son sceau :

S. BERTHOLOMEI FILII THOME DE FLORENCIA.

Voyez DE RAADT *Sceaux Armoriés des Pays-Bas etc.* tome IV, page 40, où l'auteur décrit les armoiries de ce monétaire.

BARTHÉLEMY fils de feu THOMAS DE FLORENCE avait naguère (avant 1401) reçu en fief de PHILIPPE le Hardi la terre et seigneurie de Gestel près de Berlaer, dans le territoire de Malines. avec haute, moyenne et basse justice. De ce chef, BARTHÉLEMY devait payer au comte une rente annuelle et perpétuelle de 50 nobles d'or de Flandre. Pour sûreté de cette rente, BARTHÉLEMY donna ensuite hypothèque au duc sur cette terre et sur sa maison de Durendale sise en la ville de Malines, (un fief qu' il tient du Duc situé dans les murs de la ville de Malines, près la porte de Bruxelles et les fossés, dans la rue appelée la manse d'or.)

Arch. gén. de royaume à Bruxelles, Chartes de Brabant, 24 et 28 décembre 1401. nos 7495 et 7577.

DE BRABANT donna pleine quittance à VANDEN BIESSEN et BARTHÉLEMY s'engagea de répondre vis-à-vis la duchesse et au nom de VANDEN BIESSEN de tous comptes, de toute la charge de l'essayage, et de tous manquements quelconques relatifs à la Monnaie, en un mot, de satisfaire pleinement et sans fraude à toutes les obligations de son prédécesseur.

Cet acte écrit, à Bruxelles, le 24 avril 1394 et scellé du sceau (en partie brisé) de BARTHÉLEMY porte le numéro 5600 dans la collection des *Chartes des ducs de Brabant* conservée aux archives générales du royaume, à Bruxelles, où j'ai eu la chance de le découvrir.

Voici le texte de cet acte inédit:

Cont si allen luden, dat want bi accorde, ende consente, eenre hoger ende seer mogender, mijnre genediger vrouwen der hertoghinnen van luccemburg van brabant ende van lymburg, tusschen enen eersamen wisen knape, Ghijsbrecht vanden biessen, lestwesenen muntmeester in brabant was, ende mi Bertel thomas gededingt is, also vore, als mi de selve Ghijsbrecht, de voirs. munte overgegeven heeft, ende die aenweerdt hebbe, ende van allen zaken der munten enichsins aenruerende, gansselic in sijn stat gegaen ben. So eest dat Ic Bertelt voirs. gans betruwen te Ghijsbrecht uut dragende, ende om dat mijn genedige vrouwe voirs. desen overmids tot mijnre oetmoediger beden, den selven Ghijsbrecht quitancie van allen hier op heeft gegeven, gheloeft hebbe mijnre genediger vrouwen voirs. ende gelove in goeden trouwen, voir Ghijsbrecht voirs. allen

last ende commer van assayeren, van rekeningen te doin ende van allen anderen gebreken der munten aenruerende, die de voirs. Ghijsbrecht billic te verantwerden stonden, te verantwerden, ende voir hem van allen gansselic te voldoin. also dair toe behoiren sal, allen argelist uutgescheiden.

In orconden des briefs dair ic Bertel voirs. minen propren zegel aen gehangen hebbe, gescriven te bruessel vierentwintich dage in aprille Int Jair ons heren MCCC *ende vierentnegentich.* (Sceau de BARTHÉLEMY, en partie brisé; on y lit encore le mot FLORENCIA). Le troisième compte de RENIER GOETHEERE (reg. 2379) constate cette succession, et la frappe de tours d'or, à Louvain:

„*Item van Bertelen thomas, na Ghijsbrecht muntmeester van brabant, tusschen* xiiij *in meye* xciiij *ende Sinte Jansmisse* xciiij ..... cccccIxviij *gulden toren*".

A remarquer que BARTHÉLEMY porte le même titre que celui de GISBERT: maître monnayeur de Brabant.

D'après une note trouvée dans le carton 65 de la Chambre des Comptes, c'est le 22 avril 1394 que BARTHÉLEMY fut nommé monnayeur: ..... *te heffene aen bertel thomaes} die muntmeester worden was* xxij *in aprille* xciiij et c'est le 19 avril de la même année que GISBERT VAN DEN BIESSEN cessa de monnayer: .... *alse dat, die sleyschat comen soude van al dat hi gewracht hadde te vilvorden ende te loven in goude ende in zilveren tot* XIX *in aprille* xciiij *paeschdach op.*

BARTHÉLEMY THOMAS cessa de monnayer le 28

janvier 1394 (1395 n. s.) et quitta la Monnaie parce que le monnayage était devenu impossible à cause de la hausse considérable du numéraire 1). Ses fonctions ne durèrent donc guère plus de neuf mois:

Primo, van berthel thomaes muntmeester van brabant in alrehanden particulen tusschen xviij *in juli* xciiij *ende den* xxviij*ten dach van Januari* xciiij *doen bertel die munte liet, ende niet meer ghemunten en const midts dat tgelt soe op liep, daer die somme te gader af compt, gelycmen vinden mach in bertels rekeninghe op* ccccIxix *toren ende* xlj *gr. vlem.* A son départ, il réclama à la duchesse 105 livres 15 sous de gros (monnaie forte) qu' il avait avancés, à la décharge de celle-ci, à VANDEN BIESSEN lors de la fin de la gestion de ce monétaire (reg. 2380).

Il demanda encore le remboursement d'un marc d'or et d'un marc d'argent employés à la fabrication des deniers-forts ou pieds-forts distribués aux vérificateurs du compte final de VANDEN BIESSEN 2). D'après une note de ce compte c' était la coutume de donner ces pièces aux vérificateurs (*also ghewoenlec es*). La valeur de ces quantités d'or et d'argent était de 12 livres 6 sous 3 deniers de gros (monnaie forte): *Ende noch een marc gouts*

1) D'après DESCHAMPS DE PAS (*Essai sur l'histoire monétaire des comtes de Flandre de la maison de Bourgogne*, 1863, pp. 22 et 24) BARTHÉLEMY, devint maître particulier de la Monnaie de Bruges le 16 juin 1395. Le 22 mai 1400, le duc accorda à BARTHÉLEMY, maître particulier de la Monnaie de Bruges, deux cents nobles pour chacune des deux années qu'il consentit à reprendre cette Monnaie à cause des pertes qu'il pouvait éprouver. Déjà le 2 novembre précédent le duc avait prescrit d'accorder un délai audit maître pour rendre ses comptes (ibidem.)

2) Voyez *Revue de la numismatique belge*, 1846, tome II, p. 146.

ende een marc silvers te dicken penninghen diemen gaf ter rekeninghen, valent xij *lb.* vj *s.* iij *d. g. fors.*

Avec d'autres dettes, la duchesse lui devait, à la fin de sa gestion, la somme de 134 livres 2 sous 6 deniers 3 esterlins de gros (monnaie forte); (reg. 2380); (voir encore le compte de BARTHÉLEMY, compte en rouleau n°. 2504 4°, arch. gén. du royaume). Le receveur général RENIER GOETHEERE passa à Louvain les journées des 27, 28 et 29 janvier 1394 (1395 n. s.), afin d'assister à l'essai des monnaies fait pour les villes de Louvain et de Bruxelles (*te loven dassay vander munten te doen voer die stede van loven ende van bruessel).* On voit que ces villes tenaient à faire vérifier soigneusement l'aloi des pièces frappées par BARTHÉLEMY et semblaient se défier des monnaies de la duchesse (reg. 2380).

Le compte de BARTHÉLEMY est conservé aux archives générales du Royaume, à Bruxelles 1). Il va du 15 mai 1394 au 28 janvier suivant 2). Ce compte a été très sommairement et quelquefois mal interprété 3). Il importe donc, dans l'intérêt de la science, de l'analyser minutieusement.

D'abord, est faite la constatation que les boîtes de l'essai de l'or contenaient 36 tours d'or, une de ces pièces ayant été réservée sur chaque quantité

---

1) Chambre des Comptes. Comptes en rouleau, No. 2504$^{4°}$ (et non pas 2504bis comme il est dit dans les *Annales de l'académie d'archéologie de Belgique* série in 4e, t. I, 2e fasc., 1894, p, 172, le compte portant ce numéro étant des années 1384-86 se rapporte à la convention du 16 juillet 1384 entre PHILIPPE le Hardi et JEANNE.

2) Et non pas du 25 mai, comme il est imprimé dans les *Annales de l'académie d'archéologie de Belgique*, ibidem.

3) Voyez *Annales de l'académie d'archéologie de Belgique*, ibidem.

de 10 marcs d'œuvre, de sorte que ces 36 tours d'or représentent 360 marcs d'or ouvrés.

Dans les boîtes concernant l'argent se trouvaient 1012 doubles deniers (*dobbel penninghe*), équivalant à 2 deniers simples (ij *ynckel voir enen dobbelen penninc ghetelt*), un de ces doubles deniers mis en boîte pour chaque portion de 20 marcs d'œuvre, de sorte que ces 1012 doubles deniers représentent 1012 x 20 = 20240 marcs d'argent ouvrés.

Donc il ne s'agit pas de la transformation de ces 20240 marcs d'œuvre *en diverses monnaies d'argent*, comme il est dit dans les *Annales de l'académie d'archéologie de Belgique* 1) mais de leur transformation en *doubles deniers*. Quelles étaient ces pièces?

Comme BARTHÉLEMY THOMAS a continué à Louvain la fabrication de VANDEN BIESSEN, il est permis de croire que ces doubles deniers étaient des *doubles labbayes*, intitulées dans les comptes de VANDEN BIESSEN *doubles gros* de 8 esterlins, valant *deux simples gros* de 4 esterlins; si d'autre part, ces doubles gros avaient été taillés, comme sous VANDEN BIESSEN, à raison de 60 au marc, il se ferait que BARTHÉLEMY aurait frappé à Louvain 1, 214, 400 de ces pièces.

Quoi qu'il en soit, il est certain que ces 20240 marcs d'argent n'ont été transformés qu'en une seule sorte de monnaie (*dobbel penninghe*). L'essai de l'or et de l'argent fut trouvé exact quant au poids, à l'aloi et à la taille.

Le compte constate ensuite que du 15 mai au

1) Ibidem.

6 juin 1394, on avait ouvré 48 marcs d'or et que pour chaque marc la duchesse avait reçu, comme seigneuriage, 37½ gros (monnaie forte), soit au total 7 livres 10 s. gros; que du 6 juin 1394 au 28 janvier 1395 (n. s.) on avait ouvré 312 marcs d'or mais que la duchesse dût s'entendre avec son monnayeur au sujet du seigneuriage et se contenter d'un droit de 2 sous ou 24 gros (monnaie forte) par marc d'œuvre, car on payait l'or plus cher en autre monnaie 1), (*... voir haeren sleytscat, gelijc metten meester overdraghen was want men in anderen munten meer gaf om gout danmen gedaen hadde*). Ce seigneuriage s'élevait donc au total de 31 livres 4 sous gros (monnaie forte) et pour tout l'or monnayé depuis le 15 mai à 38 livres 14 sous.

Il est vraisemblable que BARTHÉLEMY tailla, comme son prédécesseur, 61 tours d'or au marc; si cette supposition est exacte, il doit avoir frappé, pendant ce temps, 21960 tours d'or (360 × 61), mais le compte de BARTHÉLEMY n'indique pas la taille.

Pour l'argent, le compte indique la mise en œuvre de 3059 marcs d'argent, depuis le 15 mai jusqu'au 5 juin 1394, pour lesquels le seigneuriage s'éleva à 38 livres 4 sous 9 d. gr. (monnaie forte) à raison de 3 gros par marc d'œuvre. Du 5 juin 1394 au 28 janvier 1395 (n. s.) on ouvra 17181 marcs d'argent. Ici encore, un arrangement fut fait entre la duchesse et son monnayeur pour réduire le seigneuriage à 2½ gros par marc d'œuvre parce qu'on payait plus, comme billon, les autres monnaies

1) On a vu plus haut que c'est pour ce motif que BARTHÉLEMY résigna son office.

d'argent (*gelijc metten meester overdraghen was wantmen in anderen munten meer gaf om bulioen danmen gedaen hadde*). Le total du seigneuriage était donc de 178 livres 19 sous 4½ gros (monnaie forte).

Ces deux chapitres mentionnent donc la mise en œuvre de 20240 marcs d'argent (3059 + 17181), nombre de marcs correspondant exactement à la quantité d'argent employée à forger les pièces doubles (*dobbel penninghe*) dont il est question relativement à l'essai des monnaies fabriquées par BARTHÉLEMY. Durant la même période (du 5 juin 1394 au 28 janvier 1395), 171 marcs d'argent servirent à frapper des esterlins et la duchesse reçut pour seigneuriage 9 esterlins par marc, soit en tout 32 sous 3 esterlins gr. (monnaie forte); ce qui prouve qu'il s'agit bien de gros de 4 esterlins 1) et que les pièces d'un esterlin dont il est ici question sont probablement des quarts de gros ou de labbaye. Si BARTHÉLEMY a, comme son prédécesseur, taillé 336 esterlins au marc, ce qui est bien possible, on peut dire qu'il a frappé 57456 de ces pièces (171 × 336) mais il faut cependant faire remarquer que son compte est muet en ce qui concerne cette taille 2).

---

1) En effet 171 × 9 = 1539 esterlins = 32 sous 3 esterlins ou 384 gros et 3 esterlins; donc 1539−3 ou 1536 esterlins = 384 gros; donc 1 gros = 1536 : 384 ou 4 esterlins. Le total du compte de BARTHÉLEMY dit d'ailleurs expressément que ce sont des gros de 4 esterlins.

2) Les demi-labbayes de 2 esterlins étant, d'après le compte de VANDEN BIESSEN, taillées 240 au marc, il semblerait que le quart de labbaye d'un esterlin aurait dû être taillé en nombre double c'est à dire à 480 au marc mais il faut tenir compte de l'aloi qui est seulement de 3 deniers 15 grains argent le Roi pour les esterlins tandis qu'il est de 5 deniers argent le Roi pour les demi-labbayes, ce qui compense la différence entre la taille de 336 et celle de 480.

Le seigneuriage de tout l'argent s'élevait donc à 218 livres 16 sous 2 d. gr. et 1 esterlin (monnaie forte) et, de l'or avec l'argent, à 257 livres 10 sous 2 d. gr. et 1 esterlin. Les fonctionnaires de la Monnaie furent les mêmes sous BARTHÉLEMY que sous VANDEN BIESSEN:

PIERRE DE NETHEN (*van nethenen*), garde de la Monnaie (*wardeyn vander munten*); son salaire annuel était de cent tours d'or valant 18 livres 8 sous 9 d. g. forts 1);

GUILLAUME VANDEN BERGHE, (cité déjà comme essayeur sous NICOLAS CHAVRE), essayeur (*den assayeerder*) dont le salaire annuel était de 36 tours d'or valant 6 livres, 12 sous et 9 deniers gros forts; et HENRI VAN EYCKE, tailleur des coins (*den ysersnider*) qui recevait un salaire annuel de 2 livres de vieux gros valant 5 livres 11 sous de gros forts 2).

En outre, BARTHÉLEMY eut à payer à la femme MARGUERITE VANDEN (ou VAN DER) CALSTEREN 20 florins de hollande valant 50 sous gros (monnaie forte) pour la location d'une maison contiguë à la Monnaie, depuis la St. Jean 1394 jusqu'à la St. JEAN 1395 3).

---

1) Nethen est une commune de l'arrondissement de Nivelles (Brabant) située entre Wavre et Louvain.

La somme de 18 livres 8 sous 9 deniers gros ou 4425 gros est comptée en gros de Vilvorde à 4 esterlins (voyez à ce sujet le reg. 2379 des recettes générales de Brabant) de sorte que la tour d'or valait alors $44\frac{1}{4}$ de ces gros. D'autre part, une tour d'or valait à cette époque (1393-94) 59 gros de Flandre à 3 esterlins, ce qui est parfaitement exact, en effet $44\frac{1}{4} \times 4 = 59 \times 3 = 177$ esterlins. Je reviendrai sur cette question quand j'examinerai le cours des monnaies en Brabant sous JEANNE.

2) Donc 480 vieux gros = 1332 gros à 4 esterlins de Vilvorde.

Un vieux gros = 1332 : 480 = $2\frac{3}{4}$ (exactement $2\frac{31}{40}$) gros de Vilvorde.

3) Cette maison était déjà louée par VANDEN BIESSEN (voir le compte de ce monnayeur)

Il compte encore les dépenses faites à Anvers 1) par le seigneur CHARLES VAN IMMERSELE 2); HENRI, le clerc du receveur général de Brabant, et lui-même, envoyés dans cette ville par JEANNE DE BRABANT près des conseillers du duc de Bourgogne pour conférer avec eux au sujet des monnayes de la duchesse qu'ils prétendaient interdire (*mids dat sij mijnre vrouwen gelt achter setten wouden*).

Dans le même but (*mids dat sij mijnre vrouwen gelt nedersetten* 3) *wouden*) le 14 décembre 1394, le seigneur de la GRUYTHUUSE 4), (*vanden Gruythuyse*) et le receveur général de Brabant furent envoyés

---

Le florin de Hollande valait donc alors 30 gros de Vilvorde à 4 esterlins et 40 gros de Flandre à 3 esterlins.

Voyez DE RAADT, loco citato tome II, p. 170. GUILLAUME VAN CALSTEREN (DE CALSTRIS) est cité comme échevin de Louvain en 1259.

1) Le marquisat d'Anvers appartenait alors au duc de Bourgogne PHILIPPE le Hardi, neveu par alliance de JEANNE DE BRABANT. Dans le registre 2392 du receveur général de Brabant ce droit est expliqué ainsi: *om dat de stad van Andwerpen met haren toebehoorten Lodewike* (LOUIS DE MALE) *den greve van vlaendren, met mer vrouwen van vlaendren zinen wive dochter van brabant* (sa femme fille de JEAN III de Brabant) *ervelike overghegheven was inder manieren dat in dien tiden overdragen was, over haer huwegoed ende verstervenisse van vader ende van moedere.*

2) CHARLES VAN YMMERSSELE, chevalier, seigneur de Ter Hameyden près Gestel, conseiller de la duchesse de Brabant, 1391. Ses amoiries: trois fleurs de lis, au pied coupé, la première chargée d'une étoile brochante. Voyez DE RAADT, ouvrage cité, tome II, p. 135 et du même, *Notice sur Itegem et ses seigneurs*, Malines, 1894.

3) Cette expression rappelle un passage de *l'Histoire de Nismes* par MÉNARD (t. III, preuves, p. 3, col. 1) où il est dit que monseigneur DU PUY, lieutenant en Languedoc, avait par ses lettres patentes fait décrier et abattre les petits blancs d'Allemagne. (voyez *Documents d'histoire monétaire* publiés par MAURICE PROU, Paris, 1901, p. 35, note 3 (extrait de la *Revue française de numismatique* 1896 à 1898).

4) JEAN VAN AA, chevalier, sire de Grimberghe et de Gruythuse, conseiller de la duchesse de Brabant (1392). Voyez DE RAADT, ouvrage cité, tome I, p. 157.

à Malines par la duchesse afin de s'entendre avec le Magistrat de cette ville 1)

On voit quel succès avait le numéraire de JEANNE DE BRABANT, puisque ses monnaies émises à cette époque n'obtenaient pas même grâce dans les Etats de son neveu (voyez aussi reg. 2380).

III

De la St. Jean à la Noël 1395, le receveur général de Brabant, RENIER GOETHEERE eut à poursuivre la femme BLANCKARTS de Louvain et ses enfants, monnayeurs, du chef d'avoir apporté dans cette ville des nouvelles monnaies de l'évêque de Liége (JEAN DE BAVIÈRE, évêque de 1389 à 1418) et de les avoir dépensées comme (ou parmi les) monnaies de la duchesse de Brabant.

Le receveur les assigna devant les échevins de Louvain, car ils étaient bourgeois de cette ville; mais avant que le jugement fut prononcé, il les admit à composition moyennant la somme de 80 tours d'or (valant alors 64 gros de Flandre pièce) ou 85 francs et 20 gros de Flandre.

On voit que la pénalité devait être sévère car 80 tours constituaient, à cette époque, une grosse somme.

Environ deux siècles plus tard, dans sa *Practique judiciaire es causes criminelles* (Anvers, 1564)

---

1) En 1333, LOUIS DE CRÉCY, père de LOUIS DE MALE, avait acquis de l'évêque de Liége la seigneurie de Malines. Après avoir été cédée à JEAN III de Brabant, LOUIS DE MALE reprit cette seigneurie parce que le prix de la cession n'avait pas été payé. C'est ainsi que Malines revint à PHILIPPE le Hardi.

Messire JOSSE DE DAMHOUDERE distingue cinq manières de commettre le crime de fausse monnaie:

Sous le numéro cinq, il parle de ceux qui achètent fausse monnaie et l'apportent entre le peuple. Ils devaient être punis extraordinairement à la discrétion du juge.

Mais dans le cas cité ci-dessus, il s'agissait évidemment d'un fait moins grave puisqu'il n'y avait pas falsification de monnaie mais mise en circulation de monnaies défendues 1).

Les changeurs étaient établis pour recevoir ces monnaies dont la circulation était défendue et d'après un placard du commencement du 17e siècle, ils devaient cisailler ces pièces et les envoyer à la Monnaie sous peine de confiscation de ces pièces et d'une amende allant au quadruple de leur valeur 2).

Il est probable que les changeurs avaient une

---

1) C'était *billonner*, Ce crime se commettait, entre autres, quand on trafiquait des monnaies étrangères et décriées et qu'on leur donnait cours dans le Royaume et on appelait *billonneur* celui qui se livrait à ce trafic.

La qualification de *billon* était donnée non seulement aux monnaies trop légères ou d'un aloi insuffisant mais encore à toutes sortes de monnaies décriées à quelque titre que ce soit. Envoyer la monnaie au *billon*, ordonner qu'elle sera mise au feu pour *billon* signifie que la monnaie étant décriée et n'ayant pas cours, elle sera fondue et le métal remis sous les coins pour en fabriquer de nouvelles espèces (*Traité des monoyes* de JEAN BOIZARD, Paris, 1692.)

2) Donné à Bruxelles le 14 avril 1612, Une ordonnance du 18 mars 1633 défend de présenter, de dépenser ou de recevoir les monnaies décriées sous peine de confiscation de ces pièces ou d'une amende équivalente à leur valeur outre le payement de sommes proportionnées à la gravité du fait. (*Ordonnantie des Coninghs op het generael reglement van sijne munte*, chap V. T'Antwerpen, bij HIERONYMUS VERDUSSEN, 1633.)

mission analogue au 14e siècle 1). Quoi qu'il en soit, voici le texte flamand qui relate les poursuites contre la femme BLANCKARTS et ses enfants:

Ontfaen van alrehande particulen.

Primo vander Joffr. blanckarts van lovene ende van haeren kinderen munters die ghecalengiert waren, midts dat sij van sbisscops van ludicke nuwen gelde te loven bracht hadden, ende dat onder mijnre vrouwen gelt uutghaven, des hen die rentmeester aen sprac te loven, inden rechte voir scepene, want sij poerters waren, soe dat die rentmeester nae dat hi verstoent dat tfonnisse gelopen soude hebben, lietse poentinghe maken om lxxx *torren val.* lxxxv *francken* xx *gr. vlem.*

IV

Comme il a été dit ci-dessus, BARTHÉLEMY cessa de monnayer à Louvain le 28 janvier 1395. Ses fonctions demeurèrent quelque temps vacantes, puisque dans l'intervalle entre la St. Jean 1395 et la Noël suivante, le receveur général de Brabant, RENIER GOETHEERE, se rendit à Louvain pour parler de la Monnaie avec le Magistrat de cette ville afin qu' AMAURY BOETE 2) et GISBERT VANDEN BIESSEN redevinssent maîtres de la Monnaie:

1) Il résulte en effet d'un mémoire de représentations adressées au duc de Bourgogne, que ceux de Louvain avaient défendu aux changeurs de Brabant d'apporter des matières (billon d'or et d'argent) à la Monnaie de Malines où le travail avait commencé à partir du 9 Septembre 1384.

2) LOUIS VAN BOUCHOUT, bouteiller de la duchesse de Brabant donne quittance à ANTOINE DE BOURGOGNE d'une somme de mille francs en sa qualité d'héritier d'AMAURY BOETE, dont il avait épousé la fille. (3 mars 1406). *Arch. gén. du royaume, à Bruxelles. chartes de Brabant,* No. 7483.

Dits coste van uutridene srentmeester van brabant met sinen ghesinde. Item ghereden tot lovenen binnen desen halven jaer vj *wernen omme vele saken . . . . . ende oec te sprekene vander munten metten stat, ende amelric boeten ende ghysbrecht vanden biessen muntmeesters weder te werden . . . .* (reg. 2381).

Il s'agissait donc de continuer l'atelier de Louvain délaissé par BARTHÉLEMY. L'accord ne put sans doute être établi avec AMAURY BOETE puisque son nom ne figure plus, comme monnayeur, dans les recettes subséquentes. Il n' en fut pas de même pour GISBERT VANDEN BIESSEN car le compte suivant de RENIER GOETHEERE (de la Noël 1395 à la St. Jean 1396, registre 2382) mentionne, le 20 janvier 1396, une recette de 200 francs provenant de GISBERT VANDEN BIESSEN, maître monnayeur de Brabant:

Ontfaen vander munten.

Primo van Ghijsbrecht vanden biessen muntmeester van brabant xx *in Januari* xcv . . . . . ij^{c} *francken.*

C'est donc une erreur de dire que VANDEN BIESSEN monnaya encore jusqu'au 20 janvier 1396 *dans un atelier non désigné* 1).

L'atelier est suffisamment indiqué; c'est celui de Louvain. Quant à la date exacte à laquelle VANDEN BIESSEN cessa de monnayer, les textes jusqu' ici connus ne la mentionnent pas. Il faudrait retrouver les comptes afférents à cette campagne monétaire.

---

1) *Annales de l'académie d'archéologie de Belgique*, Série in 4°, tome I, 2e fascicule, 1894, p. 172.

Ce qui est certain c'est que la duchesse n'eut pas à se louer de cette nouvelle tentative de monnayer à Louvain puisqu'elle devait, à la fin de ce monnayage, une somme de 272 francs à VANDEN BIESSEN, dette pour laquelle celui-ci reçut une reconnaissance écrite lui permettant de conserver en gage les aiguilles (les touchaux) et les touches 1) jusqu' à payement complet.

1) Voici comment BOIZARD (*Traité des Monoyes*, Paris, 1692) s'exprime à ce sujet:

„A l'égard des essays d'or on se servoit de pierre de touche, et de petits morceaux d'or de différents titres éprouvés, qu'on appelloit *touchaux*; qui étoient en manière de ferets d'éguillettes assez plats, sur chacun desquels le titre étoit marqué. On frottoit l'espèce ou autre matière d'or sur la pierre de touche; on y frottoit aussi les *touchaux* que l'on croyoit les plus approchans du titre de l'espèce, et comme le titre de chaque *touchau* y étoit marqué, on jugeoit ainsi à peu près du titre de l'or, par celuy du *touchau* qui en approchoit le plus".

Dans un texte (sans date) relatif à certaines contestations par rapport aux frais et aux bénéfices communs du monnayage de JEANNE DE BRABANT et de PHILIPPE le Hardi, ces ustensiles sont ainsi mentionnés:

„Item samble a consel de madame (la duchesse de Brabant) quon devroit faire touchier *la verge d'or* des nobles que les maistres ont ouvre pour savoir sil ont ouvret plus bas que leur commission sextent". Plus loin on parle *d'une piece de le touche dor pour faire touchier (Chambre des comptes, carton* 65 *arch. gén. du royaume à Bruxelles.*)

L'aiguille est donc nommée ici la verge.

Dans le carton 63 de la chambre des comptes (ibidem), un texte s'exprime ainsi:

„ . . . . *ende men sal maken eene naelde van franx kronen die nu gaen, daer sal mijne genedige heeren hebben een stuck, ofte sinen goeden raed, ende de goede steden van brabant dat ander stuck ende den derden stuck de meester daer hi na werken sal, op den toetse.*"

Lorsque le 24 Brumaire au IV (14 novembre 1795), le citoyen LAMBRECHTS membre du conseil de gouvernement et d'autres vérifièrent le dépôt des archives de la ci-devant chambre des comptes du Brabant, à Bruxelles, ils trouvèrent *un coffre garni en fer à trois serrures contenant l'aiguille du souverain d'or, celle de l'argent, le dormant du poids de Troyes, le patron du dormant, d'anciennes boëttes de monnoye etc.*

Ainsi à l'époque de l'annexion de la Belgique à la France, ce terme *d'aiguille* était encore usité et l'usage des *touchaux* conservé.

A bout de ressources et ne parvenant sans doute plus, après ces expériences malheureuses, à trouver quelqu' un pour continuer l'atelier de Louvain ou de Vilvorde, la duchesse prit la résolution de céder le droit de battre monnaie, en son nom, à ses villes et au pays de Brabant 1).

Le 11 avril 1397, le receveur général GUILLAUME DE GORICHEM se rendit à Louvain pour conférer avec le Magistrat de cette ville et de Bruxelles au sujet de la redevance que le Brabant devait payer pour cette cession. Les clercs de ces deux villes avaient, en effet, terminé l'inventaire du mobilier de la Monnaie de Vilvorde et avaient aussi fini la description de tous les meubles et ustensiles de la Monnaie de Louvain dont GISBERT VANDEN BIESSEN avait été le monétaire 2).

GISBERT fut convoqué à cette réunion pour remettre les aiguilles et les touches qu'il avait en sa possession, mais n'y comparut pas.

Voici le texte flamand:

Cost van srentmeesters uutridene.

Item xj *in aprille, die rentmeester gereden te loven, om te spreken mitten stede rade van loven, ende van bruessel, alse vanden gelde, dat lant geven*

1) On n'a trouvé, jusqu' à maintenant, aucun texte qui permet d'affirmer qu'en 1396, la duchesse aurait fait frapper monnaie à Oyen ou à Vilvorde. Il y aurait certainement eu trace de ce monnayage dans les Recettes générales, ce qui n'est pas. Il faut donc mettre en doute les dires de BUTKENS qui n'ont d'ailleurs pas grande valeur en matière numismatique (*Trophées du Brabant*, t. I, p. 517).

2) En effet, VANDEN BIESSEN avait été d'abord maître de la Monnaie de Vilvorde et en dernier lieu de la Monnaie de Louvain où BARTHÉLEMY THOMAS ne fit que passer. Le texte précité démontre bien que c'est à Louvain qu'il faut chercher l'atelier où VANDEN BIESSEN monnaya en 1396.

soude, vander munten mijnre vrouwen, want der stede clerc voirs. geweest hadden tot filvoirden, ende oic te lovenen in de munten om te bescriven allet alem ende huyshalem vander munten der toe hoerende, dair Ghijsbrecht vanden biessen de muntmeester geweest hadde, ontboden was, om die naelde, ende toetsen die hi hadde, over te leveren, die daer niet en quam 1). (Premier compte de GUILLAUME DE GORICHEM depuis le jeudi 7 décembre 1396 jusqu'à la St. Jean 1397, registre 2384).

Aussi, pour obtenir la restitution de ces objets, GUILLAUME DE GORICHEM fut-il obligé d'envoyer le receveur de Bruxelles ETIENNE DE NEDERALPHEN à Tongres où habitait alors GISBERT VANDEN BIESSEN afin de lui rembourser la dette de la duchesse, c'est à dire 272 francs.

ETIENNE DE NEDERALPHEN remit ensuite ces ustensiles à SIMON VRANX, changeur de la ville de Louvain, avec un écrit pour constater exactement leur nombre. SIMON paya alors (le 27 avril 1397) ces 272 francs à ETIENNE DE NEDERALPHEN en déduction de la redevance (*in afslage vanden muntgelde*) que Louvain et les mairies dépendantes de cette ville devaient à la duchesse pour la cession du droit de battre monnaie.

Voici le texte flamand:

Inden yersten, memorie dat mijn vrouwe sculdich was ghijsbrecht van den biessen van Tongheren horen muntmeester was in brabant..... ij^{c} lxxij

1) On peut conclure de ces précautions que les villes brabançonnes comptaient continuer le monnayage à Louvain et à Vilvorde, ou dans une de ces deux villes.

francken des hi mijnre vrouwen brieve hadde, begripende dat hi die naelden ende toetsen onder hebben soude, tot dat hi betaelt were, so dat heere willem rentmeester voirs. seinde steven van nederalphen rentmeester van bruessel te Tongheren, die ghijsbrecht betaelde eermen de naelden ende toetsen hebben mocht, die voirs. ij^{c} lxxij *francken.*

Ende steven voirs. leverde voirt, symoen vranx wisseleer der stat van loven mit getale in gescrifte de naelden ende toetsen. Ende symoen betaelde Steven die voirs. ij^{c} lxxij *francken* xxvij *in aprille* xcvij *in afslage vanden muntgelde, van der stat ende meijerijen van loven.* (registre 2384).

C'est la dernière fois que VANDEN BIESSEN est cité dans les Recettes générales, pendant le règne de JEANNE 1).

En l'année 1396, sont encore mentionnés comme monétaires JACQUES VAN NUYSSEN et HENRI ODYLIEN ou ODELIEN qui dirigèrent l'atelier de Maestricht.

Le receveur général de Brabant, RENIER GOETHEERE, note que le 8 avril 1396 il a reçu 200 francs que JACQUES VAN NUYSSEN et HENRI ODYLIEN ont offerts à la duchesse de Brabant en reconnaissance de la permission qu'elle leur avait accordée de monnayer à Maestricht.

Memorie dat opten viij^{ten} *dach van aprille* xcvj *ontfinc die rentmeester van jacoppe van nuyssen ende heynric odylien die overdroghen met mijnre ghenedegen vrouwen van brabant dat sy munten*

1) Sous ANTOINE DE BOURGOGNE (1406—1415) GISBERT VANDEN BIESSEN fut maître de la Monnaie de Vilvorde (1409) et ensuite de Louvain (1410—1412).

souden te tricht, ghaven mijnre vrouwen te hoefscheiden 1) *die de joffr. van lathem voert ontfinc vanden rentmeester* ij^{c} *francken.*

Le 22 mai 1396, il mentionne une recette de 26 livres 13 sous 4 deniers de gros de Flandre des mains de JACQUES VAN NUYSSEN.

Item xxij *in meye* xcvj *van jacoppe van Nuyssen die muntmeester wart te tricht* xxvj *lb.* xiij *s.* iiij *d. gr. vlem.* (6e compte de RENIER GOETHEERE de la Noël 1395 à la St. Jean 1396, registre 2382). Dans le 7e compte de RENIER GOETHEERE depuis la St. Jean 1396 jusqu'à la Saint Nicolas (6 décembre) de la même année, il est encore question d'une recette de 200 tours d'or des mains de ces deux monnayeurs:

Item van jacoppe van nuyssen ende heynric odelien muntmeesters te tricht ij^{c} *torre* (registre 2383).

Il est donc inexact de dire que ces maîtres travaillèrent à Maestricht jusqu' au 22 mai 1396 puisqu' après la St. Jean (24 juin) de cette année le receveur de Brabant avait encore reçu d'eux la somme précitée 2).

En réalité, on ne connaît rien de la date où ils cessèrent leurs fonctions mais il est très probable qu'elles ne se prolongèrent pas après le 19 juin 1396, date à laquelle JEANNE céda son duché de Limbourg et ses terres d'Outre- Meuse à son neveu PHILIPPE le Hardi.

On sait en quoi consistait la convention avec le Brabant: la duchesse transporta à ses villes le droit de battre

1) KILIAEN traduit *hofscheyd* par *affabilitas, humanitas.*

2) *Annales de l'académie d'archéologie de Belgique*, ibidem.

monnaie en son nom, pendant dix ans, moyennant 2000 tours d'or, argent comptant, et une redevance annuelle de 2000 tours d'or, payable la moitié à Pâques et l'autre moitié à la St. Bavon, à partir de Pâques 1397. Cette cession est mentionnée dans le registre 2383 (7e compte de RENIER GOETHEERE) en ces termes:

Memorie dat mijn ghenedeghe vrouwe van brabant overdraghen es met haeren steden van brabant, ende heeft hen die munte overghegeven, alsoe dat die stede selve moeghen doen munten, enen termijn van x *jaeren lanc, Des sal mijn vrouwe hebben ghereet* xxc *gulden torre, ende* xxc *torre tsiaers half te paesschen* xcvij *ende half te bamisse* xcvij *ende alsoe voert den voirs. termijn duerende.* 1)

Ces 2000 tours payées comptant servirent à solder diverses dettes de la duchesse. Comme cette redevance était payable en tours d'or, elle prit le nom de *torreghelt* 2) et comme elle concernait la Monnaie, elle fut aussi nommée *muntgeld.* C'est ainsi qu'elle est le plus souvent désignée dans les Recettes de Brabant.

La duchesse eut grande peine à faire payer régulièrement ces redevances par ses bonnes villes car, à chaque instant, il est question de messagers envoyés dans ces villes pour réclamer les arriérés, et le receveur général dut lui-même s'en mêler:

1) Cette redevance annuelle de 2000 tours était considérée comme l'équivalent du droit de seigneuriage de la duchesse (*van haren sleyscat*). Voyez registre 2392. Ce même registre indique les quote-parts de cette redevance.

2) Dans le registre 2383, il est dit en marge: *soit sceu et reconnue les parties de lassiete faicte dudit torreghelt par les villes pour savoir comment icelle assiete revient ala dicte somme.*

Dits coste van rentmeesters uutridene.

In dander weke van oexste (seconde semaine d'août) xcvij *gereden int margrevescap (gemeinlic tland van Ryen)*, (marquisat d'Anvers) *om des muntghelds wille, dat quellic in quam.* (2e compte de GUILLAUME DE GORICHEM registre 2384).

Les recettes des arrérages de cette redevance furent d'ailleurs toujours incomplètes et obtenues par acomptes (voir les registres 2384, 2385 et 2386).

Dans les registres 2387 (du 11 août 1398 au 5 août 1399) et 2388 (du 5 août 1399 à la St. Jean 1400), rien n'est mentionné au sujet de ces redevances parce que le compte de celles-ci devait être établi par JACQUES VAN VLADERACKEN (*vanden muntgelde niet ende dair af rekent jacob van vladeracken; vanden muntgelde niet ontfaen, dat ontfeet jacob van vladeracken ende rekent dair af*).

Le second compte d'ETIENNE DE NEDERALPHEN (reg. 2389), commencé à la St. Jean 1400 et terminé à la St. Jean 1401, enregistre une somme payée, en août 1400, par la ville de Nivelles (79 tours) et fait connaître une reddition de compte relative à cette redevance présentée par JACQUES DE VLADERACKEN susmentionné (*van jacoppe van vladeracken die vanden gehelen muntgelde rekeninge ende bewisinge doet*); plus 15 tours provenant de la ville Léau (*vander stat van leeuwe*).

La recette totale était de 156 tours et 20 gros de Flandre.

De la St. Jean 1401 au 24 mai 1402 (3e et 4e comptes d'ETIENNE DE NEDERALPHEN, registre 2390) le receveur n'indique, le 29 novembre 1401, qu'un

payement de 4 livres, 2 sous de gros de Flandre, en diverses monnaies, de la part de la ville de Tirlemont; c'était l'arriéré du terme de la St. Bavon 1401 (*dat sy sculdich waren bleven vanden termyn van bamisse* MCCCCj).

Dans les comptes 1) de GUILLAUME TONSUS (du 24 mai 1402 à la mort de la duchesse JEANNE, le 1er décembre 1406; registres 2391 à 2393), on voit que cette redevance fut payée à Pâques 1403, à la St. Bavon 1403; que certains débiteurs payèrent même par anticipation tous les termes à échoir (*Item* vj *dage in juni* xiiijc *ende drie ontfaen vanden heeren van berghen* (Berg-op-Zoom) *vanden torrenghelde van sinen lande dat hi afgequyt heeft van alle den toecomenden terminen vander ordinancie vanden muntghelde duerende, des hi quitancie van mijnre genedigher vrouwen heeft* .... lxxxij *torren*).

(*Item op den selven tyt van heeren heinric vander lecke drossate des gelyx afgequijt van des lands wegen van breda torregelt daer op geordineert ende geset* .... ciiij *torren* iij *s. gr, vlem.).*

Il est encore question de cette redevance, plusieurs fois, jusqu'à la mort de JEANNE 2). On s'est

1) Dans le 3e compte de GUILLAUME TONSUS (de la St. Jean 1403 au 7 mai 1404, registre 2392) il est fait mention de la mort d'AMAURY BOETE, ancien monétaire, qui eut lieu le 28 avril 1405. Cette note a été ajoutée en marge, sans doute lors de la vérification du compte, en 1407. Le compte est en flamand, mais la note est en latin: *obüt die* xxviij *aprillis anno* xiiijc *quinto.*

A la fin du compte on a écrit: *ce present compte fut clos a brouxelle le* xiijr *jour davril apres pasques* mcccevij.

2) Une nouvelle preuve de la difficulté d'obtenir ces redevances est le texte suivant: *Den selven* (le messager THIERRY VANDEN BROECK) *om te hebben gedregen den* xiij *ten dach van Aprille,* xiiijc *ende vier voer paschen*

demandé si les villes brabançonnes avaient fait usage du droit de battre monnaie que leur avait cédé la duchesse. Le contraire paraît invraisemblable, car il serait vraiment extraordinaire que ces villes eussent payé une redevance aussi lourde à la duchesse, sans tirer profit du droit qu'elle leur avait donné. C'eût été trop naïf et de tout temps l'intérêt a été la mesure des actions. Si l'on ne connaît aucune espèce pouvant se rapporter à ce monnayage c'est qu'il est probable que les villes continuèrent à frapper, peut-être avec les mêmes coins, les mêmes monnaies que JEANNE avait émises, à Louvain, du temps de VANDEN BIESSEN et de BARTHÉLEMY THOMAS, c'est à dire principalement des Tours d'or et des labbayes.

Le soin que les villes mirent à faire inventorier tout le mobilier et les ustensiles des Monnaies de Vilvorde et de Louvain (voir ci-dessus, registre 2384) est encore un motif de croire qu'elles exercèrent effectivement leur droit.

Il y a même un indice que ce fut à Louvain:

En effet dans le 3e compte de GUILLAUME TONSUS (de la St. Jean 1403 au 7 mai 1404), il est écrit que, par ordre de la duchesse, PIERRE VANDER (VANDEN) CALSTER, le tailleur de coins, qui était de Louvain, avait procédé à l'essai de diverses monnaies. Or, en juillet 1405, la veuve de PIERRE VANDER CALSTER, (VAN DEN CALSTER et VAN DER

mijns heren brieven van lijmborch (ANTOINE DE BOURGOGNE) *aen sinen bailliu van den walschen brabant ende aen die scepenen van nyvelle mencis makende dat sij wouden betalen ende doin betalen torregelt dat gevallen soude te paschen ende te bamisse* xiiijc *ende vive doe ijerst comende. Daer hij om uut was met j perde enen nacht hem gegeven* xij *d gr.* (reg. 2392 compte quatrième.)

CALSTER; voyez DE RAADT, ouvrage cité, tome II, p. 170) établie orfèvre à Louvain, vendit 173 poinçons à HENRI VAN VELPE, tailleur de coins à la Monnaie d'Anvers pour compte d'ANTOINE DE BOURGOGNE 1) et d'autre part, on sait qu'avant la cession faite par la duchesse à ses villes, c'était HENRI VAN EYCKE (et non pas VAN DER CALSTER) qui était tailleur de coins sous VANDEN BIESSEN et BARTHÉLEMY THOMAS.

Il est vrai que VANDEN BIESSEN monnaya encore après le départ de BARTHÉLEMY THOMAS et qu'on ne possède pas les noms des officiers monétaires qui travaillèrent alors sous ses ordres, mais la mention d'un tailleur de coins durant la période de la St. Jean 1403 au 7 mai 1404, constitue cependant une forte présomption en faveur d'un monnayage à Louvain, à cette époque, pour les villes de Brabant.

Voici ce texte important:

Peter van der Calster den ysersnider, voir proeven die hi dede bi bevele van mer vrouwen rade te weten van gulden cronen van gulden peteren van rynsgulden van dobbel mottoenen van cleijn inkel mottoenen van silveren peteren ende van boddrager, hem daer om betaelt bi janne hasart coopman van zonien xiij *cronen ende bi den rentmeester voirs.* iij *nobel vlems.*

Un autre indice est la mention dans le 4e compte de GUILLAUME TONSUS (de la St. Jean 1404 à la St. Jean 1405, registre 2392) d'un monnayeur nommé GUILLAUME VAN MEERBEEK qui fit des essais de pièces d'or et d'argent pour ANTOINE DE BOURGOGNE.

1) Les lettres patentes relatives à cet atelier d'Anvers sont du 27 juillet 1405.

Or, ce nom de monnayeur n'est pas cité ailleurs parmi le personnel des ateliers monétaires brabançons antérieurs ou postérieurs à cette date. (Meerbeek est une commune de l'arrondissement de Louvain). Voici cette note en flamand:

Willem van Merbeque munter om dat hy minre heeren van lymborch eene prueve dede van guldinen ende silverinen penningen . . . . .

M. CH. PIOT a prétendu 1) avoir rencontré dans les comptes des Recettes générales du Brabant, mention, au temps de la duchesse JEANNE, de maîtres des Monnaies de Tirlemont, de Jodoigne et de Braine (quel Braine?).

D'après le même numismate, ces comptes mentionneraient en 1397 et 1398 des dépenses pour ustensiles nécessaires aux Monnaies de Louvain et de Tirlemont.

J'ai lu ces comptes, ligne par ligne, et je dois déclarer que les comptes relatifs aux années 1397 et 1398 ne renferment aucune mention de ce genre. Il s'agit bien des objets donnés en gage à VANDEN BIESSEN mais ce n'est point là l'achat d'ustensiles pour la Monnaie de Louvain, JACQUES VAN VLEDERACKEN est envoyé à Tirlemont pour la redevance due par cette ville à la duchesse mais ce n'est pas ce que M. PIOT a pensé. Il est probable qu'il n'aura pas compris le terme *muntgelt* qui est employé à plusieurs reprises pour qualifier cette redevance.

Rien non plus ne démontre qu'il y ait eu des

1) *Revue belge de Numismatique*, tome VIII, page 447.

ateliers monétaires à Tirlemont, à Jodoigne et à Braine.

Il est bien question, dans le registre 2381, d'un séjour que la duchesse fit à Braine-le-Comte (*breyne le conte*) en revenant de Binche (*doen mijn vrouwe quam van binch*) et d'un voyage, qu'à cette occasion, l'hôtelier de Braine fit à Bruxelles afin de chercher de l'argent pour la duchesse (*Item ghegeven den wert van breyne die te bruesele quam om tghelt dat gebrect* xjz *s. gr. vlem.*); mais c'est tout, et cela n'a aucun rapport avec un atelier monétaire à Braine qui était d'ailleurs en Hainaut.

Dans le registre 2392 (1ere partie) il se trouve, il est vrai, intercalée une feuille volante, sans date, fort mal écrite, un vrai brouillon, où le mot ***rentmeester*** est répété plusieurs fois et, à cause de l'écriture hâtive et défectueuse, ressemble, à première vue, au mot *muntmeester*.

On lit: *Eerst Symoen vranx* (le changeur de Louvain) *heeft outfaen van den rentmeester van der vueren* (de Tervueren) c *gulden ryns*

Item de rentmeester van thienen (Tirlemont) clx *gulden ryns.*

Item de meyer van campenout (Campenhout) lxix *cronen vranc.* xiiij *placken.*

Item de bailyuwe van gheldenaken (Jodoigne) lxiij *cronen vranc.*

Item de rentmeester van gheldenaken lxix *cronen vranc.* xiiij *placken.*

Au verso: xij^{c} × xxxiiij *gulden* xx gr. *daer af gaet an de rentmeester van den bosch* (de Bois-le-Duc) *ende vander vueren om te lettele betaelt* vij *cronen ende een halve.*

Il suffit d'examiner ce texte pour reconnaître qu'il ne peut être question de maîtres de la Monnaie. Que viendraient-ils faire entre un bailli et un mayeur, tandis qu'il est tout naturel que sur cette liste de recettes figurent les receveurs particuliers de Tervueren, de Tirlemont, de Campenhout, de Jodoigne et de Bois-le-Duc.

Aucun autre document ni aucune autre mention des recettes générales de Brabant ne permettent de partager l'opinion de CH. PIOT.

V

On sait qu' ANTOINE DE BOURGOGNE, héritier présomptif du duché de Brabant, fut appelé à l'administrer par sa grand' tante JEANNE, le 7 mai 1404. Il prit le titre de *Gouverneur du Brabant*, titre qu'il porte tant dans les actes écrits en français que dans les textes flamands; le nom de *Ruwaart* semble plutôt appartenir à la Flandre 1).

Déjà, par acte du 19 juin 1396, JEANNE avait cédé à ses neveu et nièce, son duché de Limbourg et ses terres d'Outre-Meuse qui revinrent ensuite à ANTOINE. Quant à la ville d'Anvers et à ses dépendances, j'ai expliqué plus haut comment elles échurent au duc de Bourgogne et par suite à son fils.

---

1) Dans une charte du 24 mai 1405, concernant RENAUD D'ARGENTEAU, ANTOINE DE BOURGOGNE prend les titres suivants: „Monseigneur le duc de Limbourg, comte de Rethel et gouverneur, héritier et successeur des duché et pays de Brabant".

Arch. gén. du royaume, à Bruxelles, Chartes de Brabant, nº. 6066.

ANTOINE avait donc le droit de frapper à Anvers des monnaies pour son duché de Limbourg.

Des lettres données à Tervueren, le 27 juillet 1405 et une ordonnance datée de la même localité, le 5 août suivant, organisèrent cette fabrication.

Sur ordre d'ANTOINE, le receveur général de Brabant GUILLAUME TONSUS se rendit de Bruxelles à Anvers, le 4 août 1405, en compagnie du seigneur DE COOLSCAMP, chevalier 1) et de maître SYMON DE FOURMELLES 2) conseillers du duc de Limbourg, pour s'entendre avec les échevins et les jurés de la ville d'Anvers, au sujet des nouvelles monnaies que le duc faisait frapper en cette ville, et parce qu'ils se refusaient à accepter le denier qui venait d'être forgé, à cause qu'un accord assez clair n'avait pas été contracté avec eux.

Ce denier était sans doute la plaque au type du lion heaumé.

D'après ce texte, il aurait été frappé, en premier lieu, et antérieurement déjà à l'ordonnance du 5 août 1405:

Willem tonsus rentmeester general van brabant om te hebben gereden ter ordonnantie van myn heeren van lymborch opden iiij^{den} *dach van ougst* xiiij^{c} *ende vive int geselscap vanden heeren van coolscamp ridder ende meester symon van fourmelles raden myns heeren voirs. van bruessel tot antwerpen om te spreken mit den scepenen ende gesvoercnen*

1) Voir DE RAADT, *Sceaux armoriés des Pays-Bas* etc. tome II, p. 251.

2) Ibidem, tome I, p. 471, SIMON DE FROMELLES; dans le même registre, il est appelé SYMON VAN FOURMELLIS; dans l'ouvrage de M. DE RAADT, il est mentionné comme SYMOEN VAN FORMELIS, conseiller du duc de Bourgogne, conseil de Flandre, 1409.

vander voirs. stad van antwerpen van zekeren saken ruerende vander nuwer munten die myn heere dair dede slaen ende dat zy den penninc dair geveiden wouden te nemen twelc doe nyet clairlic met hen gesloten en was. (folio 65, registre 2393, 5e compte de GUILLAUME TONSUS, de la St. Jean 1405 à la St. Jean 1406).

Ce ne fut pas sans difficulté que cet arrangement eut lieu, car le 10 août suivant 1) le receveur général dut retourner à Anvers pour imposer ce denier et pour mettre le local de la Monnaie en état:

Den zelven om te hebben gereden ter ordonnantie van myn heeren voirs. opden xten dach van ougst xiiijc *ende vive weder omme van bruessel tantwerpen om den penninc vander voirs. munten te doin ghebieden ende om de munte te versiene ende te doin maken dat dair aen gebrack.* (Ibidem).

Le 9 septembre 1405, JACOTIN WILLIN, clerc de JEAN DESPOULLETTES, trésorier d'ANTOINE DE BOURGOGNE, fut envoyé à Paris 2) auprès du duc de Limbourg pour lui remettre un écu et un demi-écu d'or d'Anvers 3) ainsi que trois plaques 4) de la nouvelle monnaie que le duc faisait forger dans cette ville.

1) Les frais de ces deux voyages furent biffés faute de mandat, tel qu'il est écrit en marge du registre.

2) Les frais de ce voyage à Paris furent biffés faute de mandat, et parce qu'il n' était pas nécessaire, ainsi qu'il est écrit en marge du registre.

3) L'écu d'Anvers devait être appelé un *Antoine d'or (die men heeten sal Anthonijs, eenen Anthonius, eenen halven Anthonius.)*

4) La moitié et le quart de la plaque bien que décrétés ne furent jamais frappés.

La nouvelle plaque étant à 5 esterlins valait donc $1^2/_3$ gros de Flandre en monnaie forte et par conséquent était estimée à 2 livres de payement de Brabant.

L'écu est évalué à 54 gros de Flandre en monnaie forte (4 sous 6 deniers) et la plaque à 5 esterlins de Flandre.

Ander uutgheven van gereden gelde gegeven minre heere van lymborch in syn hant (Autres dépenses en argent comptant remis dans les mains mêmes du duc de Limbourg):

Minen heeren van lymborch voirs. gesonden den ix*ten dach van september* xiiij^{c} *ende vive te parys met jacotyn willin clerc jans despoullettes* 1) *tresorier myns voirs. heeren* jz *andwerpschen scilt ende* iij *plecken vander nuwer munte die myn voirs. heere dede slaen tantwerpen, valent den scilt gerekent voir* liiij *gr. vlemsch ende de plecke voir* v *eynghels vlemsch* .... vij *s* ij *d. gr.* (folio 93, verso, registre 2393).

Le compte du maître de la Monnaie, JEAN VAN EERSEM (ou VAN EERSSEN) est connu. Il va du 5 septembre 1405 au 10 octobre suivant; mais la fabrication des monnaies ne continua pas; car le maître réclama au duc le remboursement d'une somme de 120 couronnes de France parce que le travail avait cessé depuis le 15 octobre 1405 jusqu' au 30 janvier 1406 (n. s); pendant la plus grande partie de cet intervalle de temps, VAN EERSEM avait dû garder, à ses frais, le personnel de la Monnaie composé de PIERRE VAN NETHEN, garde; 2) HENRI VAN BILANDEN, essayeur; HENRI VAN VELPEN, tailleur

1) JEAN DESPOULLETTES est aussi nommé DESPOULLIETTES (folio 95, registre 2393).

2) PIERRE VAN NETHEN fut déjà garde de la Monnaie sous VANDEN BIESSEN et BARTHÉLEMY THOMAS (voir ci-dessus.)

des coins; JEAN DE LEEUW, éprouveur; GILLES VAN ACHTER et GILLES, son fils, fondeurs, enfin le cuisinier et son aide,

Janne van Eerssen (écrit parfois ERSSEN) *muntmeester myns heeren van lymborch tantwerpen den welken myn voirs. heeren om dat hy sindt den* XV^ten^ *dach van october* XIIIJ^c^ *ende vive tot den* XXX^ten^ *dage van januari dairna volgende datmen nyet gewracht noch ghemunt en heeft in myns heeren munte voirs. heeft gehouden te sinen coste dmeestedeel vander voirs. tijd peteren van nethenen wardeyn, henric van bilanden assayerer, henric van velpe* (écrit parfois VAN VELPEN) *dysersnider, janne den leeuwe* (écrit parfois LEEU) *prouver, gielis van achter ende gielis sinen sone ghieters der voirs. munten mitten cocken ende ondercoke. Alsoet geplogen es int welke die voirs. muntmeester binder voirs. tyd verteert heeft vanden sinen totten somme van* CXX *cronen vr.* (registre 2393).

Le maître de la Monnaie d'Anvers réclamait encore une indemnité de 30 couronnes de France 1) pour avoir suivi, pendant cinq semaines environ, ANTOINE DE BOURGOGNE, à Bruxelles et à Tervueren, afin de connaître la décision de celui-ci au sujet de la réouverture ou de la fermeture définitive de sa Monnaie. VAN EERSEM s'engageait à restituer ces deux sommes, soit 150 couronnes de France, dans le cas où le travail serait repris à la Monnaie

1) Et non pas 25 couronnes d'indemnité comme il est dit page 181 des *Annales de l'académie d'archéologie de Belgique*, Série in 40. tome I, 2e fascicule, Anvers 1894. L'indemnité totale était de 150 couronnes ou 25 livres de gros de Flandre; la couronne de France étant alors à 40 gros de Flandre, monnaie forte.

d'Anvers. Le duc consentit à cet arrangement, comme il résulte de lettres qu'il délivra à VAN EERSEM, à Tervueren, le 1er février 1406 (n. s.).

Ende voirt om te hebben vervolgt myn heeren voirs. v *weken of meer zoo te bruessel zoo ter vueren om te weten sine meninghe op tstuck vander voirs. munten ende of hem genueghen soude dat mense slote of nyet, heeft wel verteert toter somme van* xxx *cronen vranc. gelyc als hy myn heeren voirs. gesekert heeft by synre trouwen, biddende dat hy hem vanden voirs. costen draghende toter somme van* cl *cronen wilde doin betalen, by deser conditien wairt dat die voirs. munte mochte dair na hebben haren ganck alsoet behoert, die voirs. muntmeester soude gheloven gehouden syn ende hem verbinden myn heeren voirs. die voirs. somme van gelde weder te gheven. Ter welker beden die voirs. saken gemerct ende dair op raet ende avis gehat bevolen heeft desen sommen Rentmeester general te betalen de voirs. somme van* cl *cronen ofte by enigen anderen rentmeester te doin betalen.....* xl *cr. val.* xxv *lb. gr.*

Alsoet blyct by myns voirs. heeren lettren gegeven ter vueren den iersten dach van februari int jair xiiij^{c} *ende vive.*

Lorsque ce compte fut vérifié, un des conseillers de la Chambre des comptes écrivit en marge: *Soit pris garde de recouvrer la dicte somme sur la dicte monnoie.* Par les mêmes lettres du 1er février 1406, le duc ordonna à son monétaire de laisser l'atelier d'Anvers ouvert pendant sept semaines encore après cette date et de conserver tout le

personnel; par contre, le duc s'engageait, dans le cas où le travail ne serait pas repris, de faire compter à son monétaire, la somme une fois payée de 56 couronnes de France 1) pour l'aider à supporter les frais qu'il ferait pendant ce laps de temps. Le receveur général reçut ordre, dans le même acte, de payer cette somme si toutefois la Monnaie n'était pas remise en train. Comme ce fait ne se présenta pas ni pendant ces sept semaines ni plus tard, le monétaire VAN EERSEM reçut les 56 couronnes valant 9 livres 6 sous 8 d. gros de Flandre (monnaie forte) et donna quittance pour toutes dépenses quelconques concernant la Monnaie faites dans l'espace de ces 7. semaines.

Den selven muntmeester den welken myn heeren van lymborch ordonneerde by sinen openen lettren gegeven ter vueren den iersten dach van februari xiiij^{c} *ende vive te continueerne tfait van synre munten tantwerpen die open te houden ende te hebben in syne geselscap tot* vij *weken lanc dair na commende die luden ende personen de welke uut ocsuyne* (propter causa) *der selver munten hy gehouden hadde tot doe mids dien wairt dat die myns voirs. heeren munte engheen ganc en mochte hebben alsoet behoren soude myn voirs. heeren soude hem doin betalen om eenwerf die somme van* lvj *cronen te hulpen tsinen costen wairt die hy doin moeste binder voirs. tyd. De welke somme myn*

1) *Om eenwerf* c'est à dire la somme une fois payée de 56 couronnes, sans plus, c'est à dire que le duc traite à forfait avec son monétaire et que celui-ci doit supporter tous les frais concernant la Monnaie y compris le personnel comme il a d'ailleurs été dit ci-dessus *(te sinen coste)*.

heeren van lymborch voirs. beval by sinen voirs. lettren desen sinen rentmeester general van brabant by also dat die voirs. munte enghenen ganc en hadde inder manieren boven verclairt ende niet anders den voirs. muntmeester te betalen of by eenen anderen rentmeester particulier te doin betalen.

Overnemende myns heeren lettren voirs. ende quittancie bider welker die muntmeester voirs. quytscelde minen heeren voirs. van alden costen die hy biden voirs. vij *weken gehat ende gedaen hadde uut causen der munten voirs. alsoet blyct in myns heeren lettren boven verclairt. Dair om hier om dat die voirs. munte enghenen ganc en hadde binden voirs.* vij *weken noch oec dair na te gheenre tyd, by quittancie vander voirs. muntmeester ende myns heeren lettren voirs. hier overgegeven thove die voirs. somme van* lvj *cronen vranc. valent als boven,* (au même cours, c'est à dire à 40 gros de Flandre) 9 *l.* 6 *s.* 8 *d. gr.* (Registre 2393).

Comme on voit, à partir du 15 octobre 1405, le travail cessa à la Monnaie d'Anvers et ne fut plus repris, mais la clôture définitive de cet atelier n'eut lieu que le 29 août 1406, comme il résulte du 6e compte de GUILLAUME TONSUS, registre 2393; une note de ce compte dit en effet:

Van janne van eersen muntmeester van antwerpen vanden reste van synre rekeninge vanden werke vander voirs. munten beghinnende XXIJ *dage in juli* xiiij^{c} *ende vive ende eyndende* xxix *dage in oechst* xiiij^{c} *ende ses.*

Les fonctions de VAN EERSEM allèrent donc du 27 juillet 1405 au 29 août 1406. Le duc avait

donc différé jusqu' alors la fermeture de son atelier 1) d'Anvers dont les résultats ne furent pas brillants et qui n'eut pas bien longue durée sans doute à cause de l'état économique et peut-être aussi par suite de la concurrence des ateliers monétaires voisins.

Quoi qu'il en soit, je termine ici ces notes parce que le règne de JEANNE va finir. La duchesse de Brabant meurt bientôt après, le 1er décembre 1406 et bien que ce premier acte du monnayage de son petit-neveu ne la concerne pas, j'ai cru devoir en dire quelques mots à cause de la situation de celui-ci qui était non seulement comte de Réthel, châtelain de Lille, duc de Limbourg mais encore gouverneur du Brabant au nom de JEANNE.

Bruxelles, le 21 Janvier 1902.

GEORGES CUMONT.

---

1) Dans les *Annales de l'académie d'Archéologie de Belgique*, Anvers 1894, tome I, fascicule 2, page 181, il est dit que le duc ANTOINE prolongea le premier terme du 22 avril jusqu' à la Saint-Jean suivante, toujours sans faire travailler, et ne se décida à fermer définitivement la monnaie d'Anvers que le 18 aout 1406.

Bouwstoffen voor eene Geschiedenis van het Nederlandsche Geld- en Muntwezen.

Afleiding en verbinding.

(Vervolg.)

Evenals dit het geval was in betrekking tot andere ponden, rekende men ook tegenover deze met hunne nevenponden. Het nevenpond van *f* 67,20 bedroeg *f* 64,00, dat van het hoofdpond van *f* 33,60 deed (*f* 33,60 × 20) : 21 = *f* 32,00, of ook juist weder de helft van het oude nevenpond.

Van dit laatstelijk bepaalde nevenpond vertegenwoordigde het Tournooisch een bedrag van *f* 32,00 : 16 = *f* 2,00 en 't is inzonderheid met dit payement, als Pond Zwarte, waarmede ook in Brabant is gerekend. Het werd aan het geld van de ponden Vlaamsch en Brabantsch verbonden, en daaraan vastgesnoerd, werd het gebruik ervan bestendigd tot schier aan de tegenwoordige indeeling van onze munt. Er is dus even lang gebruik gemaakt van het Tournooisch van het nevenpond van *f* 32,00, als van het Tournooisch van het hoofdpond van *f* 67,20. De grondslag van beide payementen lag in een en dezelfde rekeneenheid, in het aloude pond van *f* 67,20 of van 32 Guldens van gewicht.

Hoewel de herkomst van het payement eindelijk voor velen duister werd, bleef de benaming ervan, als pond Zwarte toch steeds wijzen op de rekeneenheid in betrekking, waartoe het eenmaal was bepaald, en voor hen, die

de verhoudingen der payementen tot het Pond Groot kennen, kost het thans zelfs geenerlei inspanning meer daaruit het betrekkelijke pond alsnog af te leiden.

Tot opheldering van het gebruik en de vastlegging van het hier bedoelde Pond Zwarte aan ander geld, halen wij in de eerste plaats aan 'tgeen nopens de gebruikte munt in de Keuren van Antwerpen wordt bepaald. In deze keuren, onder den titel van „*Rechten ende Costumen van Antwerpen*" in 1597 te Keulen gedrukt, leest men: „Item alsmen int contracteren mentie maeckt van Croonen, Daelders, Philippus guld, Guldene oft Carolusgulden, sonder naerder verclaringhe te doen, is men de Croone verstaende tegen 40 stuyvers, den Daelder tegens 30 stuyvers, den Philippusgulden tegens 25 stuyvers, den Gulden ende Carolus-gulden tegens 20 stuyvers, altijts den stuyvers tot dry grooten Brabants eens". (bladz. 271.)

In betrekking tot den Carolus-gulden kwam het Schild overeen met 2 Gld. 2 stuivers of met 42 stuivers.

De stuiver van die munt had alzoo gang voor f 3,15 : 42 = f 0,075 en de Gulden, steeds gelijk staande met 20 stuivers, deed alzoo 20 × f 0,075 = f 1 50.

Het Pond Groot op den Carolus-gulden gegrond, kwam overeen met 6 Carolus-gulden of met 6 × f 1,50 = f 9,00. Bij een stuiver van f 0,075 was de koers van de groot f 0,0375 en het pond, altoos overeenkomende met 240 grooten, kan dus ook gezegd worden gelijk te zijn geweest aan 240 × f 0,0375 = f 9,00.

Het Pond Groot van f 9,00, van 1492 tot 1515 op den zoogenaamden Rijns- en van 1515 tot later op den Carolusgulden gegrond, heette Pond Vlaamsch en daarmede is gerekend van 1492 tot 1586, doch elders tot diep in de 17e eeuw.

In betrekking tot den stuiver van den Carolus-gulden worden de munten in de hierboven aangehaalde keur bepaald, namelijk:

de Kroon op. . . . 40 st. of op $40 \times f 0{,}075 = f 3{,}00$
„ Daelder op . . . 30 st. „ „ $30 \times$ „ $0{,}075 =$ „ 2,25
„ Philippusgld. op . 25 st. „ „ $25 \times$ „ $0{,}075 =$ „ 1,875
„ Car.Gld. op . . . 20 st. „ „ $20 \times$ „ $0{,}075 =$ „ 1,50

Maar uit de aanhaling blijkt, dat destijds in Brabant ook geld op een ander pond aangemunt, loop had. En duidelijk is de bepaling voor het ontraadselen van dat andere geld, dat als het Brabantsche bekend stond. De stuiver toch, waarmede ook de gang van den Carolus-gulden was bepaald, wordt gezegd te gelden voor 3 grooten Brabantsch. De laatste, de groot Brabantsch, moet dus zijn gerekend geweest op $f 0{,}075 : 3 = f 0{,}025$.

Is de waarde van eene groot bekend, dan is al het overige, dat op een pondenstelsel betrekking heeft, te bepalen, Alsdan is:

het pond = 240 gr. = $240 \times f 0{,}025 = f 6{,}00$
de gld. = 40 gr. = $40 \times$ „ $0{,}025 =$ „ 1,00
de Schell. = 12 gr. = $12 \times$ „ $0{,}025 =$ „ 0,30
de stuiver = 2 gr. = $2 \times$ „ $0{,}025 =$ „ 0,05

Uit alles blijkt, dat men onder het Brabantsch te Antwerpen verstond het pond van $f 6{,}00$, dat zich verhoudt tot het pond Vlaamsch, al 6 : 9 of als 2 : 3, en aan het geld van deze beide rekeneenheden, aan de munt van de ponden Vlaamsch en Brabantsch, werd het hiervoren ontwikkelde payement van $f 2{,}00$, het oude Pond Zwarte van het nevenpond van $f 32{,}00$, in de Keuren van Antwerpen overal verbonden.

In het volgende wordt dit payement bepaald in munt van het pond Vlaamsch:

Soo wie den anderen boven vrede qualicken toespracke, oft injurieerde met woorden, verbeurt vier en twintigh pont Swerten, daervoren men betalen sal twee en dertich guldens. (1)

(1) *Rechten ende Costumen van Antwerpen.* Gedruckt tot Ceulen 1597 bl. 64.

De boete bestond uit 24 Pond Zwarte, waarvoor gerekend moesten worden 32 Guldens, of $32 \times f\,1{,}50 = f\,48{,}00$. Elk Pond Zwarte was dus bepaald op $f\,48{,}00 : 24 = f\,2{,}00$.

Ook in het volgende vindt men het oude Pond Tournooisch of Zwarte in munt van het pond Vlaamsch bepaald:

„So wie vrede wederseyde oft weygherde als de Schouteth, de Roey-drager, eenich van de schepenen oft van de gesworen colffdrageren denselven vrede oorcondelicken heyschte, die verbeurt so dickwils als hyt weygherde, drye ponden Swerte, waer voren men betaelt vier guldens, elcken gulden tegens twintich stuyvers stuck. (1)

De 4 Guldens voor de 3 Ponden Zwarte bepaald, bedragen $4 \times f\,1{,}50 = f\,6{,}00$ en deze geldsom gelijk zijnde aan 3 ponden, moet ook in deze elk pond gerekend zijn geweest op $f\,2{,}00$.

In de volgende aanhaling wordt het Pond Zwarte vastgelegd aan munt van beide ponden, aan die van het Vlaamsch en het Brabantsch:

„So wie sijnen vredach niet en houdt, of voor de clocke vijf uren niet en compareert voor den Roeydrager ende den schepenen, ende zijnen vrede niet en vernieuwt, verbeurt twintich schell. Swarte, of sessentwintich stuyvers ende twee grooten Brabants daer voren" (2)

De boete, hier omschreven, bestond uit 20 schellingen Zwarte of uit één zoodanig pond, dus uit . . . . . $f\,2{,}00$.

Daarvoor werd gerekend 26 stuivers van de hiervoren bepaalde munt en 2 grooten Brabantsch, of:

26 stuivers, $26 \times f\,0{,}075 =$	$f\,1{,}95$
2 gr. Brab. $2 \times$ „ $0{,}025 =$	„ $0{,}05$
Samen	$f\,2{,}00$

Merkwaardig is ook, wat daaromtrent wordt aangetrof-

(1) Ibid bladz. 60.
(2) Ibid bladz. 62.

fen in het archief van de Belgische gemeente Calmpthout. Deze plaats, die in zake haar rechtswezen zich regelde naar de Antwerpsche Keur, bepaalde in 1650 in het Vlaamsche of Brabantsche geld,

A het pond Zwarte op 6 β 8 gr. of op:

6 β Groot, $6 \times f 0{,}30 = \ldots\ldots\ldots\ldots f 1{,}80$

8 d „ $2 \times$ „ $0{,}025 = \ldots\ldots\ldots\ldots$ „ $0{,}20$

Samen op $\ldots\ldots\ldots\ldots\ldots\ldots f 2{,}00$

B de Schelling Zwarte op 4 gr. of op:

4 gr. $4 \times f 0{,}025 = \ldots\ldots\ldots\ldots\ldots f 0{,}10$

C de Groot Zwarte op 8 Myten, of op:

8 Myten, $8 \times f 0{,}00\frac{5}{8} = \ldots\ldots\ldots\ldots f 0{,}00\frac{1}{2}$

En men bepaalde ook daar destijds de rekenmunt, het Pond Zwarte, nog in geld van de beide ponden Groot.

a. Het Pond Zwarte wordt gezegd gelijk te staan met $26\frac{1}{2}$ stuiver Vlaamsch en 12 Myten Brabantsch, of met:

$26\frac{1}{2}$ stuiver vl. $26\frac{1}{2} \times f 0{,}075 = \ldots\ldots\ldots f 1{,}9875$

12 Myten, Br. $12 \times$ „ $0{,}00\frac{5}{8} = \ldots\ldots\ldots$ „ $0{,}0125$

Samen op $\ldots\ldots\ldots\ldots\ldots f 2{,}00$

b. De Schelling Zwarte wordt gesteld op 1 Stuiver Vlaamsch en 24 Myten Brabantsch, dus op:

1 Stuiv. Vl. $1 \times f 0{,}075 = \ldots\ldots\ldots\ldots f 0{,}075$

24 Myten Br. $24 \times f 0{,}00\frac{5}{8} = \ldots\ldots\ldots\ldots$ „ 0.025

Samen op $\ldots\ldots\ldots\ldots\ldots f 0{,}10$

Men had dus half de 17e eeuw ook nog het rekenpond van f 2.00, het aloude Pond Zwarte van het nevenpond van f 32,00 en dat, ook blijkens deze opgaven, verdeeld was in 20 schellingen, elk van $f 0{,}10$, of in 240 grooten, elk van $f 0{,}00\frac{1}{2}$.

Dit oude payement had alzoo in 1650 nog gang voor twee gulden Brabantsch en daar zoowel de Gulden Brabantsch, als onze Gulden, oorspronkelijk munt was van 40 grooten, waarvan 3 gelijk stonden met een en denzelfden stuiver Vlaamsch, zoo is het ook waarschijnlijk, dat de gang van den

Brabantschen gulden alstoen nog overeen kwam met dien van den Gulden van ons geld.

Maar wat betreft het loopende geld, daarin schijnt later toch eenige verandering te hebben plaats gegrepen. Met behoud van dezelfde indeeling is het gehalte gewijzigd, want uit het Kon. besluit van 8 December 1824 (*Staatsblad* n°. 63), bepalende het tarief volgens hetwelk de oude munten der zuidelijke provinciën aldaar in de nederlandsche munt zouden berekend worden,blijkt onder andere, dat de schelling niet werd bepaald op *f* 0,30, maar op *f* 0,285 en alzoo het Tienstuiverstuk of de Frank is aangenomen op *f* 0,475. Het geld, oorspronkelijk in alles gelijk aan dat van de Noordelijke provincien, schijnt dus laatstelijk op Fransche leest te zijn geschoeid geweest. Op den denkbeeldigen gulden van het oude Pond Zwarte, op de Brabantsche rekenmunt, hebben de wijzigingen nooit van invloed kunnen zijn.

Gelukkig dat het bedrag van het payement, of het oude Pond Zwarte, is bepaald, zoowel in betrekking tot het Vlaamsche, als tot het Brabantsche pond. Het zou bij gebreke daarvan stellig niet op zoo eenvoudige wijze zijn te ontraadselen geweest. Even gelukkig is het, dat ook de wetgever in 1816 erop bedacht is geweest, van den Brabantschen reken- of wisselgulden, uit twee waarvan het Pond Zwarte bestond, nog gewag te maken, door dien na een zoo langen weg te hebben afgelegd, nog gelijk te stellen met den Gulden van onze munt. Alzoo was:

Pond Groot = *f* 67,20 met Tourn^{e} van *f* 4,20.
Nevenpond = „ 64,00 „ „ „ „ 4,00,

en:

Pond Groot = *f* 33,60 met Tourn^{e} van *f* 2.10,
Nevenpond = „ 32,00 „ „ „ „ 2,00,

En Tourn^{e} van *f* 2.00 in 1816 = Twee Gulden van onze munt.

Dat deze gulden, namelijk die van het oude pond Zwarte

eindelijk afdaalde tot rekenmunt, is verklaarbaar. Ook met menig andere munt was dit het geval. Toch vonden ook die denkbeeldig geworden geldstukken eenmaal hun oorsprong in een feitelijk bestaan; ook zij waren eens bepaalde deelen van een of ander pond, en de grondslag van de hier bedoelde Brabantsche rekenmunt klimt op tot het over een reeks van eeuwen bestaan hebbende Pond Groot van *f* 67,20 of van 32 Guldens van gewicht.

Tholen, December 1900.

A. HOLLESTELLE.

Muntwaarde te Brielle 1346.

In de voorboden der stad Brielle, geleit in den jare 1346, des Zondags na St. Bavo, wordt *t paeyment* vastgesteld als:

1 dobbeldorne = 28 gr.
1 middelengel 27½ gr.
1 lichtengel = 24 gr.
1 pawelioen = 22½ gr.
1 schilt 20½ gr.
1 royael = 18 gr. 2 Holl.
1 gouden hallinc = 15 gr. 3 Holl.
1 goeden ghesellen = 1 Holl.
1 leonen = 21 gr.

Ende Holl ende Brabantsce in eenre coemanscip van 10 ℔ boven 5 ß niet te nemen, men wil se nemen.

(Uit: H. DE JAGER, *De Middeleeuwsche keuren der stad Brielle*, blz. 32).

Medegedeeld door AUG. SASSEN.

Gemengde Berichten.

Wetgeving.

De maand December 1901 was zéér vruchtbaar op wetgevend gebied, de numismatiek betreffende.

Bij K. B. van 3 December 1901 (*Staatsblad* n°. 234) werden vastgesteld de instruktiën van den muntmeester en van den kontroleur-generaal van 's-Rijks Munt. Aan eerstgenoemde is o.a. opgedragen de zorg voor de instandhouding, bewaring, rangschikking en katalogiseering van het munt- en penningkabinet aan 's-Rijks Munt, waarin twee stukken van elke aanmunting en een afslag in brons van elken aan 's-Rijks Munt afgeslagen penningstempel moeten worden opgenomen.

Ingetrokken is het K. B. dd. 2 September 1850 (*Staatsblad* n°. 56) tot regeling van den werkkring van het Muntkollege. Bij K. B^n^. dd. 6 December 1901 (*Staatsbladen* n°s. 238 en 239) werd bepaald, dat de wetten van 28 Mei 1901 (*Staatsbladen* n°s. 132 en 130, zie *Tijdschrift* 1901 blz. 381 e. v.) op 1 Januari 1902 in werking zouden treden.

Het K. B. van 22 December 1901 (*Staatsblad* n°. 265) regelt de wijze van intrekking der munten, die ingevolge art. 18 1^e^ lid der Muntwet 1901 moeten worden ingetrokken en vermunt, n.m. gebrekkig bewerkte, afgesleten of in gewicht gedaalde stukken.

Verder regelt het K. B dd. 19 December 1901 (*Staats-*

blad n° 271), de voorwaarden, waaronder voor rekening van anderen dan het Rijk aan 's-Rijks Munt kan worden gemunt, penningen kunnen worden geslagen en stempels kunnen worden vervaardigd. O. a. wordt bepaald, dat van elken penningstempel, die aan 's-Rijks Munt wordt vervaardigd, of voor de eerste maal afgeslagen, voor rekening van den besteller twee afslagen in brons boven het bestelde aantal worden genomen voor 's-Rijks verzamelingen. (Rijks Munt en Kon. Kabinet). Alle aan 's-Rijks Munt geslagen penningen zullen het muntteeken der muntspeciën dragen.

Eindelijk zijn bij K. B. dd. 24 December 1901 (*Staatsblad* n°. 274) de gemeenten aangewezen, waar de bepaling van art. 19, 1° lid der Muntwet 1901 niet geldt en die waar ingevolge art. 23 dier wet gelegenheid werd gegeven gedurende de maand Januari 1902 tot verwisseling van vreemde munten, en werden bepaald de koersen, waartegen die inwisseling kon geschieden.

Onze beperkte ruimte verbiedt de besluiten in extenso op te nemen. Z.

Een valsche munter te Waalwijk gevangen genomen in 1400.

De heer G. CUMONT schreef in de „*Annales de la Société d'Archéologie de Bruxelles*, tome XV 3e et 4e livraisons 1901, een zeer merkwaardig artikel getiteld „*Faux monnayeurs en Brabant fin du* XIVe *et commencement du* XVe *siècle*".

We lezen daar o. a. de exekutie in kokend water van KERSTIAEN CALF te Brussel in oktober 1399. De gezamenlijke kosten van die terechtstelling bedroegen „989 livres 4 sous de payement, c'est à dire à 24 francs 5 sous 4 deniers 2 esterlins gros de Flandre". Vervolgens wordt door den schrijver medegedeeld de gevangenneming van JEAN MICHIELS, muntmeester van den heer VAN BREDERODE te Waalwijk in december 1400.

Op bevel van hertogin JEANNE VAN BRABANT, gingen ETIENNE DE NEDERALPHEN, ontvanger-generaal en de drossaard van Brabant naar Waalwijk om een zekeren JAN MICHIELS gevangen te nemen, die aldaar munt had laten slaan voor JAN, heer VAN BREDERODE.

De reis duurde 6 dagen en kostte 19½ doubles couronnes de Hainaut of 26 francs en 26 gros de Flandre.

Waalwijk is in 1364 aan de heeren van BREDERODE gekomen. In een charter van 1400 van JAN VAN BREDERODE is reeds sprake van muntmeesters, werklui, enz. te Waalwijk: „Een muntmeester, werkluyden ende munteren van de munten van onsen landen van Waalwijk ende andersins ons toebehoorende".

Het schijnt, dat JAN MICHIELS zijn goed recht van munt te mogen slaan, heeft kunnen bewijzen, want wij vinden hem later te Vilvoorde, Maastricht en Brussel voor de Brabantsche hertogen munten.

Ten slotte vermeldt de heer CUMONT nog de terechtstelling van twee valsche munters te Haelen in Limburg in 1404. Zij waren beschuldigd van te Pietersheim „gewracht ende gemunt" te hebben, „des mites de Flandre et de Namur".

Zij werden inderdaad in het bezit dier valsche stukjes gevonden, „geaerbeit ende gepijnt" door den beul van Brussel (der stad hangedief) om vervolgens geketend in een ketel te worden gekookt. Het schijnt, dat men te weinig water daarin had gedaan, want na de exekutie bleek het, dat de ketel geheel was verbrand en waardeloos geworden. Er moest dan ook de volle koopwaarde — 3 couronnes de France en 14 plaques — voor worden betaald.

M. DE M.

Prijspenningen van Z. K. H. Prins HENDRIK DER NEDERLANDEN, *Hertog* VAN MECKLENBURG.

Aan de Koninklijke Utrechtsche fabriek van Zilverwerken, firma C. J. BEGEER, viel de vereerende opdracht ten deel, de prijspenningen voor tentoonstellingen, wedstrijden enz. te mogen maken, door Z. K. H. Prins HENDRIK uit te loven. Ze werden vervaardigd met drie verschillende Vz°.:

1°. Linksgewend hoofd van den Prins,

2°. Linksgewend borstbeeld in de uniform van generaal majoor van het nederlandsche leger, met ordeteekens en medailles,

3°. Linksgewend borstbeeld in de uniform van schout-bij-nacht van de nederlandsche marine, met ordeteekens en medailles,

alle met het omschrift:

HENDRIK PRINS D. NED. HERTOG V. MECKL.

De Kz. vertoont een opstaanden gedenksteen op trapvormig voetstuk, waartegen rechts een schildje rust met 's prinsen wapen. Een gevleugelde vrouwenfiguur staat links; zij heeft den gedenksteen met een vruchtdragende eiketak, die ze nog in de linker hand houdt, getooid en staat gereed het opschrift op den steen te schrijven; aan hare voeten ligt een palmtak. Recht van het voetstuk: B. U.

Zilver en brons, 65 m M. en 45 m.M. Z.

Twee gouden munten door KAREL DEN GROOTE *als Koning der Longobarden te Pisa en te Milaan geslagen.*

In de *Rivista italiana di numismatica* 1902, afl. 1 en 2, deelt de heer V. DESSI twee onbekende gouden munten mede, die KAREL DE GROOTE kort na het ten onderbrengen der Longobarden te Pisa en te Milaan liet slaan.

De eerste, een triëns, heeft in het midden een gelijkbeenig kruis, waarrond: + D . N. C A . R . O . L . O PX De breede buitenrand en relief.

Kz. Rond een achtstralig kruis, dat door een cirkel is omsloten: + FL . A . M . E . D . I . O L . A . N . O. Gewicht 1.05.

Dit unieke stukje, geheel in het type der longobardische munten van dien tijd vervaardigd, is, jammer genoeg, in vier stukken gebroken.

De tweede triëns heeft eveneens een gevoet kruis. Omschrift: D . NC . A . RVLVS REX

Kz. Binnen een parelrand, een zesstralig kruis, waarin zes blaadjesachtige figuren.

Omschrift: FLAVIA PISAC = Flavia Pisa Civitas.

Gewicht 1.05.

De Longobarden, zoo lees ik in *Traité de Numism. du Moyen âge* I, blz. 34, waren gewoon bij de namen hunner muntplaatsen iets vleiends toe te voegen.

„C'est ainsi que Pise", zoo lezen we daar, „est dite *glorieuse*, et que les autres villes sont parées du titre de flaviennes, parfois même joint à celui d'augustes: FLAVIA TICINO, FLAVIA LVCA," etc.

De naam FLAVIA PISA kan nu daaraan worden toegevoegd. M. D. M.

Draagteeken van de Nederlandsch-Belgische Vereeniging der Vrienden van de Medaille als Kunstwerk.

In het laatst van Maart jl., te laat om er in afl. II nog melding van te kunnen maken, ontvingen de leden der bovengenoemde vereeniging een keurig draagteeken, bestaande uit een rechthoekig plakketje in gepatineerd brons, breed 29, hoog 25 m.M., met weggesneden hoeken, oog en ring.

De Vz. vertoont een penningliefhebber, gehuld in kamerjapon, gemakkelijk uitgestrekt in zijn studeerstoel. Voor

hem staat zijn penningkast; in zijn rechterhand houdt hij een penning, dien hij aandachtig beschouwt; de linker, die het vergrootglas vasthoudt, rust op de leuning van den zetel. Opschrift:

Les Amis
de la MÉDAILLE
d'ART

· 1901 ·

De Kz. heeft het opschrift (de N en E's gothisch):

SOCIÉTÉ
HOLLANDAISE BELGE
de la
MEDAILLE d'Art

daaronder cartouche voor den naam. Op de afsnede van Vz. en Kz. rechts: G. DEVREESE

Wij wenschen maker en leden geluk met dit artistieke draagteeken, waarvan *voor de leden*, die er prijs op mochten stellen een ex. in zilver te bezitten, afslagen in dit metaal te verkrijgen zijn bij den heer LALOIR, Brugmansstraat, Ukkel bij Brussel. Z.

Penning op de kroning van KAREL VII *te Reims.*

In de *Revue française*, 1902, afl. I, beschrijft de heer W. K. F. ZWIERZINA, een door de firma C. J. BEGEER vervaardigden penning, die tot onderwerp heeft de kroning van KAREL VII te Reims, in 1429. De penning, waarvan een afbeelding is opgenomen, heeft op de Vz. het jeugdig, gekroond borstbeeld van KAREL VII, links gewend.

Omschrift:

KAROLVS DEI GRACIA FRANCORVM REX.

Naast het borstbeeld, in het veld, de letters B. U.

De Kz. wordt geheel door de voorstelling der kroning in de kathedraal te Reims ingenomen. Op den voorgrond ziet men den koning geknield; aan zijn rechterzijde, even-

eens in gebogen houding, JEANNE D'ARC, met den standaard der oude fransche koningen (de Oriflamme) in de hand. In de afsnede:

VIVAT REX — IN AETERNVM CIↃCCCCXXIX — CIↃIↃCCCCI

Gepatineerd brons, 39 m.M.

Slechts enkele zilveren exemplaren zijn van dezen penning geslagen, die door de pages van den hoofdpersoon der maskerade is uitgereikt bij de viering der 265e herdenking van de stichting der Universiteit te Utrecht.

De schrijver zegt in zijn aardig artikel, dat geen enkel historisch feit bekend is, dat betrekking heeft op deze kroning in verband met de geschiedenis der stad Utrecht.

Misschien is in dezen penning een geheime zinspeling te zoeken, vervolgt de heer ZWIERZINA, op het verdrijven, toen ter tijde, der Engelschen uit Frankrijk, en op den toestand der Engelschen in den tegenwoordigen Zuid-Afrikaanschen oorlog. Vervolgens worden nog belangrijke mededeelingen gedaan over het houden van maskerades in onze universiteitssteden. Zoo lezen we, dat de eerste maskerade in Utrecht plaats had in 1836, bij gelegenheid van het tweede eeuwfeest der stichting van de Universiteit. Toen werd de opmarsch van het leger naar Ostende vertoond, een dag na de overwinning bij Nieuwpoort in 1600.

M. D. M.

Elsevier en de Numismatiek.

In de Oktober-afl. van *Elseviers Geïllustreerd Maandschrift* wijdt F. EVERTS een artikel aan: *Antiek Nederlandsch Goud- en Zilverwerk*, met fraaie afbeeldingen, waaronder van penningen, die echter niet in het bizonder besproken worden.

We vinden reprodukties van Vz. en Kz. van den penning op het sneuvelen van MARTEN HARPENZ. TROMP door W. MULLER (1653), Vz. van den penning op J. CORVER

te Amsterdam door DE WIJS (1716), en van dien op den moord der gebroeders DE WITT door R. ARONDEAUX (1672), benevens een zéér merkwaardig draagteeken der rederijkerskamer *Lyefd is 't fondament* door B. DOLENDO (1574), eigendom van ons medelid Jhr. mr. F. BEELAERTS VAN BLOKLAND te 's-Gravenhage.

Z.

BOEKBESPREKING.

Médailles et plaquettes modernes, door Dr. H. J. DE DOMPIERRE DE CHAUFEPIÉ.

Met genoegen mogen we konstateeren, dat de in Mei jl. verschenen 10e afl. van bovengemeld werk veel beter verzorgd is dan de 9e en ons veel knap werk doet kennen, vooral dat der fransche medailleurs onder aanvoering van ROTY munt uit. Zonderling is de GOETHE-plakket van J. KOWARZIK: een reusachtige kop van den dichter, oprijzend uit een lilliputachtig Rijnlandschap. Men meent een voorstelling uit GULLIVER'S reizen voor zich te zien! De laatste plaat is aan de vaderlandsche medailleerkunst gewijd en bevat Voorzijden en Kz. der prijspenningen van Z. K. H. prins HENDRIK, penning op prof. S. TALMA door BEGEER, plakketten van mr. L. W. A. BESIER en J. C. VAN EELDE door WIENECKE en den grooten penning aangeboden aan mr. S. A. VENING MEINESZ, Vz. door JÜNGER, Kz., reduktie en slag van GERRITSEN, waarvan de Kz. op deze grootte (100 m.M.) veel beter voldoet, dan de tot 60 m.M. gereduceerde. Z.

Bulletin international de Numismatique publié sous les auspices de la Société française de Numismatique et dirigé par A. BLANCHET. Tome I, 1902.

De inhoud van de eerste afl. van dit *Bulletin*, dat is opgericht met het doel, de numismaten der verschillende rijken in nauwere verbinding met elkaar te brengen, bevat de beschrijving van een muntvondst in Hongarije, en nog een aardig artikel van R. MOWAT over een „contremarque anglaise sur une pièce de cinq francs de 1811". Vervolgens opgave van muntvondsten en uitvoerige mededeelingen omtrent vele numismatische genootschappen. Beknopte aanteekeningen over aanwinsten in enkele musea, necrologie, opgave van nieuw uitgekomen boeken.

Als korrespondeerend lid van het Bureau de la Société internationale, komt o. a. voor ons medelid Dr. H. J. DE DOMPIERRE DE CHAUFEPIÉ. M. D. M.

Verslag van den Direkteur van het Koninklijk Penningkabinet over 1900.

Met genoegen maakten wij kennis met dit uitvoerig en praktisch ingericht verslag van Dr. H. J. DE DOMPIERRE DE CHAUFEPIÉ, dat zeer merkwaardige aanwinsten vermeldt.

De vooraaamste daaronder zijn wel de carolingische munten te Wagenborgen gevonden, waarover in dit tijdschrift 1) reeds het een en ander is medegedeeld.

De heer DE CHAUFEPIÉ volgt bij de bestemming der munten de zienswijze van den heer M. PROU, waar deze uiterst voorzichtig is met het toekennen eener munt aan een bepaalden vorst of stad, als dat niet met zekerheid kan worden bewezen.

Zoo worden ook hier de bekende deniers met „het tempeltje" en met het opschrift „Christiana Religio" op naam

1) Zie *Tijdschrift* 1900, blz. 233 en 1902, blz. 63.

van CARLUS REX FR. en H. LUDOVVICUS IMP aan geen bepaalde vorsten toegewezen.

Met het oog op het onzekere, dat nog thans in deze rubriek munten heerscht, is het van het grootste nut alle kleine teekens die op deze deniers voorkomen, aan belanghebbenden te doen kennen.

Op de munten van dit type te Wagenborgen gevonden, vindt men onder het tempeltje de volgende teekens:

·—· ; · ; de letter s, een halve maan.

Vervolgens heeft één denarius een kruis zonder stippen tusschen de beenen, en een ander twee maal drie en tweemaal een stip in de hoeken van het kruis.

Onder de munten van keizer LOTHARIUS van dit type vindt men een drietal met het opschrift LVTHARIVS. Deze schrijfwijze voor LOTHARIVS treft men eveneens aan op een vijftal munten van METZ in de vondst aanwezig.

Van de 19 deniers van dezen keizer te Duurstede geslagen, hebben 16 IOTAMVS in plaats van LOTHARIUS.

De vier munten van Maastricht van keizer LOTHARIUS, die vóór deze vondst geheel onbekend waren, hebben de volgende opschriften:

LOTΛRIVS REX IMPI — TRICETENSEI MON
„ „ EPIIE — TRIIETENƧE MONE
„ „ IMPI — TRICETENCE MONE
IOTITΛRIVS RXIE — TRICETENƧE MONI

Alle hebben een kruis met drie stippen en een cirkeltje tusschen de beenen en een tempel op de keerzijde.

Gewicht respektievelijk 1.05, 0.75, 1.2, 1.1 wichtjes.

Overigens bevat deze vondst — ruim 200 stuks, waarvan 80 deniers door het Kon. Kabinet zijn aangekocht — meerdere zeldzame munten.

Vervolgens beschrijft het verslag het tweede gedeelte der schenking van de heeren Prof. Dr. J. SIX, en Jhr. W. SIX, bestaande uit 39 romeinsche keizermunten.

Onder de penningen trekken vooral de aandacht de gegra-

veerde met Vz. SUZANNA in het bad, Kz. PYRAMVS en THISBÉ, door BALTZAR LÖLINCK (1657), de gouden op het 50-jarig huwelijk van J. EVERSWINKEL en G. JONCKINT (1758), met hunne familiewapens, een zilveren gezantenpenning van N. VAN SWINDEREN, (de beide laatste afgebeeld), de penningen ter eere van WILLEM III door J. LUDER (1689, V. LOON III, blz. 424 n°. 5) en van WILLEM IV en zijne voorgangers (1747, DIRKS *Repertorium* III, n°. 944).

De moderne nederlandsche penningen zijn flink vertegenwoordigd voornamelijk door werk van BEGEER, (geschenk van dezen); een 16-tal aangekochte plakketten en penningen van J. C. CHAPLAIN vormen de hoofdschotel op het gebied der buitenlandsche medailleerkunst in onze dagen. De muntvondsten in ons land worden in 't kort beschreven; behalve de belangrijke te Wagenborgen en Nietap 1), ook door ons vermeld, werden in 1900 gevonden: bij Voorburg enkele romeinsche munten, — bij Leiden nederlandsche, spaansche en portugeesche munten uit het begin der 17e eeuw, — nabij Amsterdam eenige honderde schellingen, — nabij Rheden noord- en zuid-nederlandsche munten.

RED.

REKTIFIKATIE.

In de bespreking van „*de Prinsen van Oranje-Nassau in 's-Gravenhage*", door jhr. C. H. C. A. VAN SYPESTEYN, in afl. II, blz. 157, laat ik den schrijver beweren, dat men de Oranjevorsten als Hagenaars mag aanmerken. De zinsnede uit zijne inleiding: „de Oranjevorsten, die men als Hagenaars mag aanmerken", (welke voor tweeërlei lezing vatbaar is), wenscht hij echter gelezen te zien: *die* Oranjevorsten, *welke* men als Hagenaars aan mag merken.

Z.

1) *Tijdschrift*, 1902, blz. 64.

Inhoudsopgave van Tijdschriften.

Revue Belge de Numismatique, 1902. 2me livraison.

Une émission de monnaies en Gaule sous GALLIEN, en 262, par M. A. BLANCHET. — Deux monnaies des ducs de Lothier du commencement du XIe siècle, par M. A. DE WITTE. — Les monnaies de Celles et le sceau du chapitre de St. HADELIN, par M. F. ALVIN. — Un esterlin à tête inédit frappé à Poilvache par JEAN L'AVEUGLE, roi de Bohème et comte de Luxembourg (1309-1346) par Mr. Ed. BERNAYS. — Deux thalers de CHARLES DE CROY prince de Chimey, comte de Megen, époux de MARIE DE BRIMEU, comtesse de Megen, par M. le Vte B. DE JONGHE. Médailles gantoises (1580-1717), par MM. CH. GILLEMAN et A. VAN WERVEKE — Une médaille inédite de Notre-Dame de Benoite-Vaux par M. L. GERMAIN DE MAIDY.

Nécrologie (C. J. VAN EEGHEN, Cte. G. DE NÉDONCHEL, J. LAUGIER.) Mélanges.

Onder de gemengde berichten komen o a. voor eene mededeeling over muntgewichten gemaakt door „MARTINUS DE BACKER in de Oude Brughgleegh (sic, verm. steegh) in de goude munt Balanses"; afbeeldingen der aan de munt te Brussel geslagen munten voor Luxemburg, Brazilië, nieuwe 50 centimes en de veel op chineesche munt gelijkende 10 en 5 centimesstukken voor België; eindelijk het verslag van de vergadering der belgische sektie en het prospektus voor het konkours van 1903 van de hollandsch-belgische ver. der vrienden van de medaille als kunstwerk (*Wij* vroegen tevergeefs om dit laatste en om het verslag van de verg. der hollandsche sektie. RED.)

Rivista Italiana di Numismatica, 1901, fasc. I en II.

GNECCHI, F. Appunti di Numism. Romana. — DATTARI G. Appunti di Numism. Alessandrina. — MAURICE, J. l'Atelier monétaire d'Ostia pendant la période Constantinienne sous les règnes de Maxence et de Constantin. GAVAZZI, G. Monete dei Marchesi del Carretto. — CIANI, G. Monete inedite o rare. — RUGGERO, G. Annotazioni numism. italiane. — PAPADOPOLI, N. Monete italiane inedite della raccolta Papodopoli. — SAMBON, A. La cronologia

delle monete di Neapolis. — GNECCHI, E. Appunti di Numism. Italiana. Uno scudo d'oro di Gian Giacomo de Medici Marchese di Musso. — DESSI, V. Due tremissi inediti di Carlo Magno * — ROSTOWZAW, M. Tessere di piombo inedite e natavoli della coll. F. Gnecchi a Milano e la cura munerum. — MOWAT, R. Le monnayage de Clodius Macer et les deniers de Galba marqués des lettres S. C. — CASTELLANI, G. Una presunta moneta Malatestiana di Fano. — MARCHISIO, A. F. Studi sulla numism. di Casa Savoja. Sopra una *Lira*, finora sconosciuta, di Vittorio Amedeo I. RIZZOLI, L. Jun. Quattrini di Francesco Novello da Carrara. AMBROSOLI, S. Alcuni acquisti del R. Gabinetto numism. di Brera. RICCI, S. Di una medaglia-autoritratto di Antonio Averlino detto „il Filarete" nel Museo Artistico municipale di Milano. — SPIGARDI, A Le medaglie dei Congressi degli Scienziati italiani (1839-1875). – Bibliografia. Variete. — Necrologia: LEOPOLDO HAMBURGER. — Atti della Societa Numismatica Italiana.

* Zie blz. 257 hiervoor.

Numismatische Zeitschrift. (Num. Ges. in Wien) 1e en 2e kwartaal 1901, verschenen in 1902.

Zum Titelbilde. (Titelplaat naar de fraaie plakket van RUD. MARSCHALL bij gelegenheid van den 70ⁿᵉⁿ verjaardag van Z.M. Keizer FRANZ JOSEPH I, 18 Augt 1900) F. IMHOOF BLUMER. Zur syrischen Münzkunde. — dr. J. SCHOLZ, Griechiesche Münzen aus meiner Sammlung. — A. MARKL Das Provincialcourant unter Kaiser Claudius II Gothicus O. VOETTER. Die Münzen des Kaisers Gallienus und seiner Familie (met Atlas). J. MAURICE. l'Atelier monétaire de Thessalonica pendant la période Constantinienne. O. VOETTER Herculi und Jovi. — Dr. A. LUSCHIN v. EBENGREUTH. Der Fund von Žažvić. — Th. IPPEN. Über Münzen Albaniens. — G. BUDINSKY, Münzfund von Ungersdorf. — Dr.

J. CAHN, Beiträge zur vorderösterreichischen Münzgeschichte Dr. J. SCHOLZ. Die österreichischen Conventions-Zwanziger. Miscellen — Numismatische Literatur. — Jahresbericht der Num. Gezellschaft.

Bulletin uitgegeven door den Nederlandschen Oudheidkundigen bond, 3e jaargang n°. 4. (Maart 1902).

Bevat niets op het gebied van numismatiek. Wel vinden we blz. 204 aan het hoofd van een berichtje staan: Mundvondst te Milligen, doch daaronder is niets omtrent munten vermeld, niet eens dat er gevonden zijn!

Op een bericht over herstelling van zwaar geroest oud ijzerwerk enz. komen we in afl. IV terug.

MEDEDEELING.

De kommissie van redaktie deelt mede:

1°. dat zij, overeenkomstig art. 14 huish. regl., den heer S. WIGERSMA Hz. te Leeuwarden tot tijdelijk 4e lid heeft benoemd,

2°. dat door plaatsgebrek de beloofde index op de 10 eeste jaargangen voorloopig *niet* kan worden opgenomen,

3°. dat de beschrijving der nederlandsche penningen 1863–1898, waarvan deel I is verschenen, (zie omslag blz. 4), in afl. I 1903 met het begin van deel II zal worden vervolgd en

4°. dat overdrukjes *alléén op tijdigen aanvraag* kunnen worden verstrekt.

Handelingen van de Jaarlijksche Vergadering, gehouden 16 Juni 1902, te Dordrecht.

Aanwezig zijn de heeren Dr. DE CHAUFEPIÉ, BATTAERD, STEPHANIK, ZWIERZINA, DEKETH, Jhr. SPEELMAN, Dr. BRAAKENBURG, WIGERSMA. Jhr. F. BEELAERTS VAN BLOKLAND, DE WITT HAMER, DE WAARD, VAN DE WATER, VAN BELLE, NIJLAND en WIENECKE.

Afwezig met kennisgeving de heeren: Burggr. DE JONGHE, Mr. BESIER, Mejuffrouw DE MAN, de heeren DU CROCQ, Jhr. VAN DEN BRANDELER, SASSEN, Jhr. M. W. SNOECK, BEGEER, BRUYNESTEIJN, Jhr. RAM, HORDIJK, Ds. LÜTGE, HOLLESTELLE, VAN HOVE, KARREMAN, Mr. KLEYN, Jhr. C. BEELAERTS VAN BLOKLAND, VAN DER HOOP, J. W. MENSO, J. C. P. E. MENSO, VAN LIS, Prof. SIX, VANDEN BROECK, DE WITT, RUIJS DE PEREZ, BORDEAUX, VISART DE BEAUCARMÉ en G. CUMONT.

De voorzitter heet den aanwezigen hartelijk welkom en brengt uit naam van't geheele genootschap hulde aan H. M. de Koningin. Het heeft ons zeker allen verheugd, toen de tijdingen al gunstiger en gunstiger verluidden en wij bespeurden, dat het gevaar geweken was Waar H. M. een open oor heeft voor de studie, die ons lief is, Zelve verzamelt en ons werken op prijs stelt, daar voegt 't zeker van onze dankbare belangstelling te doen blijken. Spreker stelt daarom voor de goede wenschen van de leden aan

H. M. telegrafisch te vertolken — waarmede geestdriftig wordt ingestemd.

Notulen en verslagen van sekretaris en konservator geven tot geene opmerkingen aanleiding. De rekening sluit met een tekort van *f* 94.—, veroorzaakt door eene te groote uitbreiding van jaargang 1901. Een samenloop van omstandigheden, in 't leven geroepen door belangrijke gebeurtenissen in ons vaderland, heeft er toe bijgedragen jaargang 1901 meer dan groot te maken: tentoonstelling ned. zeewezen, komst van President KRÜGER, onze nieuwe muntwetten, onze nieuwe munten enz.; alles zeker van aktueel belang.

Tot buitengewoon lid worden benoemd de heeren: W. ACHTENHAGEN, Oudegracht 177bis, Utrecht. JAC. ANKERSMIT, Keizersgracht 126, Amsterdam. D. C. BERG, Lijnbaansgracht 89, Amsterdam, G. D. BOM H.Gz., Warmoesstraat 35, Amsterdam, G. J. BRENKMAN, Lienden (G.), H. J. VON BRUCKEN FOCK, Korte Nieuwstr. 7, Utrecht, FRED. CALAND, 's-Gravenhage, Dr. J. L. CHAILLET, Conr. Gymnasium, Sneek, TH. M. H. DIRIX, Veldstraat 19, Roermond, TH. DORREN, Valkenberg, A. GILLISSEN LEMAIRE, Markt 74, Maastricht, Mr. A. E. H. GOEKOOP, 's-Gravenhage, Prof. W. GOOSSENS, Seminarie, Rolduc, Dr. A. H. L. HENSEN, Warmond, Dr. C. HOITSEMA, Contr.-gen. 's-Rijks Munt, Utrecht, Dr. G. A. HULSEBOS, Utrecht, Mr. E. H. HIJMANS, Tiel, A. O. VAN KERKWIJK, 's-Gravenhage, E. KOCKEN, Vlijtstraat 1, Arnhem, Mr. G. T. TER KUILE, Ambt-Almeloo, F. M. L. LEIJDEKKERS, S. J., Nijmegen, A. PIT, Ruysdaelkade 39, Amsterdam, Mr. W. J. SAAIJMANS VADER, Burgemeester, Vrijenban, J. SCHULMAN, Keizersgracht 448, Amsterdam, Baron W. TH. SNOUCKAERT VAN SCHAUBURG, Jan van Nassaustraat 36, 's-Gravenhage, E. VOET Jr., Anegang, Haarlem, Mr. J. DE VRIES VAN DOESBURGH, Huize „Hertenlust", Haarlemmerhout, Heemstede, H. L. A. VAN DEN WALL BAKE, Muntmeester, Utrecht.

Zonder stemming worden herbenoemd de heer BATTAERD als bestuurslid, Mejuffrouw M. DE MAN als kommissielid voor 't Tijdschrift. Voor Jaargang 1903 wordt *f* 700 toegestaan. De volgende jaarvergadering zal te 's-Gravenhage gehouden worden.

In samenwerking met den heer ANTH. BEGEER zal door de leden van 't genootschap een huldepenning aan President STEIJN worden aangeboden.

De heer ZWIERZINA biedt aan 't Genootschap aan Deel I van zijne beschrijving der nieuwe nederlandsche penningen loopende over de jaren 1864-78.

De voorzitter brengt den schrijver warme hulde voor dien arbeid, waarin de onderzoeker van latere jaren een nauwkeurig overzicht zal vinden van 't penningkundig leven en streven van 't tegenwoordig geslacht. Spreker dankt den heer ZWIERZINA voor de groote zorg aan 't werk besteed, waarmede de aanwezigen luide instemmen.

Na voorlezing van eene oproeping van den Ned. Oudheidkundigen Bond om de jaarvergadering te Amersfoort bij te wonen, wordt de vergadering gesloten.

Dank zij de gastvrije zorgen van ons medelid den heer HIDDE NIJLAND, werd de dag verder aangenaam doorgebracht.

JOH. W. STEPHANIK.

Onbeschreven of weinig bekende munten van het graafschap Holland en Zeeland.

I

Half dordrechtsch schild van JAN VAN BEIEREN.

JAN VAN BEIEREN, door zijn wreedheid bekend onder den naam van JAN ZONDER GENADE, (JEAN SANS PITIÉ), elekt van Luik, jongste zoon van AALBRECHT VAN BEIEREN, geboren in 1373, was slechts 16 jaar oud, toen de Paus zijn verkiezing tot bisschop van Luik, aan het einde van 1389 1) bekrachtigde.

Niet de minste roeping tot kerkvorst in zich gevoelende, maar daarentegen krijgshaftig, dapper en hebzuchtig van aard, legde hij na een onrustige regeering, in 1418, het bisschoppelijk gewaad af.

Van dien tijd af waren zijn oogen op de landen van zijn nicht JACOBA VAN BEIEREN gericht.

Aan het hoofd der kabeljauwsche partij, heer van het Gooi en Woerden, Brielle en het land van Voorne, nam hij in 1418 onverwachts Rotterdam in. Dit had in 1419 tengevolge, het voor JACOBA zeer nadeelige verdrag van Woudrichem, waarbij aan

1) Bon J. DE CHESTRET DE HANEFFE, *Numismatique de la Principauté de Liége* etc. page 174.

JAN VAN BEIEREN heel wat steden en heerlijkheden werden afgestaan. Hij zou dat alles „erfelijk ter leen hebben van mynen heere en vrouwe van Braband"

Openlijk heeft hij na dien tijd nooit den titel van graaf van Holland en Zeeland gevoerd; op zijne munten staat hij steeds als FILIVS HANONIAE HOLLANDIAE ET ZEELANDIAE vermeld.

Toen JAN VAN BEIEREN den 26 april 1420 te Middelburg werd gehuldigd 1), „vermaakte" hij den volgenden dag het stadsbestuur.

Bij die gelegenheid kreeg hij van de stad „twee rode lakene van Damassche" ten geschenke, elk 8 ellen lang en die per el 4 fransche kronen van 4 schellingen 6 gr. kostten, bovendien nog twee zilveren stoopkannen, die aan zilver, £ 11 : 13 : 1 en aan fatsoen £ 2 : 14 deden, welke juweelen te Brugge waren gekocht.

Later, in november van dat jaar, toen de graaf met zijn echtgenoote opnieuw een bezoek aan Middelburg bracht, kreeg deze laatste verschillende zilveren stukken, waaronder 6 kroezen, „wel gesneden" ten geschenke, die aan de stad een uitgaaf van £ 11 : 2 : 10 hadden bezorgd.

Den 20 juni 1418 schonk JAN VAN BEIEREN aan Dordrecht het „recht" munt te slaan, een opmerkelijk feit, zegt VAN DER CHIJS, daar dit tot nu toe als een „gunst" was beschouwd. De overige hoofdsteden van zijn rijk hadden echter hierbij ook een

---

1) H. M. KESTELOO, *Stadsrekeningen van Middelburg* 1365—1449, blz. 304 in *Archief Zeeuwsch Gen.* deel V.

woordje in 't midden te brengen, want, lezen wij: 1) „Item dat wii onse Munte van Hollant tot geenre tijt openen noch ordineren en sullen dan bii onser rade ende bii onsen hoeftsteden als Dordrecht, Haerlem, Delff, Leiden ende bi consente ende ordinantye van hem luden ende die te Dordrecht te leggen ende nergent anders".

Het weinig edel karakter van den graaf maakt het begrijpelijk, dat het gehalte zijner munten zelden van de beste kwaliteit is geweest 2), vandaar dat het tusschen hem en de regeering van Dordrecht niet altijd couleur de rose was. Wij weten dan ook, dat hij in mei 1424 aan de dordtsche municipaliteit heeft moeten vragen weer te mogen munten, een daad, die hij in november van dat jaar nog eens herhaalde. Dit bewijst, dat het munten hem misschien een tijdlang moet zijn verboden geweest.

JAN VAN BEIEREN heeft, onder meer, twee typen van heele en halve schilden doen slaan. Op het schild van het eerste type ziet men den graaf gezeten tusschen *twee wapenschilden*; het woord DORD op het voetstuk. Het tweede type vertoont den graaf slechts met *één wapenschild* aan zijn zijde, terwijl DORD niet meer op het voetstuk vermeld staat.

De heele en halve schilden met de twee wapens zijn zeer zeldzaam, ze zijn bij VAN HOUWELINGHEN

---

1) V. D. CHIJS, deel *Holland en Zeeland*, blz. 336.

2) GROEBE, *Handleiding tot de kennis der Ned. Munten*, zegt dat de johannesgulden of schild van JAN VAN BEIEREN een gehalte had van 15 caraat 8 gr. Door de Staten-Generaal der Ver. Nederlanden is deze munt buiten omloop gesteld.

en bij VAN ALKEMADE afgebeeld, en naar dezen door VAN DER CHIJS op plaat XI n°. 2 en 3 overgenomen. Het heele schild van dit type is tot heden niet teruggevonden, het halve berust in de rijke verzameling van het Kon. Kabinet te 's-Gravenhage — zie *Aanwinsten Kon. Penning-Kabinet* 1890 — en wordt thans door ons beschreven.

De voorzijde heeft:

✠ IOhIS' × DVX × BAIA-×FILII ×-×hOLLANDIE × ⚹ × ʒ'

De graaf, gezeten in een gothischen zetel, rust met de linkerhand op het wapenschild van Paltz-Beieren; in de rechter een zwaard opwaarts houdende, terwijl zijn rechterarm steunt op het wapenschild van Beieren. Op het voetstuk leest men DORD (de rechtervoet is tusschen de letters D en O geplaatst).

Keerzijde: Een gebloemd en versierd kruis. Het is gevat in een vak van vier bogen, door een parelrand omgeven. In de vier buitenhoeken, klaverblaadjes.

Omschrift: + ✠PC' × VICIT × ✠PC' × RENGNAT × ✠PC' × IMPERAT

Goud, gewicht 1.7 w., Koninklijk Kabinet, zie pl. IV n°. 1.

Het omschrift van het bij V. D. CHIJS, naar ALKEMADE, afgebeeld exemplaar is als volgt:

✠ IOhS' ⁑ DVX ⁑ BAVA ⋆ FILI ⋆ hOLAND⁑Z ⁑ ZEL', terwijl ook de teekening der figuren in vele opzichten met de door ons beschreven munt verschilt.

In maart 1421 1) verscheen de ordonnantie voor

1) V. D. CHIJS *Loc. cit.* blz. 343.

het slaan te Dordrecht van heele en halve schilden. Zij luidt als volgt:

. . . . . „In den yersten eenen penning van goude, „geheytten eenen schilt, die houden sal in den alloy „seventien krate fijn gouts opter toetsen, oude Vranc- „rijxe Croonen voir fijn gereckent, en dier scilde „sullen gaen optie Troysche Marcke suevenentses- „tich, Ende hier af sullen onse Muntmeesters „voirss. hebben te remedie in den aloy een greyn „fijn gouts onder der naelden ende inder snede „dordalven Engelse van elker marcke wercks. Item „sullen sy noch doen maken ende wercken van „goude eenen halven scilt, die houden sal in den „alloye sestien ende een half krate fijn gouts als „voirss. staet, Ende dier penningen sullen gaen „hondert vijve ende dertich op elke marke troysche „gelijc voirss. staet, Des sullen onse muntmeesters „voirss. hebben te remedie in den alloye een greyn „fijn gouts onder der naelden voirss. Ende in der „snede drie Engelse van elker marcke wercks".

In augustus van dat jaar 1) was de koers der „Guilhelmus Hollantse" schilden bepaald op 3 scell. 6 den. grooten of 42-, een „Johannes Beijerse scilt" daarentegen op slechts 3 scell. 4 den. of 40 grooten.

In september daarop werden beide munten in koers verhoogd en deden toen respektievelijk 43 en 41 grooten.

Een jaar daarna werden nogmaals schilden op dezelfde voorwaarden aangemunt.

Of het door ons afgebeelde halve schild in 1421

1) v. d. Chijs, blz. 347.

of wel in 1422 is vervaardigd, valt niet met zekerheid te zeggen.

ALKEMADE stelt het gewicht der Johannes Beyersche schilden met de *twee wapens*, op 2.6 w. en zegt er bij, dat de schilden met het *enkele* wapenschild zwaarder waren.

Van het gewicht der halve schilden spreekt hij niet. Wij kennen dit evenwel uit het exemplaar van het Kon. Kab., dat, zooals wij gezien hebben, 1.7 w. weegt, terwijl een half schild met het enkele wapenschild, dat eveneens in die verzameling berust, een gewicht van 1.8 w. heeft.

Dit komt overeen met het beweren van ALKEMADE, die zegt, dat deze laatste muntsoort iets zwaarder was.

Lezen wij nu in de aangehaalde ordonnantie van 1421, dat 135 stuks uit het mark trooysch moesten komen, met drie engelse als remedie, dan krijgen we als gewicht van ieder half schild: $157 \times 32 = 5024$ azen, gedeeld door $135\ \frac{5024}{135} = 37\frac{29}{135}$ azen gelijk 1.8 w. 1)

Ons exemplaar uit het Kon. Kabinet heeft, zoo als wij gezien hebben, een gewicht van 1.7 w. of 35.4 azen, terwijl het halve schild met het enkele wapenschild — v. D. CHIJS XI n°. 5 — 1.8 w. of 37.4 azen weegt.

Volgens deze uitkomsten komen de halve schilden in 1421 aangemunt, wat het gewicht betreft, dit laatste type het meest nabij.

De heele en halve schilden met het ongewone type van de twee wapenschilden en met de ver-

1) DE KANTER, *Handboekje voor de Ingezetenen der prov. Zeeland*, blz. 48.

melding der stad „Dord" op het voetstuk, daarbij iets minder dan noodig was wegende, zullen wel spoedig door het gewone schild-type met één wapenschild zijn vervangen.

De munten van JAN VAN BEIEREN waren om hun slecht allooi bij de naburige landen al weinig genoeg gewild, zoodat een nieuw type voor hem verre van voordeelig moest zijn.

In de rekeningen der stad Dordrecht, uitgegeven door mr. CH. M. DOZY, komen op het jaar 1420, halve schilden voor:

„Gegeven den 4 hoeftmans voernoemt ende den 2 „bannierdraegers MEEUS TATER ende GILLYS VAN „HALLE 's daechs een halve schilt tot 29 budd (boddragers) = ℔ 60 : 18."

Een andere post van dat zelfde jaar geeft „4075 „schilden, compt 3396 croonen 2 s. vlaems.

Elcx een holl. schilt ende waeren 480 man comt „400 croonen van goude".

Eindelijk lezen we nog aldaar, dat 80 gouden schilden, den schilt voor 32 leeuwen gerekend, gelijk waren aan ℔ 170 : 13".

Dit zullen wel alle hollandsche schilden zijn geweest.

II

Twee derde gouden leeuw of leeuken van FILIPS DEN GOEDE *geslagen in den Haag.*

De tweede munt, die wij wenschen te beschrijven, is een $^2/_3$ leeuw of leeuken van FILIPS DEN GOEDE.

De munten van dezen vorst, die niet minder dan JAN VAN BEIEREN zijn voordeel heeft weten te doen

met de benarde toestanden van zijn nicht JACOBA, of Vrouw JACOB, zooals zij eigenlijk heette, zijn volgens VAN DER CHIJS in drie rubrieken te deelen:

FILIPS DE GOEDE *als erfgenaam* 1425—1428,
FILIPS DE GOEDE en JACOBA 1428—1433,
FILIPS *als graaf* 1) 1433—1467.

Onze munt, die *niet* door VAN DER CHIJS is afgebeeld noch beschreven, behoort tot dit laatste tijdperk.

De voorzijde vertoont een linksgewenden leeuw, in een gothisch kompartiment, door een parelrand omgeven, aan beide zijden daarvan vuurstaal en vonken.

Omschrift: PhS ⁑ DEI ⁑ G ⁑ DV ⁑ BVRG ⁑ CO ⁑ hOL ⁑ ʒ

Kz: Het uit zeven kwartieren bestaande bourgondisch wapenschild op een gebloemd kruis rustende, door een parelrand afgezet.

Omschrift: ✠ SIT ⁑ NOMEN ⁑ DNI ⁑ BENEDICTVM ⁑ AMEN ⁑

Goud, gewicht 2.3 gr., Kon. Kabinet. *Aanwinsten* 1882, zie Pl. IV n°. 2. 2)

V D. CHIJS vermeldt zoowel de ordonnantie 3) als de instructie, waarnaar dit zeldzame muntje in den Haag is vervaardigd.

---

1) Den 26sten april 1433 werd hertog FILIPS VAN BOURGONDIË in Middelburg als graaf van Holland en Zeeland gehuldigd. Men vierde toen feest in de stad, „sodat die veynstēn (vensters) vand' stede-huse behangh waēn met eenre pelle". Even als bij de vorige huldiging, zegt de heer KESTELOO, werden die pelle en de kleeden en kussens, die op de banken van het stadhuis gelegen hadden, door 's graven dienaars medegenomen en moest er de lossing voor worden betaald. KESTELOO, *Stadsrekeningen*.

2) Een tweede exemplaar van deze zeldzame munt bevindt zich in handen van den heer J. SCHULMAN te Amsterdam.

3) V. D. CHIJS, *Graven van Holland en Zeeland*, blz. 41 .

De eerste dateert van 18 januari 1453/4; de tweede van april van dat zelfde jaar. Beide zijn in dier mate gelijk, dat we slechts de ordonnantie zullen vermelden.

Zij luidt als volgt: „In den eersten . . . . . „gouden Leeuwen van 23 karaten fijn alloy, ende „van 57 1/2 in der sneden in den troysschen marcke, „tot enen vierendeel van eenen karate te remedien „in den alloye, ende eenen halven engelschen ter „remedien in den gewichte, Welcken penninck „loop hebben zal voir vyff schellingen (d. i. 60) groot „onser Vlaemschen munte, nu loip hebbende,
„Ende eenen anderen penninck van goude, geheeten „Leeutgen, van gelijcken alloye van 86 1/4 in der sneden, „in den troyschen marcke, een quartir van karate „ter remedien in den alloye ende eenen engelschen „ter remedien in den gewichte, die welcke loip „hebben sal voor drie scellingen vier penningen (40) „groot munte voorscreven 't stuck."

De ordonnantie door den graaf aan de vlaamsche muntmeesters gegeven tot het slaan dezer soort munten is eveneens van januari 1453/4.

Zie hier wat DESCHAMPS DE PAS over het verschijnen van deze stukken schrijft: 1)

„Le changement de monnaies était trop profitable „au souverain pour que PHILIPPE LE BON ne saisît „pas l'occasion qui se présentait. Aussi le 18 janvier „1453/4 parut une ordonnance prescrivant la fabri„cation de nouvelles monnaies d'or appelées Lyon „et Lyonceau. L'instruction donnée à la même

1) DESCHAMPS DE PAS, *Essai sur l'histoire monétaire des comtes de Flandre*.

„date contient les renseignements sur l'aloi et le „poids de ces pièces."

De lyonceau is bij DESCHAMPS DE PAS afgebeeld op plaat XXI n°. 52 en weegt 54 „grains"

Daar de instruktie voor het haagsche munthuis van 29 april 1454 dateert en er inderdaad vóór augustus van dat jaar geen leeukens zijn vervaardigd, heeft Vlaanderen de primeur van die geldstukken.

Het leeuken van Brabant is tot nu toe niet teruggevonden, toch is het mogelijk, dat, even als dat voor Holland is geschied, ook voor het hertogdom Brabant $^2/_3$ leeuwen in gering aantal zijn vervaardigd. In de instruktie van den 11^den^ juni 1454 1) voor de muntmeesters van Mechelen, komt de „lionceau" voor, maar aangezien de rekeningen van dat munthuis verloren zijn gegaan, is het niet uit te maken of er naar deze instruktie „lionceaux" vervaardigd zijn. In het graafschap Henegouwen is dit *wel* het geval geweest 2).

De leeukens of leeutjens zijn in den Haag geslagen tusschen 1 aug. 1454 en 4 aug. 1455, door de muntmeesters PIETER TACK en DIRK VAN BEAUMONT. De stempels daarvoor waren geleverd door den ijzersnijder PHILIPPUS PELGRIMSZ. VAN WAETSELAIR, 3) die voor iedere proef (leeuw en gulden leeuken) „oudergewoonte" zegt de rekening, een marc silvers

1) ALPH. DE WITTE *Hist. monétaire des ducs de Brabant*, II p. 16. LÉOP. VAN DEN BERG beeldt in zijn *Cat. descriptif des monnaies frappées à Malines* de „double tiers du lion" af (blz. 24), maar zegt er bij, dat hij dit stuk naar V. D. CHIJS heeft overgenomen.

2) R. SERRURE, *Dict. géogr. de l'hist. monétaire belge*, p. 151.

3) V. D. CHIJS, *loc. cit.* blz. 430.

tot XXII β IX den. gr. t marck ontving, wat te samen de waarde vertegenwoordigde van II ℔ V β VI den. gr.

De instruktie had bevolen, dat gedurende een geheel jaar van iedere 300 vervaardigde leeukens één exemplaar in de bus moest worden gedaan. Bij de opening der muntbus den 26ᵉⁿ november 1455 te 's-Gravenhage, vond men dat „aan gulden penningen, geheeten leeukens $\overline{\text{en}}$ zijn twee deelen van leeuwen of lyoenen gewrocht was 5713 leeukens"[1]). Dit gering getal verklaart hun groote zeldzaamheid. In vroegere noch in latere rekeningen worden meerdere leeukens verantwoord.

De muntmeesters hadden de nieuwe geldstukken $^1/_{16}$ van een engels op elke mark gouds te licht gemaakt; zeer tot hun schade waren zij nu verplicht den graaf 57 pond 13 sc. 2 den. gr. 9 mite terug te betalen. 2)

Het haagsche munthuis heeft niet lang gewerkt. Het was door FILIPS gehuurd van een zekeren WILLEM ENGEBRECHTSZ. scout, met het doel er tijdelijk in te munten „den tijt van tween jaren lanck" — er was namelijk oneenigheid ontstaan met de dordtsche munt — het stond bij de groote of Sint-Jacobs kerk.

De huur bedroeg 13 ℔ 10 sc. gr. Vlaems's jaars.

Na mei 1456 is geen post wegens huur van dit huis meer geboekt, wat begrijpelijk is, daar de verzoening met Dordrecht, zeer ten nadeele van deze stad in dat jaar had plaats gehad.

De leeuwen en leeukens vertoonen geen kenteeken van in een ander munthuis te zijn vervaardigd, maar de dordtsche roos staat er natuurlijk *niet* op.

---

1) In de ordonn. van 14 dec. 1489 — zie blz. 288 van deze afl. — wordt de koers der $^2/_3$ leeuwen op „trois souls quatre deniers" gesteld.

2) V. D. CHIJS, *loc. cit.* blz. 429.

III

Zilveren carolus-gulden van KAREL V, *geslagen te Dordrecht.*

De groote zilveren carolus-gulden was vóór het ontdekken van het exemplaar, dat wij thans gaan beschrijven voor het graafschap Holland en Zeeland niet bekend.

Toen in Duitschland een zilverstuk van grooten omvang, de thaler, was ingevoerd, was het een van zelf sprekend feit, dat dergelijke zware zilvermunten ook in de omringende rijken moesten worden aangemunt, wilde men niet geheel gebukt gaan onder den grooten toevoer dezer nieuwe thalers, die, overal waar zij zich vertoonden, zoowel bij het gewone publiek als bij de kooplieden, in groote mate het burgerrecht verwierven.

De keizer kon dit voor zijn landen van „par-deçà" zeer gemakkelijk doen, want de onlangs ontdekte rijke zilvermijnen van Amerika brachten het zilver in groote hoeveelheden naar Europa.

Misschien is Vlaanderen het eerst begonnen met het doen vervaardigen van groote zilveren carolusguldens, ofschoon de juiste datum daarvan niet bekend is.

In ieder geval komen ze daar het eerst voor in de rekening van JACQUES DE DECKÈRE, 1) loopende van 6 sept. 1539 tot 30 mei 1544. Het stuk gold toen 20 patars en was geslagen op een gehalte

1) L. DESCHAMPS DE PAS, *Essai sur l'histoire monétaire des comtes de Flandre de la maison d'Autriche*, 1482—1556 (*Suite*) *Revue de num. belge* 1876 p. 91.

van 10 penningen fijn zilver, het woog 14 engels 30 azen. Later was dit type van munten, zegt DESCHAMPS DE PAS, bekend onder den naam van „patagon".

Even als dit voor Brabant en voor Gelderland het geval is, — waarover later — schijnen voor Vlaanderen twee typen van zilveren carolus-guldens te zijn vervaardigd.

Het eerste type, door DESCHAMPS DE PAS op pl. II n°. 16 afgebeeld, is veel eenvoudiger van teekening dan het tweede, door n°. 17 weêrgegeven, waarop de keizer met een rijk versierd kuras is getooid. Op de munten van het eerste type ziet men hem slechts door een eenvoudigen mantel bedekt, en vindt men het wapenschild op de kz. ongekroond.

De heer DE WITTE laat den zilveren carolusgulden in 1543 verschijnen. Ook deze schrijver geeft de beide typen in nog grooter verschil van details op zijn plaat XXXIX n°s. 667—671 weer.

De zilveren carolus-gulden voor Holland, dien wij thans gaan beschrijven, behoort tot het eenvoudige type, waarop de keizer met den mantel is gekleed en is te Dordrecht geslagen.

Vz. Het gekroonde borstbeeld van den keizer met korten baard, naar rechts ziende, door een op de borst geopenden mantel omhangen, waarop men een keten — dien van het Gulden Vlies? — flauwtjes aangegeven kan zien.

Omschrift: CAROLVS · D : G · ROM · IMP · HISP : REX· flauw zichtbare binnenrand.

Kz. Het in vijf kwartieren gedeeld, ongekroond

wapenschild van KAREL V op een eenvoudig gebloemd kruis rustende.

Omschrift: ✠ DA · MIHI · VIRTVTEN · CONT · HOSTES · TVOS · dubbele binnenrand. Zilver, gewicht 22.5 w.

Kon. Kabinet. Zie *Aanwinsten* 1881. Afkomstig uit het Leidsche Kabinet. Zie pl. IV n°. 3.

V. D. CHIJS vermeldt deze muntsoort voor Holland niet. De instruktie daartoe is niet onder de papieren der grafelijk holl. munt op het Rijksarchief aanwezig, zooals de heer FRED. CALAND, oud-kommies bij dat archief, na nauwkeurig persoonlijk onderzoek, mij wel heeft willen melden.

Wij kennen evenwel de ordonnantie, die van 22 februari 154⅞ dateert, uit andere plaatsen en weten, dat het gehalte uit 10 penningen fijn zilver bestond, dat zij 14 engels 30 azen of 22.97. w. moesten wegen en dat er $10\frac{113}{160}$ 1) carolus-guldens uit het mark trooisch moesten worden gemaakt.

Er blijft nog over melding te maken van de kwestie welk type der carolus-guldens het eerst is geslagen.

DESCHAMPS DE PAS en de heer DE WITTE zijn in dit opzicht van geheel tegenovergesteld gevoelen, terwijl V. D. CHIJS de meening van den eerst genoemde is toegedaan 2).

De eerste gaat uit van de meening, dat de eenvoudige voorstelling der figuren den keizer moet hebben mishaagd, en dat hij spoedig een fraaier bewerkt geldstuk daarvoor heeft in de plaats gesteld.

Den heer DE WITTE is het evenwel gelukt het

---

(1) *Placards de Flandre.* T. I pp 507-508. DE WITTE *loc. cit.* p. 182 V. D. CHIJS. *Gelderland*, blz. 338.

(2) V. D. CHIJS, *Gelderland blz.* 180.

bewijs te leveren, dat juist het type waarop de keizer met het kuras bekleed is, het eerst is geslagen, zooals uit het volgende blijkt:

In de *„Evaluacion de toutes pièces d'or et d'argent ayant cours,"* te Gent in 1546 gedrukt, komt de carolus-gulden voor, van het zoogenaamde fraaie kurastype me een gekroond wapenschild op de keerzijde, terwijl daarentegen in de *ordonnantie statuyt ende Permissie der K. M. van den Gouden ende Silveren penninghen Gheprent in de vermaerde Coopstadt Aemstelredam* bij JAN EWOUTZOON anno 1560, de beide typen zijn afgebeeld. Daar wordt het manteltype aldus omschreven (1) „Neuwen silveren Carolus van der K. M. nu nieuwe gemunt int Jaer 1554". Ten overvloede zien we bij den heer DE WITTE nog een carolus-gulden van dit eenvoudige manteltype, waarop de Keizer als een afgeleefd man met zeer oude trekken is afgebeeld.

Men mag dus aannemen, dat de hollandsche carolus-gulden van het Kon. Kabinet tusschen 1552 en 1558 is geslagen.

In Gelderland heeft men carolus-guldens vervaardigd, ten getale van 3.133 stuks, tusschen de jaren 1546 en 1552, en 27.569 exemplaren tusschen 1552-1558. (2)

V. D. CHIJS beeldt slechts één type af, het is dat waarop de Keizer met mantel is gekleed en dit is zeker tusschen 1552 (2) en 1558 vervaardigd. (3)

(1) ALPH. DE WITTE l. c. blz. 210.

(2) V. D. CHIJS *Hertogen v. Gelderland*, blz. 180.

(3) TH. M. ROEST beschrijft onder n°. 557 een tweeden zilveren carolusgulden, deze, afgebeeld in *Revue belge* 1861, pl. XII n°. 876 is van het oudsteof kurastype.

In Brabant werden te Antwerpen,1) tusschen 1542—1558, 827.716 zilveren carolus-guldens aangemunt. In het munthuis te Maastricht van 1549—1552 en van 1552—58, 29.381 stuks. Van beide typen heeft men guldens vervaardigd, vermoedelijk werd het manteltype dus te Maastricht na 1552 aangemunt.

In Zuid-Nederland, steeg de koers van deze geldstukken bijna ieder jaar, steeds hooger wordende, totdat hij in 1616 op *f* 1.14½ zijn hoogtepunt bereikte.

In Noord-Nederland bleef men in rekeningen den carolus-gulden als een muntstuk van 20 stuivers aanzien. Het in 1680 ontstane geldstuk, dat op 20 stuivers werd gesteld, kreeg dan ook den officiëelen naam gulden.

IV

Halve Stuiver of groot van FILIPS DEN SCHOONE *in* 1492 *te Dordrecht geslagen.*

Vz. ✠PhS+TRChIDV✠×TVST+BG⁘C0+h0+Z×ʒ tusschen twee parelranden.

In het veld het wapenschild van Oud- en Nieuw-Bourgondië, gedekt door een middenschild, links Holland, rechts de arend van den Roomsch-Koning.

Kz. Gevoet kruis, in het midden een roos. In de vier hoeken beurtelings een leeuw en een kroon.

Omschrift: BЄNЄDI - C + TNIT × MЄT × DN - 0 × I⁘9Z

Zilver, gewicht 1.60 w., Mijne verzameling.
Zie Pl. IV n°. 4.

Het type is gelijk aan dat, afgebeeld bij v. D. CHIJS,

(1) DE WITTE. blz. 194 en volgende.

pl. xx nos 39-43, behalve dat op onze munt de kroon als aanvangsteeken is vervangen door een ✠, terwijl op de keerzijde het versierde kruis is veranderd in het eenvoudige, het omschrift in vier deelen scheidende kruis, dat op de heele en halve grooten na 1494 geslagen, voorkomt.

Ook heeft het omschrift: ✠ MAXIMILIAN·REX ·ROMAN·PAT· plaatsgemaakt voor het bekende: BENEDIC ANIMA MEA DOMINO.

Vlaanderen heeft eenige munten doen slaan, die zooals DESCHAMPS DE PAS op blz. 151 van zijn bekenden „*Traité*" zegt: (qui) „pourraient être également les premières émises par les ordres de „l'archiduc, lorsqu'il fut majeur". Deze voeren geen jaartal, hebben echter ook het „Benedic anima mea Domino" van ons muntje op de keerzijde.

Op de brabantsche heele en halve grooten (1) te Antwerpen, tijdens de minderjarigheid van FILIPS geslagen, komt deze vorst met vollen titel voor; hier is het type geheel gelijk aan het hollandsche stukje, dat wij thans beschrijven, de muntteekens natuurlijk uitgezonderd; ook komt er geen jaartal op voor.

Juist omdat de brabantsche munten tijdens de minderjarigheid vervaardigd, geen jaartal, zelfs nu en dan geen muntteeken dragen, is, zegt de heer DE WITTE, de juiste rangschikking er van zoo bizonder ingewikkeld. (2)

Ons stukje met het jaartal 1492 is dus een aanwijzing dat de heele en halve grooten, waarop de naam van MAXIMILIAAN niet meer voorkomt, FILIPS

(1) ALPH. DE WITTE, *loc. cit.*, pl. 34, nos 591-594.
(2) ALPH. DE WITTE, *l. c.* blz. 67.

daarentegen zijn vollen titel voert, in Vlaanderen en ook in Brabant in 1492 kunnen zijn geslagen. 1)

MAXIMILIAAN, wiens trots, na de ondergane vernederingen te Gent en te Brugge, wel wat zal zijn gefnuikt geweest, kan, tevens om zijn volk te gelieven, toen gelast hebben den vollen titel zijns zoons op de nieuwe munten te plaatsen.

Ook met het oog op de voortvarendheid en het heerschzuchtig karakter van FILIPS, wordt het verklaarbaar, dat twee jaren, vóór hij zelfstandig mocht regeeren, reeds munten op zijn naam zijn uitgegeven.

De ordonnanties voor het graafschap Holland en Zeeland, zijn, op een tweetal na, verloren gegaan.

De oudste, te Breda uitgegeven, dateert van 14 dec. 1489. Zij komt voor in het groot placaet boeck van Mr. CORN. CAU op blz. 2758 en v. Aan het einde der ordonn. lezen wij: „'t selve placaet is mutatis mutandis aen alle de Nederlandtsche Provintien toe ghesonden, ende inde respective Hooftsteden ghepubliceert."

Over het slaan van grooten vinden we daar: „Item se forgera esdictes monnoyes un denier d'argent, nommé gros, à cinq deniers d'argent le Roy.... qui aura cours pour un gros. Het zijn de stukken afgebeeld bij v. D. CHIJS op pl. XX n°. 40—44. Over de omschriften op de munt staat niets vermeld.

De tweede ordonnantie is van 26 augustus 1493.

M. DE MAN.

(1) DE WITTE, *L. c.* blz. 84. Dit komt overeen met de rekening van PIERRE COBBE *maître particulier de la monnaie d'Anvers*, loopende van 9 dec. 1492 tot 10 sept. 1493, waarin 165.410 gros, aux armes en plein champ, worden verantwoord.

Waarheid en verdichting in de Penningkunde.

Welke wetenschap is veilig voor de listige aanslagen der fabel, die er zich op toelegt, de waarheid te verdringen en zich van haar terrein meester te maken? De geschiedenis, zoo de gewijde als de ongewijde, de taalkunde, de natuurkunde, de natuurlijke historie, de aardrijkskunde, geene is veilig voor de aanlokkelijke en verleidende stem der fabel. De kritiek alleen is bij machte verdichting, fabel en legende te bestrijden.

Ook de numismatiek is van fabelachtige inmengselen niet bevrijd gebleven en men praat elkander gaarne na, wat onkunde of valsch vernuft hebben verzonnen. Tot die verdichtselen reken ik o. a. het praatje, dat de *scheepjesschellingen* ter gedachtenis aan de verovering der Spaansche Zilvervloot zouden gemunt zijn.

Men las immers voor eenige jaren in een dagblad een artikel, overgenomen uit de *Sn. Ct.* onder den titel van: *Kunst als regeeringszaak in verband met de munt*·

„Uit Piet Hein's buit zijn, behalve Zeeuwsche Rijksdaalders en goudguldens (van 28 stuivers), stukken van zes stuivers geslagen. Die scheepjes-

schellingen moesten dienen om de verovering der zilveren vloot (sic) in aandenken te houden en hebben dit ook langer dan gedurende twee eeuwen gedaan. De muntslag ervan was zoo fraai, dat de omloop dier stukken gering was, aangezien men ze liever bewaarde dan ze uit te geven. Een groot gedeelte bevond zich in de spaarpotten, waardoor zij inderdaad nut deden, omdat bij het bekijken van den inhoud dier kinder-schatkamers de scheepjesschelling telkenmale het onderwerp werd van een verhaal omtrent 'tgeen er in 1628 was voorgevallen. De toenmalige regeering, die kunst wel als regeeringszaak beschouwde, wendde haar aan om het nationaliteitsgevoel aan te kweeken, om op te wekken tot navolging van Piet Hein's voorbeeld. Volgens eene oplevering (sic) zou het beschouwen dier scheepjesschellingen oorzaak zijn geweest, dat op 's lands vloot menig kloek en moedig jongeling is gekomen, die door het schip, op die munt voorgesteld, zijn roeping opdeed om Piet Hein na te streven en zoo mogelijk, evenals hij, zilveren vloten (sic) buit te maken. (!!)

Men verhaalt het zelfs van zeker groot admiraal, wiens naam mij op 't oogenblik is ontschoten." (Waarlijk jammer!.)

De „Pers" is in de wereld, om het publiek te onderwijzen, maar niet om de menschen wat op de mouw te spelden. Van welke waarde de bovenstaande ontboezeming is, kan men nagaan, als men weet, dat de eerste scheepjesschelling 42 jaren na de verovering der Zilvervloot, n. l. in 1670, ter wereld kwam.

Tot het rijk der fabelen behoort ook de Pruisische *rijksdaalder* van Frederik den Groote, met het omschrift : EIN - REICH - STHAL - ER : een schimp van den stempelsnijder wegens de verovering van Silezië in 1745.

Zoo verhaalt ISAAC COMMELIN en naar hem VAN LOON en de meeste numismaten, dat het zilveren Sinterklaasbeeld uit de Oude Kerk te Amsterdam, in 1578 tot *vierkante stukken geld* vermunt is. Dit zou natuurlijk gebeurd moeten zijn vóór 26 Mei 1578, want toen ging de stad over aan de zijde van den Prins ; — edoch, den 4en October van dat jaar bestond het beeld nog, want toen werd het bevelschrift geteekend om het te verkoopen. Evenmin zijn er noodmunten gemaakt van het zilver der Nieuwe Kerk, zooals VAN LOON schreef, want de Kerk bezat geen zilveren kandelaars, lampen en vaten. Het zilver voor de noodmunten kwam van de stad en de schutterijen, alsmede van het Kramers- en het Bierdragersgild en eindelijk van de Nieuwezijdskapel. (Zie J. TER GOUW, *Gesch. van Amst.* Deel VII, bl. 263—270.)

Een ander voorbeeld wensch ik aan te halen, een bewijs hoe strikt nauwkeurig en zuiver historisch de Engelschen zijn in hunne mededeelingen.

In 1808 verscheen te Londen: „*A View of the Gold en Silver coins of all Nations, Exhibited in above Four Hundred Cupper Plate Engravings correctly executed by an eminent Artist*" enz. *By Js. Ede*". Dit boekje bevat op 34 plaatjes werkelijk de afbeeldingen van ruim 400 gouden en zilveren munten, van elke slechts ééne zijde, met

haar gehalte, gewicht en waarde in Engelsch geld.

Daarachter vindt men: „*Sir Isaac Newton's Tables of Foreign Silver and Gold Coins, made in the Year* 1700; *English and Foreign old Silver Coins, old Gold Coins; Coins as reported by Mr. Snelling in* 1766; *Directions for assaying, scale for silver*" enz. enz.

Het boekje ziet er werkelijk betrouwbaar uit, oppervlakkig beschouwd.

Maar nu: op Pl. 13 vindt men onder n°. 1 de afbeelding van een Indischen *scheepjesdriegulden* van 1802, de zijde met het schip, geheel gelijk aan de overeenkomstige zijde van den gulden, die genoegzaam bekend is uit VERKADE en NETSCHER en VAN DER CHIJS. De middellijn is gelijk aan die van een driegulden. In den tekst leest men:

N°. 1. The 3-Guilder-Piece of Batavia. Assay W. 0 oz, 5 1/2 dwt; weight 1 oz, 0 dwt. 3 gr; Sterling Value 0 £ 5 s.. 0 3/4 d".

De vertaling dezer verklaring is: drieguldenstuk van Batavia, gehalte: nul oncen, 5 1/2 pennyweights slechter dan standaardzilver gewicht: 1 once 3 grein, waarde 5 shillings 3/4 pence.

Wanneer wij dit in ons gehalte overbrengen, dan krijgen wij, daar standaardzilver = $11\frac{1}{10}$ once is: $11\frac{1}{10}$ once — $5\frac{1}{2}$ pennyweight = $10\frac{33}{40}$ once = 925 duizendsten — $22\frac{11}{12}$ d. = $902\frac{1}{12}$ duizendsten.

Het gewicht is 1 once en 3 grein = 31.1 gram en 0.2 gram = 31,3 gram bijna. De waarde is, den shilling tegen 59 cents berekend: *f* 2.99.

Zou men niet meenen, dat de heer Js. EDE dezen driegulden in de hand gehad heeft en hem gewogen

en gekeurd? En toch is niets minder waar dan dit. De driegulden bestaat niet, ten minste hoogstwaarschijnlijk niet. Bij VERKADE en NETSCHER is hij niet bekend, in de zoo volledige verzameling van het Bataviaasch Genootschap van K. en W. is hij niet te vinden, niemand heeft hem ooit gezien en er is geen wet bekend, waarbij hij verordend werd. In 1866 vraagde de heer J. S. VAN COEVORDEN in den *Navorscher* (XVI bl. 205) naar deze munt, naar aanleiding onzer afbeelding, maar niemand antwoordde hem.

Plaat 27 No. 8 van hetzelfde werkje geeft ons ook een mythische munt te zien, namelijk ***een dubbelen gouden rijder***, met het omschrift: MO · AUR · PRO · CONFŒD · BELG · TRAIECT ; alleen de zijde met den ruiter is afgebeeld, waardoor het jaartal onbekend is.

De middellijn is 35 millimeter en de verklaring luidt: „N°. 8 The Double Ruyder or Piece of 28 Guilders of Holland, Assay: W o car. o$\frac{1}{4}$ grain, Weight: o oz. 12 dwt. 16 gr. sterling value: 2 £ 9 s. 1$\frac{3}{4}$ d". Dat wil zeggen: Gehalte: $\frac{1}{4}$ grain minder dan standaardgoud van 22 karaat, dus 21$\frac{15}{16}$ karaat = 914 duizendsten. Gewicht:

12 pennyweight = 12 × 1.555 gram = 18.666 gram.
16 grain = $\frac{5}{3}$ pennyweight = 1.036 gram.
19.702 gram.

Waarde: 2 £st à *f* 11.80 = *f* 23.60.
9 Sh. à „ 0.59 = „ 5.31.
1$\frac{3}{4}$ d. = „ 0.09.
f 29.—.

(Dit is te hoog. Het gram à *f* 1.40 gerekend, zou de waarde maar zijn *f* 27.60.)

Ten opzichte van dezen dubbelen gouden rijder geldt dezelfde aanmerking: hij heeft nooit bestaan, dan in het brein van den heer Js. EDE. Maar hoe komt deze dan aan de opgegeven waarden? Niet door verdubbeling van de waarde, aangegeven voor den geheelen en den halven rijder, want deze luiden resp.: „W, 0, 0 $\frac{1}{4}$, — 0, 6, 8 — 1 £ 4 s 6$\frac{1}{4}$ d" en: „*standard*, 0, 3, 4 en 0 £ 12 s 3$\frac{3}{4}$ d". Men ziet, dat dit geene zuivere halveering is.

Inbeelding is erger dan de derdendaagsche koorts.

J. E. TER GOUW.

Bouwstoffen voor eene Geschiedenis van het Nederlandsche Geld- en Muntwezen.

Fol. 9 V^{o} Munte.

Phillips Hertoge van Bourgoñ etc. doen kont allen luyden dat wy aensiende ende overmerckende den grooten hinder scade ende afterdeel die den goeden luden der voirn. lande van Hollant ende van Zeelant ende den genen die dair te verkeren hebben mit hoiren coepmanscippen ende anders an gelegen siin ende dagelicx toecommen ende geschien by dien dat wy gheen gouden munte en doen slaen in die selve lande, ende noch meer gescepen waeren te gevallen overmids dat dat gout van den landen voirscr. beyde gemunt ende ongemunt van tyde te tyde wtgevoirt wart in anderen lande hebben dair om om nut ende oirbair derselver lande bevolen, ende mit desen brieve bevelen Jan van Brabant him macht gevende te doen wercken van onser wege bijnnen onser stadt van Zevenberge pennijngen van goude in der manieren hier na volgende, Eirst enen pennijnck van goude geheten enen scijlt die houden sall in den alloy xv karate ende een halff fiins gouts u (up) dic toedse ende dier sullen gaen up die troyssche marc seven ende tsestich ende een halff dair aff sal onse muntmeester hebben te remeden in den alloy een qr̄t (quart) van enen karate fiins gouts ende in die snede twe engelsche up elck marc wercx, Item noch sal men maken enen pennijnc van goude geheten enen

halven sc(ilt) die sal houden in den alloy viiftien karate ende een half fijns gouds up die touche als voirscr. staet ende sullen dier gaen up die troyssche marck hondert ende zes ende dertich, dair af sal hii hebben te remeden een qr̄t(art) van enen karaet in den alloy ende in de snede twe engelsche up elc marc wercx ende hier of sel die voirsz muntmeester ons geven ende wtreycken te sleyscat van elker marck fiins gouts dat hy sal doen wercken van alden wercke van goud voirsz enen scijlt ende drie vierendeel geheten clinckairts ende al dat ander dat dair off bliift sal die muntmeester ende die coopliden houden voir hoiren cost ende arbeyt die ten wercke behoiren ende des sal hii seker ende borchtucht doen in handen onser getruwer Raid die meysters van der rekeninge in onse rekencamer tot Rijssel mer den wairdein sullen wii sine wedden doen geven van den onsen des sal onse voirsz. wairdein van elke viif hondert scijlden nemen enen scijlt van elke viifhondert halve scijlden twe halve scijlde ende alle die penningen van goude sal onse voirn. wairdein in ene busse worpen, om assay ende proeve dair of te doen also recht ende gewoenlic is up die touche ende dair mede sal him onse muntemeester voirscr. mogen verantwoirden ende ontstaen voir ons ende onsen raide ende d̄(air) mede quiten wesen sonder enich ander assay of proeve in enigerwiis te doen voir ons of yemen anders. Des siin voirwairde tusschen ons ende onsen muntemr̄. voirn. dat van all den voirscr. remeden in aloy ende in gewichte wii deen helft hebben sullen ende onse muntemeester dander helft van also veelen als men bevinden sal mogen dat hii genomen sal mogen hebben van den selven remeden. Mer waert dat hy vorder of meer name dan die voirsz. remeden inhouden, so soude al dat gevonden wort dat hii meer genomen hadde commen ende wesen allene tot onsen behoeff dat soude hii ons wtreyken ende betalen ende d(air) mede quiten wesen sonder ons vorder enige beteringe te doen in enigerwiis, Ende ge-

vielt so dat die penningen voirscr. niet ganchachtich en waren of dat so vele billoens niet ter munten en quame dair men die voirscr. penningen of werkende mochte houden daer of en soude onse muntemeester voirsz. geen last hebben Ende geloven den selven onsen muntmr. in desen voirn̄ stucken te houden te starcken ende te bescermen als een voirst sinen munte ende hoge heerlicheyt sculdich is te doen tegen enen ygelic die hem d̄(air) in hinderen of deren wouden. Dit sal gedueren tot onsen wederseggen. In oirconde etc. datum up ten IIIJden dach in Decembri anō XXIXº—(1429).

Leenregister. *Commissiones Burgundiae*, 1428-1453, Cas N. Rijksarchief 's-Gravenhage.

Medegedeeld door FRED. CALAND.

IN MEMORIAM.

Dr. L. P. H. SCHOLS.

Den 27 Juli 1902 overleed te Maastricht Dr. LEONARDUS PETRUS HUBERTUS SCHOLS, sedert 12 Juni 1892 buitengewoon lid van ons genootschap.

Geboren te Maastricht 10 April 1848, bezocht hij het Athenaeum aldaar, studeerde te Leuven en Luik en promoveerde in laatstgemelde stad 21 Augustus 1871 tot dokter in de genees-, heel- en verloskunde. Na 21 Juni 1872 te Amsterdam het arts-radikaal verworven te hebben, vestigde hij zich als geneesheer in zijn vaderstad.

Maastrichtenaar in merg en been, trok hem alles aan wat de geschiedenis zijner vaderstad betrof; nevens eene uitgebreide bibliotheek van werken op Maastricht betrekking hebbende, bezat hij eene verzameling gravuren, akwarellen, platen enz. van die stad; maar zijn troetelkind was hare numismatiek!

Munten van alle tijden, waaronder de merovingische bizonder uitmunten, gedenk- en gildepenningen, noodmunten en loodjes van Maastricht werden met groote voorliefde bijeengebracht.

Slechts éénmaal (3 Juni 1900 te Haarzuylens) zagen we SCHOLS in ons midden, doch hij blijft bij ons in dankbare herinnering, waar hij steeds met de meeste welwillendheid bereid was tot helpen, als men aanklopte om inlichtingen, op de numismatiek zijner vaderstad betrekking hebbende.

Met diep leedwezen maken wij van zijn heengaan melding.

Z.

Gemengde Berichten.

Het woord oord, als vierde deel van munt of maat nog heden in Friesland in gebruik.

De heer JOH. WINKLER te Haarlem, had de vriendelijkheid mij het volgende te schrijven als aanvulling op hetgeen ik over het woord oord in mijn bijdrage over de St. Lucaspenningen heb medegedeeld.

„In oardtsen" (letterlijk: een oordje) — heden ten dage in den regel geschreven: „oartsen" — is het vierde deel van een stuiver, dus twee duiten. Deze uitdrukking is in Friesland nog heden in volle gebruik.

Een bekend rijmke in de Friesche volkstaal, dat nog dikwijls, als een spreekwoordelijk gezegde, wordt gebruikt om jonge lieden zuinigheid te leeren, luidt:

„Twa skeissen is in oartsen,
Twa oartsen is in botsen,
Twa botsen is in stoer,
Dij dat net wit, dij wint net oer!"

Dat is letterlijk verdietscht:

Twee duiten is een oordje,
Twee oordjes is een halve stuiver,
Twee halve stuivers is een stuiver,
Die dat niet weet, die wint niet over.

In het Friesch zegt men niet: „dit of dat kost twee gulden, vijf en zeventig cent", maar: *„dat jildt trije goune*

min in oard" (letterlijk: dat geldt drie gulden min een vierde deel.) Zoo ook: „*fjouwer mingelen min in oard mólke*" = $3^3/_4$ liter melk.

Nog enkele voorbeelden worden door den bekenden taalkundige aangehaald, maar gebrek aan plaatsruimte maakt, dat ze hier niet kunnen worden opgenomen, te meer daar ik van de gelegenheid van deze mededeeling wil gebruik maken om nog enkele spreekwoorden te vermelden, op het woord „oord" toepasselijk.

Het zijn de volgende: (1)

Die geboren is onder een duit-planeet, zal nimmer meester van een oordje worden.
Een duit gezocht en een oordje verloren.
Het is zoo goed waard als een ei een oordjen.
Dat is leelijk goed, geef mij nog voor een oordje.
Een oordje in 't zakje leggen, om er een schelling uit te halen.
Hij kijkt of hij zijn laatste oordje versnoept had.

(De volgende spreekwoorden zijn in Vlaamsch-België in gebruik)

Geen oordjes, geen mastellen (geen geld, geen waar).
Iemand met oordjes.
Zijn stuiver doet toch maar vier oordjes.
Voor het oordje zijn.
Kleine oordjes van iets maken.
Oordje gierig en stuiverke zat.
Den stuiver op een oordje brengen.
Nog liever honger lijden dan een oordje te kort blijven.
Ieder oordje brengt zijn gierigheid mede.
Oordje zeker spelen.
Liever oordje zeker en het geweten zuiver.
Klappen zijn geen oorden. (Praatjes vullen geen gaatjes)
Gekend zijn als de blindje oordjes.

---

(1) De meeste der volgende spreekwoorden zijn ontleend aan het *Woordenboek der Ned. Taal*, bewerkt door Dr. W. L. DE VREESE.

Altijd een oordje in de schaal te leggen hebben.
Hij zou een oordje in tweeën bijten.
Geen oordje waard zijn.

Een ruiter zonder paard,
Een krijgsman zonder zwaard,
Een vrijer zonder baard,
Zijn geen zeven oordjes waard.

Iemand op het oord zijner zinnen brengen.
Doet hij een duyt profijt, hij doet wel weer een oordje schae.
(*Busken Huet, Land van Rembrandt*).

In de Friesche taal heeft men nog de volgende spreekwoorden:
Hij het syn sneins-oartsen forsnobbe = hij heeft zijn zondagsoordje versnoept.
Earne for in oartsen t'hús lizze = Ergens voor een oordje thuis liggen, in de beteekenis van: niets in te brengen hebben, of nul in 't cijfer te zijn. M. D. M.

NIEUW UITGEKOMEN PENNINGEN.

(Vervolg van *Tijdschrift* 1901, blz 67.)

1900.

15—16 Juni. Festival 12½ jarig bestaan der Nieuwe Kon. Harmonie „Vlijt en Volharding" te Rozendaal, 50 m.M. gepatineerd brons, door de Amsterdamsche Graveer-inrichting.
PRIJSPENNING. Huishoudelijke wedstrijden, Kon. Officieren Schermbond, 47 mM. door BEGEER.

1901.

1 Jan. Ter eeuwverwisseling*, 1901. Zilver 39 m.M. door OERTEL te Berlijn.

De met een * gemerkte stukken zijn in den handel.

1 Jan. Dezelfde met 1900 1901.*

8 Jan. 50 Jarig bestaan der IJsclub Leeuwarden, zilver en brons met oog en ring, 35 m.M.

22 „ (Datum K. B.) Gesp ATJEH 1896 1900.

2 Febr. Hulde aan Mr. L. P. M. H. baron MICHIELS VAN VERDUIJNEN, voorzitter der centrale kommissie voor de Parijsche tentoonstelling in 1900, gepatineerd brons, 65 m.M., door BEGEER.

HUWELIJK VAN H. M. DE KONINGIN.

4 „ Huldebetooging der Nederl. dilettanten fanfare- en harmonievereenigingen. Koper verguld met oog en ring, 55 m.M. door M. J. H. KESSELS te Tilburg.

7 „ Officieele gedenkpenning, zilver en brons, 32 m.M. aan lint in de kleuren der beide vorstenhuizen, door BEGEER.

Dezelfde verkleind, 16 m.M. met oog en ring door BEGEER.

VAN BEKENDEN OORSPRONG

BEGEER. Gedenkpenning*, zilver, 29 m.M.

Dezelfde*, goudbrons met oog en ring. (Schoolkinderen)

BEYENBACH. Gedenkpenning*. Diverse metalen. 45 m.M.

Variant*, div. metalen. 39 m.M. met oog en ring.

Variant*, div. metalen. 33 m.M. „ „ „ „

BOUCHETTE. Plakket*, brons galvanoplastiek, 135 bij 93 m.M.

GERRITSEN. Gedenkpenning*, zilver en brons, 60 m.M.

Dezelfde*, goud, zilver en brons, 42½ m.M.

Dezelfde*, goud, zilver en brons, 25 m.M., ook met oog en ring en in koper verzilverd als schoolkinderenpenning.

Miniatuurpenning*, zilver, met oog en ring, 17½ m.M.

VAN HOVE. Plakket*, brons en imitatiebrons, 380 bij 275 m.M.

VAN KALCKEN. Medaillon relief, goud, ovaal 242 bij 205 m.M., aangeboden aan H. M.

VAN KEMPEN. Gedenkpenning*, zilver en brons, 40 m.M.
Draagpenninkje*, zilver, met ornement en oog, 16 m.M.
Penning door het gemend koor, dat bij de huwelijks inzegening gezongen heeft, aangeboden aan zijnen direkteur ARNOLD SPOEL, goud, 40 m.M. (*Uniek*).

KOLBE. Draagpenninkje*, koper verguld met oog, 22 m.M.

LAUER. Gedenkpenning*, zilver en goudbrons, 50 m.M.
Plakket*, goudbrons, 55 bij 37 m.M.
Zg. „Gedenkthaler"*, zilver, 32 m.M.
Draagpenninkje*, koper verguld, 27 m.M.
Idem, anders*, koper verguld, 27 m.M.

LION CACHET. Plakket voor de Amsterdamsche schooljongens, 23 in zilver, verder in tin, 50 bij 41 m.M.

MAYER. Gedenkpenning*, zilver, 72 m.M.
Dezelfde*, zilver, 40 m.M.

MAYER en WILHELM. Gedenkpenning*, goud en zilver, 29 m.M. Dezelfde*, koper verguld of verzilverd, met oog en ring. (Schoolkinderen.)

PANDER. Gedenkpenning*, zilver en brons, 50 m.M.
Dezelfde* 30 m.M. zilver, als broche gezet.

WIENECKE. Gedenkpenning*, diverse metalen, 28 m.M.

ZIJL. Gedenkpenning aan het Kon. echtpaar aangeboden door het Centraal Comité uit de ingezetenen te Amsterdam, in goud (gegoten), 100 m.M. Enkele exemplaren in zilver en brons.

VAN ONBEKENDEN OORSPRONG.

Draagpenning*, koper verguld, 28½ m.M.
Idem, anders*, koper verzilverd, 24 m.M.

DRAAGTEEKENS. Voor de pers, door GERRITSEN, 26 bij 30 m.M.
Kruisje* gedekt door een kroon, door ROGMANS, 22 bij 18 m.M. en tal van anderen, waaronder veel opgang maakten die in vlagvorm, (enkele en twee gekruiste vlaggen in de nationale of mecklenburgsche kleuren of met portretten van het bruidspaar.)

VARIA. Reklamepenning in karton, verguld en verzilverd, van de Victoriabron, 64 m. M. 1)

13—15 Febr. 4e Wapenfeest, Kon. Officiers-Schermbond te Breda, 47 m.M. door BEGEER. Twee verschillende.

16 Febr. Hulde aan Jhr. C. H. A. VAN DER WYCK, oud-gouverneur-generaal van Ned.-Indië, gepatineerd brons, 68 m.M. door CHAPLAIN. (*Tijdschrift* 1901, blz. 301).

23 „ Aanleg van de Visscherhaven te Scheveningen. Hulde aan de ministers C. LELY en K. ELAND, gepatineerd brons, 53 m.M., door BEGEER.

6 Maart. 50 jarig bestaan van Utrechts Brandweer.

a. Hulde van assuradeuren, goud, zilver en gepatineerd brons, 49 m.M.

b. Hulde van het personeel van het brandwezen, goud en gepatineerd brons, 49 m.M. beide door BEGEER.

24 „ (Datum van oprichting) Draagteeken der Hollandsche Belgische Vereeniging der Vrienden van de Medaille als kunstwerk, zilver en gepatineerd brons, 23 bij 25 m.M., met oog en ring, door G. DEVREESE. (*Tijdschrift* 1902, blz. 258).

6 April. Aankomst van Z.E. president KRÜGER te Hilversum. Hulde der plaatselijke afd. van Patrimonium door VAN KEMPEN.(*Tijdschrift* 1901,blz. 272, grootte onbekend.)

12—14 April. Hondententoonstelling te Rotterdam. Kynologen-vereeniging Nederland, brons, ruitvormig, hoog 54 m.M. door VAN KEMPEN.

23 April. Inwijding van het nieuwe societeitsgebouw van Placet hic requiescere musis te Utrecht,* zilver en gepatineerd brons, 50 m.M. door BEGEER.

14—16 Juni. Kattententoonstelling te 's-Gravenhage, brons 40 m.M., door VAN ROOY te Rotterdam.

---

1) Al deze stukken zijn door mij beschreven in het *Oranje-Nassau-Mecklenburg-Schwerin Gedenkboek*, uitgegeven door de firma VAN HOLKEMA & WARENDORF te Amsterdam, 1901, behalve de plakket van BOUCHETTE, die beschreven is *Tijdschrift* 1091, blz. 65.

17—20 Juni. Automobieltocht de Bilt, Enschede, Assen, Leeuwarden, Utrecht, gepatineerd brons, 47 m.M. door BEGEER.

26 Juni. Maskerade te Utrecht, zilver en gepatineerd brons, 39 m.M., door BEGEER.

7 Juli. 50-Jarig bestaan der Roei- en Zeilvereeniging „de Maas" te Rotterdam, brons 50 m.M., door VAN KEMPEN.

21 Juli. Schietvereeniging Holland te Rotterdam, 45, 30, 22 m.M., door VAN KEMPEN.

3 Augustus. 25-Jarig bestaan der Kon. Militaire kapel van het regiment Grenadiers en Jagers te 's-Gravenhage, zilver, 50 m.M., door VAN KEMPEN.

3—5 Augustus. Hondententoonstelling van Cynophilia te Maastricht, gepatineerd brons, ruitvormig, hoog 47 m.M., door BEGEER.

4 Augustus. Concours hippique te Nijmegen, gepatineerd brons, 50 m.M. door BEGEER.

20 Augustus. De gemeente Deventer aan Dr. A. W. NIEUWENHUIS, goud, 50 m.M., Rijksmunt.

25 Augustus. 50-jarig bestaan der handboogschutterij CLAUDIUS CIVILIS te Amsterdam, koper verguld, 45 m.M. met oog en ring, door GERRITSEN.

25 Augustus. Idem. Goud, 40 m.M. met oog en ring, door J. D. POSTHUMUS.

Augustus. Internationale postzegeltentoonstelling te 's-Gravenhage, 50 m.M., door BEGEER.

Augustus. Vierjaarlijksche tentoonstelling van kunstwerk te Arnhem, zilver 40 m.M. door ZEEMAN, naar ontwerp van C. ROSKAM.

Augustus. Oorlog in Zuid-Afrika*, zilver en brons, 33 m.M. door VOET.

31 Augustus. Draagteeken der ver. Oranjedag te Arnhem, zilver, driehoekig, breed 60, hoog 43 m.M., door ZEEMAN naar een ontwerp van I. FAVIER.

9 September. Hulde aan TH. VAN UYE PIETERSE te Vlis-

singen, goud 45 m.M., door VAN KEMPEN. Uniek (*Tijdschrift* 1901.)

3 Oktober. Optocht van versierde vaartuigen te Leiden, brons, 45 m.M. met oog en ring, door VAN KEMPEN.

4 Oktober. Dr. S. TALMA, 25 jaar professor te Utrecht *, zilver en brons, 53 m.M., door BEGEER.

15 Oktober. Huwelijk van F. VAN NEDERVEEN BOERSMA en H. CATOIRE te Moskou, gepatineerd brons, 28 m.M., door BEGEER.

26 Oktober. Opening van het Sanatorium Oranje-Nassau-Oord, zilver geëmailleerd draagteeken van het verplegingspersoneel, 25 bij 38 m.M.

4 November. P. GOEDKOOP DZ, 12½ jaar direkteur der werf CONRAD te Haarlem, brons 418 bij 188 m.M., door WIENECKE.

18 November. 80ste Verjaardag van AGATHE VAN MEURS te Amsterdam, gepatineerd brons, 53 m.M., door BEGEER.

December. Ter eere van Mr. S. A. VENING MEINISZ. bij zijn aftreden als burgemeester van Amsterdam, goud zilver en brons, 100 m.M., goud en brons, 60 m.M. door GERRITSEN. (*Tijdschrift* 1902, blz. 150).

31 December. Ter eere van Mr. L. W. A. BESIER en J. C. VAN EELDE. te Utrecht. Plakketten, goud en gepatineerd brons, 44 bij 35 m.M., door WIENECKE. (*Tijdschrift* 1902, Pl. IIA, blz. 135).

Zonder datum. Hondententoonstelling Cynophilia en Nimrod te Amsterdam, brons, 50 m.M., door BEGEER.

Postduivententoonstelling te Rotterdam, gepatineerd brons, 50 m.M. door BEGEER.

Internationale tentoonstelling te Amsterdam, 53 m.M. door BEGEER (niet doorgegaan?)

L. C. DUDOK DE WIT en zijn vrienden, gepatineerd brons, 35 m.M. door WIENECKE.

School- en volksfeest te Goor, chrysobel, 21 m.M. door BEGEER.

PRIJSPENNINGEN.

Uit het volk, voor het volk te Middelburg, 28 m.M. door BEGEER.

Holl. Pluimvee-Club „Ornis", zilver en brons, 45 m.M., door VAN KEMPEN.

Aangeboden door Z. E. president KRÜGER, 47 m.M., door BEGEER. Zw.

Muntvondst te Driewegen.

In het voorjaar van 1902, werd te Driewegen, in het land toebehoorende aan den arts FOLMER aldaar, door eenige arbeiders een aantal gouden en zilveren munten gevonden. Deze zijn spoedig daarop naar het Kon. Kabinet te 's-Gravenhage ter beoordeeling opgezonden geweest. Later zijn de munten in eigendom overgegaan aan den heer J. SCHULMAN, die ze in publieke veiling zal verkoopen.

Een uitvoerige beschrijving van deze 15de eeuwsche munten staat ons dus te wachten.

Slechts enkele stukken uit de vondst heb ik korten tijd in handen gehad. Ik teekende aan:

1. Een St. Andries gulden van FILIPS DEN GOEDE voor Vlaanderen.

2. Een Sint Andries goudgulden van KAREL DEN STOUTE. De heilige ANDREAS naar links ziende, onderaan een groot vuurstaal. Vermoedelijk omschrift der keerz. KAROL - DEI - GRA - DVX ⁑ ET COME ⁑ B.

Naar ik hoor is deze goudgulden door KAREL als hertog van Bourgondië, vermoedelijk voor Franche-Comté, geslagen.

3. Een St. Andriesgulden van denzelfden voor Brabant, te Antwerpen geslagen.

4. Goudgulden als voren van MARIA VAN BOURGONDIË voor Brabant.

Omschrift: MARIA DVCISS - BG:BR - Z : LI. Muntteeken onduidelijk, vermoedelijk een leeuw. De heer

DE WITTE beeldt dit zeldzame muntje af op plaat XXVIII n°. 513 van zijn standaardwerk en zegt er van: „Cette curieuse variété du florin de Bourgogne a été signalée pour la première fois par M. PAUL JOSEPH. Elle offre le seul exemple connu de l'emploi d'un petit lion, comme différend monétaire sur une monnaie de MARIE. A cause de ce lion, quelques auteurs attribuent la pièce à Louvain, mais nous avons vu qu'aucun document ne permet de constater que la monnaie de Louvain fermée par CHARLES LE TÉMÉRAIRE, dès 1474, ait été en activité sous MARIE DE BOURGOGNE. Cependant, PAPEBROCHIUS dans ses *Annales Antverpienses*„ affirme, sur la foi d'une vieille chronique, que ce ne fut que vers noël 1477 que le matériel louvaniste fut transféré à Anvers".

Indien ik juist heb gezien, is dit stukje een der zeldzaamste uit de vondst.

5. Goudgulden van DAVID VAN BOURGONDIË, bisschop van Utrecht.

Omschrift: SANCTVS MARTINVS EPS' MON × NOVT × TVREC × TRAIECTEN

Onder de fransche kroonen, die ik zag, merkte ik er een op van LODEWIJK XI, hebbende een P als teeken van *Perpignan*, midden in het kruis.

Eindelijk zag ik een zeer fraaien salut d'or van HENDRIK VI Koning van Engeland. Le *Blanc*, plaat 244.

De zilveren munten waren vuurijzers en dubbele stuivers van KAREL DEN STOUTE voor Vlaanderen en Brabant.

M. DE M.

Een onbeschreven Inhuldigingspenning.

Onlangs vond ik in de Verzameling DU CROCQ het navolgende stukje, hetwelk de eigenaar mij zeide een pen-

ninkje te zijn op de opening van het café-restaurant 't Gouden Hoofd te Amsterdam op 6 Januari 1889.

Vz. Rechtsgewend borstbeeld van H. M. Koningin WILHELMINA, in cirkel.

Omschrift in parelcirkel: * WILHELMINA KONINGIN DER NEDERLANDEN

Kz. Opschrift in parelcirkel:

CAFÉ RESTAURANT
't
GOUDEN HOOFD
REMBRANDTPLEIN 37-39
W. F. K. VAN NIE
AMSTERDAM

Geel koper, 28½ m.M.

Daar in 1889 bezwaarlijk sprake kon zijn van *Koningin* WILHELMINA, twijfelde ik aan de juistheid dier mededeeling. Den heer JOH. W. STEPHANIK vroeg ik de zaak eens te onderzoeken en hem bleek, dat het penninkje in 1898 naar de Vz. der kwartjes in Duitschland is vervaardigd en werd geschonken aan 1000 arme kinderen van alle gezindten, aan wie de heer VAN NIE in het werkhuis te Amsterdam bij gelegenheid der inhuldiging van H. M. een maaltijd aanbood, terwijl het later als adrespenning dienst deed en thans reeds vrij zeldzaam moet zijn. Z.

Medaille aan Joris Speelbergh geschonken.

Den 24ste Maart 1604 verscheen in de Vergadering der Heeren Staten van Zeeland, een zekere JORIS SPEELBERGH, die met twee schepen uit Oost-Indië was teruggekeerd.

Hij vertelde dat hij „in Meye toekomende", drie jaren zal uitgeweest zijn en deed vervolgens verslag van de „groote zwarigheden die hem in de voyage waren geren-

„contreert en dat zijn principale handeling was geweest in „het Eylant Sylon, daer over Koningh is eenen Don JAN „D' AUSTRIA, als Christen gedoopt wesende ten tijde van „den slagh van Lepante tegen den Turck".

Vervolgens verhaalde hij van de wijze „hoe hij uyt den Christen handen was geraeckt", en dat het geheele eiland „Heydens" was, aanbiddende hunne Pagodes.

Daarna deed hij verslag „van de vrientschap met denselven „Koningh gemaackt ende fundament van handelinge in den- „selven Eylant". Hij was teruggekeerd, zijn schepen vol geladen met „peper, foulle, ende caneel".

Daarna is hij van de heeren weggegaan en na zijn vertrek, hebben de heeren Staten „geordonneert hem te beschenken met een medaille van Zeelant, ten prijse van hondert Rijnsguldens".

(*Notulen van de Staten van Zeeland van* 25 *Maart* 1604).

M. D. M.

Het Curaçaosche muntwezen.

Ter aanvulling van de mededeeling uit de pers, voorkomende *Tijdschrift* 1901 blz. 375 strekke, dat bij K. B. dd. 9 Oktober 1901 n°. 69, *Publicatieblad* n°. 38, dat van 22 April 1901 n°. 69 is aangevuld en de navolgende vreemde gouden munten in de kolonie Curaçao gangbaar zijn verklaard tegen de daarnevens aangegeven koersen:

de Spaansche halve onza de oro van 8 piasters tegen	*f* 19.32½
de Spaansche kwart onza de oro van 4 piasters tegen	„ 9.66
de Mexikaansche halve doublon tegen	„ 19.32½
de Mexikaansche kwart doublon tegen	„ 9.66

Medegedeeld door JOH. W. S.

Uit de stadsrekeningen van Middelburg 1626—1650.

1645. Aan het geld, dat ter tresorie berustte werd £ 473 : 12 : 4 verloren, wegens de „reductie van den gelde" en £ 17 : 7 : 8 op de gouden specie, wegens het veranderen van aesen remedie.

Presentiegeld.

1628. Sekretaris P. CROOCK kreeg £ 16 voor extraordinaire diensten van den lande, daarover hij heeft genoten drije honderttwintigh schepenlooden.

Het presentiegeld van Commissarissen van kleine zaken werd ingesteld 3 Sept. 1642. De ordonnantie daaromtrent is van 24 Aug. 1643. Zij ontvingen een loodje van een schelling. In de rekening van 1643 wordt daarvoor £ 53 : 7 verantwoord.

1649. Looden uitbetaald aan Burgemeesters en Schepenen £ 895 : 16

Dito aan de Raden £ 215 : 18

„ aan Commissarissen van kleine zaken £ 96 : 16

M. D. M.

Konservatie van oude ijzeren voorwerpen.

Het is van algemeene bekendheid, dat ijzeren oudheden zeer moeilijk te bewaren zijn en spoedig door roest worden bedekt, die ten laatste haar totalen ondergang bewerkstelligt. Daarom mag met ingenomenheid worden vermeld, dat de heer P. LANKELMA, Choorstraat Utrecht, door bemiddeling van den heer S. MULLER FZ. aldaar, in staat is gesteld zeer geroeste zaken, als sleutels, dolken, zwaarden, enz. geheel van hun oxyde te bevrijden en deze daardoor voor verder verderf te vrijwaren. In het 4de nommer van het *Bulletin* uitgegeven door den *Ned. Oudheidk. Bond*, geeft de heer MULLER een beschrijving met afbeeldingen van zeer geoxydeerde voorwerpen door

den heer LANKELMA behandeld en waarvan de verkregen resultaten zeer belangrijk zijn geweest.

Naar aanleiding daarvan, heb ik uit mijne eigene verzameling, de ijzeren voorwerpen afkomstig van de oude begraafplaatsen van het strand van Domburg, den heer LANKELMA ter bewerking toevertrouwd. Ook hier is de uitkomst verrassend geweest. Een groote frankische sleutel bijv. geheel met roest bedekt, vertoonde na van dit oxyde bevrijd te zijn, een slot met fraai binnenwerk. Thans zijn eenige voorwerpen aan het Zeeuwsch Genootschap toebehoorende, bij den heer LANKELMA in bewerking. Ook voor bronzen munten, moet de onlangs in Berlijn? ontdekte konservatie - methode van veel belang zijn.

M. D. M.

Algemeen Verslag van het Munt-kollege over 1901.

Bovengemeld verslag werd ons toegezonden door ons medelid Dr. C. HOITSEMA, oud-lid van het Muntkollege.

Wij zien daaruit dat in 1901 is aangemunt:

		Stuks
Goud.	Tienguldenstukken (Ned. Bank) . . .	99289
	Dukaten (Javasche Bank) . .	29668
Zilver.	Guldens	2001307
	Halve guldens	1250775
	25 Centsstukken	1601124
	10 Centsstukken (1898) 2002677 . } „ (1901) 2002185 . }	4004862
	Voor Nederlandsch-Indië 1/4 guldens	2001408
	1/10 guldens	5004600
	Voor Curaçao 1/10 guldens	300246
Brons.	Centen.	20000000
	1/2 Centen	6000000
	Voor Nederlandsch-Indië Centen.	15000000

Tot tweemaal toe bleek wijziging der stempels van

TASSET voor het 10-guldenstuk noodig, vandaar de late verschijning dier het jaartal 1898 dragende munten.

De gulden, de halve gulden en het 10 guldenstuk van 1898 en het 25 Centsstuk van 1901 worden op een plaat fraai en duidelijk afgebeeld, zoomede het nieuwe middenveld der bronzen pasmunt en de nieuwe Kz. der centen, beide ontworpen door ons medelid, den 2den stempelsnijder J. C. WIENECKE.

De gedenkpenning op H. M's huwelijk, de plakketten aangeboden aan Mr. L. W. A. BESIER en J. C. VAN EELDE, de bronzen gedenkplaat voor de werf CONRAD te Haarlem, alles werk van denzelfden, vinden we op twee platen afgebeeld. Onder verdere bizonderheden (ook van technischen aard,) vinden we de reorganisatie van 's Rijks Munt kortelijk vermeld. Dr. HOITSEMA doet eindelijk eenige mededeelingen uit de laboratoria van 's Rijks Munt, t. w. over de methode-VOLHARD ter bepaling van zilver, over een elektrischen essaai-oven, over nauwkeurigheid in de analyse van muntbrons en over het soortgelijk gewicht der tienguldenstukken.

Z.

Elsevier en de Numismatiek.

In de 1e afl. van 1902 *Elseviers Geïllustreerd Maandschrift* vinden we eene causerie van dr. H. J. DE DOMPIERRE DE CHAUFEPIÉ over: *Moderne fransche Medailles*, volgens den schrijver eene poging om de meer en meer in ons land opkomende belangstelling in de kunst van den medailleur te doen toenemen. Op een plaat in zilverdruk en tusschen den tekst vinden we [illegible] afbeeldingen der fraaiste, ons reeds uit *Médailles et plaquettes modernes* bekende stukken van de fransche kunstenaars [illegible], LEGASTELOIS [illegible]

besproken en toegelicht en korte biografische aanteekeningen omtrent deze medailleurs medegedeeld.

Wijst de schrijver er op, dat nog velen in ons vaderland een geheel verkeerd begrip hebben omtrent deze kunstuitingen en die een liefhebberij achten „voor kippententoonstellers en zangvereenigingen"; dat velen zich voorstellen, dat zoo 'n penning in een ommezientje gereed is; hij had nog op een groot misverstand mogen wijzen en wel: dat zoovelen meenen, dat het laten maken van een werkelijk goeden penning een vrij goedkoop zaakje is. We hopen van harte, dat hij spoedig in *Elsevier* de aandacht der lezers moge vestigen op het beste werk onzer *vaderlandsche* graveurs, opdat men niet allicht elders ga zoeken, wat toch ook in Nederland te vinden is.

Z.

Vragen van den Dag en de Numismatiek.

In afl. V (Mei 1902) van den 17^{den} jaargang van *Vragen van den Dag* komt een artikel voor van J. VAN DE MUNT, getiteld: *Iets over het geld in de oudheid en bij de natuurvolken.* Vee, steenen, diertanden, vogelhuiden, dierschedels, schelpen en kralen, jadeiet, agaat, nephriet, ossenhuiden, katoenen stoffen en zulke uit palmvezels gemaakt worden besproken als ruilmiddelen.

De tempels in Griekenland worden als de eerste munthuizen genoemd, de gestempelde munt als een opvolgster der metaalstukken met godenbeelden gestempeld, welke dienden als prijzen bij overwinningen: de penning dus als voorlooper der munten.

Z.

Een Standaardwerk.

Met groote belangstelling namen wij kennis van het werk van den heer BABELON „*Traité des Monnaies Grecques et Romaines*".

Het is inderdaad een standaardwerk en kan een monument worden voor de geschiedenis der muntkunde in de oudheid.

Het eerste deel zal meer in het bizonder handelen over „*théorie et doctrine*". Het zal „au point de vue didactique synthétique" de Numismatiek der Grieksche en Romeinsche oudheid behandelen.

Van dit eerste deel ligt „*tome premier*" voor ons.

Dit stuk bevat een algemeene inleiding „qui définit la „science numismatique et résume son histoire, donne la „nomenclature raisonnée des espèces monétaires connues des „Grecs et Romains, indique les systèmes en usage dans l'anti„quité pour compter les monnaies, analyse les manipulations „techniques du métal".

Op de eerste afdeeling zullen vier anderen volgen, waarin achtereenvolgens zullen behandeld worden: II. De wijze van handel door ruil, vóór dat gemunt geld in omloop was, het eerste particuliere, als geld gebruikte metaal, de economische beteekenis van het geld enz.

III. De numismatische metrologie.

IV. Het recht van muntslaan in de oudheid in de verschillende monarchiën en republieken.

V. De typen, opschriften en andere kenteekenen der munten, hun betrekking tot de mythologie, tot de monumenten der architectuur en sculptuur, een historisch overzicht der kunst van de stempelsnijders, de data en perioden en de numismatische paleographie.

Hiermede zal het theoretische deel afgeloopen zijn.

Het tweede historische deel zal naar geografische rangorde de munten beschrijven, terwijl een chronologische onderindeeling zal worden aangenomen, platen zullen de afbeeldingen der voornaamste stukken geven.

Het is inderdaad een reuzenwerk, dat de even energieke als sympathieke directeur van het Parijsche penningkabinet onderneemt, van ganscher harte is het te hopen, dat hem de kracht zal worden geschonken, om dezen arbeid te voleindigen.

Wij willen snel even doorloopen het deel, dat nu gereed is.

Er wordt dan eerst gehandeld over *doel, onderwerp*, en *domein der Muntkunde* van de oudheid, ook worden de grenzen aangegeven, verder worden de voornaamste vondsten van oude munten vermeld. In een tweede hoofdstuk wordt het wetenschappelijk nut van de numismatiek betoogd.

Eerlijk gezegd is dit hoofdstuk vrij overbodig en misplaatst in een serieus wetenschappelijk werk als dit. Het is „prêcher les convertis" om uit te leggen aan de personen die dit boek zullen ter hand nemen hoe nuttig toch wel de numismatiek is en de beschouwing over den man die na dertig eeuwen geschiedenis zal leeren van een vijf francsstuk van 1878 is niet nieuw en wat kinderachtig.

Heel dit hoofdstuk is trouwens te uitgebreid.

In een derde hoofdstuk wordt de geschiedenis der muntkunde van de oudheid behandeld. Zeer aardig is het verhaal over de legende, die in de middeleeuwen de zilverlingen omgaf, die Judas voor zijn verraad ontving; op de munten van Rhodos staat zooals men weet: PO△ION, nu meende men in de middeleeuwen, dat dit de sikkels waren en dat het opschrift een verkorting was van HPO△ION, een munt van het geslacht van HERODES!

Met PETRARCA begint de studie der munten uit een meer wetenschappelijk oogpunt. In een vierde hoofdstuk verhaalt ons BABELON verder de geschiedenis der numismatische studiën van de 16e tot het midden der 17e eeuw.

Er wordt verhaald van ANDREA FULVIO, den auteur der *Imagines*, van ROUILLE en zijn *Promptuaire* van

GOLTSIUS en zijn *Vitae Imperatorum* enz. enz. Vooral bij de fransche numismaten wordt uitvoerig stilgestaan, zoo b. v. bij RASCAS DE BAGARIS en PEIRESC.

Een vijfde hoofdstuk is gewijd aan de voortzetting dezer geschiedenis tot ECKHEL. In Frankrijk was de collectie van GASTON VAN ORLEANS op LODEWIJK XIV overgegaan, dit waren gulden dagen voor onze wetenschap en voor de fransche koninklijke collectie, mannen als de NOINTEL en VAILLANT kochten overal munten, die dan naar Parijs werden overgebracht en werden beschreven; diplomatie, handel, krijgsoversten, alles was in dienst van den wil van den koninklijken muntliefhebber. De Koning liet zelf zijn verzameling uit Parijs naar Versailles overbrengen om er meer van te genieten en elken dag na de mis tot het eten zat hij te midden zijner schatten. In geheel Frankrijk waren overigens veel particuliere verzamelingen Onder LODEWIJK XV werd de koninklijke verzameling weder naar Parijs teruggebracht.

Een overzicht wordt verder gegeven van den stand der verzamelingen buiten Frankrijk

Het 6de hoofdstuk behandelt ECKHEL en brengt de geschiedenis tot 1836. Wij vinden o. a. MIONNET's arbeid geschetst. Zeer practisch zijn de in de noot geplaatste uiterst nauwkeurige bibliographiën van alle schrijvers, die in den tekst worden vermeld.

Het laatste hoofdstuk schetst de geschiedenis van 1836—1900. De verschillende landen werden achtereenvolgens besproken, de collectiën worden opgenoemd en de arbeid der numismaten uiteengezet.

Bij Nederland wordt speciaal de aanwinst SIX voor het Haagsche Kabinet vermeld, de geschiedenis van het Leidsche Kabinet is niet bijgewerkt na de bekende „*Notice*" van VAN DER CHYS (1862.) Van SIX wordt het volgende gezegd „Nul en ce dernier quart de siècle, n'a su mieux que le savant „Hollandais éclairer par les monnaies l'histoire des rois et „des villes de Phénicie et de Chypre, celle des rois Perses

„achéménides et de leurs satrapes, celle des rapports de la „Grèce avec les Perses avant Alexandre."

In het achtste hoofdstuk wordt een zeer bruikbare en practische lijst gegeven der catalogi van de in den loop der 19de eeuw verkochte verzamelingen.

Het tweede onderdeel van dit boek behandelt „la monnaie et la nomenclature monétaire". Nagegaan wordt „de anatomie" (een eigenaardig gekozen woord) der munten. Er wordt uitgegaan van de grondgedachte, dat b. v. bij een beeld der oudheid, bij een opschrift het gewicht en de materie waar het uit samengesteld is betrekkelijk weinig van belang is. Bij een munt is dat geheel anders, wij moeten nauwkeurig het gehalte van het metaal kennen, zeer juist het gewicht weten - van daar dat een haast ontleedkundige behandeling noodig is. Achtereenvolgens worden besproken het muntplaatje, (flan monétaire) de verschillende metalen, goud, electrum, zilver, brons, ijzer, de beteekenis van voor en keerzijde, het type.

Daarna worden de namen der verschillende *Grieksche* munten behandeld, de volgende indeeling is daarbij aangenomen: namen ontleend aan het gewicht, de waarde of het metaal, namen ontleend aan de personen, die de munt deden slaan (b. v. Dareiken enz.), namen ontleend aan de plaatsen waar de munten geslagen zijn (*Κυζικηνοί* b.v.) namen ontleend aan het type (b.v. *γλαυκες*).

Nu volgen de benamingen der *Romeinsche* munten, dan enkele speciale vormen als de serrati, bigati, de gerestitueerde munten, de stukken met contramerken enz. Een andere afdeeling weder is gewijd aan de medaillons, de contorniaten: Grieksche en Romeinsche tesseres enz.

De derde hoofdafdeeling is gewijd aan de verschillende manieren van geldtellen bij de Grieken en Romeinen.

Een geheel nieuw terrein wordt betreden na het verlaten der „anatomie" van de munt. In een vierde hoofdafdeeling wordt de technische wording der munt nagegaan, vooreerst

wordt gevraagd: waar kwam het metaal van daan? De mijnen worden besproken.

Om een juist beeld te geven van de inrichting eener „munt", waar de baren metaal worden omgewerkt in gangbare munt, wordt een nauwkeurige beschrijving van de „Munt" aan de Quai Conti, te Parijs, gegeven. Ons inziens gaat hier de schrijver te ver en een deel van dit hoofdstuk, hoe aangenaam geschreven en hoe helder en duidelijk gesteld, is een vrij noodeloos hors d'oeuvre, ook de uitwijding over het muntslaan in de middeleeuwen had kunnen worden bekort, al zijn de afbeeldinkjes van de oude muntateliers in Frankfort b. v. aardig, heel veel leeren ze ons niet en ze brengen ons te ver van den muntslag der oudheid. In de derde paragraaf van dit hoofdstuk keeren wij eerst weder tot de Grieken terug en tracht BABELON den arbeid en beteekenis der Grieksche munthuizen te schetsen, de muntadministratie bij de Romeinen sluit zich daarbij aan.

Nadat de metalen uit de mijnen gehaald zijn, worden de baren gekeurd met den toetssteen, de belangrijke metalen „lingots" die in Zevenbergen gevonden zijn, worden hier o. a. afgebeeld; wanneer dit geschied is, gaat men tot het slaan over. BABELON geeft hier de reproductie van de bekende Pompeiaansche muurschildering uit het huis der Vettii waarop gevleugelde geniën bezig zouden zijn met het fabriceeren van munten. De schrijver neemt dus als vaststaande aan, dat inderdaad die muurschilderingen betrekking hebben op het muntbedrijf. Er is aan getwijfeld.

Dan zien wij afgebeeld de verschillende stukken, waarop instrumenten voor het slaan der munten zijn afgebeeld.

De stempels worden besproken en de slag met den hamer nagegaan. Een verhandeling over gegoten munten en over de merken der Romeinsche muntateliers sluit het eerste deel van dezen bewonderenswaardigen arbeid.

den Haag. H. J. DE DOMPIERRE DE CHAUFEPIÉ
Augustus 1902

Eenige nieuwe Boeren-penningen.

In zijn helden eert men een volk.

Van onverflauwd medegevoel met het ongelukkige Boerenvolk in Zuid-Afrika getuigen niet het minst de vele penningen ter hunner eere, zoowel in Nederland als in het buitenland geslagen. In aansluiting met de door ons reeds vermelde — zie *Tijdschrift* 1901 blz. 243 en 367 — mogen de volgende penningen worden vermeld:

1. Bronzen plakket ter eere van president KRUGER. Het linksgewend borstbeeld van den President, daarboven in het veld:

PAUL KRUGER.

Onderaan in een cartouche:

. PRESIDENT DER .
· Z·AFRIKAANSCHE REPUBLIEK ·

In het veld rechts: J. H. MAKKING. Links onder twee gekruiste hamers.

Beeldenbrons, Gewicht 475 w., 120 × m.M.
Mijne verzameling.

Alhoewel het niet te ontkennen valt, dat het geheele profiel iets te zwaar is uitgevallen, is de uitdrukking der gelaatstrekken zeer treffend. Daarover ligt een waas van berusting, maar tevens van diepe droefheid, teleurstelling en lijden.

Onzes inziens behoort deze gedenkplaat tot de meest gevoelvolle, die ter eere van pres. KRUGER zijn uitgegeven.

De vervaardiger van dit stuk, J. H. MAKKING, is in 1868 te Utrecht geboren. Na zijn opleiding aan de Rijksakademie voor Beeldende Kunsten te Amsterdam te hebben ontvangen, is hij aanvankelijk als graveur werkzaam geweest, maar heeft zich later meer op de ciseleerkunst toegelegd. De fraaie plakket van pres. KRUGER is een verkleining naar een geciseleerd model, 30 × 40 cM. groot, waarvan reprodukties verkrijgbaar zijn.

2. Medaillon-plakket met borstbeeld van president STEIJN.

President STEIJN, de face, in gekleede jas. De teekenen der presidenteele waardigheid ontbreken.

Omschrift: M.T. STEIJN STAATSPRES. VAN DEN ORANJE-VRIJSTAAT

Plateel en brons, 82 m.M.

Deze portret-medaille, waarvan de halve opbrengst van den verkoop ten voordeele der koncentratiekampen is bestemd geweest, vinden wij reeds in de *Kath. Illustratie* 36en jaargang no 16 en in de *Wereldkroniek* van 29 Maart 1902, no 52 afgebeeld.

Alhoewel deze gedenkplaat zeer verdienstelijk door BEGEER is uitgevoerd, hadden wij toch liever een andere uitdrukking in het gelaat van den diep te beklagen, heldhaftigen man gezien. De houding van den linkerschouder is ons inziens niet zeer gelukkig gemodelleerd.

3. De zeer bekwame belgische graveur GOD. DEVREESE heeft een fraai draagpenninkje het licht doen zien.

Het stelt generaal DE LA REIJ voor, den held van Tweebosch, die zelfs een engelsch generaal onder zijne gevangenen heeft geteld.

De voorstelling is eenvoudig, het borstbeeld van een man met grooten boerenhoed gedekt, maar er spreekt energie

uit dat gelaat en men kan aan de oogen zien, dat zij gewoon zijn scherp en oplettend rond te waren.

De penning is op de Pro-boer-tentoonstelling te Scheveningen met veel sukces verkocht.

Deze eenvoudige maar gevoelvolle draagpenning is afgebeeld in de *Revue belge*, afl. III van den loopenden jaargang.

Door de welwillendheid van het bestuur der *Revue*, zijn wij in staat onzen leden de smaakvolle medaille eveneens in beeld aan te bieden.

Het eenvoudige opschrift: DE LA REY spreekt voor zichzelven.

4. Een andere penning, evenals de vorige den held van Tweebosch, maar daarbij ook den beroemden CHRISTIAAN DE WET illustreerende, is uitgegeven door den bekenden kunstbevorderaar KAREL ADOLF BACHOFEN VON ECHT.

Op de voorzijde zien wij de borstbeelden, bijna de face, der generaals DE LA REY en CHR. DE WET, de eerste eenigszins naar links, DE WET naar rechts ziende. DE LA REY heeft den bekenden boerenhoed op het hoofd. De Vrijstater daarentegen is blootshoofd afgebeeld.

Aan weerszijden der portretten leest men:

CHRISTIAN - DE WET KOOS - DE LA - REY.

Op de keerzijde staat een boer, de vierkleur in de rechterhand, met de linker een luipaard van zich afwijzend, terwijl hij het dier de woorden: HANDS OFF, die boven aan zijn neergeschreven, schijnt toe te roepen.

Op den achtergrond ziet men flauwtjes, kopjes aangegeven.

In de afsnede: 1902 en een schildje waarop een lam, het wapen der familie BACHOFEN VON ECHT.

39 mM. zilver en brons.

De kunstlievende familie B. VON ECHT woonde vroeger in de Rijnprovincie, o.a. te Worms, later in Thuringen.

5. Een tweede penning heeft dezelfde keerzijde, maar vertoont als voorzijde het bekende portret van pres. KRUGER, bij gelegenheid van zijn 75sten verjaardag, door SCHARFF vervaardigd.

Beide penningen zijn van de hand van gemelden Weener graveur. Ons medelid, de heer J. SCHULMAN, heeft ze in den handel gebracht. De penning met de borstbeelden van DE LA REY en CHR. DE WET komt voor op pl. XIII van de *Frankfurter Münzzeitung* van *Juni* 1902.

M. D. M.

In de laatste dagen van Augustus j.l. overleed te 's-Gravenhage in den ouderdom van 64 jaar, de heer TH. H. SAAKES, zilversmid aldaar, bekend als vervaardiger van fraai gegraveerde penningen. (Zie o.a. *Inhuldigingspenningen* no. 173, 174, *Tijdschrift* 1899 blz. 142).

Z.

Inhoudsopgaaf van Tijdschriften.

Revue belge de numismatique 1902, 3° livraison.

Un demi-gros de convention frappé par Wenceslas I, duc de Luxembourg (1356—1383), et Bohémond de Saarbrück, archevêque de Trèves (1354—1362), par M. ED. BERNAYS. — Herck-la-Ville et son atelier monétaire, par M. le Vte B. DE JONGHE. — La numismatique du siège de Middelbourg de 1572 à 1574, par Mlle MARIE DE MAN*). — Médailles gantoises (1580—1717), par M. M. CH. GILLEMAN et A. VAN WERVEKE. — Quelques mots sur François Bertinet, à propos d'un médaillon de Louis XIV, par M. FRANTZ VERMEYLEN. — Les méreaux des brasseurs d'Anvers, par M. FERNAND DONNET. — Correspondance. — Nécrologie. - Mélanges.

---

*) Van dit belangrijke artikel, onze vaderlandsche numismatiek betreffende, hopen we, zoodra het geheel verschenen is, eene bespreking op te nemen.

Verslag van den Sekretaris over 1901.

Met genoegen kan ik rapporteeren dat wij op 1901 als op een voorspoedig jaar mogen terugblikken. Ons Koninklijk Genootschap bloeide, het ledental nam toe.

Leden. Dank zij de welwillende bemoeiingen van Z. Ex. den minister van Buitenlandsche Zaken en besprekingen van Harer Majesteits Gezant te Rome, werd door Z. M. VICTOR EMANUEL III, Koning van Italië, het eerelidmaatschap onder dankbetuiging aangenomen.

Door uwe keuze op de jaarvergadering trad in de rij der gewone leden de heer S. WIGERSMA HZN. te Leeuwarden en werden tot buitengewoon lid benoemd de heeren: J. M. M. VAN BELLE-Amsterdam, Mr. N. P. VAN DEN BERG-Amsterdam, Mr. S. VAN GIJN-Dordrecht, J. M. J. VAN LIS-Hilversum, HIDDE NIJLAND-Dordrecht, Prof. Jhr. Dr. J. SIX-Amsterdam Jhr. Mr. VICTOR DE STUERS - 's-Gravenhage, BAS VETH - Dordrecht, en J. C. WIENECKE-Utrecht. Deze laatste was vroeger buitenlandsch lid. Daarenboven verbond uw Bestuur de heeren: J. M. FADDEGON-Montrouge s.S., SOLONE AMBROSOLI-Milaan, J. CHR. LAUER-Neurenberg, F. MAZEROLLE-Parijs, en GIULIO SAMBON-Milaan aan ons Genootschap, door hen te benoemen tot buitenlandsch lid.

Wij hadden 't verlies te betreuren van de heeren CHR. J. VAN EEGHEN te Renkum († 30 okt.) en Jhr. FRED. MAYER VAN DEN BERGH te Antwerpen († 4 mei).

Op 31 dec. 1901 bestond 't Genootschap dus uit 119 leden tegen 108 een jaar te voren.

Bestuur. De bestuursplaatsen werden bezet door de heeren: Dr. H. J. DE DOMPIERRE DE CHAUFEPIÉ, voorzitter (1904), AUG. SASSEN, vice-voorzitter (1905), JOH. W. STEPHANIK, sekretaris (1906), C. H. F. A. CORBELIJN BATTAERD, penningmeester (1902) en H. G. DU CROCQ, konservator (1903).

Vergaderingen. De jaarvergadering werd op 16 Juni te Leeuwarden gehouden. Het bezoek aan de verzamelingen van 't Friesch Genootschap en aan 't Popta-slot te Marsum maakten dien dag zeer aantrekkelijk en wij herdenken dankbaar de goede zorgen door den heer WIGERSMA aan de voorbereiding van ons bezoek besteed.

Het Bestuur vergaderde op 2 juni, 16 juli en 6 oktober. De notulen dier vergaderingen zullen in het Tijdschrift worden gepubliceerd.

Rekening. Deze is nog niet geheel afgewikkeld. Zij sluit vermoedelijk met een tekort van *f* 92.74 veroorzaakt door de groote uitbreiding, die de Kommissie van Redaktie aan 't Tijdschrift gegeven heeft.

De kontrôle-kommissie zal bestaan uit de heeren Jhr. BEELAERTS VAN BLOKLAND en Jhr. VAN DEN BRANDELER.

Tijdschrift. De Kommissie van Redaktie, bestaande uit Mej. M. DE MAN en de heeren SASSEN en ZWIERZINA, welke laatste zich met de administratie belast, volbracht met toewijding de taak, die zij vrijwillig op zich genomen had.

Zij zorgde voor een fraaien jaargang; maar overschreed het toegestaan krediet met 6½ vel, waardoor een groot offer van onze kas werd gevergd.

Tot dusver had de firma G. THEOD. BOM & ZOON zich met de verspreiding van de afleveringen belast.

Het kwam uw Bestuur evenwel voor, dat het fonds van het Tijdschrift te omvangrijk bleef en er voor meer exploitatie, vooral naar Duitschland, moest gezorgd worden.

Na besprekingen met de uitgeversfirma JOHANNES MÜLLER te Amsterdam, die tal van genootschaps-uitgaven in beheer heeft, heeft uw Bestuur met deze firma een overeenkomst

aangegaan, waarbij haar de verspreiding en het winstgevend beheer is opgedragen.

Het is zeker hier de plaats hulde en dank te brengen aan den heer ADRIAAN BOM, die gedurende tien jaar de vele afleveringen kosteloos verzorgd, verspreid en geherbergd heeft.

Evenals in vorige jaren werd de gebonden jaargang aan H. M. de Koningin en aan H. M. de Koningin-Moeder aangeboden en werd deze hulde onder dankbetuiging aangenomen.

De belangen van ons Genootschap in Uwe bizondere aandacht aanbevelend, betuig ik mijn dank voor de medewerking in 1901 ondervonden.

JOH. W. STEPHANIK.

VERGADERINGEN

VAN HET

Koninklijk Nederlandsch Genootschap voor Munt- en Penningkunde

in 1901–2

(Uittreksel uit het Notulenboek)

25e Bestuursverg. 16 Juli 1901. Besloten wordt het diploma ongewijzigd te bewaren, maar door een opdruk in den linkerboven hoek aan te duiden, dat 't Genootschap den Koninklijken titel verkregen heeft. Het Genootschap wordt aangesloten aan de Société Internationale de Numismatique te Parijs en Dr. H. J. DE DOMPIERRE DE CHAUFEPIÉ aangewezen als vertegenwoordiger van ons Genootschap. Ook wordt besloten ons Genootschap te verbinden met den Oudheidkundigen Bond.

Aan Z. M. VICTOR EMANUEL III, Koning van Italië, zal het eere-lidmaatschap worden aangeboden.

Benoemd tot buitenlandsche leden, de heeren: SOLONE AMBROSOLI te Milaan, J. CHR. LAUER te Neurenberg, F. MAZEROLLE te Parijs en GUILIO SAMBON te Milaan.

Te beginnen met 1 Januari a.s. zal de keerzijde van een hollandschen dukaton op de omslagen van 't Tijdschrift worden afgebeeld.

26e Bestuursverg. 6 Oktober 1901. Besloten wordt 't kontributiejaar, dat thans van Juli—Juli loopt, in overeenstemming te brengen met 't Genootschapsjaar, d.i. van 1 Januari tot 1 Januari. Voor het Tijdschrift en de andere uitgaven van 't Genootschap zal een uitgever gezocht worden, die zich meer met de exploitatie van dergelijke geschriften kan bezig houden.

27e Bestuursverg. 15 Mei 1902.

Naar aanleiding van de belangrijke overschrijding van 't toegestaan krediet voor Tijdschrift 1901, worden maatregelen vastgesteld om hierin te voorzien.

Besloten wordt aan President STEYN een huldepenning aan te bieden.

11e Jaarlijksche vergadering 16 Juni 1902 te Dordrecht (zie hierboven blz. 168).

Aanwinsten van de numismatische verzameling.

16 Juni 1901. Regeeringspenning van Leeuwarden z. 30 m.M. verv. v. L. 650, idem 31 m.M. idem 651, idem 30 m.M. idem 652, idem 35 m.M. idem 653.
Geschenk van den Heer S. WIGERSMA.

16 Juni 1901. Herinnering havenaanleg Scheveningen Br. 53 m.M.

" " " Huwelijk H. M. de Koningin Br. 50 m.M.
" " " Als voren Bvg. 29 "
" " " " draagpenning " 32 "
" " " 50-jarig bestaan Gezelschap Utrecht's Brandweer Br. 50 "
" " " Als voren. Hulde van Assuradeuren " " "
" " " Opening der nieuwe Studenten-Societeit te Utrecht " " "

Geschenk van den Heer A. BEGEER.

4 October 1901. Overlijden van H. J. W. VAN AKEN, Burgemeester van Maastricht. DIRKS nº 825 " 62 "

Geschenk van den Heer A. COHEN.

4 October 1901. Oprichting standbeeld prins Willem I te 's Gravenhage

Door ruiling.

April 1902. Burgemeesters van N.-Holland aan Jhr. Mr. J. W. M. SCHORER Br. 76 m.M.
" " Halve eeuwfeest Société-centrale protestante d'Evangélisation, gesticht te Parijs " 50 "
" " 50-jarig bestaan Werkhuis te Amsterdam, Br. 34 m.M. DIRKS 460.

Gesch. Dr. H. J. DE DOMPIERRE DE CHAUFEPIÉ.

Mei 1902. 1793. Inwijding kerk Herst. Luth. Gemeente te Amsterdam, z. 39 m.M. v. v. L. 811.

„ „ 1815. Inhuldiging Willem I, Br. 46 m.M. DIRKS 61.

„ „ 1834. 2e eeuwfeest Seminarium der Remonstranten te Amsterdam, Br. 45 m.M. DIRKS 499.

„ „ 1837. Dood H. M. de Koningin, Br. 45 m.M. DIRKS 531.

„ „ 1838. Invoering nieuwe Wetboeken, Br. 64 m.M. DIRKS 539.

„ „ 1838. Ramp van Woerden herdacht. Br. 38 m.M. DIRKS 542.

„ „ 1848. Inhuldiging Willem III, z. 23 m.M. DIRKS 690.

Door ruiling.

LOODJES.

12 Maart 1902 Diac. loodje van Alkmaar, k. 35 m.M.

„ „ „ 1758. Idem van Leiden.

Gesch. Dr. H. J. DE DOMPIERRE DE CHAUFEPIÉ.

DRAAGPENNINGEN.

4 Nov. 1901. Draagteeken uitgereikt door den Heer A. GRESHOFF te Brazzaville, 25 j. jubilé, z. 29 m.M.

Geschenk idem.

BELASTINGPENNINGEN.

April 1902. 1881, 1885-90. Hondenbelasting Amsterdam.

Gesch. van den Heer J. SCHULMAN..

LEDENLIJST

(SEPTEMBER 1902)

Achter de namen der leden is vermeld welk gedeelte van de munt- en penningkunde door hen beoefend wordt.

EERE-LEDEN.

	Dagteekening der benoeming.
Z. M. VICTOR EMANUEL III, Koning van Italië.	16 Juni 1901.
Vicomte B. DE JONGHE, Président de la Société royale de Numismatique de Belgique, rue du Trône 60, Ixelles. (België, nederlandsche provinciën Limburg en Noord-Brabant, verder gallische, merovingische, karolingische en oud-grieksche M.) 1)	17 Juni 1894.

GEWONE LEDEN

*C. H. F. A. CORBELIJN BATTAERD, Notenboomstraat 83, Groenloo.

*ADRIAAN BOM, Keizersgracht 149, Amsterdam.

*Jhr. mr. J. M. H. J. DE GREZ, rue Belliard 18, Bruxelles.

*Jhr. M. A. SNOECK, Kamerheer i. b. d. van H. M. de Koningin, Bestuurder van 't Prov. Genootschap van K. en W. in Noord-Brabant, C. 22, Hintham. (Prov. Noord-Brabant, M., G., noodmunten, loodjes, draagteekens.)

*JOH. W. STEPHANIK, Konservator van 't Munt- en Penningkabinet van 't Kon. Oudheidk. Genootschap te Amsterdam, Keizersgracht 414. (Nederland en Koloniën, M.)

1) De afkortingen beteekenen: M. = munten, G. = gedenkpenningen, * = lid-oprichter.

Mr. L. W. A. BESIER, Oud-Voorzitter van het Muntkollege, Maliesingel 24, Utrecht. 12 Juni 1892.

C. W. BRUINVIS, Voorzitter der Kommissie voor 't Stedelijk Museum, Oudegracht 184, Alkmaar.
(Stad Alkmaar en Alkmaarders, M., G., noodmunten, loodjes, draagteekens.) —

J. GERADTS, Burgemeester, Kasteel Aerwinkel, Posterholt (L.)
(Nederlandsche prov. Limburg, M., G.) —

O. G. H. HELDRING, Luit.-Kolonel der Infanterie, Renkum.
(M., G in 't Algemeen). —

Mejuffrouw MARIE DE MAN, Konservatrice van 't Munt- en Penningkabinet van 't Zeeuwsch Gen. der Wetenschappen, St. Pieterstraat 39, Middelburg.
(Graafschapp. Holland, Zeeland en Vlaanderen M. — Prov. Zeeland, M., G., noodmunten, loodjes, draagteekens, muntvondsten — Nederland, loodjes.) —

Jhr. C. H. C. A. VAN SYPESTEYN, Parkstraat 87, 's-Gravenhage.
(Steden 's-Gravenhage en Haarlem, G., penningen en penningplaten uit 't oogpunt van kunst). —

J. H. W. UNGER, Gemeente-Archivaris, Schiekade 87, Rotterdam. —

Mr. J. A. FEITH, Rijks-Archivaris, Martiniplein 181, Groningen.
(Nederland, in 't bizonder provincie en stad Groningen, M., G.) 18 Juni 1893.

Dr. H. J. DE DOMPIERRE DE CHAUFEPIÉ, Direkteur van het Koninklijk Kabinet van Penningen en Gesneden Steenen te 's-Gravenhage, Javastraat 76. 17 Juni 1894.

H. G. DU CROCQ, Leidschegracht 11, Amsterdam.
(Nederland en Koloniën, België tot 1830, G.) —

A. J. C. VAN GEMUND, Assistent aan het Koninklijk Kabinet van Penningen en Gesneden Steenen te 's-Gravenhage, Konservator van 't Munt- en Penningkabinet van Teyler's Genootschap, Kleine Houtstraat 48, Haarlem. —

Jhr. L. C. VAN DEN BRANDELER, Majoor bij het 4e Regt. Inf., Hooge Rijndijk 15, Leiden.
(Nederland na 1576, M., G.) 16 Juni 1895.

W. L. FREDZESS, Jur. cand., Jufferstraat 1, Utrecht. 16 Juni 1895.

W. K. F. ZWIERZINA, Ontvanger der Registratie en Domeinen, Hoorn 39, Alfen (Z.-H.).
(Nederland. G. en draagteekens, in 't bizonder die geslagen na 1863). —

Mr. P. DEKETH, Piet Heinstraat 3, 's-Gravenhage.
(Nederland en Koloniën na 1576, M.) 16 Juni 1896.

* Jhr. H. M. Ridder baronet SPEELMAN, Oud-burgemeester van Harlingen, Darena, Mollaan, Bloemendaal.
(Nederlandsche koloniën, provinciën Friesland en Groningen, M.) —

AUG. SASSEN, Notaris, Steenweg, Helmond.
(Nederland, muntstudie der middeneeuwen; prov. Noord-Brabant, M., G.) 16 Juni 1897.

Jhr. mr. M. W. SNOECK, Ambtenaar van 't Openb. Min. bij 't kantongerecht, Lindengracht, Heerenveen. —

— * Dr. L. J. A. BRAAKENBURG VAN BACKUM, Hooglandsche Kerkgracht 23, Leiden.
(Bulzegels der pausen en der dogen, M. der Johanniter Orde). 16 Juni 1899.

J. E. TER GOUW, Oud-hoofd der school, Nassaulaan 8, Hilversum.
(Nederland en Koloniën, België, M.) —

Jhr. mr. P. L. VAN MEEUWEN, Advokaat-prokureur, Stationsweg, 's-Hertogenbosch.
(Prov. Noord-Brabant, M., G.) —

ANTH. BEGEER, Oudegracht 17, Utrecht. 9 Juni 1900.

J. PH. M. MENGER, Stempelsnijder aan 's-Rijks-Munt, Voorstraat 35, Utrecht. —

S. WIGERSMA HZN., Bestuurslid van 't Friesch Genootschap, Nauw 180, Leeuwarden.
(Nederland, in 't bizonder Friesland, M., Friesland en 80-jarige oorlog, G.; Huis Oranje-Nassau, M. G. met portretten.) 16 Juni 1901.

BUITENGEWONE LEDEN

	D. C. MEIJER Jr., Bestuurslid van het Kon. Oudheidk. Gen., Vondelstraat 81, Amsterdam. (Stad Amsterdam, G. tot 1800; G. der Lutherse Kerk, huwelijkspenningen).	12 Juni 1892.
	B. J. A. BRUYNESTEYN, Van Baerlestraat 13, Amsterdam. (Nederland, in 't bizonder Holland, M.)	18 Juni 1893.
— x	Mr. W. M. VAN LANSCHOT, Ververstraat 299, 's-Hertogenbosch. (Prov. Noord-Brabant, M. en G.)	—
	F. H. Baron VAN VERSCHUER, Willemsplein 2, Arnhem.	—
—11 x	E. PH. ERFMANN, Binnenweg 112, Rotterdam.	17 Juni 1894.
—11— x	Mr. F. A. J. VAN LANSCHOT, Oud-Raadsheer in 't Gerechtshof te 's-Hertogenbosch, Peperstraat, 's-Hertogenbosch.	—
— x	Jhr. H. E. RAM, Ingenieur, Biltstraat 97, Utrecht. (Prov. Utrecht, M. en G.)	—
-111 x	Jhr. mr. W. C. G. VAN EYSINGA, Wirdumerdijk 9, Leeuwarden.	16 Juni 1895
	JAN HORDIJK JACzn., Voorstraat 410, Dordrecht.	—
	Mr. C. G. J. BIJLEVELD, Konservator van het Stedelijk Museum, Nassausingel 2, Nijmegen.	16 Juni 1896.
	Mr. H. J. D. D. ENSCHEDÉ, Zijlstraat 27, Haarlem.	—
	Ds. H. A. J. LUTGE, Keizersgracht 717, Amsterdam.	—
	Jhr. mr. F. BEELAERTS VAN BLOKLAND, Koninginnegracht 62, 's-Gravenhage. (Nederland, G., in 't bizonder familiepenningen).	16 Juni 1897.
	H. J. M. H. VAN RIJCKEVORSEL, Huize Leeuwenstein, Vucht. (Prov. Noord-Brabant, M. en G.)	—
	Jhr. mr. A. F. O. VAN SASSE VAN YSSELT, van Tuldenstraat 48, 's-Hertogenbosch.	—
	H. D. DE WITT HAMER, Lange Kerkstraat 30, Goes. (M. en G. in 't algemeen).	—
1 x	A. HOLLESTELLE, Lid van de Provinciale Staten van Zeeland, Oudelandsche straat 436, Tholen.	16 Juni 1898.
	C. L. J. BEGEER, Maliesingel 53, Utrecht.	16 Juni 1899.
	BERNARD J. M. DE BONT, Konservator van 't Museum Amstelkring, Vondelstraat 101, Amsterdam.	—

Mr. R. FRUIN TH.Az., Rijksarchivaris in Zeeland, Balans 6, Middelburg.
(Prov. Zeeland, Muntstudie.) 16 Juni 1899

R. I. M. M. A. Graaf DE GELOES, Kamerheer i. b. d. van H. M. de Koningin, Burgemeester, Eijsden. —

J. KARREMAN, Hoofd der school, Kerkstraat 251, Oud-Beierland.
(Nederland tot heden, België tot 1648, G.) —

Mr. A. L. C. KLEYN, Laan Copes van Cattenburch 54, 's-Gravenhage.
(M. en G. in 't algemeen, in 't bizonder nieuwere G. en gedenkplaten.) —

H. OORTMAN GERLINGS, Kruisstraat 13, Utrecht. —

Mr. N. G. PIERSON, Oud-minister van financiën, 's-Gravenhage. —

Jhr. mr. J. H. HORA SICCAMA, Oud-Referendaris bij B. Z., Bezuidenhout 13, 's-Gravenhage. —

JAN DE WAARD, Poelestraat 14a, Groningen.
(Prov. en Stad Groningen, M. en G.) —

J. VAN DE WATER, Hoogstraat 657, Gorkum.
(Prov. Holland, M.; Huis Oranje-Nassau, G.) —

C. A. VAN WOELDEREN, Luitenant der Artillerie Dijkstraat 45, den Helder.
(Nederland, M. en G,; Rome, M.) —

Jhr. mr. C. BEELAERTS VAN BLOKLAND, Heerenstraat 27, Utrecht.
(M. in 't algemeen). 9 Juni 1900.

J. A. A. GERRITSEN, N. Z Voorburgwal 252, Amsterdam.
(Nieuwere penningen en draagteekens.) —

A. VAN DER HOOP, Grimhoek 206, Oud-Beierland.
(Nederland, M. G. ridderorden en draagteekens). —

J. HOUWINK Gz., Lemmerweg 119, Sneek. —

H. LABOUCHÈRE, Villa Doornveld, Doorn. —

J. P. R. MENGER, graveur, Utrecht. —

I. W. MENSO, Wassenaarsche weg 35, 's-Gravenhage. —
(Nederland en Koloniën na 1576, M. en G.) —

J. C. P. E. MENSO, Jur. cand., Koninginnegracht 25, 's-Gravenhage.
(Nederland, M.) —

Mr. J. A. SILLEM, Heerengracht 577, Amsterdam.
(Nederland, muntstudiën; Koopkracht der edele metalen, beteekenis der rekenmunten.) 9 Juni 1900

Jhr. mr. D. F. TEIXEIRA DE MATTOS, Alexanderstraat 9, 's-Gravenhage. —
(Nederland, uitsluitend gouden M. der XIXe eeuw.)

M. G. WILDEMAN, Archivaris van 't Hoogheemraadschap Delfland, 2e Sweelinckstraat 4, 's-Gravenhage.
(Frankrijk na 1851, G.) —

J. M. M. VAN BELLE, Haarlemmerdijk 104, Amsterdam.
(M. der Oud-Helleensche volken.) 16 Juni 1901.

Mr. N. P. VAN DEN BERG, President der Nederlandsche Bank, Oude Turfmarkt 3, Amsterdam. —

Mr. S. VAN GIJN, Dordrecht. —

J. M. J. VAN LIS, Kandidaat-Notaris, Langestraat, 86, Hilversum. —

HIDDE NYLAND, Dordrecht. —

Prof. jhr. dr. J. SIX, Heerengracht 511, Amsterdam. —

Jhr. mr. V. E. L. DE STUERS, Parkstraat, 's-Gravenhage. —

J. C. WIENECKE, 2e Stempelsnijder aan 's-Rijks-Munt te Utrecht, Admiraal van Ghentstraat 9.
(Onderzoekingen en studiën van technischen aard.) —

W. ACHTENHAGEN, Oude gracht 177*bis*, Utrecht. —

JAC. ANKERSMIT, Keizersgracht 126, Amsterdam. —

G. D. BOM H.Gz., Warmoesstraat 35, Amsterdam. —

G. J. BRENKMAN, Lienden, G. —

H. J. VON BRUCKEN FOCK, Korte Nieuwstr. 7, Utrecht. —

FRED. CALAND, Wilhelminastraat 53, 's-Gravenhage. —

Dr. J. L. CHAILLET, Conr. Gymnasium, Sneek. —

TH. M. H. DIRIX, Veldstraat 19, Roermond. —

TH. DORREN, Valkenberg. —

A. GILISSEN LEMAIRE, Markt 74, Maastricht. —

Mr. A. E. H. GOEKOOP, Laan van Meerdervoort 55, 's-Gravenhage. —

Prof. W. GOOSSENS, Seminarie, Rolduc. —

Dr. A. H. L. HENSEN, Warmond. —

Dr. C. HOITSEMA, Contr.-gen. 's-Rijks Munt, Utrecht. —

Dr. G. A. HULSEBOS. Utrecht. —

Mr. E. H. HIJMANS, Tiel. —

A. O. VAN KERKWIJK, Sundastraat 15, 's-Gravenhage. -

Mr. G. T. TER KUILE, Ambt-Almelo. 16 Juni 1902.
Mr. W. J. SAAIJMANS VADER, Burgemeester, Vrijenban. —
J. SCHULMAN, Keizersgracht 448, Amsterdam —
E. VOET JR., Anegang, Haarlem —
H. L. A. VAN DEN WALL BAKE, Muntmeester, Utrecht —

BUITENLANDSCHE LEDEN

E. VANDEN BROECK, rue du Commerce 70, Bruxelles. (Stad Brussel, M., G., noodmunten, loodjes, draagteekens.) 12 Juni 1892.
Mr. J. A. VAN DER CHIJS, Lands-Archivaris, Batavia. (Nederlandsch-Indië en omliggende landen en eilanden, M. en G.) —
G. CUMONT, Advocat à la cour d'appel, rue de l'Aqueduc 19, Bruxelles. —
Cav. ERCOLE GNECCHI, via Gesù 8, Milano. —
Cav. FCO. GNECCHI, via Filodrammatici 10, Milano. —
Comte TH. DE LIMBURG-STIRUM, rue de la Loi 166, Bruxelles. —
ALPH. DE WITTE, Ingénieur, rue du Trône 49, Ixelles. (Hertogdom Brabant, M.; legpenningen der XVII Nederlanden en Frankrijk; muntgewichtjes.) —
Baron JEAN BETHUNE, Oost-Roosbeke. (Vlaanderen, in 't bizonder Brugge, M. en G.) 9 Aug. 1892.
ARTHUR ENGEL, rue de l'Assomption 66, Paris-Passy. —
V. DE MUNTER, Agent de la Banque nationale de Belgique, Lei 15, Louvain. —
CAMILLE PICQUÉ, Conservateur du Cabinet numismatique à la Bibliothèque royale, rue Dupont 70, Schaerbeek. —
DR. HANS RIGGAUER, Conservator des Kön. Münzkabinets, Neuhauserstrasse 5, München. —
AMÉDÉE DE ROISSART, Conseiller de la cour d'appel de Bruxelles, avenue de la Couronne 12, Ixelles. —
CHARLES VAN SCHOOR, Avocat général près la cour suprême à Bruxelles, avenue Louise 93, Bruxelles. —
P. I. B. RUIJS DE PEREZ, Château de Jolimont, la Hulpe (Belgique). (Noodmunten.) 18 Juni 1893
GEOFFREY CH. ADAMS, Broadway 29, New York. 8 Sept. 1893.

MAURICE BARBEY, Manoir de Valleyres, Valleyres (Suisse).	8 Sept. 1893.
ROGER VALLENTIN DU CHEYLARD, Officier de l'Instruction publique, Receveur des Domaines, St. Péray (France).	—
P. BORDEAUX, Advocat, 1er adjoint au maire, Boulevard Maillot 98, Neuilly-sur-Seine.	24 Mei 1894.
JOHN EVANS, Nash Mills, Hemel Hempstead (England).	—
PAUL CH. STRŒHLIN, Président de la Société suisse de numismatique, route de Chêne 54, Genève.	17 Juni 1894.
ALBERT VISART DE BOCARMÉ, rue St. Jean 16, Bruges.	5 Juli 1894.
A. DE MEUNYNCK, rue Masséna 23, Lille.	10 Okt. 1895.
JULIUS MEILI, Alpenquai 36II, Zürich.	14 Nov. 1897.
Dr. HORATIO R. STORER, Washington-Street 58, Newport (R. I.) U. S. A.	—
FRÉD. ALVIN, rue van Volsem 17, Ixelles.	26 Jan. 1898.
AUG. HÖHN, Königl. Polizeirath, Rheinstrasse 86, Wiesbaden.	8 Okt. 1899.
PIER PANDER, Beeldhouwer en Medaljeur, via Nomentana 143, Roma.	—
PAULIN TASSET, graveur en médailles et monnaies, rue Séguier 3, Paris.	—
Baron PHILIPPE PRISSE, Ingénieur en chef, Directeur des Ponts et Chaussées, Boulevard Léopold 159, Anvers	22 Mei 1900.
J. P. MOQUETTE, Prambon (over Soerabaja).	—
J. M. FADDEGON, Graveur, Villa du franc parleur, Montrouge sur Seine.	2 Juni 1901.
SOLONE AMBROSOLI, Conservatore del R. gabinetto numismatico di Brera, Milano.	16 Juli 1901.
J. CHR. LAUER, Kleinweidenmühle 12, Nürnberg.	—
F. MAZEROLLE, Directeur de la Gazette num. franc. et de corresp. histoire et archéol., rue Singer 2, Paris XVIe.	—
GIULIO SAMBON, Corso Vittorio Emanuele 37, Milano.	—

INHOUDSOPGAVE.

1. *Artikelen.*

Blz.

Beschrijving der Nederlandsche of op Nederland of Nederlanders betrekking hebbende penningen geslagen na november 1863, door W. K. F. ZWIERZINA (Met 3 platen) 5, 83, 165

Commission donnée par JEAN IV, duc de Brabant, à JEAN MICHIELS, pour frapper monnaie à Maastricht, door G. CUMONT 37

Blauwe guldens, door J. E. TER GOUW 49

Iets over de penningen van het St. Lucasgilde te Middelburg, door mej. M. DE MAN 115

Reorganisatie van 's-Rijks Munt en hulde aan de leden van het Muntkollege, door Zw. (met plaat) . 135

Mélanges numismatiques. Règne de JEANNE DE BRABANT, veuve, 1383—1406, door G. CUMONT . . . 197

Onbeschreven of weinig bekende munten van het graafschap Holland en Zeeland, door mej. M. DE MAN (met plaat) 271

Waarheid en verdichting in de penningkunde, door J. E. TER GOUW 289

2. *Bouwstoffen voor eene geschiedenis van het Nederlandsche Geld- en Muntwezen.*

De waarde van een hollandsch Wilhelmusschild 1440—1577—1602—1630—1673, door M. G. W. . . . 56

Afleiding en verbinding, door A. HOLLESTELLE. 140, 247